DEMOSTENE BOTEZ ● SCRIERI 3

DEMOSTENE BOTEZ

SCRIERI

3

București — 1973

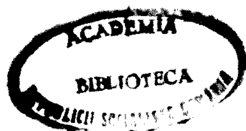
DEMOSTENE BOTEZ

GHIOCUL
•
ÎNĂLŢAREA LA CER

EDIŢIE DE AUTOR



EDITURA MINERVA



PREFAȚĂ

După aceeași nouă inițiativă a Editurii Minerva care dă autorului prilejul de a-și prefața și eventual a-și explica singur opera, fără ajutor străin și deci fără presupuneri imaginate, scriu aceste rînduri ca un preambul la patru din romanele mele: *Ghiocul,* 1934, *Înălțarea la cer,* 1937, *Obsesia,* 1946, și *Oameni de lut,* 1947, cuprinse în aceste volume, 3 și 4, din seria de *Scrieri.* Sporadic, în decursul anilor, am mai scris încă un roman: „Bucuria tinereții", note de călătorie (3 volume) și cîteva volume de schițe și eseuri politico-sociale.

O cît de superficială privire asupra istoriilor literare, confirmă teoria evoluționistă a celor mai mulți scriitori din lume, de la poezie la proză. M-aș referi, demonstrativ, la *Antologia poeziei franceze,* în al cărei sumar găsim trecuți ca poeți un apreciabil număr de scriitori, pe care ne-am obișnuit a-i ști ca statornici prozatori: Francis Carco, Blaise Cendrars, Pierre Drieu la Rochelle, George Duhamel, André Gide, Jean Giraudoux, Valery Larbaud, Pierre Mac Orlan, Anatole France, François Mauriac, Henry de Montherlant, Paul Morand, Marcel Proust, Raymond Radiguet, Jules Romains... și lista rămîne deschisă pentru o memorie mai vie.

Apare, astfel, ca evident că nu e vorba de întîmplări, ci de un fenomen obișnuit, care-și are explicația în procesul de dezvoltare a scriitorului, de altfel ca și a oricărui om, de la precăderea interesului pentru poezie, spre acel pentru proză. Evoluția aceasta este, după cum se vede, în funcție de vîrstă. Poezia marchează elanul adolescentului pentru propriile sale senzații, pentru o transfigurare mai fantastică

a realităţii, pentru analiza sie-însuşi, pentru un subiectivism predominant în însăşi concepţia vieţii, către o viziune fericǎ a lumii, eliberată de rigorile logicii şi ale aspectelor materiale şi reale ale vieţii, pentru un joc liber şi îndrăzneţ al imaginaţiei dezlănţuite. Este, pe semne, în structura psihică a adolescentului, o anumită tainică nostalgie genetică, poate reminiscenţe transcendentale de dinainte de fiinţă, care se cer exprimate, cel mai adecvat şi mai deplin, în ceea ce constituie esenţa de nedefinit a poeziei.

Această evoluţie, conformă parcă unei legi, de la poezie la proză nu este atît de tranşantă, de categorică şi de substanţială pe cît se pare. O analiză, cît de cît atentă, a prozei scriitorilor care au debutat în poezie relevă o continuitate de netăgăduit a unei esenţe lirice în proza care a urmat. Dacă aruncăm o privire globală, amintitoare, asupra prozei tuturor scriitorilor enumeraţi mai sus, detectăm cu uşurinţă în ea nuanţele poetului, sensibilitatea lui, preferinţele lui asupra aspectelor vieţii. Proza lor păstrează o anume coloratură, care vine dintr-o optică de poet asupra vieţii, în considerarea eroilor, în tratare, în tematică chiar. Proza lor este, în general, mai aproape de însemnări personale, de jurnal, de autobiografie, de imaginaţie, uneori chiar direct de fantastic.

Evoluţia ar sta astfel, cum ne arată experienţa şi devenirea atîtor prozatori, care au pornit cu poezia şi au terminat cu proza, una de cantitate, nu de esenţă ; una de formă, nu de concepţie şi de viziune a lumii.

Mi se pare inutil de analizat de ce evoluţia a mers întotdeauna de la poet la prozator şi nu invers, fiindcă tot ceea ce condiţionează viziunea poetică ţine de atributele adolescenţei şi tinereţei, iar anii, vîrsta, tocesc anumite sensibilităţi, din care naşte imnul straniu al poeziei, şi demonstrează preponderenţa copleşitoare a „prozei" în viaţă, astfel încît cu greu poate rezista iluzionismul şi degajarea de loviturile vieţii, pentru ca un om să rămînă poet.

Mi se pare evidentă, demonstrată prin însăşi substanţa inefabilă a poeziei, influenţa unor anumite viziuni şi esenţe ale sensibilităţii copilăriei asupra poeziei, acesteia din urmă aducîndu-i o contribuţie de-

cisivă — aş spune — memoria neînregistrată a primelor contacte ale copilăriei cu realităţile. Şi este firesc, ca un tînăr să aibă mai proaspete şi mai puternice, ca mai recent înregistrate, aceste amintiri.

În ce priveşte evoluţia mea, ea a oscilat de la poezie la proză, şi aceasta în mod aproape întîmplător în aparenţă, pentru ca apoi să se statornicească cu copleşitoare precădere în poezie. Nici această oscilaţie nu este fără o explicaţie, pe care aş voi să o dezvălui cititorilor mei, care, cu cît mă vor cunoaşte mai bine, vor putea înţelege mai bine ceea ce am scris.

Vicisitudinile vieţii mele, a căror enunţare numai ar încărca prea mult această prefaţă, m-au pus de îndată după terminarea studiilor universitare în contact cu asprimea necruţătoare a vieţii şi mi-au rectificat radical viziunea despre ea, viziune care se cristalizase în anii copilăriei şi în primii ani ai tinereţii. Au crescut în fiinţa mea, anumite probleme intransigente ale adolescenţei, cu un caracter obsedant, imperativ, care m-au preocupat cu o precădere tiranică.

Am pătruns apoi, ca un element, în viaţa socială şi am început să-i cunosc aspectele ei, care au născut în mine judecăţi şi luări de poziţie hotărîte, arătîndu-mi, încă de la primele contacte, locul meu şi direcţia judecăţii mele faţă de om ca subiect de analiză, şi faţă de societate, ale cărei influenţe asupră-mi începură să-şi revendice un loc.

Toate acestea m-au determinat să scriu şi eu romane.

E posibil să fi adus partea ei de îndemn şi o lectură întinsă de romane, de literatură în proză, mai mult decît de poezie şi, în special, din literatura clasicilor ruşi, care a însemnat pentru mine definiţia literaturii : o literatură realistă, o literatură de probleme esenţial şi general umane, dezbătute de eroi şi exemplificate prin întîmplări, prin legenda romanelor, cu o mare pasiune pentru dialogul contradictoriu.

Urmărit de sugestiile poetului, în chip firesc, nedeliberat, am încercat de la început, poate cel mai greu gen de roman : romanul psihologic în trei din cele patru romane, cu toate că, pentru a menţine tensiunea cuvenită acţiunii, de la început şi pînă la sfîrşit, nu trebuia să mă las antrenat de descriptivism (în Dostoievski nu e nici o descriere), cu toate că înclinaţiunea spre poezie mă îndemna mereu

înspre aceasta. Ca temă, am luat sau, mai exact, mi-am impus preocupările vîrstei, obsesia puternică, irezistibilă, niciodată satisfăcută a erotismului, nu doar a dragostei, — obsesie care e mult mai puternică, mai necruțătoare, mai violentă. Pentru a-i demonstra puterea și lipsa de cruțare, am opus-o unei alte mari puteri, celei a ascetismului impus de un misticism fără cruțare și el. Aceste două mari forțe omenești se înfruntă în *Ghiocul*, pînă la omor, pînă la asasinat, cu nebuneasca credință că în ființa dorită pînă la nebunie, ucizi nu o banală ispită omenească ci „diavolul", — misticismul ridicînd acest conflict la proporții de mari simboluri.

Dar omorîrea „diavolului", în primul volum, nu face să piară obsesia; „diavolul" se întrupează în altă femeie, în orice altă femeie, pînă la teama de a repeta crima, după ispășirea celei dintîi, — ceea ce face subiectul celui de-al doilea roman, *Înălțarea la cer*, în care tentația retrăirii și a sondării din nou a abisului absurd duce la o dezerțiune dela imperativele instinctelor, pînă la nesocotirea primejdiilor morții, asemănătoare unei sinucideri.

Aceeași tematică a fost reluată în romanul *Obsesia*, cu tensiunea crescută pînă la paroxism, pînă la o sfidare a conviețuirii sociale, pînă la bravadă, la un cinism care-ar fi voit să-și aroge toate drepturile.

E greu de spus ce anume mi-a inspirat această tematică, pe-atunci deloc obișnuită.

Poate că atît m-a determinat la asta: grija de a nu trata o temă minoră, ci una de-un mare dramatism uman și care nu diferă de la om la om decît prin intensitate. Asemenea temperamente și stări sufletești, într-un fel sau altul, nu pot avea decît dezlegări similare. Alături de mediul calm și banal din jur, acțiunea și obsesia lor apar cu atît mai inexplicabile.

Dar nu este, cred și acum, în toate acestea, doar hotărîrea și felul de a fi, mai deosebit, al eroului respectiv, ci ceva mult mai tare, de dimensiuni și forță uriașă, este ceea ce Schopenhauer numea „glasul speciei", în unii răsunînd pînă la ultima limită, acea după care se confundă cu un act de suprimare a speciei care strigă și ispitește.

Desigur, pentru unul care scria primul său roman, — și la o vîrstă prea tînără, — o încercare temerară. Ce am izbutit și ce nu o vor constata cititorii. Dar ce nu vor putea să nege, este veracitatea etern umană a temei acestor romane.

Celălalt roman, *Oameni de lut*, este întru totul un roman social, cu o anecdotică bogată în tipuri și peripeții. În esență, schematic vorbind, e romanul unui băiat de țăran, cu calități neobișnuite, geniale, care încearcă o mare ascensiune socială, într-o societate care nu acceptă intruși, în care acei care ocupă locurile nu se dau în lături de la cele mai mari mîrșăvii pentru a le menține. La acesta, unele episoade arată cruzimea absurdă a celor avuți, absolut neînțelegători la nenorocirea celor umili, și gesturile de adîncă omenie ale doctorului care este eroul romanului. Și aici, cei care-și au locurile lor rezervate parcă de o mare putere divină nu se sfiesc să facă și crime, să facă victime nevinovate, fără cel mai mic scrupul și folosind subalterni ca executanți servili.

Este și în acest roman o preocupare de adevăr uman, de detectare a forțelor ascunse care ne sublimează existența.

Dar a scrie proză, mi s-a părut o întreprindere prea grea, prea obositoare. Am scris greu proză. E și o muncă prea mare, cantitativ. O muncă ce-ți confiscă trăirea.

Și apoi nu mi-a dat satisfacția artistică, mai subtilă în poezie, de-o calitate mai rafinată cînd este reușită. Poezia mi se pare că mă comunică mai substanțial, în esența simțirii mele. Nu știu de ce proza mi se pare o trudă asemănătoare cu cea de zidărie. Și eu prefer munca bijutierului sau a oricărui miniaturist. Drumul prozei e lung și cu multe răscruci. La fiecare ai de optat, pentru o cale sau alta, și fiecare din cele alese te poate duce în neprevăzut.

Am început apoi a lua parte din ce în ce mai activ la lupta dusă în omenire pentru dreptatea socială, împotriva discriminării pe care o stabilește fără rațiune averea, și am crezut că în această luptă, proza literară e o armă prea puțin eficace. Am înlocuit-o, renunțînd la amorul propriu de „creator", pentru ziaristică, pentru pamflet, proză de presă, directă, cu efect drastic, care-și descarcă năduful și dă un fel de satisfacție fizică. Am folosit totuși în această acțiune de cetățean,

de om, şi literatura, făcînd o mezalianţă a creaţiei literare cu scrisul presei, în acele eseuri politice pe care le-am publicat în diverse volume şi care vor apare şi în această serie de *Scrieri*, pentru a completa imaginea întregii mele activităţi de scriitor.

Şi aşa, cu timpul, cu mici abateri, m-am întors — cum se spune — la uneltele mele şi am dus aproape 60 de ani de activitate de poet. Nu regret deloc această revenire. Din contra. Poezia mă defineşte mai exact şi mai deplin. Ea corespunde mai bine cerinţelor mele sufleteşti, nevoii lor de exprimare şi laturii ce-mi aparţine în dialogul cu oamenii, chiar dacă ei sînt, pentru acest gen de dialog, mai puţini.

Aceasta nu înseamnă cumva că îmi neg proza. Ea a exprimat ceea ce nu puteam exprima în poezie, unde am sentimentul d. a mă găsi la mine acasă, de a vorbi parcă cu adevărat limba maternă.

Dacă poezia prezintă sentimentele pe care le-am trăit, proza reprezintă portul în care am ancorat în viaţa socială. Şi tot ce se raportă la sentimente este mai aproape de sufletul omului. Şi apoi, şi în poezie am militat pentru acele sentimente de umanism, care constituiau nobleţea vieţii sociale şi care definesc esenţa creaţiei mele literare, cea care a făcut din munca mea o bucurie.

Demostene Botez

GHIOCUL

roman

1934

PARTEA ÎNTÎI

1

Cînd urci dealul Boului, deasupra se deschide cît vezi cu ochii platoul Drăcşanilor, de care se reazimă zările roată împrejur. Spre asfinţit, numai munţii retraşi rămîn aşezaţi, vînăt, după mărime, pînă se amestecă la un loc cu norii, şi nu-i mai deosebeşti.

Pe-acest platou întins, un şleah cunoscut din vechi în ţinutul Botoşanilor trece prin satul Mîndreşti, făcîndu-şi loc, aplecat, pe subt umbra copacilor bătrîni care înconjoară satul. Cînd s-a dat în lături de ţiganul-lăcătuş Ilie poarta de nuiele împletite a jităriei şi ai trecut prin fumul înecăcios, care iesă zi şi noapte, iarnă şi vară, din bordeiul de-alături, ai intrat în stăpînirea duhovnicească a părintelui Pavel Zăhărescu.

Şleahul trece pe lîngă zaplazul de scînduri orizontale, cinci la număr, bătute una deasupra alteia şi cu streaşină oblică sus, şi pe la poarta de ostreţe, date cu catran, de la casa părintelui. Nucii din grădină străbat peste zaplaz şi acopăr cu umbră deasă drumul pînă la jumătate. Alături de poartă, o fîntînă mare cu acoperiş de şindrilă şi roată cu lanţ şi ciutură, opreşte toţi trecătorii la adăpătoare, de parcă toţi ar avea să ia o împărtăşanie de la intrarea în mica împărăţie a părintelui Pavel. Toată ziua se aude lanţul zuruind pe fusul gros şi scîrţîitul învîrtit cu grabă la scoborîşul ciu-

turei. Fîntîna asta nu-i fericit așezată. Are uneori un scîrțîit de spînzurătoare veche cu multă clientelă.

Dascălul Petrache, mititel, spîn și uscat, controlă hamul și cheutorile în jurul calului sur, pe care-l înhămase la o trăsurică de două locuri, cu burduf și poclit.

Părintele Pavel ieși din casă, aplecîndu-și capul, inconștient, din obicei, ca să nu se pălească de pragul de sus și cu un gest de mult mecanic vîrî, întrunite la vîrf, degetul cel mare și arătătorul subt musteața stufoasă, — și apoi le resfiră deschizîndu-le dedesubt, pentru ca să-și ridice mustețile, care-i cădeau peste gură. Numai atunci se vedeau din părul aspru și cărunt, două buze cărnoase și roze. Păși grăbit spre trăsurică, își strînse ca pe o fustă prea lungă antereul în jurul genunchilor și călcă direct pe scară, lăsîndu-se să cadă greu pe pernele cu teluri, de la spate. Dascălul Petrache, respectuos și protocolar, i-a trecut în mîini hățurile, cu gestul cu care în biserică îi punea la slujbă, în aceleași mîini, lanțurile cadelniței. Repede, apoi, și cu pași mărunți de veveriță trecu prin dosul trăsuricăi și urcă și el în stînga, oblic, cu umărul drept în urmă și cu amîndouă mîinile strînse între genunchi. Trăsurica, rămase tot aplecată spre partea părintelui, stînd pe-o rîlă, sub greutatea lui îndesată. Și-așa porni și merse și în ziua aceea, ca totdeauna, cu arcul din dreapta surmenat, cu cel din stînga nepăsător și huzurind sub timiditatea trupului slab al dascălului, care parcă se mai și ținea să nu se lase greu.

După burduful de piele, strîns dinainte între două curele, erau legate într-o batistă mare, cărămizie și cu flori galbene, — într-o batistă cu adevărat popească, — din cele de pus pe cap, cărțile de rugăciuni și patrafirul.

În lădița de dinapoi erau legate într-o prostire, vestmintele.

— Ce vestminte ai luat ?

— Cele violete de la Sturzoaia, răspunse înfricoşat dascălul Petrache.

— Haralamb, Haralamb, deschide poarta !

Moş Haralamb grăbi stîngaci şi greoi de la droşcărie spre poartă. Vroia să fugă şi-i era greu. Puse mîna dreaptă pe locul unde-i atîrna masivă, ca de plumb, o hernie bătrînă şi începu să sară într-un galop strîmb spre poartă, de parcă ar fi avut un picior de lemn.

— O-mbătrînit moşneagul, spuse părintele ca pentru sine. Hm ! Şi ochii lui albaştri se opriră o clipă pe cer, pe deasupra calului.

Cînd a plecat părintele Pavel şi cînd s-a închis, din lături, poarta de ostreţe, în ograda plană rămase tăcere desăvîrşită.

Pe troscotul ud de ploaie trecătoare, roţile însemnară o urmă mai închisă.

Părintele Pavel pleca la Bumbeşti, la un botez în casa lui Hrişcă.

Moş Haralamb rămase în poartă o clipă, răzimat de stîlpul gros, să urmărească pînă la cotitură trăsurica părintelui.

2

Era o după amiază a unei zile de toamnă de la mijlocul lui septembrie, cu lumina galbenă şi coaptă, peste tot.

Ograda părintelui Pavel era mică, verde de troscot şi nalbă, ca un covor moale şi pufos. Numai două cărări înguste şi bătute duceau, despărţindu-se de la portiţă, una spre cuhnea dinspre gard, şi alta mai lungă, tăind oblic ograda, spre casa mare, din fund.

După ce moş Haralamb s-a dus şchiopătînd spre grajd, nu a mai rămas nimeni afară.

În grădina din dosul casei, subt cei doi peri bătrîni, crescuţi frăţeşte de-abia la o depărtare de trei paşi unul de altul, stăteau pe iarbă cele două fete ale părintelui Pavel, Ileana şi Aristiţa, brodînd nişte feţe de pernă în pătrăţele colorate. Alături de ele, Catinca, fata crescută de suflet, care era şi servitoare în casă, desfăcea pe genunchi sulurile împletite de aţă şi le prefăcea în mosoare.

Aristiţa îşi urmărea lucrul mîinilor cu un cîntec monoton şi jalnic, ca o doină făcută de dînsa, ca o tînguire fără scop şi fără de cuvinte. Era un şir de „la-la, la-la" intonat pe diferite tonuri, într-o melodie tristă, primitivă şi tărăgănată. Cînd se întrerupea cîntecul, era atîta linişte în sat şi în grădină, că se auzea parcă lucrul mîinilor şi mersul degetelor, care se smuceau sacadat.

— Aaa ! căscă prelung Ileana şi îşi întinse braţele în lături, şi apoi peste cap, ca să şi le dezmorţească puţin. Pînă în fundul grădinei, împestriţată de umbră şi de soare, printre prunii aliniaţi, nu se vedea decît un ied culcat.

Aristiţa începu iarăşi tînguiala ei : „la-la-la, la-la-la"... ca o melopee, ca într-un mers lung printr-un deşert.

Ileana privi fix în gol, fără să ştie şi cu gîndul la altceva, spre capul sur al iedului, care se scutura din cînd în cînd, apărîndu-se de muştele adunate pe botişor şi în jurul cornitelor. Şi deodată, ca în continuarea unui gînd dinăuntru, o întrebă pe Aristiţa, dar fără să se întoarcă înspre dînsa :

— Tu crezi c-are să vie ?

— Cine, fa...

— Teologul acela, despre care ne-a spus tata ieri.

— Fireşte c-are să vie, dacă s-a anunţat. Eu cred că ţaţa Profiriţa i-a vorbit despre tine şi... ştii tu că ea nu se lasă uşor cînd şi-a pus ceva în cap.

O bucată de nour care trecu pe sub soare acoperi încet, în mers, cu umbra lui, toată livada. Ileana avu un tremur

ca de frig și simți tremurîndu-i bustul ei plin, în bluza albă cu buchete mici de floricele roșii.

După un timp, iarăși o întrebă pe Aristița :

— Tu l-ai văzut vreodată ?

Știa foarte bine că nu l-a văzut, dar avea așa de multă nevoie să știe cum este !

— Am auzit că nu-i de pe-aici, că-i tocmai de pe lîngă Iași.

— Cine ți-a spus ?

Catinca se amestecă și ea :

— Eu am auzit. Spunea ieri la bucătărie Surugioaica... Ilie, bărbatul ei, lemnarul, a lucrat tocmai pe acolo anul trecut, la un pod, și-l știe.

Ilenei îi fu frică să afle mai mult. Puse din poală, alături, lucrul, mosorelul și andrelele, și se sculă, pornind spre portița dinspre bucătărie, urmată de melopeea Aristiței, care începu iarăși, neurastenizant, tînguirea ei de doină fără cuvinte : „tra-la-la-la..."

Cele trei femei își continuară gîndul în sinea lor, meditînd fiecare la altceva, și totuși la fel, asupra tuturor celor ce aveau să vină, și mai ales asupra celor pe care le visau să vină.

Un fir de lînă prins de pantoful Ilenei se desfășură de pe mosorul care tot sărea în urma ei ca un mîțișor, însemnîndu-i drumul din livadă pînă la bucătărie ca pentru a-i arăta pe unde să se întoarcă înapoi.

3

Casa părintelui Pavel era o casă veche, scundă și destul de încăpătoare. Un antreu lung despărțea totul în două ; de o parte, spre grădină, două odăi în care stătea preotul, de cealaltă parte odaia cea mare, și alături odăița fetelor.

Odăile erau totdeauna proaspăt văruite. Pe ici, pe colo se cunoşteau răsfirate urmele de badana în evantai, ca şi cum nişte snopi invizibili ar fi fost tapisaţi în interior. Din faţă o uşă albastră cu uşorii albaştri ; cîte două geamuri, tot albastre, de fiecare odaie. Cămăruţa fetelor avea şi un ochi mic, pe unde se vedea bucătăria.

Acoperişul de şindrilă veche era sur, cu streaşina neregulată, cu bucăţi de şindrilă luate de vînt, cu cuie ruginite ieşite prin unele locuri. Acoperişul înainta larg, jur împrejur, strivind parcă întreaga casă dedesubt. Era ca o pălărie prea mare, căzută pe ochi şi pe ceafă. Pereţii parcă se făcuseră mai scunzi şi intraseră în pămînt sub greutatea acoperişului.

Ileana învîrti cheia mare din broasca uşii de la intrare şi păşi în taina dinăuntru, fără să ştie ce anume caută. Paşii ei erau nesiguri, scăpaţi de sub controlul gîndurilor, duse în altă parte.

Apucă spre „odaia cea mare", care nu era mai mare decît celelalte, dar care purta numele acesta pentru destinaţia şi prestigiul de care se bucura. Asta era odaia musafirilor, în care nu se intra decît pentru a şterge praful, pentru a lua ceştile de cafea dintr-un sipet şi pentru a sta de vorbă cu o familie întreagă, venită în vizită.

Ileana abia putu distinge lucrurile dinăuntru. Trebui să închidă şi să strîngă ochii, şi apoi să înainteze fără ca să răstoarne nici un scaun.

Storurile de pai erau trase pînă jos. Încet, începu să se precipite şi să se stabilească o semiobscuritate plină de răcoare şi de linişte. Mobilele dormeau toate ; nici una nu trosnea singură, aşa precum oamenii cască singuri cînd nu-s cu nimeni în odaie. Toate opriseră timpul în loc, ca să nu îmbătrînească, şi erau liniştite în aristocratica stare de inactivitate, căreia îi fuseseră destinate : o masă lungăreţ-ovală,

pe care atîrna greu, cu margini mari în lături, o față de masă împletită, cu ochiuri rare și cu canafuri roșii și galbene la cele patru colțuri ; o șifonieră cu oglindă, o canapea verde cu spătar, plușată, cu flori exotice, cîteva scaune lucioase în jurul mesei din mijloc, sau rînduite împrejur, cu spetezele rezemate de pereți — și, peste tot, pe etajere, pe oglindă — fotografii și cărți poștale ilustrate.

Un miros amestecat, de fructe și de ștrudel, dădea o atmosferă, totuși, de odaie locuită.

Ileana nu voi să facă lumină. Se temea de lumină, pentru gîndurile ei, pentru jena ei în fața propriilor gînduri. Cînd trecu prin dreptul oglinzii cu etajeră, așezată între cele două ferestre de la față, tresări speriată văzîndu-și silueta în oglindă. Duse brusc mîna deasupra inimii, ca s-o oprească puțin din galop, și spuse numai pentru sine :

„Vai, cum m-am speriat ! Credeam că-i cineva.“

Nici de glasul ei emoționat, cu o intonație falsă, bemolizată, nu se sperie mai puțin. De ce oare starea asta, și ce căuta acolo ? !

Nu putu să reziste indiferenței gîndurilor și se opri totuși în dreptul oglinzii. Ileana din oglindă se întoarse și ea cu fața spre odaie și se uită fix la exemplarul real. Cele două Ilene s-au contemplat tăcut și îndelung. Privirile ațintite, care se înturnau fiecăreia înapoi, tăiate brusc de lama de sticlă a oglinzii, dădeau halucinații ca întotdeauna cînd le lipsesc mobilitatea variată, care singură ne integrează în viață. Ileana parcă nu se privise niciodată așa de aproape. I se păru curios că omul nu se poate privi singur în realitate, așa cum este, că omul nu-și contemplă niciodată decît propria sa stafie, alcătuirea aceea ireală și ciudată, care-ți mimează mișcările, fără inițiativă, fără viață, ca un manechin. Și pentru întîia oară îi veni în minte întrebarea : „oare

eu cum sînt ?..." Şi-şi analiză cu atenţie şi curiozitate propriul ei chip răsfrînt în oglindă, palid, şi acum parcă mai îndepărtat, în semiobscuritatea odăii. Din fund, un căţel de postav, aşezat pe un scaun de lîngă peretele din faţa oglinzii, privea şi el cu ochii de mărgele sticloase.

Ileana se privi în faţă şi găsi că trebuie să-şi aşeze peste umeri cele două cozi castanii de păr, lungi pînă aproape de genunchi — amîndouă la fel de lungi — pentru a-i ţine într-un echilibru perfect capul luminos. Se întoarse apoi la dreapta şi la stînga şi se asigură că nasul îi este mic şi în sus, că ochii i-s oblici şi mici, că atunci cînd rîde i se adîncesc, şi genele subţiază o crestătură îngustă ; şi Ileana zîmbi încreţindu-şi fermecător obrazul în jurul ochilor. Nu se putea distinge bine ce culoare aveau în ziua aceea. Parcă unul era albastru şters, — cel stîng —, şi cel drept verde închis.

Ce curios ! Asta nu se observase pînă acum. Se aplecă, să vadă mai bine. Şi pieptul ei simţi răcoarea sticlei, care-l turti uşor ; fruntea se apropie şi ea, şi faţa Ilenei se desfigură, cu nasul, cu bărbia şi cu fruntea lipite de oglindă. Dar ochii, cei patru, s-au găsit aşa de aproape, cum nu mai fuseseră niciodată, şi Ileana văzu în ei expresia unui nebun şi se sperie. Se îndepărtă de oglindă, care o cuprinse atunci toată, cu talia ei plină, cu pieptul mare, cu corsajul prea strîns, astfel că bustul ei avea ceva din forma unei inimi. Şi cu o fluturare a capului îşi trecu iarăşi cozile pe spate. Şerpii castanii, împerecheaţi crispat şi pasionat, doi cîte doi, dispărură după umeri, într-o zvîrcolire iute, ca într-o boscărie.

Respiraţia Ilenei aşezase pe oglindă un abur alburiu, o brumă abia bănuită, încît întreaga-i înfăţişare, văzută astfel, avea ceva neprecis şi pierdut, aidoma tulburării din sufletul ei.

4

Aristița o urmărise pe Ileana cu privirea, pînă ce o văzu pășind peste prispa din dos a casei și dispărînd după colț. Atunci tînguirea încetă. Atenția i se fixă înăuntru într-un singur punct și ochii, absenți, se răsfrînseră și ei parcă în interior.

Era geloasă ? Ar fi voit să fie ea aleasa ? Să fie vorba despre ea ? Putea să se gîndească la toate acestea cînd cealaltă era sora ei ?

Pentru cine vine duminică teologul Valeriu Darie ? Desigur pentru Ileana. Dar parcă nu se poate întîmpla și altfel ?...

Se uită la Catinca, lucrînd. Nimic din gîndurile acestea nu se transformase în cuvinte. Aproape nici nu-i treceau prin minte. Erau numai dorințe nebuloase, rătăciri de ale simțurilor, dar încolo nimic precis, nici o voință din care să se nască un gînd.

Totul se petrecea într-un adînc sufletesc, în care nu pătrunde nici un control, de nici o natură. Întrebările și răspunsurile, cu nedumeriri și acceptări, răsăreau însă la suprafață, de îndată ce o dorință cerea mai multă viață. Neliniștile acestea nevroite se comprimau de o judecată, după care tot ceea ce se ridică din adîncimea ființei Aristiței era o nebunie.

Catinca lucra cu o aplicațiune neobosită pentru ea, dar enervantă pentru Aristița, care o privea.

Poate Catinca bănuise toate întrebările Aristiței, dar, ca una ce copilărise cu cele două surori, soră și ea, lăsată la o parte — cenușăreasa casei — nu voia să se amestece. Aplicația ei atentă la nodurile pe care le făcea și pe care, cu obișnuința ei, le-ar fi putut face și cu ochii închiși, trăda încăpățînarea de a rămîne izolată.

Ea de ce nu s-ar putea gîndi, la urma urmei că teologul ar putea s-o placă și s-o aleagă pe dînsa ? E urîtă, o simte

bine. Pata roşie de la tîmpla şi ochiul stîng o desfigurează. Dar ea are în schimb atîta suflet! De cînd a auzit de sosirea lui, nu se gîndeşte decît la tot ce-ar fi capabilă să facă pentru el. Şi îşi simte inima plină de o duioşie maternă, şi ar vrea să plîngă...

Privirile insistente o înţepau, chinuind-o. De ce ţine s-o întrebe pe dînsa; de ce vrea s-o umilească?! Pata de pe tîmplă i se înroşi brusc, deveni stacojie, ca atunci cînd o încearcă o mare emoţie sau o furie cu greu stăpînită.

Ca şi cum ar fi continuat o discuţie părăsită numai cu un moment înainte, Aristiţa o întrebă, cercetătoare şi cu ochi aproape duşmănoşi:

— Şi tu crezi tot aşa?... Şi tu crezi că pentru Ileana vine?!...

Şi o privi fix, de parcă ar fi întrebat-o dacă nu a furat ea inelul care se pierduse acum trei zile, şi ar vrut să-i afle răspunsul din ochi şi de pe faţă.

Catinca avu o strîmbătură, care însemna laolaltă şi zîmbet şi suferinţă:

— Nu ştiu, duduie Aristiţa, nu mă amestec.

Făcu din mîini un gest de degajare, de declinare a oricărei răspunderi, sări în picioare, lăsă să-i cadă grămadă lucrul din braţe şi porni drept prin livadă:

— Trebuie să dau apă la ied...

Aristiţa îşi muşcă buzele cu ciudă.

5

Catinca îşi căută apoi altă treabă, şi în ziua aceea nimeni n-o mai văzu.

Aristiţa rămase singură sub perii enormi, mică, nenorocită şi mînioasă. Mîinile îi tremurau cînd încercă să strîngă lucrurile împrăştiate pe iarbă şi-şi simţi buzele mai subţiri şi

mai tari ca de obicei. Nu se mai gîndi la nimic, dar o cuprinse o rușine ca și cum ar fi plănuit o crimă contra surorii sale, care nu-i făcuse nici un rău. Nu mai putea însă face nimic. Suferea, nu atît pentru că-i trecuseră prin minte toate aceste gînduri și nici pentru această gelozie de neexplicat, ci pentru că, geloasă fiind, nu vedea ce-ar fi trebuit să facă pentru a reuși.

Nu era mîndrie ofensată, nici amor propriu desconsiderat, ci ceva mult mai tare, ca o necesitate vitală, imposibil de înlăturat și de contrazis.

Toate rațiunile cumsecade tăcură în ea, trădătoare, și rămase dezarmată, dar decisă în fața propriei sale ticăloșii pe care refuza să o mai judece. Ba, mai mult, în adîncul conștiinței ei începu o pledoarie a diavolului, cu argumente pe care Aristița le accepta fără scrupule, ca o scuză, ca o ușurare : și ea era fată de 23 de ani ; nici ea nu are de așteptat mult. Și apoi, care sînt drepturile cîștigate asupra ei de sora care s-a născut cu un an mai înainte ? !...

Simțea totuși o jenă de a mai da ochii cu Ileana. Îi venea greu să mai vorbească cu ea ca altădată, cu aceeași sinceritate. Totul de acum va fi falsitate, ipocrizie, critică, observație tactică, atacuri veninoase, apărări precaute. Nu va mai putea sta în aceeași odaie. Îi va citi noaptea gîndurile, și asta nu voia. Ar fi preferat să le strige tare, să-și destindă această încordare interioară, să fie violentă, să scoată cuvinte din gură, să spună adevăruri supărătoare. Nu putea să suporte ideea că va fi „ghicită" de către Ileana. Noaptea, prin somn ar fi fost ca un inamic, cu armele depuse alături, în odihnă.

Și totuși o contraria bunătatea de totdeauna a Ilenei, firea ei resemnată și supusă, spiritul ei de sacrificiu, pe care-l accepta cu un fel de creștinească și mistică umilitate. Poate, atunci, și o victorie în contra Ilenei ar fi însemnat o înfrîngere.

„Dar dacă-i spun totul ? Dar dacă-i țip cu ură și energie voința mea, și Ileana cedează și se retrage și vrea să rămîie mai departe acasă ?“ gîndi Aristița.

Dar în loc să se înduioșeze la această presupunere, rînji răutăcios, așa, în necunoscut, neprovocată de nimeni.

Fără ca să-l fi văzut cineva, Hoțu, cînele cel alb, ciobănesc, pe care-l cunoștea tot satul, păși tăcut și atent prin iarbă și privi cu blîndețe în ochii stăpînei. Hoțu se apropiase ca de locul unei tainice ceremonii sau al unei ascunse crime.

Aristița, neputînd suporta bunătatea ochilor căprii ai lui Hoțu și luînd privirea lui drept o impertinentă mustrare, ridică amîndouă mîinile în sus, ca să-l amenințe și să-l alunge, și răcni, și pentru Hoțu și pentru ea, cît putu :

— Marș de-aici !

6

După botez, toată lumea trecu în odaia din dreapta. Teofil Hrișcă, tatăl, cu fața pătrată, cu părul în sus, tăiat drept ca o perie, cu mustețile cosmeticate și cu vîrfurile ridicate, spre ochi, se pleca obsecvios în stînga domnului ministru Marcel Sever, subsecretar de stat la Interne. Domnul ministru binevoi să boteze șefului organizației din regiune, răzeș de vază, pentru ca acest gest politic să fie o pildă de atenție, pe care „Centrul“ o acordă organizației din Bumbești. Doamna Luiza Hrișcă trecu grăbită pe ușa dintre cele două odăi. Domnul ministru o opri cu curtoazie, și buzele lui grase desfăcură un zîmbet politicos :

— Felicitările mele, doamnă. Aveți un copil admirabil. E greu ca plumbul. Numai că eu nu știu pe cine să felicit mai mult, pe dumneavoastră, sau pe bravul meu prieten Teofil.

Luiza se înroşi şi dispăru cu capul în pămînt, iar domnul ministru rămase rîzînd cu hohot de delicata şi subtila lui aluzie. Acesta era marele lui merit, pe care, cu toată modestia şi-l recunoştea fără voie : avea darul de a face aluzii picante fără să aibă aerul, — cu o „fineţă" abia perceptibilă.

Spiritul însă, odată alcătuit, era exploatat ca o situaţie politică, pînă la epuizare.

În jurul domnului ministru, cu toată garda făcută de domnul Hrişcă personal cu verii dumisale, se adunase lume multă ca la un accident. Deşi om politic mai vechi, Marcel Sever iubea această solicitudine şi atenţiune, vroia să aibă popor în jur, să se simtă urmărit în fiecare gest şi-n fiecare cuvînt, să-şi vadă gîndurile ghicite înainte de a fi exprimate. Asta era o verificare a superiorităţii sale şi-i satisfăcea plăcerea de a domina, pe care o exercitase din copilărie asupra fraţilor mai mici, bătuţi fără nici un motiv.

Domnul Marcel Sever, cu musteaţa şi barba rasă, cu gura puţin strîmbă şi capul aplecat pe o parte, poza sfidător şi superior în această mulţime care se îngrămădea în jur, ca să-i atingă cel puţin haina, sau să-l vadă măcar.

Ar fi voit să aibă cîteva zeci din fotografiile rămase de la alegeri şi să le împartă cu autografe litografiate sub titulatura indicatoare : „Salvatorul vostru, vulturul Moldovei, Marcel Sever".

Vulturul Moldovei era originar din Vlaşca, deşi verbul lui răsuna acum la Bumbeşti, în Nordul Moldovei.

— Domnule ministru, daţi-mi voie să vă prezint pe părintele Zăhărescu, prietenul nostru de la Mîndreşti.

— Îmi pare foarte bine părinte Zăhărescu. Am auzit lucruri frumoase despre sfinţia-ta. Se aud cîteodată şi faptele bune ale omului ; am constatat-o cu sfinţia-ta, după ce fă-

cusem experiență cu mine însumi. Voinic părinte, voinic. Nu te dai ! Altă generație domnilor ; mai rezistentă.

Și ministrul, după această constatare de ordin general biologic, scutură puțin din cap, cu îngrijorarea omului de stat care este conștient de răspunderea pe care o are și de situația pe care nimeni nu o cunoaște ca el.

Teofil Hrișcă interveni grăbit, pentru ca nu cumva să se schimbe discuția asupra considerațiunilor generale.

— Domnule ministru, părintele Zăhărescu va avea un ginere. Trebuie să-l numiți la Mîndrești în locul părintelui care iesă la pensie. Vom avea un continuator al „tradiției noastre de ordine și de armonie socială".

— Cum se poate ?! Sfinția-ta la pensie ?! Eu credeam că mai ai încă 39 de ani ca să-ți împlinești anii. Socoteam asta după vioiciunea sfinției-tale. Și ministrul zîmbi curtenitor. Și, zi, un ginere ? Bravo !

— Da, un teolog de mare valoare, un „element" foarte bun : Valeriu Darie, fiul notarului din Berești.

— Aaa ! Băiatul lui Darie ?! Ce om cumsecade. Ce bine m-a primit la alegeri ; am stat la el în casă. Hotărît lucru, regiunea asta e plină de oameni de ispravă. Da, părinte, să-l facem pe... cum ai spus că-l cheamă ?

— Valeriu Darie.

— ...pe Valeriu Darie, ginere și preot.

Hrișcă adăugă, fără variație :

— E un om de ordine, domnule ministru.

— Vă mulțumesc, domnule ministru, pentru cuvîntul excelenței voastre, care-i ordin pentru toți și binefacere pentru mine. Domnul să vă milostivească, căci noi, oamenii, v-am dat tot. Și bătrînul părinte Zăhărescu făcu o reverență, ca înaintea unui amvon ambulant, pe care ar sta Isus în carne și oase.

Dascălul Petrache, mic și slab, nu putea să vadă nimic din cauza spatelor celor ce se îngrămădiseră în uși. Și în

timpul botezului cîntase așa de frumos, încît se aștepta să fie felicitat. Așa ar fi făcut un adevărat ministru!

Un moșneguț se apropie de Hrișcă și-i șopti la ureche:

— A venit primarele cu o delegație să facă o plîngere domnului ministru.

— Nu se poate! Nu se poate! Cum or să-l supere pe domnul ministru. Ia să vorbesc eu cu ei; și Hrișcă își făcu loc prin mulțime, îngrijorat peste măsură.

Afară, primarele Dîrzu, în costum național, sta deoparte cu delegația de trei, parcă ar fi fost supărați cu tot norodul de acolo, trecut de partea ministrului.

Lucrurile însă s-au aranjat ușor cu domnul George, șeful de cabinet al domnului ministru, doctor în științe economice, care a luat cererea, a ascultat oamenii și a scris pe ea, în fața tuturor: „Se aprobă." A rămas numai ca domnul ministru să puie semnătura, ceea ce va face la București, adică acolo de unde vin toate fericirile norodului.

La un semn al lui Hrișcă, oamenii au strigat de trei ori ura, și s-au dus acasă liniștiți. Nimeni n-a știut însă nici atunci și nici după aceea ce au cerut oamenii. Petiția a rămas subt șervetul nedesfăcut al lui George, și Hrișcă a păstrat-o ca un document doveditor că ministrul a fost la el în casă.

Cucoana Luiza reapăru și pofti pe domnul ministru la masă:

— Vă rog nu vă supărați și ne scuzați, știți dumneavoastră, la țară, ca la țară, nu vă putem oferi decît o masă ca într-un sat, cu ce se poate găsi...

Ministrul, democrat în care mai trăiau reminiscențe olfactice de sarmale cu smîntînă, scuză totul, înțelegător ca orice zeu.

Spre sfîrșitul mesei, învățătorul Tudose avu curajul primului discurs, după care au urmat altele, în care ministrul era sărbătorit, de parcă el s-ar fi născut și botezat în ziua aceea, iar nu Decebal Hrișcă.

Copilul, deşi un Decebal, fusese de mult uitat în braţele moaşei, care a continuat să-l vegheze, pentru ca astfel să nu fie nici ea prea departe de un ministru adevărat. Dintre pelinci începu a scînci, schiţînd melodios o primă cerere cetăţenească, fără de înţeles, aceluiaşi puternic al zilei.

Masa luă sfîrşit cu discursul de răspuns al ministrului.

— Doamnelor şi Domnilor, trebuie să mulţumesc în primul rînd doamnei Hrişcă pentru ospitalitatea ce mi-a acordat şi pentru onoarea ce mi-a făcut încredinţîndu-mi conducerea spirituală a celui mai tînăr din vlăstarele ei.

Cucoana Luiza roşi de emoţie şi simţi deodată că pămîntul se surpă, că scaunul sub ea se scufundă mereu, şi în gînd îşi spuse cu satisfacţie „Are să crape Ungureanca!"

— Mulţumesc apoi, — continuă tirada cu trei reluări periodice de oratorică clasică, — dumneavoastră la toţi, pentru dragostea ce mi-aţi arătat şi care va fi pentru mine imbold în marea luptă ce ducem. Mulţumesc mai presus de toate lui Dumnezeu, — şi se îndreptă spre părintele Zăhărescu, parcă spre a-i încredinţa lui acest delicat mesaj, — pentru puterile ce mi-a dat, spre a putea duce cu bărbăţie toate nevoile pe care mi le încredinţaţi. Să trăiască Decebal, doamna Hrişcă, să trăiţi, domnilor, cu toţii... să trăiască Dumnezeu.

Toată lumea de pe scaune, din picioare, de la uşi şi de la geamuri a aplaudat frenetic, în timp ce ministrul ciocnea paharul cu domnul Hrişcă, transportat.

Numai părintelui Zăhărescu i se păru cam atee urarea de viaţă făcută lui Dumnezeu.

Deşi bătrîn, părintele nu ştia că marii oameni politici dispun şi de Dumnezeu, cel mai neconstant şi mai guvernamental dintre factorii politici.

Cînd domnul ministru, la despărţire, a dat mîna cu părintele Zăhărescu şi cu dascălul Petrache, mîna lui a întîrziat mai mult în mîinile lor, care, imediat s-au retras discret

în propriile lor buzunare, după ce socoteala tactilă apreciase exact suma.

Limuzina a demarat tăcut, spre marea dezolare a copiilor care o înconjuraseră ca pe un monstru.

S-a strigat iarăşi „ura“, cutremurător şi convins.

Pe praful aripei dinainte a limuzinei s-a mai putut observa încă un timp, scris primitiv şi neregulat : „Costache a Măriucăi“.

7

Ileana ridică pînă sus storurile de pai la cele două geamuri de la odaia cea mare. Soarele mai cădea oblic şi copt pe pereţii de var. Odaia se lumină plin, din ceaţa semiobscură de pînă atunci. Contururile s-au precizat şi, dintr-un decor de vis şi de mister, lucrurile toate au căpătat realitatea bine cunoscută de ani şi ani, în care nici un obiect nu s-a clintit de la locul lui. Ileana începu să aşeze distrat perdelele, să clintească puţin scaunele, să tragă faţa de masă, să alinieze fotografiile : vărul ei în uniformă de ofiţer, grupul familiei la iarmarocul din Botoşani, de demult, fotografia surorii ei mai mari, Profiriţa, moartă la 16 ani.

Ileana o luă în mînă şi o privi ciudat. Semăna cu dînsa : aceiaşi ochi mici, care se încreţeau împrejur cînd rîdea, nasul la fel, şi bărbia cu un mic punct în mijloc.

Şi cu toate acestea ce stranie i se părea Ilenei ! Parcă o privea din altă lume, parcă o chema, parcă o întreba. Bluza Profiriţei mai este şi acum în sipetul cel mare din pod. Era singurul lucru care mai mărturisea existenţa ei.

Ileana se gîndi că fotografia asta seamănă cu ea cînd era tînără de tot, cînd era de patrusprezece ani. Cît e de mult de-atunci ! Vreme fără nimic neaşteptat, cu zile la fel, cu ani la fel, nedespărţiţi între ei cu nimic, ca şi cum numai

viața ei nu era împărțită în ani ca a tuturor oamenilor : un drum printre ziduri, fără priveliști, fără urcușuri și fără coborîșuri.

Sufletul Ilenei, născut pentru melancolii tăcute și închise, se înnegură mai mult, și o covîrși o puternică dorință de-a se sacrifica și de-a se umili. De ce n-a murit ea în locul Profiriței ? Profirița era așa de plină de viață, așa de zglobie. Deși cea mai mare dintre ele, era cel mai copil. De ce oare mor mai repede oamenii care au rămas mai copii în viață ? !

În seara aceea, de altfel ca toate din viața ei, i se păru totuși că se întîmplă ceva grav cu ea, cu tot ce va fi. Avea un presentiment greu. Avea conștiința că atunci, tainic, fără voia și fără știința nimănui, destinul ei ia o hotărîre.

Încotro ?

O neliniște fără motiv o agita... pe dînsa, care de obicei era calmă, liniștită, sigură și mulțumită cu ea, fiindcă nu avea nimic, nu dorea nimic și accepta totul.

Trecu și acum, din nou, prin fața oglinzii, dar nu se mai văzu, ca și cum oglinda ar fi devenit opacă. Subconștientul și starea ei de sensibilitate erau impermeabile realităților ; se născuse parcă un nou simț pentru stafiile lucrurilor. Ileana își contemplase ca pe o realitate mai adevărată făptura vaporoasă din obscuritate, acea apariție de coșmar, acea venire din neant, acea fluiditate de nebuloasă, și era incapabilă să-și vadă acum, clară și adevărată, în plină lumină, toată făptura ei împlinită.

Din ce moment o fi sălășluit oare în pieptul ei de femeie, acum matură, destinul nașterii de mai tîrziu a lui Andrei, și tragedia care a urmat ! Poate din clipa nașterii ei, poate în ceasul acela destinul aruncase zarul lui fatal.

Nu avusese pînă acum nici o presimțire așa de acută. Numai viața și sufletul ei veșnic liniștite, gata să primească orice, cu aceeași supunere fără tresărire, erau o indicație a

unui destin, de la care nu se putea sustrage și pentru care astfel se pregătise.

Numai acum avu o judecată mai revoltată. De ce nu fusese dată la școală ? De ce tocmai ea rămăsese să înlocuiască pe mama ei moartă, pe cînd — avea numai zece ani ?

Nu avu însă puterea unei răfuieli cu destinul ei și nici nu vroia să o facă. Era numai un bilanț scurt, o privire în urmă, venită, nu știa de ce, tocmai în seara aceea.

Ar fi vrut să plîngă, dar plînsul era prea puțin pentru ceea ce simțea ea. Mai degrabă o satisfăcea această înduioșare de ea însăși, ca și o satisfacție mistică și superior religioasă. Ileana avea voluptatea de a fi victimă ; avea voluptatea suferinței ei fără relief — modestă și nemărturisită.

Își aduse aminte deodată de cele întîmplate în grădină, sub peri, și porni hotărîtă s-o sărute pe Aristița.

De la prispă, urmă pe firul de ață care i se prinsese de pantofi, pînă la locul unde stătuse. Dar acolo nu găsi decît ghemurile, lucrul, andrelele, răvășite prin iarbă și părăsite.

În seara aceea, la marginea satului, deshămară, de la căruțele înalte, catîrii obosiți, o droaie de țigani.

8

Aristița intră grăbită în odaie și închise ușa. Se temea de prezența Ilenei. Nu-și închipuia ce se putea întîmpla cînd va vedea-o. Nu se hotărîse încă ce atitudine să ia și ce cuvinte să-i spuie. Ea nu-și dădea seama că asta se decide într-o secundă, sub imbolduri pe care nu le poți controla, nici stăpîni.

Se trînti pe patul ei, cu mînie, ca și cum s-ar fi aruncat de la o mare înălțime într-o apă adîncă. Înfundă capul în

pernă, şi perna îi mulă, moale, chipul încordat. Îşi trecu mîinile prin părul creţ şi înfoiat, zburlindu-l mai tare şi resfirîndu-l. Toate mişcările ei erau dezordonate, mecanice şi bruşte.

Nu ştia ce anume trebuie să facă. Toate raţionamentele care pînă acum potoleau răzmeriţa ei interioară au dispărut cu laşitate şi domina, liber şi nestînjenit, instinctul ei de femeie, egoist, barbar, fără nici o jenă. Căuta cuvintele tari, căuta să provoace situaţia care să le justifice, cerceta trecutul cu această aprigă pornire şi iscodea ofense pe care le-a trecut cu vederea, o serie întreagă de jigniri, pînă atunci adormite şi anonime. Ea a fost totdeauna cea de-a doua la toate : la o vizită, la biserică, la ceea ce trebuie cumpărat de îmbrăcăminte. Ea a fost totdeauna ceva inutil, care ar fi putut foarte bine să nu se nască şi să nu existe. Totul făcea şi hotăra Ileana. Mai ales i se părea acum enervant, calmul ei egal, resemnarea aceea de victimă şireată. Uff ! Cum nu şi-a dat seama pînă acum. Niciodată nici o contrariere ; totdeauna de acord în aparenţă, în vorbe, şi totdeauna voluntară în fapt — toate în casă s-au făcut aşa cum a vroit ea.

„Şi tata, şi tata e de partea ei", şopti în pernă Aristiţa. Gîndul acesta nu mai putea încăpea peste celelalte. Constatarea aceasta accentua izolarea Aristiţei, situaţia ei de fată neglijată, uitată în toate preocupările preoţeşti ale părintelui Pavel. Răsuflarea ei şi cuvintele acestea însemnau o supapă de uşurare, pentru ceva care nu se putea stăpîni.

Aristiţa uita că ea fusese dată la şcoală şi Ileana nu ; că Ileana făcea totul, cu un aer de sclavă supusă, de dimineaţa şi pînă seara ; că Ileana avea toate grijile, ţinea toate cheile şi toate socotelile, că ea era bucătăreasa, fata în casă, menajera ; că nici Catinca nu făcea nimic fără cuvîntul şi supravegherea obositoare a Ilenei.

Aristița uitase că ea se apuca numai uneori de o treabă, cu un diletantism stîngaci de fată de pension, că umbla în fiecare zi îmbrăcată ca de sărbătoare, cu părul ei creț, val vîrtej, că era un fel de musafir veșnic alintat, care asistă la toate cu bunăvoință și ochi atenți de observator critic sau contemplativ. Mijlocul ei subțire îi ușura o eleganță mai evidentă și mai urbană, și în realitate ea era cea mai bine îmbrăcată. Orice punea pe ea îi venea bine, avea farmec, era așa cum trebuie să fie. Din cauză că avea timp liber, avea și putința să-și aranjeze totul mai cu grijă, să fie mai curată.

Aristița uitase toate acestea și, într-un acces de furie necugetată, într-o izbucnire din interior, apucă cu dinții perna și scutură din cap, ca un cîine rău, care vrea să rupă tot ce apucă în gură, — și bătu patul moale cu gleznele, ridicînd picioarele de la genunchi și bătînd cu ele în saltea, cu un aer de copil stîngaci și obraznic, dar nu lipsit de farmec.

Obosită de încordare, Aristița adormi, cu un braț subt trup, cu celălalt aruncat spre perete.

Tresări însă repede dintr-un vis urît : ea era deasupra Ilenei, pe care o strîngea de gît cu amîndouă mîinile, îndesîndu-se peste ea cu tot trupul, în răstimpuri, cu îndărătnicie, pînă ce văzu ochii verzi ai Ilenei plîngînd. Valeriu Darie o surprinse și își acoperi fața întorcîndu-se cu spatele.

Atunci Ileana bătu în ușă.

— Aristițo, aici ești ?

Și cînd îi deschise ușa, Ileana o apucă în brațe, caldă, fierbinte de somn, o sărută lung și rămase tăcută, cu capul rezemat pe umărul ei delicat. Era încă amețită de somn, înspăimîntată de vis, nedumerită de realitatea care-i schimba iarăși, dintr-o dată, sufletul, gîndurile și planurile.

Totuși Aristița nu a vroit să înțeleagă semnificația gestului, nici adînca bunătate a Ilenei, și rămase cu buzele strînse de parcă Ileana nu ar fi sărutat-o, ci ar fi mușcat-o

de gît. Cu cît își revenea din somn, cu atît buzele i se subțiau iarăși, strînse cu putere, tari și răutăcioase.

Peste două zile, duminică, trebuia să vie Valeriu Darie.

În noaptea aceea surorile s-au culcat cu fața la perete fără să-și vorbească. Lumînarea a stins-o tot Ileana, care, fără nici o vină, se simțea totuși vinovată. Și adormi cu satisfacția că suferă pentru nimic.

Cînd se trezi, o singură dată, noaptea, văzu prin semi-obscuritatea din odaie părul creț al Aristiței scuturîndu-se, — și nu putu suporta ideea că plînge.

Dar ce-ar fi putut face ?

9

Calul alb al părintelui Zăhărescu mergea la pas pe drumul îngust dintre ogoare. Avea capul aplecat și coama căzută peste ochi, ca și cum el însuși ar fi fost frămîntat de gînduri interioare. Drumul mergea drept : două cărări bătătorite de roți, înguste și prăfuite, — și prin mijlocul lor o fășie verde de troscot. Astea erau șinele trăsuricăi. Trăsura mergea singură drept, de aceea părintele și lăsase hățurile slobode bălăbănind peste fundătoarea dinainte, iar vîrful biciului, pus în toc ca un băț de steag, se clătina și el, șerpuind liber, cînd la dreapta cînd la stînga. Era ceasul de seară, liniștit și misterios, în care toate plantele și toate vietățile de pe cîmp parcă se pregătesc de o rugăciune, și așteaptă.

Părintele Zăhărescu stătea cu bustul puțin aplecat înainte, cu brațele răzemate pe genunchi, cu capul în jos, fără să vadă nimic. În mersul trăsuricăi, chiar capul lui și tot trupul se clătinau, ca și cum ar fi vroit să se așeze mai bine și nu-și găseau loc. Dascălul Petrache sta tot ferit de trupul

părintelui și privea în lături la ogoarele care se învîrteau încet, cu cît înainta trăsurica.

Pe deasupra porumburilor, prinși în spicul înalt și acum uscat, se țeseau funigei, liniștiți în acest ceas de mare tăcere și pace. Călătorii nu erau grăbiți, iar calul cunoștea drumul și mergea singur.

Prin gîndul părintelui Zăhărescu treceau scene din viața lui de odinioară, grijile de azi, moartea preotesei, chipul Ilenei, scrisoarea teologului Valeriu Darie, casa lui, și, ca o concluzie la toate, oftă adînc.

Citise în gazete despre ministrul acesta, Sever ; îi văzuse de multe ori fotografia publicată... Oare se ține de cuvînt ?

— Petrache, cum ți s-a părut ministrul ?

— Mare om, părinte ; mare om. A vorbit ca un evanghelist.

— Da, filozof, adăugă părintele Zăhărescu. N-am înțeles eu bine ce a vrut să spuie cînd a sfîrșit discursul cu „Trăiască Dumnezeu“, dar e mare filozofie aici și mare putere de om... Petrache, l-ai mai văzut pînă acum ? Ai mai auzit de el ?

— Nu, n-am auzit, părinte. Știu numai că am văzut scris prin gazete ; că ar fi furat fondurile secrete de la minister și ar fi primit zece milioane de lei, pentru ca să dea unuia o comandă de bocanci pentru sergenții de stradă din toată țara. Asta, dar altceva n-am auzit.

— Nu se poate, nu se poate. Astea-s calomnii. L-am văzut eu ; trebuie să fie om cumsecade și de samă și de aceea are dușmani. Dușmanii lui trebuie să fi spus infamiile celea. Eu unul nu le cred.

Părintele Zăhărescu, mai ales, nu vroia să le creadă. Socotelile lui nu-i dădeau voie să le creadă. Încrederea lui era o încurajare, de care avea nevoie, pentru a nu se dărîma tot ce gîndise el și tot ce pusese la cale cît stătuse cu ochii în fundul trăsuricăi. Dar îndoiala adusă de informa-

ţiile dascălului Petrache nu-i dădu pace, şi după un răstimp de tăcere, izbucni într-un „Hm !“ apăsat, urmat de o scutu-rătură de cap, care putea să însemne orice.

— Ascultă, Petrache, dumneata ai fost vreodată la Bereşti ?

— Nu !

— Nici n-ai cunoscut vreun om de pe-acolo ?

— Nu părinte...

Părintele smuci din hăţuri, şi calul porni la trap.

Au intrat în sat o dată cu înserarea. Peste copaci plutea parcă o ceaţă subţire sau un fum rar. Bucătăriile de vară din ogrăzi lăsau în coloane drepte fumul, care se destrăma apoi. Pe la porţi mugeau vacile întoarse de la păscut. De la fîntîna de lîngă poartă, o femeie ieşi în calea părintelui cu două căldări pline cu apă. Umerii ei erau lăsaţi în jos sub greutate, şi paşii erau apăsaţi şi grei. Femeia plecă înainte capul şi silabisi în faţa trăsuricăi :

— Sărut mîna părinte.

Părintele Zăhărescu dădu din cap distrat, iar în gînd găsi întîmplarea aceasta drept o bună prevestire.

10

Cele cinci căruţe de ţigani aşezaseră şatrele pe imaş, între grădina şcoalei şi cimitirul vechi.

Corturile erau ridicate neregulat, cu fundurile căzînd peste căruţele încrestite şi cu roţi înalte ; cu deschizătura înspre drum. Catîrii se adunaseră în şanţul drumului, pe unde era buruianul mare, spini şi scai. Împrejur, cîţiva porci din sat.

Dintr-o gaură săpată în pămînt, fumul umple toată şatra, iese prin crăpături, bătut de vînt, prin deschizătura triunghiu-

lară din faţă, de parcă toată pînza ar fi ars mocnit înainte de a izbucni flacăra.

Dancii goi, unii din ei numai cu cîteva pelinci în zdrenţe, şedeau lîngă drum şi pîndeau trecătorii. Între timp, se fugăreau unul pe altul şi se băteau.

O ţigancă bătrînă, cu un profil de Wagner, apucă traista mare, care atîrna cu baierile prinse în leuca din spate a căruţii, şi porni spre sat.

Făcu numai cîţiva paşi, se opri pe loc, se bătu cu mîna peste broboada roşie pusă pe cap şi strigă spre şatră :

— Teiu, mă Teiule, bă, dă-mi ghiocul din ladă, haide, mai fuguţa. Cum se poate să-l fi uitat. Aoleu, n-are să fie bine, n-are să fie bine, n-are să fie bine...

În duminica aceea, era încă dimineaţă cînd ţiganca Rada intră încetişor, ca la furat, pe portiţa de la ograda preotului Zăhărescu. Cleampa sări ţăcănind pe clenciul de fier din stîlp, portiţa scîrţîi strident, şi cleampa iar căzu ţăcănind. Între timp Rada se strecură înăuntru şi rămase o clipă pe loc, strategic, să studieze situaţia, să vadă bine unde-i casa, unde-i cuhnea, unde duc cărările, care cărare-i mai bătută. Şi apoi, apucă sigur spre bucătărie. Rada, ca toate ţigăncile, avea mersul legănat la dreapta şi la stînga, ceea ce făcea ca fustele ei roşii, murdare şi creţe să se zbată, cînd la dreapta, cînd la stînga, peste călcîiul gol, într-un ritm de pendul. Traista goală cu dungi roşii şi albastre de-a curmezişul, cu baiera pusă pe umărul stîng, atîrna alături de trup, aproape de genunchi, parodiind şi ea ritmul scuturat al fustelor. Bluza murdară, cu flori care de-abia se mai cunoşteau de lip, sudoare şi fum, atîrna peste mijloc. Talpa şi călcîiul îşi lăsau „amprenta" pe colbul cărării.

În ogradă, ca şi sub cer, pe întreg pămîntul parcă, era o linişte mare. Părintele Zăhărescu era la slujbă. Aristiţa, gătită, plecase şi ea la biserică, nu din evlavie, dar ca să nu rămîie acasă cu Ileana ; moş Haralamb era în sat. Catinca

grijea odăile. Ileana singură era la bucătărie. Tocmai mătura sălița care da afară, cînd țiganca apăru în prag.

— Nu mă mătura, duducă, nu mătura norocul, mînca-ți-ar baba ochii, că sînt ca mura și babii îi plac murele, ca la urși. Ptiu ! duducuță, că mîndră și bună la suflet te mai făcu Dumnezeu, că de asta ai crescut așa sprincenată și oacheșă ; ptiu, să nu te deoache dușmancele, că nu ai multe, dar ai una care ți-i pre-aproape și care te urmărește cu gînd rău, ca șarpele care pîndește la drum, pe unde treci, pe unde te întorci, zău, na, duducuță. Vin la baba să-ți ghicească., să știi ce-a fost, ce are să fie, cine te iubește și cine te urăște, cine are să te îndrăgească ; uite, colo, duducuță, se arată de la drum un om spînatic și înalt, cu ochi ca de vultur, care te adulmecă și care o să-ți fie partea, uite, uite, duducuță ce spune aici...

Baba vorbea repede, apăsînd fiecare silabă, și cu mîna stîngă scotoci ghiocul în fundul traistei și-l luă în palmă.

Pune, duducuță, cinci lei, numai cinci lei aici, în ghiocul babei, și am să-ți spun tot, că baba vede înainte în vreme și citește ca și în sufletul omului, și le află toate, și le spune toate ; da, da, se arată cineva, care cade de la drum... pune, duducuță, cinci lei aici, în ghiocul babei.

Ileana, obosită de nesomn, de treabă, de griji, de necunoscut, tulburată pentru întîia oară din liniștea ei, se uita aiurită și speriată. Nu credea în nimic, nu vroia nimic, nici nu vroia să aștepte nimic, și deodată țiganca aceasta o pune în fața propriului ei necunoscut ; ochii ei îi străbat prin gînduri și prin suflet ; e ca în fața unei oglinzi în care se vede tot, prin haină și prin trup, care desface tot, de care nu poți scăpa.

Cine a adus țiganca aceasta în ograda ei, în fața ei ? !

Și parc-ar fi fost surprinsă făcînd ceva neîngăduit ; așa fu de zăpăcită și de pierdută. Obrajii i s-au înroșit, ca în

fața unui judecător trimis din cer sau din iad și, deși nu avea nimic de ascuns, îi veni să-și acopere fața, să puie mîinile pe ochi și pe obraz și să fugă.

Vorbele țigăncii erau măgulitoare și fără șir, dar surprinse ceva din viața ei, din gîndurile ei. Va veni cineva pe drum, care va fi partea ei ! De unde știe asta ? De unde au venit glasurile necunoscutului care vede în viitor și care i-au șoptit tăcut tot ceea ce gîndea ea, Ileana popei Zăhărescu din Mîndrești ?

Frînturile acestea de adevăr, de realități întîmplate și prezente, o făcură să aibă încredere în țigancă, în tainicele ei raporturi cu cele supranaturale.

Toate acestea i-au trecut prin gînd repede, ca un ecou dinăuntru, amestecat cu vorbele cîntate ale țigăncii, care nu a contenit deloc. Gîndurile nășteau din cuvinte fără înțeles, din armonia lor, din refrenul țigăncii „duducuță, lasă baba să-ți ghicească“ și „pune aici cinci lei și-ți ghicește baba“. Toată vorbăria aceasta muzicală, cu îmbierea ei caldă și amețitoare, avea ceva din ritualul fără rost, totdeauna muzical, al vrăjilor cele care nu se înțeleg de nimeni. Capul Ilenei începu să cedeze ; melodia o cuprinse în misterele ei, rațiunea dispăru, născură speranțe, nădejdi, idealuri care se vroiau realizate, bănuite măcar, întrevăzute, așa, ca silueta Ilenei în oglindă, alaltăieri cînd era întuneric în odaia cea mare.

Cînd dădu să iasă afară din săliță, o cloșcă cu pui tîrzii venea la mîncare cloncănind, înconjurată de puicuțe și cocoșei în miniatură.

Ileana, ca prin vis, ca un somnambul, luă o mînă de crupe din sacul de după ușă și-o aruncă afară, și droaia de pui se strînse grămadă, ciripind.

Ileana fugi în casa mare, să aducă cinci lei.

Cu atîta cumpără misterele lumii, care nu-şi poate vedea vremea înainte; cu atîta putea să se uite la viaţa ei care vine, tremurînd ca într-o albie de pîrău curgător.

Deschise saltarul din faţă, de la măsuţa de lîngă patul ei, scoase o cutie pe care era scris deasupra „Tutun Regal", şi de acolo luă cinci lei. Erau bani făcuţi dintr-un metal din care trebuia să se topească cheia fermecată cu care se deschid porţile necunoscutului şi intri în viitor ca într-o grădină, în care te vezi pretutindeni pe tine, ca şi cum tu însuţi nu ai existat, ci există cea pe care o vezi; şi te uiţi la tine, aievea, cum trăieşti, cum te mişti, cu alţi oameni împrejur, pe care încă nu-i cunoşti; te vezi mireasă şi mamă, şi rîzînd şi plîngînd, cu cît mergi mai departe în grădină, pentru ca în celălalt capăt al grădinii să te vezi moartă, la nouăzeci şi cinci de ani, cu un mormînt înflorit ca un strat al lui Dumnezeu.

Ileana strînse tare banii în mînă, se uită grăbit în oglindă, să se vadă cum va fi ea prin grădina care va să vie, îşi aşeză puţintel părul şi fugi afară.

Ţiganca se aşezase pe prag şi se uita cu jind şi cu melancolie la cocoşeii care acum se băteau, doi cîte doi, în faţa ei. Ileana închise uşa de la săliţă, cu cheia, luă ţiganca de mînă şi o duse pe prispa din dosul casei mari, în grădină. Acolo era umbră, răcoare şi linişte. Frunzele copacilor şi crenguţele lor îşi jucau umbrele pe peretele de var de dindos, de parcă cineva ar fi mişcat pe el o dantelă fină, cu ochiuri rotunde, albe şi neregulate.

Ileana şi ţiganca se aşezară oblic pe prispă, faţă în faţă. Rada ţinea ghiocul în palma stîngă, strînsă ca un alt ghioc, mai mare şi negru, ca o crustă de vietate necunoscută, cu ghiare şi carapace.

Ghiocul era mic numai cît un ou. Pe fundul care sta în palmă era vînăt închis, iar înspre deschizătură se înălbea,

pînă ce ajungea ca fildeșul. Pete rari, vinete, rotunde, ca niște stropi, dădeau un aspect veninos de piele de șarpe împietrită.

Țiganca culegea și arunca în răstimpuri, cu pauze foarte scurte, ca o răsuflare, adevărurile viitoare din gura ghiocului cu crestătura zimțată ca un rînjet crispat de mort. Sînt unii bătrîni care au gura astfel, parcă cusută, cu crețuri verticale deasupra și dedesubt.

Ghiocul era lucitor și curat.

Rada avea ceva din tipul și din atitudinea unei vrăjitoare. Acum, cînd văzuse cei cinci lei în palma Ilenei, eliberată de preocupările financiare, luă o poză severă de Pitie inspirată. Ochii erau pe jumătate închiși ; numai din cînd în cînd îi deschidea larg și mari asupra Ilenei, pentru a-și hipnotiza pînă la completă pasivitate acest mediu docil și amețit.

— Duducuță dragă, ai o scîrbă mare, ai așa ca o greață la suflet și parcă te bate un vînt. Și-ți este silă, și ți-i de-a scăparea. Asta nu-i pentru sufletul matale, duducuță, că-i plăpînd ca un copilaș. Dar din scîrba asta are să iasă bucurie mare, de la un drum ; este, uită-te, cum ți-am spus, un om spînatic și înalt, care s-apropie și care ți-i partea.

Ileana aplecă și ea capul să se uite în ghioc prin crăpătura misterioasă cu dinți, dar înăuntru era întuneric și se vedeau numai cîteva vine roșietice. Ar fi vroit să puie urechea pe scoica aceasta cu blesteme și daruri, să asculte vuietul pe care-l poartă, ca un vaier al deșertului din lume. Ar fi vroit să doarmă cu ea pe pernă, să aibă mereu în urechi urletul acela difuz, cu reminiscențe marine, ca o chemare la o călătorie a sufletului prin alte lumi. Dar dacă ghiocul acesta e o jucărie și o înșelăciune ?

Dar glasul Radei alungă îndoiala, cu preciziuni tot mai uluitoare :

— Ai o scîrbă, duducuță, și ai o dușmancă, ciufulită și slabă ; o dușmancă în casă, care vine în casă, care ți-i de-aproape și de care nu te poți păzi singură, dar de care o să te apere Dumnezeu și diavolul... Iacă, să vezi, cum au să se desfacă dușmanii.

Rada desfăcu din mîneca largă a cămeșii un fir de ață, rupse două bucățele și una o întinse Ilenei.

— Fă trei noduri, duducuță, și gîndește-te la dușmancă, și le leagă bine.

Ileana cu abilitate de croitoreasă strînse trei noduri unul peste altul. De data asta totul i se păru o mistificare. Credința ei într-un mister care poartă destinele oamenilor, mai dinainte hotărîte, scăzu.

— Să vadă baba dacă ai înnodat bine.

Rada cocoloși în palmă capătul de ață, apoi îl puse în mîna Ilenei, bolborosi ceva, bătîndu-se peste cap, peste gură și peste pumnul strîns al Ilenei, și spuse inspirat și obosit :

— Desfă mîna duducuță, și întinde ața.

Ața nu mai avea nici un nod.

Sînt oare puteri supraomenești ? Trebuie să fie o șarlătanie, o înșelăciune. Dar totuși, dacă nu în ceea ce face, dar în ceea ce spune, țiganca Rada sugera viitorul, îl hipnotiza, îi ordona, îl făcea să fie altfel, să fie așa cum îl imagina ea. Rada alcătuia o viață, un roman, cu datele pe care le avea, cu bătaia inimii Ilenei care se vedea prin pieptul plin, cu ochii ei naivi, cu tulburarea ei de așteptare și cu tot ceea ce vremea aduce în viața unei fete, cu visuri mărunte, limitate, cu idealuri modeste, în care viața, oricum, este mai mult sau mai puțin orînduită.

— Duducuță, omul acela slab și înalt ți-i partea, dar fericită cu el n-ai să fii. Uite, se vede aici întunecat ; și baba arătă cu degetul spre crestăturile cu rînjet osificat. Și ai să faci un copil, duducuță. Și are să fie frumos, așa cum ești mata, duducuță. Dar n-ai să ai parte să-l vezi crescut,

zburătăcit. Iaca, aici drumul, calea matale se mîntuie ; iacă, se înfundă acolo dedesubt, în întuneric.

Poate soarta Ilenei era în jocul de umbră și lumină din dosul casei, de pe prispa din dos. De ce a adus-o pe țigancă acolo ? Ca să n-o vadă nimeni. Dar putea s-o ducă și în altă parte, pe bancă, sub peri. Acesta era destinul. Întîmplarea aceasta mică, fără însemnătate, inconștientă, căreia nimeni nu i-a dat nici o importanță, acesta este destinul Ilenei.

— Și are să fie pe urmă, duducuță, o moarte năprasnică. Nu se poate vedea bine cine are să moară așa năprasnic, dar întîi o să fie unul. Iată două gămălii negre, care se scufundă dintr-o dată în întuneric. Duducuță, de ce mi-am uitat ghiocul azi dimineață !

Ileana își simți ochii umezi, grei, ca dinăuntrul lor, ca și cum pupilele începeau să-i cadă ca un bob de rouă de pe o creangă. Începu să se uite la țigancă cu deamănuntul, ca să nu mai audă ce spune. Văzu o față zbîrcită, cu încrețituri, cu brazde adînci, cu colțurile buzelor atîrnînd. Era parcă o viziune de iad. Ce i-a făcut ea țigăncii acesteia ?

Dar țiganca putea să mintă ; ar fi schimbat ceva dacă ar fi mințit ? Cozile de păr sărăcăcioase atîrnau din capul țigăncii, de subt broboada roșie cu flori, peste umerii cămeșii murdare ; în cozi, la gît, salbe de bani de argint cu chipuri șterse, cu inscripții străine, cu capete în relief, numai pe jumătate vizibile... Toate jucau în ochii și în capul Ilenei, parcă între ea și între țigancă ar fi curs o apă limpede, prin care se vedea totul, dar care mișca chipurile, amețitor, pînă la halucinație.

Cum ar fi vroit ca totul să fie numai un vis ! Să nu fi venit țiganca cu adevărat, să fi fost numai o închipuire !...

Ileana avu un regret sfîșietor.

Cine a îndemnat-o să se lase dusă de țigancă ? Altfel n-ar fi fost nimic. Ar fi pregătit mîncarea, poate cîntînd,

în orice caz visînd, sperînd că se va termina cu bine. Nu mai era mult pînă ce lucrurile trebuiau să se limpezească.

Dar dacă nu ar fi cedat și ar fi alungat țiganca, s-ar fi schimbat cu asta ceva din ceea ce fusese hotărît de puterile nevăzute ? I-ar fi fost soarta altfel ? Poate nu, dar nu ar fi știut-o.

Ileana simți, primitiv și misterios, simplu și profund, că fericirea omului nu poate fi decît în neștiința lui, decît în inconștiența lui și în ignoranță. Dacă oamenii și-ar ști mai dinainte viitorul și destinul, nici unul nu s-ar putea păzi de el, dar toți l-ar precipita, l-ar determina mai curînd, cu o diabolică și sinistră nerăbdare.

Ileana silabisi pe o monedă ștearsă, din literele chirilice, ca-n cărțile de rugăciuni ale părintelui Pavel : E c a t e r i n a II. Efigia ei nu se mai cunoștea ; era numai ca o ceață subțire în mijloc. Ochii erau șterși cu desăvîrșire. Se mai distingea puțin bărbia... dedesubt *17...* iarăși șters. „Alt destin", își șopti Ileana.

Banii din cozi și din salba de la gît începură să joace, să se încalece, să sune tare, tot mai tare, să curgă unul peste altul într-o cascadă, să se învîrtă, să se uite la Ileana cu ochi de metal, mari, tot mai mari ; să sune, să sune, să curgă, să sune...

Și Ileana simți o amețeală stranie, ca un leșin.

11

Catinca țipa spre poartă cît o ținea gura :

— Ard-o focu de zgripțuroaică. Mînca-o-ar viermii, talpa iadului s-o mănînce. Ptui, vrăjitoarea naibii.

Blestemele Catincăi se amestecau cu lătratul îndărătnic și apăsat al lui Hoțu, care se mai repezea în poartă și alerga de-a lungul gardului, pînă la colțul dinspre fîntînă.

— Mînca-o-ar ciorile s-o mănînce, spurcăciunea dracului.

Moş Haralamb era în mijlocul drumului şi transmitea mai departe, cu voce groasă, aceleaşi blesteme, şi, din cînd în cînd, se pleca, lua un bulgăr şi arunca după ţigancă.

S-auzeau înainte alţi cîini furioşi, lătrînd la poartă. Se născuse în tot satul o hărmălaie mare, de parcă ar fi intrat lup în sat.

Baba Rada călca repede în călcîie, de duduia pămîntul ; se uita chiorîş în urmă, din cînd în cînd, şi arunca şi ea blesteme, bodogănite încet.

În mîna ei neagră i se păru că ghiocul îşi strînse, pentru o bucată de vreme, gura zimţată.

Ileana era întinsă pe iarbă. În gură mesteca un gust străin. Ceva uscat şi înecăcios. A clipit des din ochi, şi de multe ori, pînă ce a început să se dezmeticească.

Cîteva minute i se păru că cerul vine peste ea ca o lespede, că o apasă pe piept. Apoi cerul, acelaşi, s-a ridicat sus, grozav de sus, ameţitor, că-i făcea rău să se uite la el. Nouraşi mici albi se destrămau leneş la înălţimi uimitoare, şi pe deasupra, mai sus, un albastru dens rămînea liniştit. Pe unde se intră oare dincolo ? Mult timp nu făcu nici o mişcare. Ileana era încă hipnotizată de cer. Parcă nu văzuse cerul niciodată. Chiar nici nu-l văzuse astfel niciodată. Ea se simţea mult mai jos, jos de tot, într-o fîntînă, într-o prăpastie, într-un adînc mare, pentru că cerul era aşa de înalt.

Ileana se simţi mică, trăind numai prin ochi, răsuflînd parcă prin ei. Niciodată nu stătuse aşa, faţă în faţă cu acest misterios nemărginit.

Mişcarea nouraşilor pe sus, destrămarea lor, mobilitatea aceea fantasmagorică de sus, îi dădeau o impresie de curgere, de învîrtire, încît se simţi iarăşi ameţind, slabă, căzînd acum dincolo de pămînt, în adîncul lui... şi închise iarăşi ochii.

Alături, Catinca se uita la ea înspăimîntată, neputincioasă, incapabilă să știe ce să facă.

Buzele îi tremurau, mișcate ușor și mut, într-o rugăciune, pe care o credea salvatoare, menită să alunge diavolul și vrăjile lăsate de țigancă în trupul năpăstuit al Ilenei. Pata de pe tîmpla stîngă se înălbise ca niciodată.

Ileana privi broderiile de umbre de pe peretele casei, apoi aplecă obrazul pe iarbă și privi aproape de pămînt, în grădină. Copacii erau înalți și coroanele erau tocmai sus. Toți se întindeau în sus și își încălecau crenguțele, ca o plasă deasupra ierbii. Cine vrea să-i țese trupul ei dedesubt ?

Catinca se aplecă mai aproape, îngrozită.

Ileana vroi să se gîndească singură, cu ochii închiși, la ce s-a întîmplat. Ar fi vroit să știe numai că a dormit, că a visat. Doar era culcată. Capul îi era greu cînd vroi să-l ridice. Poate doarme și acum. Poate acum visează că mai trăiește, cînd de fapt o fi murit demult. Poate așa se continuă viața morților, în această îndoială, în această uitare, în care amintirile vin șterse, în care mișcările nu se mai fac, pentru că sînt prea grele și duc la înțepenirea aceea veșnică, în care tot trupul, din cauza asta, devine inutil și se pierde, și se desface.

Ce bine ar fi să se regăsească așa cum a fost mai înainte, să înceapă a trăi, a lucra, cu speranțe, cu visuri, cu idealuri, cu o lume fermecată a ei.

— Doamne ! exclamă Ileana, abia șoptit. Simțea că a fost ceva inevitabil, ceva care nu se mai poate înlătura, ceva mic, neînsemnat, dar de unde totul începe să fie altfel. Așa-i cu toate nenorocirile mari.

Ileana își aduse mîna dreaptă pe piept, și cînd desfăcu degetele îi căzu în sîn firul de ață dat de țigancă, fără cele trei noduri.

12

Părintelui Pavel nu i-a spus nimeni, nimic. Ileana a lipsit de la masă. Catinca i-a explicat pentru ce i-a venit rău. Părintele Pavel explică totul prin emoția așteptării. Știa că ea a fost totdeauna o fire plăpîndă și simțitoare.

Aristița n-a vroit să creadă nimic. A bănuit că totul e-o prefăcătorie, ca s-o înșele pe ea. Nici n-a intrat s-o vadă. I-a spus Catincăi să-i aducă rochia cea albastră, cu puncte albe, din dulapul fetelor. La dejun a stat înțepată și hotărîtă, ca un dușman aprig, care suferă din cauza lipsei unui inamic cu care să lupte. Ochii îi erau mai rotunzi, părul mai creț și mai zburlit, buzele mai supte, bustul mai țeapăn.

Era o după amiază de toamnă cu soare, cu aceeași lumină galbenă și coaptă, care stăruia de cîteva zile, cu aceeași liniște în univers.

Moș Haralamb, cu pălăria mare, grea de cinci kilograme, dată pe ceafă, îmbrăcat nemțește, cu un bumb mare negru pe gît, la gulerul cămășii, aștepta de pază la poartă.

În casă totul era pregătit și curat. Era liniște. Numai din odaia părintelui Pavel străbătea un sforăit puternic. Începea încet, în surdină și creștea treptat, pînă la un horcăit brusc de om înjunghiat, după care se auzea o răbufnire bruscă a respirației, pentru ca să înceapă din nou, de la capăt, în surdină și apoi crescendo. Pentru nici un eveniment din lume părintele Pavel nu ar fi renunțat la odihna lui de la amiază.

— Mă duc să mă las puțin.

Asta era vorba lui. De lăsat se lăsa, dar puținul acesta dura un ceas și uneori două, și după aceea ieșea căscînd în ușa de la intrare, să vadă dacă între timp nu s-a schimbat vremea.

Sforăiala părintelui Pavel era departe de a tulbura liniştea. Prin monotonia perioadelor ei şi a repetării variaţiei de ton, sporea impresia de pace şi de plictiseală din acea după-amiază de duminică, mai ales pentru acei care o ascultau din altă odaie, după ce străbătea peretele. De alături se auzea plină, matură, subpămînteană, ca şi cum însuşi pămîntul sau tăcerea, plictisită de ea însuşi, ar fi tors monoton.

Aşa ajungea pînă în odaia Ilenei ecoul somnului tatălui ei, şi i se părea că ziua aceea n-are să se mai isprăvească. Era îmbrăcată în alb şi era palidă ca niciodată. Dar paloarea aceasta îi sta bine şi îi da o înfăţişare îngerească : o apariţie de basm. Ochii ei verzi erau mai adînci şi mai tainici. Ileana era vaporoasă şi părea mai fină, cu toată plinătatea trupului. Rochia era simplă şi delicată ca sufletul ei. Niciodată Ileana nu fusese aşa de frumoasă. Nu avea distincţia cultivată şi artificială, dar avea o naturaleţe copilărească, plină de farmec. Nu avusese puterea şi nici voinţa de a se preface, de a voi să fie mai bine, ceea ce ar fi falsificat atmosfera fiinţei ei simple şi sincere.

Părintele Pavel mai sforăia încă, atunci cînd se ivi, huruind prin grunzurii drumului, o căruţă cu scaun cu arcuri, pe care era o scoarţă neagră cu flori roşii.

Căruţa ajunse la poartă, tocmai cînd moş Haralamb, încălzit de soarele care-i cădea drept în faţă şi pe piept, sub pălăria mare, cu şase butoni albi la fiong, trasă pe ochi, aţipise, răzimat de stîlpul porţii.

— Moşule, acasă-i părintele Pavel ? întrebă un domn subţire din căruţă.

Moş Haralamb tresări şi, fără să răspundă, se repezi să deschidă poarta în lături, tîrînd-o pe troscotul verde.

Căruţa opri în dreptul casei mari.

13

Aşteptat de atîta timp şi cu atîtea întîmplări, Valeriu Darie căzu totuşi, în liniştea casei bătrîneşti de la Mîndreşti, pe neaşteptate. Moş Haralamb n-avusese timp să dea de veste, deşi fusese pus la poartă anume pentru asta, şi nici părintele Pavel nu-şi isprăvise odihna.

În uşă îl primi Aristiţa, cu politeţă afectată şi cu vorbe mai dinainte alese.

Valeriu Darie sări din căruţă, sprinten. Nu avea nici mustăţi, nici barbă. Era slab şi înalt. Faţa lungă avea o osatură proeminentă, care-i dădea un aer de energie şi de austeritate. Fruntea era largă şi bombată ; sprîncenele groase acopereau stufos baza frunţii, ridicată înainte deasupra ochilor mari. Buzele erau groase şi strînse sever, într-o grimasă de amărăciune, care era pecetea dominantă a înfăţişării lui. Cînd dezbrăcă mantaua de praf şi o aruncă în căruţă, Valeriu apăru, cu silueta lui înaltă, într-o jachetă demodată, dar corectă, ca un tînăr „doţent" neamţ de la 1860.

Ochii mari şi fruntea largă îi dădeau o înfăţişare luminoasă, care contrasta cu brazdele adînci de la colţul buzelor.

Dotat excepţional, fiul notarului Darie din Bereşti făcuse studii frumoase la teologie şi începuse un doctorat în filozofie la Fribourg. L-a întrerupt din cauza morţii tatălui său. Rămas singur sprijin al familiei lui, Valeriu se întoarse grăbit în ţară, după cîteva trimestre numai, şi se gîndi imediat să-şi precipite începutul carierei de preot.

Serios şi modest, auster şi închis în sine, Valeriu rămăsese simplu, fără gust de parvenire, cu o puternică credinţă religioasă, care-l chinuia cu problemele ei ; cu idealuri de apostolat şi de sacrificiu, izolat prin gînduri şi prin viaţă de oamenii dimprejur, nu părea totuşi mîndru, cu toată

această izolare, pe care o bănuiai chinuită. Nici familiar nu era cu nimeni.

Vizita aceasta, însurătoarea, intrau de la sine în ordinea vieții, pe care nu avea puterea, nici vocațiunea să o contrarieze ; îi erau impuse de viață și de așezările ei în armonie cu credința lui. Ele rezolvau o problemă, simplu, fără zbucium, după tiparul clasic al omenirii, fără avînt și fără originalitate.

Aristița vroia să-l minuneze și crezu întîi că ar fi bine să schițeze și cîteva cuvinte franțuzești. Se simți însă incapabilă să reziste unei replici eventuale și renunță, adoptînd numai formula împămîntenită :

— Bonjur... Domnu Darie ?

— Domnișoară !

— Poftiți, vă rog. Tata vine imediat.

Invitîndu-se reciproc, pentru a trece unul înaintea celuilalt, au intrat alături în odaia cea mare, în care era răcoare, puțin întuneric și miros de flori și de cozonac.

— Luați loc, vă rog.

— Mulțumesc, domnișoară.

Valeriu avea un aer doctoral, ca un medic într-o consultație serioasă, de care vrea să scape.

Aristița fusese decepționată încă de afară cînd îl văzu scoborînd *sans façon*, dintr-o căruță cu „zit", ceea ce mirosea a țăran pur, în vizită la cumetri de Sfînta Maria. Îl aștepta într-un docar cu roți înalte, ofițeresc, cu doi cai negri și cu mănuși...

Iar în casă îl găsi rezervat și rece. Cu un cuvînt : un țăran necioplit, cu tot Friboürgul lui. Pricepuse că nu știe să flirteze, nici să danseze. Aristița își zîmbi înfipt năcazului pe care și-l făcuse și visurilor ei cu un cavaler elegant.

— Ce frumos e aici la dumneavoastră, domnişoară. Eu stau într-un sat cu rîpi mari săpate de apă, fără copaci, fără multă verdeaţă.

— Da, desigur, dumneata ai văzut locuri mult mai frumoase.

— Nu aşa multe cît socotiţi ; nu am avut ce-mi trebuia pentru asta. Aveam numai dorinţa să le văd, tot restul mi-a lipsit. Şi apoi, locurile de pe aici au o căldură deosebită. Oricît de puţin naţionalist aş fi, are acest pămînt un farmec al lui pentru mine ; un farmec pe care nu-l pot explica, dar pe care-l simt.

— „Pămîntul patriei", specifică Aristiţa, ironic şi răutăcios, zîmbind numai din colţul drept al buzelor ei subţiri.

Uşa se deschise încet, dar larg, şi apăru părintele Pavel, cu părul pieptănat pînă la codiţa pe care o ţinea sub guler, — o codiţă sărăcăcioasă ca de chinez pipernicit — cu barba cam încîlcită şi cu ochii umflaţi de somn.

— Fii bine venit în casa aceasta !

— Sărut mîna, părinte.

Valeriu se aplecă, să-i sărute mîna cu adevărat, dar părintele Pavel o trase în jos, apăsat :

— Stai, te rog, stai.

Părintele Zăhărescu se lăsă pe un scaun lîngă masa din mijloc, întinse braţele înainte şi le aşeză cu coatele pe masă, familiar.

— Ce vreme, parcă-i vara. Vreme bună pentru popuşoi şi pentru vii, după o vară răcoroasă.

— Pe aici pe la noi, ai văzut, cîmpul e frumos, slavă Domnului.

— ....

— Ai făcut mult de la Bereşti pînă aici ?

— Trei ceasuri. Dealul Boului e greu şi mi-a luat mult timp.

În loc de altă întrebare, părintele Zăhărescu cascä zgomotos : Oaach !... şi numai după aceea duse mîna la gură, ca să-şi aşeze mustaţa la loc după deplasarea ei ascendentă.

— De mult ai venit din Nemţia ?

— De trei luni. Am stat însă atît de puţin acolo, încît parcă n-aş fi lipsit de aici.

— Şi acum ce gînduri ai ?

— Gînduri am multe ; nădejdi de înfăptuire mai puţine. Cred că am terminat cu prima parte a vieţii mele, aceea de rătăcire şi de căutare. Trebuie să mă fixez. Şi pentru asta trebuie să renunţ la idealuri prea mari, care mă obosesc şi după care poţi alerga o viaţă întreagă. Am de gînd prin urmare să mă hirotonisesc şi să-mi caut o parohie, în care să pot face un apostolat.

— Mda, spuse în barbă părintele Zăhărescu, fără să fi priceput prea mult din ceea ce i se spusese. Şi întrebă iarăşi : Şi pe urmă ?... ca şi cum răspunsul ar fi cerut neapărat o urmare sau un final definitiv, cînd ştiut este că cele mai multe vieţi de om nu au niciodată un „pe urmă“, ci rămîn la un punct mort, la care nu mai dau nimic. Se întîmplă, doar, cu vieţile omeneşti, ca şi cu acele plăci de patefon în care cîntecul s-a isprăvit demult, şi acul mai continuă să hîrcăie ceva repetat şi în cerc.

Ileana intră atunci pe uşa dintre cele două odăi şi-l scuti pe Valeriu de un răspuns imposibil sau insipid.

Ileana aducea o tabla cu dulceaţă şi cu apă. O chisea bondoacă de cristal lustruia conţinutul de bobiţe negre al cireşelor amare, iar două pahare butucănoase şi bătrîneşti au sporit cu bruma lor aburită răcoarea odăii obscure.

Ileana era palidă. Rochia ei albă îi da un aer de apariţie ireală ; ochii verzi priviră înainte, şi faţa schiţă un zîmbet blînd şi iertător.

Valeriu se ridică în picioare, nu atît din politeţă, cît dintr-un instinct de respect. Ileana, o clipă zări în oglinda

din faţă, în aceeaşi oglindă în care se examinase cu două zile mai înainte, apariţia ei fantomatică şi se simţi fără putere.

Puse tablaua pe masă şi întinse cu o voioşie francă, deşi silită, mîna ei grăsuţă.

— Asta-i fata mea cea mai mare, Ileana, spuse în chip de recomandare părintele Zăhărescu.

Ileana nu ştiu ce să facă. Îl privi întreg, îl învălui cu privirea ei bună şi duioasă, fără motiv, languroasă chiar ; şi aceasta i se păru o îndrăzneală şi se aşeză sub geam. Lumina care-i venea din spate îi rotunjea linia de la gît, iar boarea de afară îi tremura guleraşul alb şi creţ.

— Gospodina casei, completă părintele Zăhărescu.

Pe Ileana nu o umilea această calificare, dar nici nu se simţea măgulită. Pentru ea viaţa avea un curs pe care nu şi-l putea închipui altfel. A face tot ce făcea era o funcţie a vieţii ; şi făcea totul cu o pasiune de savant care lucrează în vederea unui rezultat final.

Valeriu Darie simţea şi el aceeaşi timiditate. Cuvintele nu se adunau normal, deşi era un om simplu şi drept sufleteşte, care nu urmărea nici să pară altfel de cum este, nici să ascundă nimic. Ar fi vroit să poată rămînea singur cu Ileana şi să-i vorbească deschis. Avea intuiţia că s-ar putea înţelege. Fusese informat, iar apariţia ei confirma ceea ce i se spusese. I-ar fi declarat că are încredere în ea şi i-ar fi cerut şi încrederea ei — ceea ce ar fi fost destul pentru început. Pe asta se putea clădi totul. Nu putea fi vorba de dragoste ; abia se văzuseră ; nici nu se priviseră bine ; erau încă două umbre unul pentru altul ; două umbre care schiţează numai un contur fără nici un detaliu, dar care nu diformau nimic. Nu era vorba deci de o căsătorie care să împlinească două vieţi, ci de o căsătorie în care totul se aşteaptă şi vine, mai dinainte hotărît, mai dinainte ştiut, repetat de generaţii, monoton. Valeriu Darie avea nevoie

numai de un refugiu şi văzuse, de la prima privire, în Ileana un azil calm şi odihnitor.

— Apa aceasta, rece ca roua ei, are ceva din apa minunată cu care se poate tămădui cineva. După drumul lung pe care l-am făcut, e-n adevăr o apă salvatoare.

— Avem o fîntînă la poartă, făcătoare de minuni pentru toţi drumeţii.

— Este pe aici obiceiul de a se face o fîntînă ori de cîte ori cineva vrea să-şi pomenească un strămoş. Am găsit totdeauna, nu numai cînd sînt însetat, un înţeles profund acestui fel de pomenire. Poate pentru că e legat cu pămîntul şi cu izvoarele lui.

— Da, şi tata a făcut fîntîna noastră, pentru pomenirea bunicului.

— Au făcut-o nişte italieni, care au clădit şi biserica, lămuri părintele Zăhărescu, vădit plictisit şi privind pe geam. N-ai vrea să mergem puţin prin grădină ?

— O clipă, să aduc cafeaua.

Şi Ileana trecu iarăşi în odaia de alături. În lipsa ei părintele Zăhărescu îl puse la curent pe Valeriu cu hotărîrea lui de a ieşi la pensie, pentru că se simte bolnav, şi de dorinţa de a-i preda parohia, cu cei 400 capi de familie, cu botezuri, cununii şi înmormîntări.

De alături, prin uşa cu sticlă, Ileana auzea fragmentele acestei dări de seamă şi se simţea jenată. Morţii satului trebuiau să constituie zestrea ei. Ar fi vroit să oprească această tîrguială şi să strige că nu vrea nimic, că ea-i străină de toate planurile acestea gospodăreşti. Nici Valeriu nu asculta cu atenţie detaliile parohiale, care nu-l interesau. Pentru el, altceva îi dicta mersul vieţii ; el se simţea destinat unei privaţiuni austere, în care toate calculele de venit nu aveau nici o importanţă.

„Mica şocolatieră" intră într-un răstimp de tăcere grea, în care părintele Zăhărescu aştepta rezultatul concret al ex-

punerii lui. Ea ar fi vrut ca în cafeaua lui Valeriu să fie un elixir misterios, care să-i spuie gîndurile ei, jena ei, lipsa ei de responsabilitate în această brutală ieşire a tatălui. Se simţea cercetată, oferită şi vîndută. Ce bine ar fi să rămîie ca mai înainte !

În plimbarea lor prin grădină, merse alături de el, cu paşi mărunţi, stîngace, vorbindu-i de flori, de copacii care erau mici cînd era şi ea mică, de un cireş, care a crescut odată cu ea. Ochii ei verzi erau calzi şi buni. Se priveau unul pe altul vorbindu-şi, fără ca nici unul din ei să ghicească gîndurile celuilalt. Şi s-au despărţit tot astfel, spre seară.

Cînd se întoarse Aristiţa de la învăţător, întrebă ironică :

— Ţi-a plecat logodnicul rural ?

14

Era noaptea tîrziu. Nimeni nu poate şti ce oră era, pentru că timpul nu mai curgea împărţit în ceasuri ; totul era un bloc tăcut, deasupra pămîntului şi a vietăţilor adormite. Nici un ceas nu bătea nicăieri. Era o tăcere grozavă. Ileana deschise ochii. Deodată somnul îi pieri şi, orice-ar fi făcut, n-ar mai fi putut să adoarmă.

Ochii i se mişcau prin întuneric şi ea îi simţea mişcînd. În odaie era o masă de negru adînc. Numai la geam, printre vergele de pai, linii de semi-obscuritate se întrezăreau. Ileana se veghea pe ea însăşi, fără să se gîndească, la început, la nimic. Îşi aşeză mai bine picioarele şi le simţi fierbinţi. Avu brusc un fior de senzualitate, ca şi cum coapsele ar fi fost străine una de alta, şi prin aceasta, plăcerea de a se simţi împreună ar fi crescut. Duse o mînă la piept, într-o poziţie pe care o obişnuia. Era mîna ei ? Şi pieptul i se păru fierbinte şi plin de senzualitate. Începu să şi-l pi-

păie cu delicateţă şi constată pentru întîia oară că e frumos. Formele lui se ghiceau sub degete : era plin şi tare. Viaţa trupului ei, independentă de ea şi de alcătuirea vieţii ei ! Ileana nu se gîndise niciodată la asta. Nu cunoştea voluptatea de a-ţi simţi un trup frumos şi plin de o viaţă a lui. Ce voluptate este să ai conştiinţa de a trăi cu el, de a-i simţi căldura ! Ochii Ilenei urmăreau prin întuneric viziuni neprecise. Ah ! ce chin să te simţi singură. Îşi scobori palma mîinii pe pîntece, pe tors, pe coapse. Ce bună e o mîngîiere ! Pielea e netedă şi caldă. Şi se simţi iarăşi singură. Fiecare părticică a trupului, fiecare por, are sensibilitatea lui, are voluptăţi pe care le cheamă. Ar fi vroit să simtă trecînd prin trupul ei izvoare reci ; sau să se simtă strivită. De unde vin aceste nelinişti ? Se simţi scuturată de un spasm interior şi înăbuşi în pernă un plîns precipitat, cu sfîşieri de deznădejde. Adormi iarăşi.

15

Altă noapte. Hoţu latră la poartă, violent şi răpezit. Parcă s-ar bate cu cineva. Ce-o fi ? Alţi cîini răspund de alături, din ograda lui Damian. Larma creşte şi apoi se depărtează. Hoţu rămîne în curte, lătrînd rar şi monoton, aşa cum latră cîinii noaptea la cîte o umbră de stîlp sau de copac care i se pare suspectă. Lătratul lui se întinde leneş, se prelungeşte căscat şi schiorlăind, pînă ce se preface în urlet : Au-auuu...

Se apropie parcă de casă şi urlă iar. E sub geamul Ilenei şi urlă. Ileana e îngrozită. Deschide geamul şi strigă la el. Hoţu se îndepărtează, mîrîind spre geam.

Ileana simte înfiorarea rece a nopţii. Bate un vînt uşor de la nord. Trei sferturi de lună căzută după perii înalţi lungeşte umbra tuturor copacilor, a casei, a bucătăriei mici,

jumătate lumină de var, jumătate umbră. Acum nu se mai aude nimic. Ileana își simte zbuciumat pieptul strivit pe cadrul geamului și își aude inima bătînd. Un fior rece îi trecu peste tot trupul și-i înăspri pielea. Avu un sentiment de frică și de singurătate. Aceeași singurătate.

Toate gîndurile i se par noaptea mai limpezi, dar toate fug și nici un gînd nu rămîne precis. Ar putea să se scoale acum și să înceapă a lucra. Nici o moleșeală. Trupul ei e ușor și tare. Într-un uluc picură rar de tot roua nopții, prelinsă de pe acoperiș. Ar vroi să sară pe geam și să se plimbe prin grădină, dar se teme să n-o vadă cineva.

Cum nu umbla nici un om, stelele toate au ieșit sus. Ileana nu înțelege nimic din misterul acesta mare, al cărui mecanism învățat simplist nu o satisface. Copacii nu dorm niciodată. Acum noaptea, ei parcă se bucură de răcoare și de aer și respiră mai adînc. Frunzele sînt mai vesele ; fructele abia se văd ascunse.

Ochii Ilenei s-au deprins cu semi-întunericul de afară și începură să deslușească totul. Nu înțelegea de ce omul doarme noaptea.

Aproape de tot, — ca subt geamul ei, — un cocoș trîmbiță scurt, sfîșiind tăcerea. Ca un strigoi, Ileana se retrase de la fereastră, închise geamul și se culcă iarăși.

O greutate venită de nu știu unde îi cuprinse tot trupul. O încerca și o durere de cap. Cînd se lumină de ziuă, Ileana adormi din nou.

16

Altă noapte. Toate i se par acum naturale. Să se deștepte, așa, prin întuneric, să înceapă a mișca mai întîi ochii, apoi gîndurile, apoi brațele, pînă ce se deșteaptă toată. De data aceasta se trezi după un vis. Îi simte foarte bine at-

mosfera ; i-a rămas în cap greutatea întîmplărilor lui, locurile, oamenii, şi totuşi nu ştie bine ce a fost şi nu-şi mai aminteşte nimic. Ce curios ! Îl are tot în ea, e mică sub puterea lui, sub groaza lui, şi totuşi nu ar putea să spuie nici o întîmplare din acest vis, nu ar putea să descrie nici un om. Aşa se întîmplă şi cînd eşti treaz de-a binelea cu unele nume de oameni, pe care le ştii, pe care le ai, le simţi undeva înăuntru, şi totuşi nu le poţi spune, — nu vor să iasă. Ştie numai atîta că ea, Ileana, făcea parte din vis. Se întîmplă ceva grozav cu dînsa. Ca după un narcotic tare şi rău, cînd se deşteptă, capul o mai durea, şi o ameţeală dinăuntru mai amesteca umbrele prin odaie cu resturile de viziuni neprecise.

Valeriu Darie... N-ar putea spune că s-a gîndit zilele acestea la el, totuşi a fost prezent. Nu poate spune că-l iubeşte ; l-a văzut doar aşa de puţin. Şi cu toate acestea, în singurătatea ei, se ţine de ea. Amintirea lui se complică în imaginaţia ei. Parcă ar fi fost singură pe o insulă şi la amîndoi le-ar fi fost frică să rămîie singuri, şi tot aşa de frică să se apropie. Nu-l iubeşte, dar e singurul om pe care l-a văzut cu alte gînduri, cu alte preocupări. Pînă acum, toate evenimentele din viaţa ei erau tihnite, cu o explicaţie tradiţională, cu un început şi un sfîrşit ; toate cunoscute mai dinainte. Ileana parcă descoperi sau bănui numai altă lume, în care oamenii sînt şi altfel decît aşa cum apar, în care sînt probleme nedezlegate.

Căută să şi-l amintească pe Valeriu Darie aşa cum l-a văzut. Acum zece zile nici nu ştia de existenţa lui. De fapt, nici acum nu ştie decît că trăieşte un anume om, precis, pe care dacă l-ar revedea l-ar putea distinge de ceilalţi. Scopul vizitei lui, planul tatălui ei, aranjamentul acesta o umilea. Poate altfel, dacă l-ar fi întîlnit din întîmplare, l-ar fi iubit. Aşa, era numai obligată să se gîndească la el şi la viaţa care o aşteaptă. Dar a plecat fără să spuie nimic, fără să

facă nici o aluzie. „Tîrgul" nu se făcuse. Mai bine așa. Viața va începe liniștită ca și mai înainte. Nu va mai fi tulburată și va intra în ordinea din care făcea parte, ca un pom, ca un obiect.

Se simțea jenată de procedarea tatălui ei și, mai ales, surprinsă de vizita lui. Cum a putut să vie și cum o poate el justifica onorabil ? Ea nu știa cuvintele bune care ajunseseră pînă la el, de la cei care o cunoșteau.

Dar acum se simțea ofensată că, odată venit, a plecat astfel. Căută să reconstituie tot ce a făcut, tot ce a spus, ca să examineze și să-și explice și tăcerea lui.

Cînd se gîndea așa, îi părea rău ; îl iubea aproape ; simțea că-i scapă. Amorul ei propriu adormit, dar sigur, nu putea suporta. Dacă l-ar mai vedea o dată !... Are fruntea largă și bombată, sprîncenele stufoase și ochii mari... Nu l-a văzut zîmbind niciodată... Acesta a fost visul ?... Un cap de mort cu frunte largă, cu sprîncene stufoase, cu un rictus amar și rînjit... Da, Valeriu Darie, capul lui de mort !... Și-i veniră apoi pe rînd, fără să le mai caute acum, și celelalte împrejurări. Capul de mort era în vîrful unui băț înfipt în grădină, în mijlocul copacilor, ca o sperietoare. Ea se uita la craniu și plîngea, iar Baba Rada, țiganca, rîdea, rîdea... A fost trezită de hohotele țigăncii.

Bățul era înfipt în locul în care-i ghicise țiganca. Destinul o urmărea...

Nu ! Să nu-l mai vadă pe acest om niciodată.

Să înlăture destinul și vorbele din necunoscut !

17

Valeriu n-a mai revenit la Mîndrești. După două luni, într-o după-amiază, omul care mînase caii de la căruța lui Valeriu sosi călare. Opri în fața fîntînii, scoase o ciutură de

apă, bău, ştergîndu-şi musteţile care-i cădeau peste gură, şi, după ce legă calul de stîlpul porţii, intră în ogradă.

Părintele Zăhărescu a fost trezit din somn de către Catinca.

Omul scoase din sîn o scrisoare într-un plic galben şi o predă părintelui.

— Aristiţo, Aristiţo... adă-mi ochelarii, strigă părintele.

Şi sub privirea curioasă şi rea a Aristiţei părintele citi, mişcînd barba odată cu buzele, într-un tremur scuturat :

Bereşti, 30 noiembrie 190...

Cucernice părinte,

Nu am vroit să iau o hotărîre pripită. După ce m-am gîndit bine şi după ce am simţit voinţa lui Dumnezeu alături de a mea, v-am trimis această scrisoare.

Pentru o viaţă pe care o închin Domnului nu pot avea alt tovarăş mai bun şi mai înţelegător decît fiica sfinţiei-voastre, Ileana.

Eu întind pentru ea mîna mea muritoare ; rămîne ca sfinţia-voastră să puneţi mîna ei, cu voia ei, în mîna mea, şi să daţi cuvenita binecuvîntare.

Cu fiiască plecăciune,

Valeriu Darie

Părintele Zăhărescu, mormăi în barbă un „bine“ şi spuse omului să aştepte puţin.

Călăreţul a ajuns înapoi noaptea. Soarta Ilenei fusese pecetluită, fără ca cineva să o întrebe.

PARTEA A DOUA

1

După cîteva luni petrecute în casa părintească a lui Valeriu, împreună cu mama acestuia, uscată și rea, și pe care Ileana o suportă cu o voluptate mai mult, Valeriu și Ileana s-au instalat în casa de la Mîndrești.

S-au făcut prefaceri. Bătrînul părinte Zăhărescu a luat odaia din fund, din dreapta, și alături de el, austeră, Aristița.

Cele două odăi din stînga, dinspre bucătărie, fosta odaie a fetelor și odaia cea mare de musafiri, au fost ocupate de tînărul preot Darie și preoteasa lui, Ileana. Odaia din stînga intrării a rămas așa cum era, numai cu un birou în plus și cu cărțile lui Valeriu, așezate în teanc, lîngă perete. Asta a fost și a rămas odaia de meditație și de izolare a lui Valeriu.

Odată așezați așa, după ce s-au tocit micile asperități și s-au cheltuit răutățile Aristiței, fiecare se izola în odaia lui, și numai rar răbufneau neînțelegeri. Viața aranjată astfel a curs fioros de omogen și nediferențiat. Anotimpurile au fărîmițat-o mai mult, cu alternanțele lor monotone, cu obiceiurile și necesitățile pe care le impun, într-un circuit închis și repetat. Viața trebuie să pară înzecit mai lungă în țările în care este un singur anotimp, și privirea în urmă are un singur fir pe care te pierzi.

Cînd au trecut anii ?... Cînd a trecut viața ?

Valeriu a fost de la început rece și auster. Asprimea lui nu era justificată de nimic decît de o rancună interioară, sau de un rigid precept religios și moral. El nu înțelegea să se lase sedus de nici o plăcere, nu vroia să se lase stăpînit de nici o tentație. Barba, care-i crescuse rară și neagră, îi dădea și ea un aer mai sever. Valeriu rîdea rar, nu surîdea niciodată. Rîsul putea să fie provocat, rar de tot, de o situație ridicolă, în care stăpînirea lui de sine și controlul pe care și-l făcea nu puteau funcționa imediat, dar surîsul blînd ca o încîntare a sufletului, ca o oglindire a lui, nu era văzut niciodată pe fața lui Valeriu. Nici copilul nu i l-a provocat și nici el nu i l-a surprins vreodată. Altfel, delicat, fără violențe, fără nedreptăți și față cu Ileana și față cu oamenii. Ajuta în ascuns pe cei săraci, se ducea singur să vadă și să se îngrijească de bolnavii din sat. Darnic peste măsură, simțind deliciul de a da, de a se despuia, de a se simți sărac.

Ileana nu l-a putut înțelege niciodată. A trăit lîngă el cu teama ca într-o zi să nu izbucnească temperamentul lui ermetic și tăcut, suportînd o tiranie dominatoare fără violență, căutînd chiar în aceasta plăcerea pe care o simțea firea ei pasivă.

Valeriu se izola des în odaia lui, fără nici o explicație, fără ca nimeni să știe ce face acolo ceasuri întregi, după care ieșea cu ochii obosiți, cu fața suptă, mai îmblînzit însă ca de obicei și mai împăcat.

Vorbea rar. Parcă s-ar fi temut de o denunțare și ar fi trăit între spioni. Pentru Ileana avea uneori bruște și scurte gesturi de tandrețe, după care pleca imediat, pentru ca nu cumva cineva să-i bănuiască această slăbiciune.

Dacă Ileana ar fi rămas singură cu el la Berești sau în altă parte, cu tot gustul ei de martiraj, nu ar fi putut suporta viața aceasta. Avea în ea prea mult inexplicabil și misterios și era o ființă făcută pentru situațiuni nete, oricare ar fi fost ele.

Așa, reintegrată în decorul și în mecanismul vieții părintești, se reluase firul o clipă întrerupt al unei vieți de obișnuințe, care mecanizase totul, încadrînd orice dorințe sufletești în necesitățile de fiecare zi.

Poate se simțea un străin în casa de la Mîndrești.

Poate se izola de ceilalți, de bătrînul Zăhărescu, de Aristița.

Dar nici la Berești, în primele luni nu a fost mai comunicativ, nici mai tandru. Ileana avea totdeauna impresia că lui îi este frică de ea, că se teme de iubire, de o alintare, de orice sentiment care l-ar putea scoate din el însuși, din tăcerile lui nepătrunse și uneori încruntate fără motiv. Și apoi, bătrînul Zăhărescu nu putea deranja pe nimeni. Aproape paralizat, cerea să i se aducă fotoliul la geam, ca să poată privi pe fereastră, sau să fie scos afară la soare, ca să stea cu ochii clipind în lumină. Sta așa ceasuri întregi, privind de ani același peisaj în care și-a făcut viața : fundul de la grajd, acoperișul de șindrilă înnegrit de ploaie, zaplazul aproape căzut dinspre vecinul Damian, acoperișul casei de stuf și de paie, cu streașina de abia mai înaltă decît gardul. Nimeni n-a știut ce gîndea bătrînul în zilele acestea lungi. Nu cerea nimănui să-i stea alături, nici să-i dea vreo îngrijire. Rareori numai suna clopoțelul pe care i-l așezau pe mesuța de alături și pe care-l clătina tremurat numai cînd avea nevoie. Oamenii aceștia bătrîni seamănă cu copacii bătrîni. Au aceeași oboseală și aceeași imobilitate care așteaptă. Ochii vii altădată ai părintelui Zăhărescu erau ficși și cețoși. Uneori avea exact privire de nebun. Lucra în interior o scleroză, care trebuia să ducă, și a dus în curînd, la marea imobilitate. Cînd vorbea, cuvintele lui erau despărțite unul de altul prin pauze mari și articulate nesigur. Gesturi vagi din mînă și din degete acompaniau și căutau să explice sensul cuvintelor spuse. Dar gesturile și mișcarea zvîrcolită a degetelor mergeau mai repede decît cuvintele, care rămîneau în urmă,

înecate în gîtlej. Atunci, ochii se măreau nemăsurat şi făceau impresia că vor ei să vorbească. Dar şi ochii rămîneau neputincioşi, imobilizaţi, bîiguind parcă şi ei, sau pipăind tremurat oamenii şi lucrurile dimprejur.

Cînd suna clopoţelul, ca să-l culce, şi sta culcat în odaia lui cu storurile trase, era o mică destindere în gîndul tuturor şi o linişte odihnitoare. În odaia părintelui Zăhărescu era atunci întuneric şi parcă familia aceasta, renăscînd preistorice obiceiuri, îşi conserva sub acelaşi acoperiş un zeu penat.

Cînd se deştepta, începea să strige cavernos, dar cu puteri cîştigate :

— Ileana, Aristiţa, Ileana, Catinca...

Cu mici pauze între aceste nume şi cu un „Uf, ăleu" după fiecare din ele.

Acestea erau singurele cuvinte pe care le putea spune tare şi pe care le ţipa cu o energie disperată. Parcă un mort îngropat de viu s-ar fi deşteptat şi începea să strige tare, pentru ca să fie auzit de cei de pe pămînt. În ţipătul acesta al lui era şi spaima de singurătatea întunecoasă în care se regăsea deşteptîndu-se. De aceea, cum intra cineva, trebuia, după obişnuinţa stabilită, să ridice îndată storul ca să se facă lumină. De altfel bătrînul avea impresia că se sufocă. Lumina îl punea în contact cu viaţa, din nou, îl asigura că trăieşte, îl readucea, aşa cum era el, în mişcarea şi viaţa dimprejur. Pentru mai multă siguranţă, cerea imediat să fie aşezat în fotoliu şi dus la geam. Nu mai avea putere să-şi dea seama de nenorocirea lui. Uneori numai, avea clipe de înduioşare, şi atunci o mîngîia pe cap pe Aristiţa, şi lacrimile îi curgeau din ochi, lungi, prelungindu-se pe obraz şi sărind pe firele de musteaţă şi de barbă, ca pe o icoană făcătoare de minuni.

Singura lui plăcere era să mănînce, să mănînce mult, cu lăcomie, cu aviditate. În asta se manifesta dorinţa lui de conservare, printr-un instinct inconştient. Trebuia să mănînce,

ca să trăiască. Era şi asta o garanţie de viaţă şi o raţiune biologică. Dorinţa de viaţă se transformase în dorinţa şi aviditatea de a mînca, cu care se cufunda în silogismul lui simplu.

Cînd intra Ileana cu mîncarea, căci numai Ileana îi aducea să mănînce şi doza porţiile după prescripţiile medicului de plasă, era singura clipă cînd ochii lui încercau o iluminare. Ochii se agăţau atunci de farfurie, o prindeau, o atrăgeau spre el, spre nasul şi spre gura lui, ca nişte căngi de oţel. Privirile lui erau braţe care cuprindeau şi strîngeau la piept mîncarea : ofrandă şi elixir al vieţii.

Preparativele mesei i se păreau lungi şi, cu toată istovirea lui fizică, manifesta nervozitate şi nerăbdare. Mîinile se agitau tremurat, şi începea să mestece în gol. Pe fondul alb al şerveţelului pus pe piept şi înnodat pe după gît, la spate, barba lui tremura într-o mişcare înceată, în sus şi în jos. Dinţii sănătoşi scrîşneau întotdeauna cînd mînca. Cu rizicul de a strica echilibrul, pe care-l ţinea destul de greu, îşi întindea capul după fiecare lingură de mîncare, pentru a ajunge cu o clipă mai înainte sau pentru a evita o pierdere minusculă a conţinutului ei. Barba şi musteţile îi erau ude de mîncarea scuturată cu mîinile lui nesigure.

Oricît ar fi mîncat nu se sătura niciodată. Lăsat în voia lui, pentru o încercare, el ar fi mîncat pînă la adormire, pînă la refuzul letargic al forţelor lui fizice, pînă la moarte prin asfixie.

De aceea, de cîte ori Ileana ieşea cu farfuria goală a ultimului fel de mîncare, bătrînul o urmărea cu priviri triste şi deznădăjduite, cu melancolii sfîşietoare şi cu lacrimi adevărate.

Apoi, obosit de digestie, rămînea cu capul în piept, rezimat parcă în barbă, nemişcat. Părintele Zăhărescu „trăia".

Această existenţă în aparenţă pasivă era totuşi în mare parte centrul vieţii din casa de la Mîndreşti. Ea crea o atmosferă grea, fără o grijă violentă, dar cu o strîngere de

inimă necontenită. Existenţa aceasta stabilise şi în restul casei un miros special, deşi bătrînul nu ieşea niciodată din odaia lui. Acel care intra de afară simţea imediat prezenţa bătrînului, vieţuirea lui de plantă, mucegăită şi mirositoare, şi, din cînd în cînd, auzea şi oftatul lui prelung ca o răsuflare subpămînteană.

Bătrînul dicta astfel toată dispoziţia din casă. Nimeni nu se simţea absolut liber pe el, nici pe ceea ce avea să facă. Totul se învîrtea în jurul prezenţei şi a necesităţilor preotului Zăhărescu. Nimeni nu putea să rîdă. Nimeni nu se gîndea să plece nicăieri. Toţi erau legaţi ca de un blestem necunoscut de existenţa bătrînului. Nimic nu se hotăra decît avîndu-l pe el în vedere. Iar cînd cineva străin intra în casă, se deschideau geamurile şi cu grijă se ocolea odaia în care era jilţul blestemat.

Timp de cîţiva ani, părea ca îmbălsămat, ca nemuritor.

Starea lui era aceeaşi, cu aceleaşi cuvinte numărate, cu aceleaşi gesturi tremurate. E îngrozitor cîtă putere de a absorbi viaţa altora are un bolnav ! Strînge mereu, cu ultimele puteri, în jurul lui, în el însuşi numai, întreg universul şi toate preocupările celor dimprejur. În afară de el nimic nu mai există, nimic nu mai trebuie să aibă interes.

Valeriu evita să intre în odaia bătrînului. Nu fusese niciodată legat de el, şi acum mai puţin ca totdeauna. Ştia că el, Valeriu, dacă ar fi bolnav, ar vroi să fie singur şi ar alunga pe toţi dimprejur. Era un pătimaş al singurătăţii, al vieţii sale în sine, detaşată de orice mediu, şi de aceea nu putea înţelege nimic din tragedia singurătăţii bătrînului.

L-ar fi vroit încă în stare să înţeleagă ceea ce i-ar spune ; şi ar fi vroit ca acum, în preajma morţii, el, preotul tînăr, să i-l reveleze pe Dumnezeu, să i-l descopere, să-l facă să înţeleagă toată măreţia şi toată liniştea pe care o dă.

Zăhărescu fusese preot zeci de ani, dar predicase o ficţiune, un mit, o superstiţie. Valeriu avea iluminarea omului

cu adevărat credincios, care a găsit în credință totul și a părăsit restul vieții.

Dar așa ! Dumnezeu va avea să-l primească așa cum este, ca pe unul din acei servitori care ar lucra la o mașină fără să știe niciodată ce face. Zăhărescu fusese un păzitor al datinelor creștine, fără să fi fost creștin în suflet, fără să fi găsit în credință un liman.

Cuvintele evangheliei erau golite de sens ; erau numai un motiv sonor de lamentări nazale prelungite ; erau textul neînsemnat al unei melodii banalizate, fără valoare mistică.

Valeriu simțea și el atmosfera creată de existența bătrînului. Vedea norul scoborît peste streșini, la geam, care apăsa, care întuneca. Dar nu aceasta hotărîse purtarea lui. Era ceva în temperamentul lui, în viața lui și în misterul ei, care-l făcea astfel. Valeriu nu trăia decît pentru a se chinui, decît pentru a recîștiga prin credință dreptul de a trăi. Era un gînd fix, o amintire tragică din viața lui, care îl urmărea, și pe care o știa numai el. Și credința, și izolarea, și voința încăpățînată de a intra în viața aceasta zilnică, fără relief, comună, care se perpetuează la țară, de generații, veneau de la o întîmplare și erau singurele putințe de a se prinde de existență, de a putea trăi.

Cu această întîmplare în viața lui trecută, el nu vroia să o mintă pe Ileana și nu vroia să introducă pe nimeni în sfera lui sufletească, pentru că nu îngăduia nici o mărturisire, nici o destăinuire, și nu accepta nici un confident. Fuga lui de toți ceilalți era în teama de a nu fi descoperit, de a nu fi înțeles, de a nu fi iertat.

Toată încordarea puterilor lui era pentru a înăbuși un temperament aprig și pentru a-l stăpîni. S-a refugiat în religie cu credința că ea îi va impune preceptele unui ascetism rigid, și de aceea respecta religia și imperativele ei cu o strictețe de apostol. Orice abatere îl putea arunca iarăși în pă-

catul trecutului, pe care și-l ascundea și din care a ieșit cu sufletul strivit.

Valeriu, studentul pasionat pînă la crimă, de la Frieburg, mai avea încă conștiința care să-i dicteze să se vîre singur în cămașa de forță a creștinismului. Și a primit-o ca singura salvare și pentru trecut și pentru viitor. Nici Ileana, nici viața alături de ea nu erau în măsură să satisfacă patimile lui trupești, nici vulcanul lui sufletesc. Renunțarea la viață, pentru care avea puternice porniri ; preoțirea, căsătoria, toate făceau parte dintr-un tratament de auto-flagelare, de comprimare pînă la înăbușire a „eului" și a temperamentului cu care se născuse.

Găsise în el putere de a se sinucide astfel. Biblia, evanghelia, căpătase un înțeles profund. Născuse în el neliniști, pe care nu i le putuse potoli nici satisface filozofia. Creștinismul nu începea să fie înțeles decît prin voința și puterea de a se sacrifica, decît prin teribila hotărîre de a renunța la tot.

Valeriu nu renunțase la el însuși, pentru a fi creștin, ci devenise creștin, pentru că trebuia să renunțe la el. Creștinismul și credința erau pentru Valeriu un leac, pe care-l adoptase în urma diagnosticului ce-și pusese singur, după ce începuse viața altfel, — viața aceea pe care nimeni aici nu i-o cinstea.

Ileana nu era pentru el un imbold, ci un antidot al vieții, cu tot ceea ce făcea, cu rugăciunile fierbinți pe care le citea ceasuri întregi.

Ileana nu înțelegea nimic din toate acestea. Pentru ea, Valeriu era o enigmă ; un amestec de bunătate și de asprime, de energie și de ascetism. Ea suferea numai cumplit și tăcut de tăcerea lui veșnică, de răceala lui calculată și tenace, de izolarea lui și a ei, de înstrăinarea care-i despărțea. Și ea era făcută pentru căldură, pentru tandrețe, pentru a cheltui și a primi o iubire maternă, plină de simplitate și de înduioșare.

Viața Ilenei, ca și viața atîtor alte femei, era la început numai resemnare. Își dăduse bine seama că a greșit, că Valeriu nu este ceea ce credea, nici ceea ce creaseră visurile ei de fată, nici ceea ce cerea trupul ei și nevoia caldă de dragoste. A greșit. Și nu mai este nimic de făcut. Timpul înainte se întinde la fel, fără nici o ieșire.

Nu se gîndise însă la un copil, care a schimbat întreaga direcție a sufletului ei, a preocupărilor și scopului ei în viață.

De la nașterea lui Andrei, nimic altceva nu a mai existat, nimic nu a mai cerut vieții ei. L-a crescut ca pe un suflet care trebuia să răspundă nevoilor ei sufletești, care singur să o înțeleagă mai tîrziu. Toate izvoarele ei de dragoste s-au revărsat în el. Andrei i-a fost la un loc amant, soț și copil. Și Andrei i-a răspuns cu aceeași patimă, parcă mai violentă, uneori îngrijorător de violentă, și crescu astfel iubit pînă la distrugere și modelat după tumultul stăvilit din sufletul Ilenei.

2

Aristița îmbătrînea în odaia ei, rea și mînioasă. Nu-l putea suferi pe Valeriu, pe acest mitocan pretențios. Rezerva lui era luată drept o ofensă personală adusă ei, drept o lipsă totală de politeță și de considerație. Contrariat de atitudinea înțepată a Aristiței, Valeriu exagera, față de dînsa, austeritatea lui obișnuită. Nu-i adresa nici un cuvînt zile de-a rîndul și nu-i dădea nici o importanță, ca și cum ea nu ar fi existat. Iritați unul de altul, raporturile lor erau de o tensiune acută. Nu se puteau suferi și nici nu căutau să ascundă aceste sentimente. Aristița slăbise, se uscase. Capul îi devenise mic, fața palidă, galbenă, și părul creț și zburlit îi fă-

cea partea dinapoi a capului mai mare. Numai ochii rotunzi păstrară aceeaşi curiozitate malițioasă, critică şi ostilă.

Antipatia ei cuprindea şi pe Andrei, amestec dens de Ileana şi Valeriu, adică de ceea ce însemna enervarea ei de fiecare zi.

Şedea închisă în odaie ceasuri întregi, făcînd pasiențe, brodînd, lustruindu-şi unghiile.

De multe ori pleca singură la Botoşani, la vara ei, Adela, unde rămînea cîteva luni. Cînd se reîntorcea, avea o răutate ironică şi hărțăgoasă, se sfădea şi ataca, era ironic insultătoare.

Într-o zi spuse lui Andrei :

— Aşa se ține furculița ? Dacă mai mănînci aşa, plec de la masă. De ce nu te-nvață tată-tu ?

Valeriu înțelese ironia şi continuă să mănînce flegmatic şi netulburat, de parcă nimeni n-ar fi spus nimic.

Andrei se înroşi, se uită la Aristița cu ochii brusc injectați şi plecă.

Valeriu nu vroi să-i dea Aristiței satisfacția unei enervări ; asta i-ar fi măgulit răutatea, ar fi flatat-o şi i-ar fi dat o victorie.

Cînd Ileana vroi să izbucnească, Valeriu puse mîna lui pe a ei, şi apoi făcu un gest de potolire cu aceeaşi mînă. Şi Ileana se supuse, îngrijorată. Mîna lui Valeriu tremura şi sprincenele lui stufoase se lăsară mai jos deasupra ochilor lui mari.

O zi întreagă Aristița n-a ieşit din odaie, decît după ce pîndea să nu fie prin casă şi s-o vadă.

— Trebuia să mă laşi, — explică Ileana lui Valeriu, — trebuie să se termine odată.

— Nu trebuia, — răspunse scurt Valeriu, — e nenorocită, e o fată bătrînă cu nervii detracați. Trebuie să-ți fie milă.

Pentru întîia oară Valeriu luă apărarea Aristiței.

3

Valeriu abia rezista atmosferei din casă și presiunii temperamentului său, care-i țipa că totul e o nebunie, că trebuie să părăsească și să plece din nou în Germania, să fie chelner, hamal, orice, numai să trăiască altfel...

Valeriu se refugia pe cîmp. Pentru cele cîteva hectare de pămînt ale bisericii, pe care le cultiva singur, își căuta de lucru cît mai mult în țarină. Se scula dimineața și urca drumul spre ogoare cu soarele în piept și cu hotărîrea fermă cu care ar fi mers spre un rug. Giubeaua largă și deschisă îi bătea cîlcîile ca cineva care l-ar fi fugărit, dresat și supus. Mergea dimineața cu capul gol, cu fruntea lui mare, pe care luneca aerul curat, cu privire de halucinat. Bățul ascuțit lăsa pe drum găuri mici la intervale regulate, însemnînd calea și măsurînd-o automat.

Din cînd în cînd se oprea, se uita înapoi, își ștergea fruntea cu o batistă mare, colorată ; privea împrejur : lumea aceasta !

Cum ar fi vroit să plece, fără să se mai oprească, pînă la istovire, să cadă în drum de sfîrșire totală, cu umărul înainte, sub el, cum cad pelerinii în deșert.

Alături trecu un plug, arînd ogorul învecinat cu drumul. Îl duceau tatăl și fiul.

Tatăl era zvelt și tînăr, cu musteață tunsă, cu ochii puțin încruntați, cu mușchii de la fălci proeminenți, cu oasele feții vizibile, și pe ele pielea întinsă, luciu. Era un om slab dar vînjos. El ținea de coarnele plugului. Un băiețel, poate de zece ani, cu fața rotundă, cu ochii rotunzi, cu privirea întrebătoare, serios și demn, cu aerul grav cu care alții se joacă sau fac sport, mîna boii. Spinările lor zburlite, sure și osoase, păreau de stîncă și gigantice față de gîngania omenească de alături.

Părintele-i cunoscu : Vasile Tizu cu Petrică al lui.

Petrică obosise dînd cu harapnicu ; îl durea brațul din umăr. De aceea, cînd se alătura de boi îi ghiontea cu coada harapnicului pe pîntece, ca un școlar pe un coleg enorm și leneș, trăgînd și el oblic înainte, ca și cum el însuși ar fi fost înjugat. Cînd boii fluturau din cap și-l întorceau izbindu-l de grumaz, ca să alunge muștele, Petrică era smucit brusc îndărăt, gata să cadă prin curpenii miriștii. Dar în clipa următoare își relua netulburat locul și întindea iarăși de funie în fruntea tuturor.

— Sărut mîna, părinte.

— Noroc bun, Vasile.

Și plugul trecu înainte, pe calea lui știută și dreaptă, cu jugul scîrțîind pe ceafa boilor, cu rotițele de jucărie trăncănind în sărituri peste bolovani. Pe zare se schiță omușorul mic din față, spinările boilor, îngăimarea de oțel a plugului și spinarea omului încovoiat.

Întîmplarea i se păru părintelui Valeriu moralizantă și tonică, — și porni mai departe spre ogoarele lui.

4

Cînd au trecut anii ? Cîte veri, cîte ierni ? Nu-i nici un fapt care să le fi fixat în minte, care să le fi diferențiat. Toate la fel, suprapuse, una peste alta.

Părintele Zăhărescu a murit de mult. Nimeni nu știe cîți ani sînt. Sigur numai că era într-o primăvară. Dar cînd ? Trebuie discutat, trebuiesc adunate mai multe fapte, verificat timpul, pus în concordanță : cîți ani avea Andrei pe atunci, unde era la școală... Și încă, moartea aceea rămîne neprecis fixată. Cam pe la... Și doar, după moartea lui s-a schimbat ceva din atmosfera care apăsa pe toți ; s-au aerisit odăile, s-a făcut o grijitură generală, s-a acoperit casa cu

tablă zincuită, s-au zugrăvit odăile, s-a făcut, în locul prispei scunde, un cerdac cu stîlpi cărămizii, cu un gărduț de scîndurele, în care s-au tăiat regulat găuri în formă de inimă ; s-au pus uluce de zinc, încheiate cu nasturi de zinc, în care ploaia sună altfel, mai ascuțit ; s-a mai făcut un loc în casă. Aproape începu să fie îndoială dacă a existat părintele Zăhărescu vreodată.

Ileana a urmat cu religiozitate datinile creștinești la zilele fixe și e singura care știe precis moartea tatălui ei. Dar după ce va muri și ea ?

Viața în casa de la Mîndrești nu-și schimbase prea mult din aspectul ei. Dispăruse numai din gîndul tuturor conștiința că părintele Zăhărescu trăiește.

Lucrurile, casa, satul se schimbaseră puțin numai, în raport cu uitarea lui.

Aristița n-a putut să reziste tensiunii cu care începuse. Timpul i-a tocit din rezistența agresivă de fiecare zi. Răutatea ei izbucnea în răstimpuri, cînd se manifesta isteric cu un plîns zbuciumat și cu țipete. De obicei însă vorbea normal și reintrase în preocupările și viața celor din casă.

5

Astăzi trebuie să plece Andrei la liceu.

De-o săptămînă cursul normal al vieții din casă este oprit. Se coasă, se spală, se calcă numai pentru Andrei : prostiri de pat, lenjuri, ciorapi, au stat o zi desfăcute în grădină, pe funii întinse între copaci, apoi a mirosit în casă a cărbune ars și a „mașină de călcat", — pînă ce toate au ajuns păturite pe divanul din odaia cea mare. Pe Ileana o durea capul, o durere adîncă în creștet și care răzbate în afară numai pe la tîmple.

Uniformele lui Andrei cu nasturii lor auriţi şi cu iniţiale au ieşit şi ele şi atîrnau de spetezele scaunelor. În odaie mirosea a naftalină ca într-o hală de lucruri vechi. De fapt, Andrei se mută.

Andrei are şi el lucrurile lui mici, la care nu poate renunţa. Face ordine într-un săltar de la masa lui şi alege cîteva fleacuri : o ascuţitoare, un toc gros şi simpatic, o capsă de creion, două fotografii de actriţe de operetă, un nastur de rezervă, un cuţitaş cu ascuţişul zimţuit, o cheie fără nici o întrebuinţare, două bolduri, cîţiva lei rătăciţi ; un ban austriac, o linie cu gradaţii mărunte şi cu un bumb deasupra...

Andrei se distrează alegîndu-le, clasificîndu-le, şi pe cele destinate să meargă cu el le pune într-o cutie, pe care este scris „zahăr cubic, 5 kgr." şi în care încap şi caietele lui de însemnări personale.

Foilетează caietele lui de însemnări : o poezie copiată din Musset, una din Alfred de Vigny... mai multe din Verlaine.

Le ştie pe dinafară.

Parcă ar fi sufletul lui : un mozaic de simţuri disparate, strînse la un loc, şi cu o nelinişte care domină totul.

Aşează cu grijă caietele în cutia pe care o leagă cu sfoară, în cruce.

Starea sufletească a lui Andrei e tulbure şi neprecisă. Se amestecă amintiri din anul trecut, chipuri de colegi cu glumele lor, întîmplări, laolaltă cu viaţa din vacanţă, cu afecţiunea pasionată a mamei, cu severitatea austeră a lui Valeriu, cu antipatia Aristiţei. Două bilanţuri opuse, două feţe cu două atmosfere deosebite, cu tipuri şi preocupări diferite.

În vacanţă, acasă, ideile, gîndurile, sentimentele, viaţa lui intelectuală, sînt dezordonate, lăsate în voia lor, îşi

pierd din intensitatea și din obsesia strînsă în care le adună viața de liceu. Parcă toate au umplut cîmpul, au ieșit în aer liber și acum îi e greu să le culeagă și să le strîngă. Sînt idei care i-au devenit străine, sînt altele care s-au întărit în acest contact cu natura. Andrei nu e capabil de nici o concentrare de gînduri stricte. Capul lui e în stare de vagabondaj, în care nici o disciplină nu se poate impune. Îi este și silă de orice sforțare intelectuală. Are un presentiment de jale. Totdeauna cînd pleacă de acasă are această senzație stranie de sfîrșit. Nu poate renunța la comoditatea liberă de acasă, la mediul de afecțiune, la iubirea mamei lui, pe care o simte îngrozită de această despărțire. Andrei e conștient de iubirea mamei și, dacă are cinismul de a brava tinerește o mulțime de alte sentimente clasice și burgheze, are un cult religios pentru mama lui și pentru dragostea ei.

6

Ileana nu se poate uita la Andrei în zilele acestea, fără ca să nu-și simtă ochii brusc plini de lacrimi, ca și cum o vargă nevăzută i-ar lovi scurt pe albul lor. Îl privește pe furiș cînd intră și cînd iese din odaie ; se uită după el cînd trece în grădină, cu mersul lui degajat, cu o ușoară aplecare a trupului spre partea dreaptă, cu umărul drept puțin mai jos.

După ce s-a asigurat că Andrei e departe, Ileana plînge tăcut. Lacrimile ei cad peste lenjurile pe care le așează, pe batistele lui Andrei, în cufărul lui de paie.

Plînsul ei e mocnit și profund. Și noaptea, acum, e la fel. În tăcerea nopții se aud lacrimile căzînd înăbușit pe perină.

Ileana n-a fost niciodată la şcoală, nu şi-a părăsit niciodată părinţii. Mama ei a murit pe cînd ea era numai de 10 ani. N-a iubit ca fată pe nimeni. Valeriu e ciudat şi rece. Singura ei patimă e Andrei. Nu poate suferi şcoala, nici că Andrei creşte şi că-l simte din ce în ce mai înstrăinat.

Cînd se vor termina odată aceste plecări ? !

I-a venit în gînd amintirea mamei ei. Era grasă, avea faţa plină şi rotundă. Se mişca greu, se aşeza îndată jos, făcîndu-şi vînt cu batista. Cînd era cald părea că se sufocă. Era astmatică. De asta a şi murit. Ce rar se gîndeşte la mama ei ! Ileana îşi făcu această imputare, cu gîndul ascuns că astfel ar putea încuraja şi naşte o indiferenţă din partea lui Andrei.

Se gîndi ca, după plecarea lui Andrei, să facă o pomenire pentru mama.

Ileana se înduioşă astfel tot mai mult, amestecînd cele două afecţiuni din viaţa ei, cele două eterne afecţiuni de mamă şi de copil, în conştiinţa tragică şi oprimată că Andrei pleacă şi n-are să-l mai vadă, cît ? trei luni... mai bine de trei luni.

Şi Ileana plîngea numărînd cămeşile : una, două, trei... pe cînd le aşeza teanc, una peste alta, în cufăr.

După ce a aşezat toate, însemnîndu-le pe lista trimisă de „Internat", Ileana rămase încurcată. Nu ştia ce să mai puie înăuntru ; ar fi voit să dea totul, să dea ceva de la dînsa, care să-l facă pe Andrei să n-o uite.

Căută prin dulap. Avea impresia că o doare capul tare, că-i este greu, că o dor tîmplele ; un cui de fier i le străpunse dintr-o parte în cealaltă şi-i ţinea capul pironit în vid, ca de un perete fierbinte.

Arunca pe rafturile din dulap, în dezordine, o pălărie pe care n-o pusese de un an, un voal, o cingătoare, cîteva perechi de ciorapi. Dădu peste două batiste vechi, cu ini-

țialele ei brodate la un colț. I se păru că nu-s destul de călcate.

Alergă la bucătărie să puie mașina de călcat, așeză un pled pe colțul mesei. Ileana nu putea să stea pe loc. Activitatea aceasta îi ținea nervii, o făcea să poată suporta. Mișcările îi erau mecanice și dezordonate. Uită, un moment, ce are de făcut și-și duse mîna la frunte, ca să-și aducă aminte, de parcă ar fi ridicat un voal nevăzut, care se țesea tainic pe mintea și pe ochii ei.

— Vai ce uitucă sînt ! Doamne, Doamne.

Călcă cele două batiste și pe o parte și pe alta, cu o minuțiozitate artistică. Ileana era de obicei repede la treabă și îndemînatică. De data asta, nu știa unde să așeze mașina de călcat, nu nimerea piatra pe care o punea întotdeauna. În bucătărie mirosea greu a cărbune ars și a pîrlit ; un miros înecăcios.

Cînd le-a terminat de călcat și le-a păturit cum vroia, cu grijă, cu inițialele în afară, iarăși rămase nenorocită în lipsa unei activități pentru Andrei. Parcă n-ar fi avut altă chemare în viață, parcă toată menirea ei lua sfîrșit și ar fi trebuit să dispară și ea, odată rolul ei împlinit.

— A ! ghetele ; cum era să uit ghetele.

Le căută sub patul lui Andrei, le trase cu mînerul cortelului din fund, de la perete.

— Nu-s făcute !

Și începu să le curățe, să le dea cu cremă, să le lustruiască, să le puie șireturi noi, să le coase urechea de tras, care era desfăcută. Și se simți fericită de acest nou izvor de activitate.

Lăsă jos capacul panerului, fără să-l închidă, provizor ; poate a mai uitat ceva... Și începu să-i pregătească lui Andrei mîncare pentru drum, deși trenul făcea pînă la Iași numai trei ceasuri.

7

Andrei nu putea lua parte, nici asista la aceste pregătiri, şi mai ales nu putea suporta impresia de greutate pe piept şi în gîtlej, pe care i-o da dragostea mamei lui. Avea faţă de ea un sentiment curios şi contradictoriu. Pe de o parte îşi da seama de căldura şi duioşia sentimentelor mamei lui, pe care nu le mai are şi nici nu le va mai avea din partea nimănui, şi pe de altă parte avea sentimentul bărbătesc şi agresiv al pubertăţii, că această iubire îl umileşte, fiindcă el este un băiat mare. Apoi, dragostea aceasta îi lua libertatea gîndurilor şi planurilor lui. Veşnic, în tot ce gîndea, în tot ce punea la cale ca speranţă de viitor se lovea de această dragoste mereu prezentă, mereu darnică, dar şi veşnic cerînd fără să aibă aerul, care părea că-l întreabă : „dar cu mine ce faci ? la mine te-ai gîndit ?“

Andrei nu ştia pînă atunci că toate iubirile sînt o abdicare de la libertate, că e greu să fii iubit ; tot atît de greu şi de tragic ca şi atunci cînd iubeşti. Nu ştia că în iubire totul e sacrificiu şi că, dacă nu ai voluptatea acestui sacrificiu, durerile ei nu se pot suporta.

Dar în Andrei se zbăteau tot aşa de contradictoriu sentimentul de ataşament faţă de casa părintească, unde căpăta o impresie de siguranţă şi de linişte, şi dorinţa de a evada şi de a rupe cu trecutul lui, de a deveni ceva extraordinar, de a face o invenţie sau o faptă unică. În mintea lui nu era nimic fixat, dar avea intuiţia că libertatea pe care ar avea-o, descătuşarea completă de trecut, de tot ce-l aduce îndărăt la stîlpul familiei, i-ar da puteri nebănuite, de semizeu.

Stînd însă pe scaunul cu spetează al scrînciobului de sub cei doi peri din grădină, idealurile lui nebuloase se diluau, se desfăceau ca nouraşii albi pe cer, şi o strîngere de inimă creştea la gîndul că trebuie să plece de-acasă.

Era încă aşa de copil în sufletul lui !

Scrînciobul se legăna uşor, mişcat inconştient de Andrei. Tot peisajul de toamnă al grădinii se clătina şi el, se clătina şi casa mare, şi bucătăria, şi iarba pe pămînt, cadelniţînd uşor. Ele căpătau astfel irealitate de vis, de amintire şi de basm.

Decorul acesta în care s-a născut avea o putere sentimentală, de care Andrei nu se putea elibera, de care se simţea legat pentru totdeauna, orice ar fi făcut.

8

Andrei trebuie să plece cu trenul de şapte dimineaţa. De la ora patru toată lumea este în picioare. De mai multe ori în timpul nopţii Andrei văzuse luminîndu-se o clipă geamul de sticlă al uşii care despărţea odaia lui de a părinţilor săi. Ileana nu a dormit de loc. Din cînd în cînd s-a ridicat, a aprins un chibrit, ca să vadă cîte ceasuri sînt, şi s-a culcat din nou. Asta s-a întîmplat la unu şi un sfert, la două fără zece, la trei fără douăzeci şi cinci, deşi ceasul deşteptător (cu o locomotivă pe cadran) era pus să sune exact la ora patru. Dar dacă nu sună ?

Toţi erau somnoroşi, îmbrăcaţi în grabă, şi aveau o faţă îngrijorată.

Andrei fu trezit de mama lui. Îi era neplăcut să se scoale dimineaţa. Afară era încă întuneric. O lumînare pîlpîia pe masă şi îi juca pe perete umbra capului lui buhos şi mişcările dezordonate ale braţelor. Cînd îşi scoase cămaşa şi cînd, în umbră, apăru ca un om care vrea să iasă, diform, dintr-un sac.

Andrei era aiurit de somn, avea capul ameţit şi simţea greutatea momentului pe care-l are de trecut.

Ileana îi pregătea un ceai la mașina de spirt și, între timp, îi făcea pachetul de mîncare, cu fiecare bucățică împachetată de mai multe ori și cu sarea pusă în hîrtie albă, alături. Era atîta dragoste în pregătirea aceasta minuțioasă ! Parcă Andrei ar fi avut să traverseze un deșert, cîteva săptămîni ; poate o lună.

Tot Ileana ieși să vadă dacă moșu Haralamb a pus calul, dacă nu cumva, odată trezit tot de ea, nu a adormit din nou. Felinarul fu pus apoi, fumegînd pe colțul mesei. Lumina lui afumată, palidă, lungăreață, agonizînd, sporea tristețea din odaie și repeta în altă direcție, pe celălalt perete, mai slabe, umbrele celor ce umblau prin casă.

Mama lui Andrei simți că nu poate rămîne pe loc fără să facă nimic, simți că mișcarea îi ține nervii, că, dacă ar sta să se uite la Andrei, ar izbucni în plîns. De aceea iarăși își căută treabă cu febrilitate halucinantă. Din cînd în cînd numai, îi revenea realitatea brutală și atunci se uita la Andrei, pe furiș. Și iarăși se uita la ceas ; nu cumva să scape trenul. Oricît ar fi dorit să-i rămîie acasă copilul, asta, nu ar fi vroit.

Catinca sta într-un colț și privea ca un invitat, cu mîinile încrucișate pe pîntece ; din emoție și din intimidare.

Valeriu era stăpîn pe sine și autoritar. Călca apăsat prin odaie, cu chipul hotărît al unui erou cornelian, în care simțul datoriei s-a impus demult.

Aristița, cu capul ciufulit, strîngea în jurul trupului ei subțire, un halat albastru cu flori mari, galbene. Ochii ei rotunzi, cu fixități stranii, urmăreau cînd pe Valeriu, cînd pe Andrei, și căutau să stabilească puncte de asemănare. Cu talia înaltă și subțire, strînsă lipit de halat, Aristița avea eleganța unei viespi. Valeriu o privi pe ascuns ; ochii lui sticliră în umbră ; grei de patimă și de mînie, și fața lui se întunecă. Dacă nimeni nu ar fi vorbit atunci, s-ar fi auzit scrîșnind dinții lui Valeriu.

Andrei îmbrăcat, fu revizuit de mama lui : ghete, nasturi, guler... El avea un sentiment greu, ca în fața unui eveniment neplăcut care nu-l privește, dar la care este obligat să asiste, și care nu se mai termină. Avea impresia că ia parte la un fel de înmormîntare, a cuiva din familie, de aproape, și slujba dura prea mult. Cu tot eroismul formal și calculat cu care vroia să treacă acest ceas greu, își simțea sufletul încărcat și capul strîns ca într-un clește, pieptul apăsat, și o contracțiune neobișnuită în gît. Era emoționat, și era rușinat de propria lui emoție.

Ileana deschise saltarul de jos de la dulap, ridică o cutioară, un jurnal, și scoase o hîrtie de douăzeci de lei, pe care o strecură grăbit în buzunar.

Pîndi apoi momentul cînd Andrei era singur în odaia lui. Se grăbi după el și, fără să spuie nimic strivită de emoție, îi apăsă, stîngaci, în mînă, hîrtia de douăzeci de lei.

Asta se repeta la fiecare plecare din vacanță.

Dar Andrei nu-și putu stăpîni lacrimile care-i năvăliră în ochi.

9

După plecarea lui Andrei, cercul din casă se restrînse. Era la fel înainte de vacanță, și cu toate acestea golul lăsat de el se simțea mai mult. Lipsea un punct de reazăm liniștit pentru fiecare din cei rămași, care s-au găsit față în față mai direct și mai deschis. Contactul dintre ei era mai nud și mai obligator. Nimeni nu-l mai putea evita pe celălalt ; fiecare era preocupare pentru celălalt, fără să vrea. Cuvintele ca și privirile se schimbau și ele într-un cerc mai îngust ; viața între cei trei, după moartea părintelui Zăhărescu și după plecarea lui Andrei, deveni mai familiară și

mai aproape. Toate se împărţeau numai în trei, — pînă şi timpul.

Oricît de izolat, Valeriu trebuia să revie între cei din casă şi să trăiască laolaltă cu ei. Vremea a tocit asperităţile, ambiţiile, toată tensiunea vieţii, al cărei ton a fost scoborît la notele calme.

La masă Ileana sta în capul mesei, Aristiţa şi Valeriu, faţă în faţă. De multe ori acum, conversaţiile se legau între toţi trei, normal, fiecare îşi spunea părerea lui fără să irite pe ceilalţi ; se acceptau propuneri „adverse" şi se renunţa cu înţelepciune la propuneri personale, fără amor propriu şi fără nici un sentiment de inferioritate.

Valeriu observa de două ori pe zi mişcările Aristiţei, mîinile ei îngrijite, trăsăturile ei stilizate şi fine. Puţin însemnată de vreme, Aristiţa păstra totuşi un aer de femeie care se îngrijeşte, care vrea să placă. Avea o cochetărie personală, pentru ea însăşi. Chiar dacă nu era să o vadă nimeni o zi întreagă, Aristiţa nu era niciodată îmbrăcată neglijent, murdar sau dezmăţat.

Cînd vorbea fără ostilitate, glasul ei avea o noutate deosebită, un timbru cald ; vorbele ei erau şi ele totdeauna îngrijite şi purtau pecetea aceleiaşi atenţii artistice pe care Aristiţa o dădea oricărei manifestări. Numai accesele de răutate şi de mînie alterau uneori această estetică, însă nici atunci nu prea mult, fiindcă nu aveau violenţe de limbaj, nici cuvinte ordinare, ci mînia caustică şi ironia chiar faţă de acei care nu înţelegeau nimic, adică faţă de Catinca şi moş Haralamb.

Valeriu se surprinse de un timp găsind scuze ieşirilor răutăcioase ale Aristiţei şi justificînd, prin o nobleţe de caracter, izolarea în care se complăcea.

„E o fată nenorocită ; n-a avut noroc ; e o dezrădăcinată, o declasată. Nu a avut putinţa, nici energia de a merge mai

departe și a rămas într-un mediu inferior ei, ca idei și maniere", gîndea Valeriu.

Aristița avea aplicațiune vădită pentru mode. Din lucruri de nimic, din resturi, din vechituri, ea își aranja cu abilitate și răbdare, în odăița ei, o rochie frumoasă, o bluză originală ori un guler care să-i deschidă figura. La asta lucra zile întregi, săptămîni: făcea și desfăcea, pînă ce gustul ei era satisfăcut. Ea era și maistru și lucrătoare, și manechin, și fericită purtătoare.

În zilele în care reușea perfect o bluză, avea o mulțumire de ordin strict artistic, și amorul ei propriu și o mîndrie de femeie mai strălucea în ochii ei rotunzi, care se dilatau.

Ileana privea cochetăria Aristiței cu mulțumire. Ea socotea că numai aceasta o poate face fericită. Ileana credea într-o fericire facilă, într-un fel de pact care să împace pe toți, într-un echilibru universal, în care toată lumea să renunțe la cîte puțin, pentru ca toți să fie mulțumiți. Cu acest sentiment și cu această nevinovată bună-credință, Ileana încuraja risipa lui Valeriu, care niciodată nu se ducea la Botoșani fără ca să nu cumpere și ceea ce Aristița îi spusese, la plecare.

Viața în comun a celor trei, de atîția ani, stabilise legături de obișnuință și familiaritate, în care gesturile erau mai dinainte cunoscute de către fiecare, și în care buna sau reaua dispoziție nu trebuia să fie mărturisită. Mai cu seamă gesturile de la masă, felul de a mînca, de a sta, de a întrebuința pauza, căpătaseră accentuarea de ticuri și de manii. Repetarea le ridicase prestigiul de act conștient și le catalogase printre cele mecanice, fără nici o contribuție de gînd, de intenție sau de sentiment.

De cîte ori se regăseau în comun, observația reciprocă și constatarea acestor obiceiuri invariabile sporeau impresia de monotonie a vieții, și unul pentru celălalt devenea un fac-

tor iritant, o cauză concretă de plictiseală, de lehamite, deși monotonia aceasta era esențială vieții lor, și viața în comun era numai elementul de măsurătoare al ei.

Omul cu o temperatură puțin ridicată trăiește normal atîta vreme cît nu și-a pus termometrul. Dar de îndată ce a cetit în el treizeci și șapte de grade și două diviziuni, devine preocupat și distras, cu îngrijorare. Stricarea termometrului nu poate aduce nici o schimbare. Întîlnirile celor trei aveau darul să stabilească nivelul scăzut al temperaturii psihice și să determine brusc o și mai accentuată depresiune, cu toate manifestările ei aparente, fără nici o grijă de refulare și de menajare reciprocă.

De cele mai multe ori, atitudinile lor erau stranii și exprimau cu evidență izolarea interioară în trei, pe care o cultivau cu sîrguință și oarecare plăcere vroită.

Figurile lor atîrnau uneori cu înfățișări de măști de tragedie, cu expresii deosebite, dar în fond, din același material. Fiecare își cultiva, stilizîndu-și, masca lui proprie, sub care ascundea gînduri care veneau și plecau singure, fără nici o legătură cu ceea ce vorbea. Cuvintele erau atunci numai expresii goale, care, ca și măștile, ascundeau vieți interioare cu totul deosebite.

Valeriu avea întotdeauna pe peretele din față un covor, pe care era bătut la mașină un cerb cu capul mîndru, ridicat în sus, alături de un izvor din care bea o cerboaică. Ținuta cerbului era agresivă și ostilă ; provoca pericolul pe care-l pîndea. Ținuta căprioarei era docilă și încrezătoare. Botul ei mic atingea apa aspră de pluș al covorului, fără să se înfioare.

Covorul era analizat zilnic, în pauze. Valeriu descoperea în fiecare zi ceva nou ; fondul de brazi, care se pierdea pînă în creastă, sus, la cuiul din mijloc, de care era prins covorul. Crengile de brazi în mantale grele, îmbrăcate cum sînt caii de dric, lăsau să atîrne greu odăjdiile lor aspre.

Erau și cîteva pietricele pe marginea rîului, care mergea șerpuind albicios și spălăcit. Copacii n-aveau umbră, și nici cele două sălbăticiuni. Nu se putea deosebi ce anotimp o fi fost, și nici ce oră din zi. Valeriu se distra căutînd să fixeze cel puțin ora, după lumini, după valurile luminii, și nu izbutea : totul era tern și șters, iar prin unele locuri ros pînă la țesătura de dedesubt.

În colț erau icoanele : un Sfîntul Gheorghe, șters și el, adumbrit de unghiurile pereților și de două perdeluțe puse, una pe un perete și alta în celălalt, cu două panglici roze și prăfuite.

— De ce nu se șterge praful de pe perdelele de la icoană ? spuse Valeriu, impersonal și distrat, sărind deodată din gînd în realitate, cu această întrebare care nu aștepta răspuns.

Pictura icoanei nu se cunoștea deloc. Pe deasupra lemnului luciu era numai un abur cu diverse nuanțe.

Privirile Ilenei umblau de două ori pe zi pe celălalt perete, de care atîrna un tablou comemorativ, la 40 de ani de domnie ai regelui Carol I, cu figura de efigie severă a regelui, și în jur, cu stindarde, lei, vulturi, frunze de stejar cu ghindă și medalioane de felurite mărimi cu chipurile familiei regale. La dejun, rama aurită primea, drept, o rază de soare în colțul de jos. Dedesubt era o fotografie, grup ; părintele Zăhărescu în tinerețe, cu preoteasa și cele două fete de azi. Părinții ședeau pe scaune, și fetele, alternînd cu capetele bătrînilor, în picioare. Aveau pantofii puși în evidență, degetele resfirate și o mînă anume ieșită din plan, pentru a se vedea neapărat un inel, în realitate extraordinar, dar în fotografie numai ca o pată rotundă rămasă de la copiat. Mai erau și alte fotografii care reprezentau în cărți poștale : un ofițer, un magistrat, cu uniformă, robă, și toate distincțiile sociale.

La fotografiile acestea nu se mai uita nimeni altcineva decît musafirii, cînd se întîmpla să rămîie singuri şi cînd, neavînd ce face, se sculau de pe scaune şi începeau să cerceteze fotografiile de pe pereţi şi din rama oglinzii mari.

Pentru Ileana existenţa fotografiilor din peretele la care se uita, era necunoscută. Ochii ei luceau pe deasupra, uneori inconştient, pe sticla lor, care deforma cu apele ei chipul celor de dedesubt. Niciodată nu şi-a oprit pe ele gîndul, niciodată nu le-a înviat cu o amintire, cu o evocare, cu o tristeţe sau cu un regret. Dacă s-ar fi uitat cu atenţie ar fi avut în faţă icoana timpului batjocoritor, cu chipuri care nu mai sînt în realitate, nicăieri ; pe care nici o minune alta nu le mai poate reconstitui ; şi cu chipuri tinere, fragede inocente, curioase, naive, pe care timpul le-a uscat, le-a schimbat şi le-a răvăşit.

Dedesubt era scris cu litere mari în relief, ca pe scoarţe de copaci care au crescut şi au bulbucat literele : „Leopold, Wiena — Strada Lăpuşneanu, Iaşi".

Nici inscripţia n-a citit-o nimeni niciodată, Fotografiile acestea nu erau motiv de evocare şi de reculegere, — erau lipite pe perete numai decorativ. În locul lor, dacă astfel ar fi fost obiceiul, ar fi putut să atîrne altceva, care să acopere numai peretele : un şervet, o batistă, o tabla sau o farfurie.

Personalitatea celor fotografiaţi era ştearsă şi inexistentă. Fotografia desigur rămăsese aceeaşi, dar viaţa pe care o fixase dispăruse demult. Se cunoştea care din grup sînt morţi şi care mai trăiesc, de către oricine s-ar fi uitat mai atent. Nu s-ar putea spune ce anume îi deosebea pe cei morţi, dar era o depersonalizare subtilă ; ochii lor aveau ceva de regret sau erau mai întunecaţi de umbrele de dincolo, care erau mai aproape de ei în momentul cînd au fost fotografiaţi.

Existența aceasta a lor miniaturală și simbolică, de strigoi, era cu totul ignorată. Grupul asista tăcut și neschimbat în viața celor trei, străini de ei, de ceea ce sînt astăzi ; ca niște intruși nepoftiți și analitici, cu ochii veșnic deschiși, la geamul de cadru aurit prin care priveau curioși din lumea cealaltă...

Privirile Aristiței rătăceau privilegiate pe fereastra din ogradă, și deseori în oglinda lungă cu etajeră, din fața ei. Peisajul viu de afară se schimba uneori, întrerupt de trecerea șchioapă și chinuită a lui moș Haralamb, sau de silueta acum încovoiată a Catincăi, trăgînd de o funie vaca roșie, cu pete albe și neregulate, de la fîntînă spre grajd și înapoi. Siluetele lor apăreau atunci în cadrul de lumină al geamului, de la o cercevea spre alta, într-un cîmp luminos, și dispăreau grăbite, astfel încît uneori se vedea o jumătate de vacă, apoi numai cealaltă jumătate și o bucată de funie. Fereastra era ca obiectivul unui aparat fotografic sau al unei camere, care întreagă ar fi un aparat de observație. Uneori Aristița, enervată de monotonie, știind că trebuie să treacă vaca la apă, nici nu putea să mănînce nimic pînă ce nu se elibera de această obsesie și aștepta întîi s-o vadă pe Catinca, apoi vaca — și numai după aceea începea să mănînce.

De cele mai multe ori, și cîteodată aproape exclusiv, ochii Aristiței urmăreau în oglindă viața din casă, mișcările ei proprii, pe ceilalți, masa, interiorul casei — frînte în cadrul oglinzii. Reflexul din oglindă i se părea mai realist, mai precis, mai curat și mai conturat. Avea și un luciu mobil, pe care îl schimba lumina și jocul ei în apele oglinzii. Acel reflex însă strîmba realitatea și proporțiile ei. Masa părea strîmbă, și văzută în „racursi“, diformată, cu o latură mare și dreaptă, cu colțurile fugind în fund, ascuțite. Realitatea era în oglindă ca un tablou exact al ei, precis și liniar, dar cu o sticlă deasupra, lucie și diformantă.

Dar mai ales, Aristița urmărea în oglindă mișcările și chipul lui Valeriu. Cînd se apleca spre masă ca să mănînce, capul lui intra întreg în marginea oglinzii ; cînd sta drept, răzimat de speteaza scaunului, uneori i se vedea numai nasul, iar alteori profilul slab cu barba lui rară de Crist nenorocit. În oglindă, ochii lui apăreau și mai mari și mai vii, sub sprîncenele negre și stufoase. Aristița îi urmărea, căutînd să-i fixeze.

Și de multe ori, sub îndemnul unei neliniști și cu sentimentul că cineva îl pîndește cu adevărat dinspre geamuri, ochii lor se întîlneau ireal, în oglindă. O clipă se priveau fix, întorși în aceeași direcție. Privirile lor erau atunci ca două linii drepte ale unui unghi, care porneau din ochii lor și se întretăiau într-un punct, dincolo. Aristița era tulburată. Ochii ei rotunzi erau rugători și umezi, parcă cereau milă, parcă cereau iertare. Ochii lui Valeriu erau nedumeriți, îngroziți de gîndurile dindărătul lor, plini de o spaimă nespusă și avidă. Erau ca ochii omului care nu vrea și ezită, dar totuși se uită într-o prăpastie, de care se teme și care-l atrage.

Într-o zi, cînd soarele sporea lumina și straniul din ochii lor, Valeriu se sculă și plecă, ridicîndu-se de la masă fără să spuie nici un cuvînt.

Amîndoi vedeau în oglindă spatele Ilenei.

10

Andrei scobora în gara Iași pentru a șaptea oară, îmbrăcat cu uniforma lui de licean, care-l strîngea și-l făcea ghebos. Și cu toate acestea, după fiecare vacanță, cînd intra în Iași, avea impresia că locul îi este străin, că s-a schimbat ceva, fără să poată preciza anume ce. De fapt, cu cît a crescut el, proporțiile realității și ale lucrurilor au scăzut. Nimic nu-i mai dă acea senzație de măreție sau de colosal, pe

care a avut-o în primul an, cînd a văzut Iașul pentru întăia oară. Casele parcă erau acum puțin intrate în pămînt și pierduseră din prestigiul lor grandios, iar decorul nu mai putea impresiona prin nimic; devenise banal și meschin.

Și cu toate acestea, deprins trei luni cu ograda lungăreață, cu casa părintească scundă și turtită de acoperișul prea înalt și prea larg în streșină, ochii lui se obișnuiseră cu alte dimensiuni, și din tren, pe geam, în ultimele momente, Iașul i se păru iarăși enorm, cu cele cîteva clădiri care domină, cu gara în care vuiește un zgomot surd și neprecis al tuturor plecărilor și sosirilor adunate la un loc, dintr-o zi. Avu un sentiment demoralizant de umilință, de modestie, pe care nu și-l putea stăpîni.

Ceilalți pasageri aveau mișcările libere, se plimbau ca la ei acasă, deschideau și închideau ușa de la compartiment, sau geamul de la culoar, cu aere de stăpîni ai vagonului.

Andrei așteptă să se dea jos toată lumea; și, cel din urmă, scoborî el, cam aiurit de oboseală și de această schimbare de mediu și de decor, cu panerul lui de pai împletit, legat cu funie în cruce și cu un lacăt la mijloc. Știa bine încotro să apuce și totuși se simțea sfios și nesigur. Graba celorlalți și mulțimea oamenilor care curgea repede în aceeași direcție îl amețeau. Nu înțelegea bine pentru ce toți sînt atît de grăbiți. Peronul era gol. Nimeni nu aștepta acest tren mic din nordul Moldovei.

Pașii călătorilor răsunau pustiu pe asfaltul peronului, ca și cum ar fi trecut pe un pod, și țăcănitul lor se alterna, care mai gros, care mai subțire, într-o cadență neregulată de mulțime. Pasagerii treceau cînd unul înaintea celuilalt, cînd altul, într-o cursă la pas, pentru ca la sfîrșit să se vadă cine ajunge cel dintîi la celălalt capăt al peronului. Un copil de vreo 5 ani, încotoșmănat ca de iarnă, cu un paltonaș de miel, anacronic, era tîrît de mînă și pășea strîmb, cu un umăr înainte, abia atingînd trotuarul. Capul lui se întorcea

în toate părţile, bălăbănind smucit, căutînd să vadă unde este şi ce are să se mai întîmple. Tatăl lui, un domn uscat, cu ochelari cu lanţ pe după ureche, mergea drept, fără să se uite măcar la copil. Andrei observă şi un domn mic şi roşcat, cu o valiză de carton cu pînză gri şi un pardesiu pe mînă, care se strecura printre toţi, în zig-zag, cu mare pricepere.

Andrei rămăsese cel din urmă. El încheia convoiul de oameni fugăriţi, parcă scăpaţi dintr-o inundaţie sau dintr-un incendiu, spre care nu mai vor să se uite. Panerul greu îi scobora umărul drept, şi altfel aplecat puţin în jos. Un vîrf de pai rupt îi zgîria pulpa piciorului şi-i împiedica mersul, iar lăcata zăngănea, jucînd deasupra pe ochiul şi cîrligul de fier negru şi lustruit.

Andrei nu era deloc grăbit. Ah, cum îl strîngea tunica ; între omoplaţi, la spate, era întinsă ca o piele de tobă, iar cusuturile mînecilor strunite pînă la plesnire. Se vede că se îngrăşase în timpul vacanţei. Mînecile îi erau scurte.

Cînd a dat biletul de tren la uşă, avu impresia că acel bilet îi da voie să reintre în lumea din care trei luni mai înainte se retrăsese.

11

— Hă, hă, uite Darie, băieţi.

— Stai tot cu mine în bancă.

— M-am învîrtit iar.

— La latină stau în spatele tău.

— Urra !

— Uite cum s-a îngrăşat.

Alexandrescu, Velicu, Bosie, Traian, toţi îl înconjurară pe Andrei. Asta era pompa care se făcea fiecărui nou sosit. Veselia lor era artificială, dar antrena şi izbutea o înşelare reciprocă.

— Mie-mi place tunicuţa lui. Şi Pompei îl învîrti în jur de umeri, ca să-l examineze tot. Rezultatul cercetării fu : Bun băiat. I-a crescut musteaţa.

Cînd Andrei suia scările înalte ale liceului, avea nevoie de izolare mai mult ca oricînd. Desprins din mediul bolnăvicios şi ciudat de acasă, el însuşi, tulburat de gînduri şi nedumeriri, avea nevoie de o reculegere şi de o linişte totală. Şi, în loc de asta, îl aştepta larma unei clase excitate.

Cînd păşi pragul liceului, îl împrejmuiră sunetele de piculină şi de vioară. Arpegii, studii, cu game în sus şi în jos, trunchiate, descifrate rar, apoi curgînd des ca un izvor care scăpăta.

Andrei recunoscu : e piculina lui Ştefănescu, vioara lui Florian, flautul lui Vasilescu.

Notele se auzeau o clipă mai tare, cînd se deschidea uşa de la repetitor, şi mai înăbuşit, cînd uşa se închidea la loc. Era o atmosferă muzicală de orchestră săracă în preparaţie. Notele se tîrau greu, fără avînt ; unele şchioape, altele falşe, acompaniate de zumzetul de vorbe al celor închişi înăuntru. Tot liceul avea o vibraţie surdă de stup prea plin ; uneori era vacarm de răscoală, şi uneori numai, tăceri sonore de pustiu.

Do-re-mi-fa-sol...

O vioară începătoare, nesigură, urca spre clasa a doua, o gamă primitivă şi tărăgănată, ca un cîntec monoton de negri sau un imn religios păgîn.

„Vai ce neurastenie", îşi spuse singur Andrei.

Unul începuse la flaut *Gold und Silber* iar altul la mandolină *À la Martinique*. Din clase diferite, pe geamuri de la diverse etaje, din dreapta, din stînga, scăpate pe culoare, alergau melodii contradictorii, de parcă Andrei ar fi intrat într-o casă de nebuni, în care fiecare cîntă ce vrea şi din ce vrea.

Andrei nu cunoştea nebunia degajată şi barbară a tinereţii, şi nici farmecul ei care-l supăra.

Din fund, de la cursul superior, venea un fel de cor organizat :

— Ta-ra-ra-bum-dere.

— Ta-ra-ra-bum-dere...

Cu accentul repetat, aproape monoton. La „bum“, din vocabularul cifrat al cîntecului, se adăugau mai multe voci, şi se apăsa exagerat, ceea ce constituia toată plăcerea cîntăreţilor.

Pe culoarul din faţa bibliotecii, Andrei se întîlni cu Mincu, singuratic, cu pelerina pe umeri, cu mătreaţa ninsă pe guler, cu părul nepieptănat, cu faţa plină de coşuri. Mincu era filozoful decorativ al liceului. Între cursul superior şi cursul inferior, împărţite fiecare în cîte o aripă a clădirii, era, la etajul al doilea, biblioteca liceului. Acolo culoarul era închis de două uşi cu geamuri, care însă erau veşnic deschise şi date în lături.

Acolo era sediul filozofic al lui Mincu şi, în parte, al lui Andrei. Era singurul loc mai retras din toată clădirea liceului. Ei îl luaseră în primire încă pe cînd erau în clasa a şaptea, din lipsă de filozofi în clasa a opta. Mincu purta pelerina pe umeri, iar Andrei o manta ; lui Mincu îi cădea mătreaţa pe guler, ca şi cum s-ar fi cojit după o scarlatină, lui Andrei îi cădea părul pe guler, fiindcă era mereu netuns.

Deşi prieteni, plimbarea lor nu avea loc totdeauna împreună. Umblau de obicei izolat, încrucişîndu-se la mijlocul culoarului, observîndu-se reciproc sau ignorîndu-se complet unul pe altul, ca şi cum ar fi fost doi adversari, închişi la un loc.

— Salut Darie.

— Cînd ai venit ?

— Ieri.

— Cum ai petrecut vacanţa ?

— Am să-ţi spun.

— Mă duc să-mi aşez bagajele.

Cufărul de pai al lui Andrei luă loc printre celelalte, în fundul repetitorului. Andrei ocupă ultima bancă din fund, lîngă geam, alături de Pompei. Camera era lungă, cu trei rînduri de bănci. În celălalt capăt tocmai, se ridica dominator catedra, cu aripile ei chircite de schelet primitiv de aeroplan, şi tabela neagră şi mobilă, pe stîlpi negri şi sîrme împletite, ca o sinistră ghilotină.

În pupitrul care trebuia să fie, pentru cîteva luni, toată gospodăria lui Andrei, au fost aruncate plictisit cele trei volume din *Război şi Pace* de Tolstoi, caietul cu extrase din diverşi poeţi, făcute de Andrei, un caiet alb, cîteva creioane şi fotografia actriţei de operetă Nataşa Florini, blondă şi zîmbitoare.

„Oare trupa de operetă a lui Boerescu va veni şi anul acesta cu Nataşa Florini ?" gîndi Andrei.

Zgomotul din repetitor, de pe săli, din alte repetitoare, năvălea şi ieşea pe uşă şi pe geamuri, de la un etaj la altul, amestecîndu-se într-un vacarm confuz, din care unele note săreau deasupra, identificîndu-se violent. Vuietul acesta îl ameţea pe Andrei, venit din liniştea cîmpului şi a casei de la ţară, şi toate împrejur îi făceau o impresie de irealitate, de poveste, de viaţă care a fost trăită altă dată şi al cărei ecou numai a rămas, rătăcind sonor printre pereţii înalţi.

Pe capacul pupitrului citi, sculptat cu un cuţitaş : „Aci a stat Berescu Vasile, 1902" ; şi altă inscripţie : „idiotule care ai să stai aici, să-ţi aduci aminte de mine". Idiotul era el ; dar celălalt idiot ? Ce o fi fiind acum acest Berescu Vasile ? Sculptor de monumente funebre ? Inscripţia avea literele stilizate cu înflorituri şi cu umbre, trasate în peniţă gotică.

Dedesubt citi, scris de mai multe ori, rînd sub rînd, ca nişte versuri, ca o strofă, de patru ori la fel :

„Gety te iubesc,
Gety te iubesc,
Gety te iubesc,
Gety te iubesc.“

Rîndurile erau perfect aliniate, literele îngrijite și perfect identice. Scriitorul avusese mult timp, trebuie să fi fost scrisă într-o duminică după-amiază, cînd orele se lungesc și viața pare fără de sfîrșit. Era o mărturisire, era o chemare ? Nici nu se știa de cînd este și cine a făcut-o.

Mai jos încă, era scris simplu, în fugă, așa cum s-ar fi scris cu degetul sau cu un creion pe un geam aburit : „Marie“. Și nimic altceva.

Care din cei doi scriitori o fi iubit mai mult ?

Evocațiile din trecut cu sentimentul de oameni încercați, care reieșea obsedant, îl lăsă pe Andrei pe gînduri. Ele deschideau o lume fermecată și caldă, în care el nu putea privi fără să se tulbure, fără să nu simtă o neliniște ciudată, ca-n apropierea unui mare mister, pe care i l-a prezis o ursitoare.

Cunoștea din cărți farmecul acesta de prăpastie deschisă în fața lui, dar nu-l trăise nimic. Trupul tot îi ardea în zvîcniri puternice, sîngele i se urca în obraz și îi bătea în tîmple cu ciocănașe de vată, toate se învălmășeau amestecîndu-se și nu mai înțelegea nimic. Anul trecut lectura lui Maupassant l-a frămîntat chinuitor, săptămîni întregi. L-a citit tot, cu o aprigă intensitate. A fost ieșit din viața lui de liceu și a trăit pătruns viața puternică de om. A simțit că explodează ; s-a plimbat prin fața bibliotecii, roș la față ; a vegheat noaptea, fierbinte ca un jar ; s-a izolat ; a fugit de toți colegii, se simțea bine cu gîndurile lui numai, cum s-ar fi simțit bine cu o femeie, care nu i-ar fi cerut nimic și pe care ar fi contemplat-o. Îi era rușine și era în același timp mîndru de gîndurile lui.

Andrei lăsă jos capacul pupitrului şi îl închise cu lacătul, cu grija cu care ar fi închis acolo, înăuntru, cea mai scumpă taină din viaţa lui.

Abia atunci observă că a uitat în tren, în reţeaua cea mică de la spatele lui, pachetul cu mîncare, pregătit cu dragoste şi cu lacrimi în ochi de Ileana.

12

Aristiţa supraveghea culesul nucilor. Pe marginea gardului din fundul grădinii, dinspre Letos, era un şir de nuci bătrîni, cu coroana mare şi rotundă, cu lemnul alb şi neted, cu frunza groasă şi lucie. Sub ei iarba începuse să se usuce, culcată la pămînt.

Ion Manaz şi Vasile Vieru, cel dintîi înalt şi slab, cu mărul lui Adam proeminent pe gîtlej, cel de-al doilea, un gospodar frumos, bine legat, roş la faţă şi voinic, băteau nucile cu două prăjini mari. Cîte una, de cele mai multe ori cîte două, nucile erau ascunse pe sub frunze, strînse alături între ele. Pe cele mai multe, coaja verde se desfăcuse larg ca o corolă de floare veninoasă şi amară, pe dinăuntru neagră. Prăjinile lungi şi elastice alegeau nucile prin frunzar, şi vîrful lor cădea brusc peste nuci, cu o pocnitură seacă, de parcă ar fi spart capul cuiva agăţat şi ascuns în pom.

Vasile Vieru se urcase pe o creangă groasă, care pornea lateral din trunchi şi care arunca în lături o punte lustruită. Cînd lovea cu nuiaua o nucă, trupul lui Vasile începea să oscileze înainte şi înapoi într-un echilibru nestabil ; iar cînd se întîmpla ca prăjina, repezită cu toată puterea, să lovească în gol, sfîşiind numai frunzele, atunci Vasile se încovoia în două şi se sprijinea în vîrful prăjinii proptite în pămînt. Nucile cădeau cu zgomot sonor, făşiind pe frunze şi ciocnindu-se, ca şi cum ar fi fost aruncate dintr-o creangă în alta, pentru ca, în cele din urmă, să bufnească înăbuşit în iarbă.

Catinca, pe cît era încovoiată din născare, se mai încovoie puțin și culegea, în poalele unei pestelci, nucile căzute. Pe cap purta un tulpan gros, pentru ca nucile care-i cădeau în creștet să nu-i ridice cucuie. Prin iarbă rămîneau cojile înnegrite ; ciudate găoci de ouă vegetale, cu vine de vată putredă în interior. Coaja tare desfăcea creierul împerecheat, cu reliefurile ei ciudate de sculptură în lemn, neisprăvită.

Ion Manaz se uita în copaci cu capul strîmb, cu un ochi mai sus și cu unul mai jos, așa cum se uită rațele la soare sau la hultani. Și tot mișca din cap sucit, ochind cu atenție fiecare nucă. Ținea gura căscată în acest joc de preciziune, și mărul lui Adam umbla în sus și în jos, ca o indicațiune interioară termometrică, ori de cîte ori înghițea prin gîtlejul strunit, din cauza capului ridicat în sus.

De pe prispa din dos a casei, Aristița urmărea distrată această scenă. Privea cum prăjinile dădeau nucilor „la cap" și auzea căderea lor, ca de pietre aruncate din cer. Dar toate le vedea și le auzea ca printr-o ceață, ca și cum ar fi existat numai sufletul realităților. Ochii ei se refugiau pe deasupra nucilor și a frunzelor scuturate și zdrențuite, puțin îngălbenite și rare, de toamnă. Ieșise anume ca să uite, ca să fie luată de mișcarea altora.

Ochii lui Valeriu o torturau. Orice ar fi făcut nu poate scăpa de viziunea lor. Privirea lui poate face din ea orice. În ultimul timp au o putere de pătrundere neobișnuită. Ar putea-o adormi ; ar putea-o hipnotiza. Sprîncenele stufoase le dau o expresie aspră și tainică, iar pupila e adîncă și fascinatoare. De unde vine prin ei acest întuneric profund, această putere de atracție, această aviditate mistică ?

Aristița caută să-și amintească prima ei întîlnire cu el, în pragul ușii, cînd l-a primit în casă. Sînt ani de atunci. Chipul îi apare șters. Nu avea privirea aceasta. Nici după aceea, cînd l-a cunoscut mai bine, nu a avut această privire. A fost un vulcan stins. Acum arde adînc un foc întu-

necat. De cînd ? Poate de un an, poate de mai puţin. Poate pînă acum nu l-a observat bine. E aşa de ciudat. Ţinea ochii în farfurie ca un copil dojenit şi avea o rigiditate în atitudini, autoritară şi neplăcută. Poate are şi acum aceeaşi rigiditate. Dar sînt străfulgerări de lumină, ca-n acele zile cînd cerul senin e, totuşi, ameninţat din zări de o mare întunecime care se ridică. Şi totuşi are melancolii calde, trădate uneori de o scăpare din vedere, de o trecătoare lipsă de control asupra lui.

Are aerul veşnic absent. Ce face oare în zilele în cari se închide în odaia lui şi nu se aude nimic ? Arist'ţa se gîndi că la început l-a dispreţuit, că l-a urît chiar... Acum se teme de ea şi de el. Are o nobleţă interioară, corectă şi demnă, care impune. Privirea ca şi toată atitudinea lui, o domină. Are calităţi de tiran. Puterea ochilor lui ! Aristiţa avu impresia că Valeriu trebuie să vadă şi noaptea, că trebuie să vadă în om, prin trupul omului, prin gîndurile lui, ca şi cum ar fi străveziu. Şi de ce atrage, şi de ce porunceşte, şi de ce simţi că trebuie să te supui şi nu poţi rezista la nimic acestei priviri ? !

Se uită la ea cu ură întunecată şi cu mînie greu stăpînită, de îndată ce, cu o clipă mai înainte, au străbătut din adînc lumini calde.

Are irisul negru ; face un tot cu pupila. E un havuz de întuneric, în care eşti atras să te arunci. Cu toată frica nu poţi sta departe. Şi cînd te-ai apropiat se trage un perete de oţel, mat. Genele cad în jos, muşchii de la fălci se contractează. Faţa toată se crispează într-o sforţare dinăuntru, ermetică, şi dacă s-ar putea, s-ar auzi în el gemete adînci ca-n vulcanii subpămînteni.

Niciodată n-au rămas singuri. Ori de cîte ori s-ar fi întîmplat să rămîie amîndoi, el pleca brusc din odaie sau, dacă era nevoie, îşi lua bastonul, cartea de rugăciuni, cheia

mare şi dispărea la biserică, de unde se întorcea noaptea tîrziu şi intra direct şi pe furiş în odaia lui.

Aristiţa nici nu ştia dacă putea spune vreun cuvînt atunci cînd ar fi singură cu el. De atîţia ani stau în aceeaşi casă, şi totuşi la început dispreţul şi ura ei, apoi caracterul lui şi al ei, i-au ţinut departe sufleteşte. Nu s-au controlat niciodată. Sînt încă unul pentru altul un mister. De altfel el este un mister şi pentru Ileana. Ea nu pricepe nimic ; e puţin terorizată, dar e fericită cu el ; spiritul şi voluptatea ei de jertfă sînt satisfăcute. Nici nu încearcă să-l înţeleagă, nici nu se întreabă nimic. În simplitatea ei plină de bunătate. cu care se închide în sine, cu care se cheltuieşte într-o activitate de fiecare clipă, Ileana nu cere nimic. Ea e sclava lui şi simte plăcerea acestei sclavii. Orice face el, poartă pecetea unei activităţi de semizeu.

Aristiţa simţi ascuţit, înţepătura acestei iubiri resemnate şi a acestui devotament total.

Îşi aduse aminte de voluptatea ei copilăroasă, din ziua cînd Valeriu a venit în casă pentru întîia oară. Zîmbi cu tristeţă şi răutate. Acum e altceva. E ceva asemănător unei salvări a vieţii, în clipa în care se simte înecîndu-se pentru totdeauna. E în ea o deznădejde de femeie care nu a cunoscut nimic din viaţă, care a acceptat asta cu răutate, dar care, acum, în preajma unei triste maturităţi încă fierbinţi, simte că puterile s-au trezit, cum se trezesc adunate şi înmiite în animalul care se zbate în agonie, cînd e tăiat. Toată fiinţa ei strigă şi aleargă spre această chemare. Ileana cu dulcegăriile ei, cu băiatul ei, enervanţi amîndoi, nu pot fi nici o piedică, nu ar putea fi nici o piedică.

Dar asta e o nebunie ! Simte ochii agitaţi. Îşi muşcă buzele. Tremură.

Şi nucile bătute cad de sus, parcă pe capul ei ; pietre aruncate de Dumnezeu.

13

Duminica. Pe la ora patru după-amiază, Aristița se întoarse de la domnișoara Dumitrescu, învățătoarea din sat. În fața primăriei, sub gard, stăteau oameni mulți, așezați jos sau în picioare. Toți erau curați. Aristița se jena de privirile lor. Cei care stăteau jos s-au sculat în picioare și toți au ridicat pe rînd pălăriile. Aristița le răspunse, sfioasă, cu capul în pămînt, și trecu repede. Simțea în spate privirile tuturor după ea. Ea își ducea frica interioară de a fi ghicită. Oare oamenii aceștia bănuiesc ceva ? Nici nu au ce bănui. Totul e o nebunie, o visare, un vis urît. Ah, tîmplele, tîmplele ! Și se surprinse alergînd, ca și cum ar fi fost urmărită de toți oamenii pe lîngă care trecuse. Va să zică și lapidarea oamenilor ? Și nu făcuse nimic ; nu se simțea vinovată cu nimic. De unde au venit în ea aceste gînduri, de care nu se mai poate libera ? Cum s-a născut această dorință nebună ? A fost ca o boală ; ca acele boli care vin peste noapte. Așa se întîmplă : te culci sănătos ; cel mult cu o vagă oboseală neobișnuită, și dimineața te trezești cu capul greu, cu gîndul negru ; la început ceva nedeslușit, și apoi boala grozavă și iremediabilă, la care nu te-ai gîndit și pe care nu o puteai prevedea. Dar nimic nu se mai poate schimba, — orice ai face. Dacă toate ar putea fi ca ieri, așa cum erau cu o zi în urmă ! ? Cine hotărăște acest neprevăzut care cade ca o năpastă ? Aristița fugea de ea însăși.

Acasă nu găsi pe nimeni. Luă cheia de deasupra ușii unde era ascunsă și intră în odaia ei. Se opri în prag nemișcată. Valeriu a fost în odaia ei. Îi simte mirosul ființei lui, pe care îl cunoaște așa de bine și pe care-l iubește. Mirosul acesta nu l-ar putea defini ; nu se poate spune prin cuvinte, dar e mirosul pielei lui, acela cu care sînt îmbibate hainele lui, de care e plină odaia lui și cărțile lui. Nu este cu putință să se înșele.

Valeriu nu a mai fost niciodată în odaia ei. Rezervă ? Pudoare ? Indiferență ? Nu știe ce a fost. De ce a venit acum, de ce tocmai acum ? Ce a căutat în odaia ei ? Sau poate e și acum ascuns undeva aici ?

La gîndul acesta Aristița se simte slăbită și tremurînd. Gîndul acestei singurătăți cu el o înspăimîntă și o umple de o fericire în care se simțea murind. Îi fu frică să facă un pas. Nemișcată, pironită, de piatră, încercă să strige, să vorbească : și nu putu. Așa i s-a întîmplat în vis de atîtea ori ! Ultima oară a visat că era fugărită de un călăreț printr-o apă ; călărețul avea aripi, calul lui rîdea ironic în urma ei, cu un hohot preistoric ; chipul călărețului se șterse, se uscă încet și rămase numai un cap de schelet cu ochii mari ai lui Valeriu. Apa se adîncea tot mai mult și simți cum i se urcă pînă la gît. O simți pe gît, jur împrejur, ca pe o mînă fină gata să se strîngă, și voi să țipe. Nici atunci, în vis, nu putu să scoată nici un sunet. Se simți contractîndu-se toată, într-o sforțare gigantică, pentru un strigăt de ajutor, și se trezi, auzindu-se pe ea singură, într-un geamăt slab de copil.

Ar fi vroit să aibă și acum geamătul slab de copil.

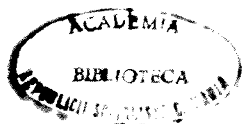
Înaintă încet în odaie, ca într-o cursă întinsă al cărei loc și taine nu le cunoaște. Privea grăbit și sfios în toate părțile. Nu era nimeni. Dar mirosul lui Valeriu îl făcea prezent, chinuitor de prezent. Aristița căută un alt semn al trecerii lui pe acolo, și nu găsi. De ce a intrat atunci ? Începu să caute prin locuri ascunse ; sub saltea, după perinele de perete, după dulap. Pretutindeni nu era nimic. Ar fi vroit să prindă aerul în mîini, să-l strîngă în pumni, să-l concentreze, să-l ducă la nas, să-l miroase adînc, să aibă impresia că are obrazul ei alături de răsuflarea lui. Nimic altceva decît acest miros nu i-l putea face pe Valeriu mai prezent. Avea o pu-

tere de sugestie extraordinară. Își dădu seamă că Valeriu are asupra ei o putere fără margini. Nu se mai recunoscu. Ea care întotdeauna are spiritul de contradicție, instinctul de rezistență și de opunere! Avea numai o mînie nestăpînită pentru toată lumea cealaltă, pentru destinul ei. Pe Ileana numai uneori o ura, alteori o privea cu superioritate compătimitoare. Bunătatea și inconștiența Ilenei, modestia ei, simțul ei de supunere o dezarmau pe Aristița. Avea impresia că dacă ar bate-o, ar zgîria-o, dacă ar desfigura-o cu vitriol, Ileana ar rămînea și mai departe, calmă, fericită în ea însăși, iubind mai departe cu supușenie înspăimîntată pe Valeriu, și ar continua să se îngrijească de Aristița cu aceeași egală bunătate. Cum ar fi vroit să aibă o „rivală", cu care să poată lupta! Ar fi avut sentimentul dorinței de luptă, al dorinței de a înfrînge, al bucuriei de a strivi și de a desființa. Pentru dînsa nu era bucurie mai mare ca aceasta. Iubirea o transformase, dar numai față de Valeriu, căruia îi îngăduia în interiorul ei totul.

Vroi să-și închipuie pe Valeriu intrînd, în pragul ușii, apoi în odaia ei. Ce o fi făcut? Unde a stat oare?

Prin mintea Aristiței trecu deodată gîndul că Valeriu a căutat-o pe ea, că a crezut-o acasă. Nu se poate. Aristița chema și în același timp alunga asemenea închipuiri. Doamne! Doamne!

Contrariată de această imaginație, de speranțe, de propriile ei dorințe, care se temeau încă de ele, de împrejurarea că nu a găsit nimic lăsat de Valeriu, amețită de parfumul lui ca de o sărutare pe care o simte aproape, aproape, Aristița izbucni în plîns isteric și se trînti pe pat cu capul în perini. Umerii ei se scuturau sacadat, ca și cum ar fi vroit să se ridice, s-ar fi smucit în sus și nu putea să scape de o legătură strînsă, de un lanț greu, care o ținea la pămînt.



14

Anul şcolar începea treptat şi se pregătea anevoie. La început ore în care profesorii nu veneau. Toţi elevii erau adunaţi în clasă şi vorbeau deodată : planuri, anecdote, povestiri, aventuri. Vacarmul umplea sala de clasă şi se revărsa pe geam în curte, pe uşă, în culoarul care-i de-a lungul tuturor claselor de curs superior.

Pompei, cel mai în vîrstă şi mai voinic din clasă, pîndea la uşă, venirea lui Golescu, profesor de psihologie. La un moment dat se repede înăuntru, cu un : „Pst, pst, vine". Tăcerea se stabileşte brusc ca şi cum plafonul s-ar fi dărămat şi i-ar fi acoperit pe toţi. Dar nu vine nimeni. A fost o farsă. Pompei începe să rîdă. Toată clasa îl huiduieşte : „huo, huo !" Şi vacarmul reîncepe mai violent.

Lui Andrei zgomotul i se părea asurzitor ; luă din faţa lui Popovici, colegul mic şi palid de alături, cartea de psihologie, începu să o foileteze, şi spicui :

„La clădirea metodică a psihologiei, ca operă de orientare generală, — aproape aş putea zice în predarea ei — ca şi pentru învăţarea unei limbi străine, singura procedare efectivă este cea directă, cu înţelesuri în parte deosebite, fireşte, după natura specială a obiectului".

Andrei îşi spuse singur :

„Ori e o prostie, ori nu înţeleg eu." Mai tîrziu, cînd cunoscu profesorul cu prefaţa, care preda psihologia direct, s-a convins că era vorba de o prostie.

Deschise mai departe :

„Cînd studiem o floare, îi observăm culoarea, o mirosim, o pipăim..."

— Ce stupid lucru să studiezi o floare !

„Legea lui Weber şi a lui Fechner. Intensitatea senzaţiilor variază de regulă proporţional cu intensitatea oscilaţiilor, în oarecare limite şi după nişte legi anumite".

În spatele lui Andrei, băieții ședeau grămadă cîte trei într-o bancă, întorși cap la cap.

Pompei, care părăsise postul de supraveghere de la ușă, spunea în șoaptă, după ce se uită pe deasupra tuturor spre banca întîi, unde ședea Dănulescu.

— Ieri după-amiază cînd mă întorceam la liceu, am văzut pe Carol, în dreptul școalei militare, pe sora lui Dănulescu. E blondă ca un soare, e grozavă, mă... M-am ținut eu după ea, dar m-am grăbit să nu scap masa. Nu făcea. Acum îmi pare rău. Aș fi în stare să nu mănînc o săptămînă.

— Ești teribil, tu crezi că orice vrei, se poate.

— Se poate, mă ; m-am interesat eu.

— Taci din gură, că te aude.

— Cine ?

— Darie.

Andrei era cel mai bun prieten al lui Dănulescu.

Pompei tăcu, dar făcu din mînă încă o dată un semn care să arate că era ceva nemaipomenit.

O să vedeți voi. Mi-am comandat un rînd de haine civile, și atunci vom sta de vorbă.

Pompei păși apăsat spre catedră, își zburli părul așa cum îl poartă și Golescu, profesorul de filozofie, și începu imitîndu-l :

— Domnilor, psihologia și pisălogia sînt una și aceeași știință. Elevul Darie ca cel mai tare în pisălogie, are deci cuvîntul.

Toată clasa izbucni în rîs și se întoarse spre Darie.

Andrei schiță un zîmbet fals și compătimitor.

Popovici trecu la catedră și începu să desemneze caricaturi. Trei domnișoare cu umbreluțe și Pompei în urmă îmbrăcat civil și învîrtind un bastonaș.

Golescu, profesorul de filozofie, e un bătrîn de șaizeci și cinci de ani, cu mustețile albe, cu părul alb atîrnînd peste urechi și — cu ochelari. Are totdeauna un aer speriat.

Cînd explică, tușește la fiecare zece minute, de parcă vorbirea lui ar fi pusă în mișcare de un piston, cu o explozie surdă și neregulată.

— Băieți, știți că Golescu s-a însurat ?

— Nu se poate.

— Dacă l-am văzut eu ! Se ducea acasă pe strada Asachi. Ținea de braț o fetiță blondă : nevasta lui. Părul îi era plouat, peste urechi. Asudase la deal.

— Hă ! hă !...

— Și era nostimă ?

— N-am putut-o vedea bine, c-avea o pălărie mare pe o parte, tocmai pe partea pe care treceam eu. Am salutat și nici nu mi-a răspuns.

— Era ocupat, moșneagul.

— Da avea un picior ! Și Pompei plescăi din limbă pe cerul gurii, în semn de admirație superlativă.

— Ce zici ? cînd ai hainele civile !

— Nu, eu cu corpul didactic nu vreau să am de-a face.

— Tu te mulțumești cu corpul, pur și simplu.

— Știți c-au trecut douăzeci de minute ? !

— Nu mai vine.

— Dacă-i în luna de miere !

După alte zece minute Golescu intră. Zgomotul încetă brusc. Golescu scoase batista, șterse ochelarii, apoi mustețile albe. Era roș la față ca racul. Se grăbise din cauza întîrzierii. Deschise catalogul și se uită în el, fără nici un scop altul decît ca să se odihnească. Simțea că inima îi bate neobișnuit de repede. Urcase scările de la intrare în fugă. Pe obrazul drept se vedea o dungă roșie ca o zgîrietură. Era ultima sărutare a lui Baby. Într-o clipă toată clasa nu se uita decît acolo. Parcă Golescu ar fi fost diform. Elevii s-au întors să spuie celor de la spate ; unii au scris pe o bucată de hîrtie :

„Uitaţi-vă la Golescu, pe obrazul drept, şi vedeţi urma unui sărut. Treci înainte". Şi hîrtia era trecută înainte. Toţi elevii aveau o figură jovială, amuzată, ca în faţa unei mari fericiri. Golescu nu ştia ce se întîmplă. Era un zvon neobişnuit. Rîsete înăbuşite începură să răsară, distrat, prin bănci, pînă ce întreaga clasă începu să rîdă.

Pompei din fund avu curajul.

— Ce-ai făcut, moşule ?!

— Ce-ai spus ? cine-i obraznicul ? Să se scoale în sus. Nimeni nu s-a sculat.

Ca psiholog, Golescu, începu să fixeze pe fiecare în parte.

— Dumneata, cum te cheamă ?

— Darie Andrei.

— Să-mi spui cine a vorbit acolo.

— Nu ştiu, domnule profesor.

— Cum nu ştii ; ieşi afară.

Clasa începu să murmure. Tumultul crescu, şi Golescu fu nevoit să iasă din clasă ca să aducă directorul.

Dar n-a mai venit cu directorul. În cancelarie, cu degetul arătător înfăşurat în batistă Golescu ştergea urmele aprinse ale unui erotism tîrziu.

Directorului îi sălta burta de rîs.

— Dacă nu te linişteşti, Golescule.

Andrei rămase lîngă tablă, şi o linişte plină de aşteptare, de curiozitate şi de frică, domni în bănci pînă ce soneria sună sfîrşitul orei. În aceeaşi clipă zgomotul şi rîsetele izbucniră, dezlănţuite.

Dănulescu ieşi din bancă şi veni să-l ia pe Andrei, ca să meargă amîndoi în curtea liceului, cele zece minute de pauză. Andrei se simţi jenat, ca şi cum el ar fi fost vinovat de ceva faţă de Dănulescu. Andrei se simţi umilit şi laş. Pentru un motiv mai mult nu putu să-l sufere pe Pompei.

15

După ora patru și douăzeci de minute cînd se termină ultima oră de clasă și pînă la șase, elevii sînt liberi. E o oră și jumătate lungă. Curtea liceului e plină de elevi : într-un loc se joacă împăratul, în altul capra ; pe platoul de sus se fac exerciții de fotbal, lîngă infirmerie se joacă tenis ; pe aleea din mijloc se fac curse cu premii : un covrig la Dudel.

Pe scările care duc în curte, e o mișcare continuă. Unii suie, alții coboară, alții stau pe balustrada de piatră.

Sălile de repetitor sînt goale și sonore ; geamurile sînt deschise. Parcă tot liceul e un enorm instrument muzical, sonor și dezacordat. Cîteva cărți aruncate pe pupitre, o manta atîrnă moale în cuierele din fund, ca o sperietoare ramolită.

Popovici își face corespondența. Cînd scrie, Popovici se murdărește tot de cerneală pe mîini. Degetele lui sînt pătate violet și albastru, pe la vîrfuri, și unghiile sînt și ele înverzite, ca și cum ar fi început să putrezească. Dacă Popovici scoate un dop la o călimară cu cerneală, ea este sigur răsturnată, și caietul cel mai de deasupra din pupitru se îmbibează de o pată neagră, ca o hartă opacă a unui continent încă necunoscut. Are peniță legată cu ață la condei, și uneori vîrfurile nodurilor de la ață, umblă pline de cerneală pe hîrtie, îngînînd slab și tremurat literele trase cu penița. Condeiul lui Popovici e un creion Hardtmuth ascuțit la ambele capete. Cînd vrea să scrie cu creionul îl întoarce, practic, cu celălalt capăt, și atunci partea plină de cerneală cade în mînă, drept în locul unde degetul cel mare se unește cu palma. Cînd face hărți, Popovici e plin de roș pe mîini, pe față și pe pantaloni, de parcă ar fi ucis un om — iar pe hartă, pe lîngă mările obișnuite și bine cunoscute, însemnate cu albastru, apar des și lacuri roșii ca o corectare a geografiei prea monotonă și invariabilă.

Huzum își face regulă în pupitru. După ce a scos tot afară, suflă în fund, și praful îi umple ochii și gura. Apoi începe să așeze la loc cu o admirabilă minuțiozitate. Cărțile sînt separat examinate și învelite în hîrtie albastră, cu titlurile scrise, iscălite cu numele lui întreg „Huzum V. Aureliu". Huzum este destinat să fie arhivar. Operațiunea aceasta o face fredonînd din cap, fără cuvinte, o melodie compusă de el ad-hoc, asemănătoare perfect cu toate mișcările lui, care-i sînt libretul propriei lui muzici.

Din altă clasă se aude fluerînd...

Din sala fanfarei, ridică greu notele unor game groase dintr-un helicon. Notele de jos iesă bulbucate, făcînd să tremure geamul. Alte note mai sprintene de fligorn urcă mai repede și apoi coboară imediat și mai grăbit, dîndu-se uneori peste cap, alteori făcînd salturi. O melodie este reluată de la capăt cu o răbdare monotonă, de mai multe ori, la fel, cu aceeași greșeală spre sfîrșit.

Andrei trece pe săli, neliniștit, pe lîngă perete, intră în repetitor, deschide pupitrul, îl închide iarăși și iese. Parcă ar căuta ceva și nu știe anume ce. Din pupitru i-a rămas întipărită și merge o dată cu el în cap, fotografia actriței de operetă Natașa Florini, în *Suzana*. Îl urmărește zîmbetul ei grațios, postelcuța scurtă și piciorul. O melodie pe care nu ar putea să o cînte, dar pe care o poartă în suflet, o înconjoară pe Natașa ca un parfum. O femeie !

Se întoarce înapoi și scoate din pupitru, pentru ca să restituie la bibliotecă, *Boule de suif* a lui Maupassant. Îi place Maupassant. Cînd îl citește, își simte pulsul vieții mai grăbit și mai puternic. Pe sală, spre bibliotecă, îl foiletează. Se oprește la un geam și recitește iarăși, și imaginația lui lucrează.

Nu a avut niciodată o femeie. O femeie e ceva teribil ! I-e frică de orice femeie. Și simte ce fericire poate da. E ca o sfîșiere, ca o bucurie care exasperează. Să pui mîna pe o

femeie. Să-i porți mîna pe umeri, pe sîni, pe gît, pe șolduri, pe coapse. S-o săruți !

Andrei simte tîmplele bătîndu-i ; simte inima dedublată cum bate în fiecare tîmplă. Ochii îi sînt ficși după o himeră pe care o urmărește, după un trup de femeie, gol. Are fața crispată și contractată într-un rictus de durere. Totul este într-o tensiune teribilă, care zvîcnește. Apucă pe sală spre cabinet.

Ieși încovoiat din cabinet, să nu-l surprindă nimeni. Ah, de ce nu poate fi singur, singur !

Are o senzație de calm și de oboseală plăcută.

I-i scîrbă de el !

Dar e așa de frumos, așa de sublim. Nu e nimic real. Totul e o viziune, e cum vrea el să fie, cum își închipuie el că este. E un vis care se realizează cu o putere de semizeu. Nimic altceva nu are valoare decît visul acesta. Singurătatea e ca un rai, în care Andrei este singur și visează. E lună peste tot. Se aud cîntece triste, și se apropie și se depărtează de el o femeie vaporoasă, cu trupul alb, goală, ca un fum. Dansează, se culcă lascivă și grațioasă, se încolăcește în jurul ei însăși ca un șarpe.

La masă în sufrageria imensă, în care răsună gol zgomot de vorbe, de furculițe și farfurii, Andrei trăiește în visul lui, trist, copleșit de fericire și de iad, neștiutor de tot ce este împrejur, cu ochii în neant. Urmărește viziuni, le transformă, suflă în nourașul alb din care se desface și iarăși se reface trupul alb al Natașei Florini. E epuizat și-i este foame. Mănîncă grăbit, urmărind fantomele. Îl plictisește mulțimea dimprejur. Se amestecă realități, rîsete, vorbe, convorbiri, glume, cu irealitatea imaginilor lui ; îi subminează visul, îl trezește, și el nu vrea.

Ar dori să moară în visul acesta, să se topească, să se desfacă întreg, ca un nouraș alb, cu celălalt nouraș, pe care-l mai vede.

În repetitor încercă să citească şi să se adapteze.

„După ce am determinat meridianul locului, ca să aflăm poziţia axei lumii sau direcţia polului, e destul să determinăm unghiul ce această axă îl face cu orizontul, adică înălţimea polului deasupra orizontului.

Pentru aceasta va fi de ajuns să măsurăm înălţimile unei stele circumpolare, la cele două treceri ale ei la meridian şi apoi să facem semisuma lor. În adevăr, însemnînd cu C C' cele două treceri ale unei stele circumpolare la meridianul locului avem :

$$HP = HC + C.P,$$

$$HP = HC' - P.C'.$$

Adunînd relaţiile de mai sus şi observînd că :

$$CP = HC + HC'$$

$$HP = HC + HC' \ldots$$“

„Aceasta-i viaţa ? Care-i viaţa ?...“

În capul tulburat al lui Andrei se adună litere mari, un alfabet întreg, cu relaţii abstracte şi neînţelese. „Nu pricep nimic. Din ce lume sînt oare scoase toate acestea ?“ Ce departe le simte de viaţă şi de el ! Literele se dublează, joacă, sar ; e cu neputinţă să le fixeze. O circomferinţă e marcată cu litere, şi un con se ridică în sus. O explicaţie plastică...

Universul lui Andrei e mult mai simplu.

„Pentru ce HP = HC + C.P. ? Ce înseamnă toate acestea ? Unde-i viaţa ?“ Ce greu îi este capul. E obosit. Pune capul pe braţele aşezate cruciş pe pupitru şi, cu ochii în pămînt, se simte bine şi izolat.

Lampa electrică, mare, cu cărbune, zbîrnîie monoton, împrăştiind, rotund, o lumină stridentă pe plafon...

16

Valeriu luă, de după ușorul ușei de la intrarea în casă, cheia de la biserică. Era mare și primitivă. Ieși din ogradă în drum, bălăbănind-o de ureche în mîna dreaptă, și se porni spre biserică.

Călca apăsat și hotărît, de parcă ar fi mers chemat de cineva.

În curtea bisericii găsi doi viței ai dascălului, care se scărpinau de crucea de fier a unui mormînt vechi : mormîntul părintelui Zăhărescu. Capetele lor erau întinse înainte și grumazii se frecau de cruce. Aveau fața satisfăcută și juvenilă. Valeriu nu văzu nimic. Cu cît se apropia, biserica se înălța albă, cu clopotnița de lemn însurit de ploi și de vreme, cu zidurile înalte, cu tabla de pe acoperiș vopsită în roșu. Spre altar, peretele era rotund. Cîteva pete de umezeală făcură să cadă cimentul prin unele locuri.

Cînd s-apropie bine de clopotniță, o bufniță zbură moale și holbată dintre cele două clopote și se așeză cu spaimă pe dunga de zid ieșită în afară, drept ornamentație, sub streșină. Țipătul ei strident îl înfioră pe Valeriu.

Deasupra ușii, două cuiburi de rîndunică erau goale.

Cheia trăncăni cu zgomot în ușa de fier, speriind singurătăți umede. Biserica avea miros închis de cavou, de mucegai, de tămîie și de lumînări. Parcă atunci s-ar fi sfîrșit o înmormîntare. Chipul lui Valeriu, încrețit și sever, se întunecă mai hotărît cînd păși pragul bisericii.

Cînd pașii răsunară în pustiul misterios al bisericii, tainele și viața ei de umbre, de lumini și de tăceri au contenit, retrase în unghere sau dedesubt. Într-o biserică goală, sînt ciudățenii pe care nimeni nu le poate surprinde, căci de îndată ce cineva a intrat înăuntru, misterul a pierit. Sufletul îngerilor jucăuși, oftatul de regret al sfinților, gemetele calvarului înmiit, toate nu se mai aud, — intră în cadrele co-

lorate şi se prefac nemişcate în chipuri de lemn. Nimeni încă nu a putut să surprindă clipa acestei transformări. Valeriu păşi cu sfială prin pădurea de simboluri şi de mister care-l înconjura. Prin geamurile înguste şi înalte, lumina înserării se strecura palidă. Pe uşa rămasă deschisă, curgea lumină peste chipurile care înfăţişau iadul, pictate pe peretele din fund. Şi dracul conteni să mai învîrtă cîţiva oameni într-un cazan cu smoală neagră, înţepenit ridicol cu o furcă în mîini, aşa cum fusese lăsat în clipa cînd dascălul părăsise biserica pentru ultima oară.

Uşa de fier scîrţîi prelung, într-un geamăt sfîşietor şi se trînti singură, cu zgomot.

— Cine-i ? tresări Valeriu îngrozit, şi simţi pe pielea trupului lui trecînd un fior rece.

Valeriu ştia că-l urmărise gîndul Aristiţei.

Iadul din fund, se întunecă nemişcat, în umbră.

De sus, candelele atîrnau fixe, scoborîte din cer, în taina închisă a bisericii ; mici ciuturi, din care beau îngerii după ce s-au stîns luminile. Toată panoplia catapiteasmei sta nemişcată, ca un zid care împiedică intrarea necredincioşilor în altar.

Valeriu venise să ceară ajutor pentru credinţa lui, pentru ispita grea care-i rodea sufletul. Păcatul spre care-l împingea patima, obsesia pentru Aristiţa, ar fi dărîmat toată credinţa lui, toată sfinţenia anilor grei de rugăciune şi toată viaţa lui aşa cum şi-o prefăcuse. El ceruse credinţei pocăinţă şi iertare şi era încercat cu un alt păcat mai greu.

Căzu în genunchi şi chemă, deznădăjduit, ajutor.

Cuvintele lui Valeriu aveau ecou, răsunau cîntînd prin colţurile bisericii, se auzeau sus în catapiteasmă, îl îngînau ; parcă toţi sfinţii din icoane ar fi vorbit după el, în cor. Valeriu îi simţi alături de el, în preajma lui, cu toată puterea lor de sacrificiu, o armată întreagă de odăjdii, chemînd ajutor la fel cu dînsul şi rugîndu-se odată cu el. Bi-

serica, înainte singură, se populase ; toţi ieşiseră din icoane, era printre cuvinte un zvon de zbor şi şoapte... Toţi îl conduceau înainte ; el era în fruntea lor, îngenuncheat, mergînd în genunchi şi înălţîndu-se.

Cînd a năvălit noaptea pe geamuri şi a închis biserica din toate părţile, părintele Valeriu era în genunchi, cu fruntea răzimată pe psaltire, şi spunea rugăciunea pe de rost. Numai buzele lui se mişcau. Rugăciunea venea dinăuntru, din sufletul lui. Vorbea sufletul lui, singur. Se auzea numai ca o bolboroseală slabă de om muribund, care vrea să mai spuie ceve şi simte că nu mai poate.

Cînd ieşi, liliecii îi tăiară drumul. Se simţi istovit. Ca un om care, după ce a luat o doctorie, aşteaptă cu nădejde mare o curmare a suferinţei. Valeriu aştepta să urce în el mîntuirea.

Şi intră în odaia lui fără să vadă pe nimeni.

17

Imaginea Aristiţei intră şi ea odată cu el în odaie, imaterială şi obsedantă, ca spiritul unei icoane. Încercarea divină i se păru lui Valeriu grea şi crudă. Ademenitoare, provocătoare, imaginea juca prin întuneric, se aşeza picior peste picior, fuma, rîdea, îi făcea semn cu degetul, ca într-un film obscen şi mut. Valeriu constată că nimic nu-l dezgustă, că toată prăpastia aceasta îl atrage şi îl înăbuşă.

Şi apoi, imaginea ei din fiecare zi : părul negru şi creţ, pe spate, ochii rotunzi şi ficşi, distincţia mîinilor ei, rochia ei cum nu mai este alta, mersul ondulat. O văzuse de ani şi ani de atîtea ori pe zi, cu răceală reţinută, înainte cu ostilitate, apoi cu milă şi cu înţelegere, pînă ce într-o clipă s-a născut gîndul rău. De atunci nu o mai poate privi netulburat. De unde a venit acest gînd şi pentru ce nu poate

scăpa de el? A devenit o condiție de viață. După aceea s-ar putea întîmpla orice.

În ochii lui, Aristița e acum altă femeie, e o femeie.

Existența ei indiferentă, rigidă, a umplut deodată casa, viața lui, gîndurile lui. Dar el a fost veșnic într-o încordare interioară, într-o luptă cu această viață. Credința lui! Voința lui de a se salva, de a se stăpîni, și realizarea, explicarea unui mister. Tot ce-i fusese neînțeles și profund se explicase printr-o mare recunoaștere a unei puteri divine. A stat de atîtea ori închinîndu-se, în genunchi, fără ca să-și audă glasul, fără ca să-și dea seama de ceea ce citește, și ființa lui s-a contopit întreagă într-un inconștient universal, și a avut voluptatea renunțării la tot, senzația divină de a se umili, de a se purifica prin micimea lui, recunoașterea acestei supușenii desăvîrșite. A crezut și a avut tăria credinței.

Înfrînarea tuturor dorințelor, despuierea de voință, predarea nelimitată, i-a liniștit zilele. Dacă nu mai dorești nimic decît umilință, ce poate încă neliniști imaginația și viața?

Acum dorește.

În această dorință stă păcatul. De la ea începe să renască ființa lui, cu drepturile ei omenești, care nu vor să fie sacrificate, care nu au puterea de a se sacrifica. Dorința lui de aici nesocotește împărăția de dincolo și o vinde.

Toată credința, toată puterea pe care o dă, stă în această renunțare la dorință. Pierzarea începe de aici.

Și dorința ridica inima ei vie, ca ierburile care cresc și ies la iveală sub pietre de mormînt, ridicîndu-le.

Și gîndul dezlegării de robia Domnului ducea în necunoscut, în nebunie, pe creste de zări... Iată talerul cu plăcerile lumii, ademenitoare ca arginții, și mai mult.

Valeriu simţi că atît cît mai are putere să gîndească, este pierdut. Trebuie ucisă în el puterea de a gîndi propriu, de a fi el : trebuie istovită fiinţa lui.

Cînd adormi, intră în lumină, desfăcut de sine, căci trupul lui se dărîmă sub el.

18

Pompei veni in dreptul lui Darie şi şopti lui Popa :

— Treci în locul meu.

Şi-l apucă voiniceşte de braţ trăgîndu-l afară din bancă. Din cartea de biologie, prinsă în mîini de cotor, îi căzură cîteva hîrtii şi o fotografie.

— Aaaa ! exclamă Pompei, curtezanule te-am prins.

Popa se roşi, strîngînd hîrtiile. Cei din banca din faţă întoarseră capul şi începură să rîdă.

Pompei se aşeză, neaşteptat şi nedorit, lîngă Darie.

Andrei era totdeauna intimidat de felul de a fi al lui Pompei. Era un tip brutal, voluntar şi impulsiv.

Pompei era un „as“ intelectual. Rămas repetent de cîteva ori în cursul liceului, ajunsese în clasa a şaptea la vîrsta de douăzeci de ani. Cu trei ani mai mare decît Andrei şi decît toţi ceilalţi colegi. Pompei îi domina nu atît prin siguranţa pe care i-o da vîrsta, cît prin temperamentul lui, care nu cunoştea delicateţe. Era o fire directă, activă şi agitată. Păşea apăsat, nu îngăduia nici un refuz, întrebarea pentru el era numai o delicateţă goală, pentrucă atît în caz de refuz ca şi în caz de acceptare, el proceda la fel, prin forţă. Forţa lui Pompei era de domeniul misticei şi al legendei. Circulau istorisiri cu trei chelneri puşi la pămînt, odată, la un chef, la fabrica de bere „Zimbru“. Era tare la rec şi la paralele. Domina şi prin înălţimea lui. Purta capul sfidător, cu o falcă puţin oblică şi ridicată în sus,

în semn de provocare perpetuă. Nici chipiul nu-l purta decît strîmb, înclinat spre dreapta, pe sprinceana ochiului, iar cozorocul era exagerat de lung și încovoiat în semi-cilindru lustruit. Cînd îl punea în cap îl așeza ca o cucoană, cu ambele mîini, cu dreapta arcuind cozorocul, și cu stînga, răsucită la spate, apăsînd chipiul pe ceafă. Călca cu energie strîmb, pe călcîie tocite anormal, oblic, în partea dinafară.

Avea un chip de mongol cu fața rotundă, cu pometele ieșite, cu ochii apropiați, cu nasul turtit.

Cu mîna lui mare de boxeur înnăscut, Pompei întinse lui Darie o hîrtiuță, pe care erau scrise una sub alta cîteva fraze numerotate.

Darie aruncă ochii asupra lor și nu înțelese nimic.

— Ce-i cu asta ?

— Să mi le traduci în nemțește.

— Cînd îți trebuie ?

— Aș vrea acuma, n-ai vreme ?

Darie citi întîi românește și apoi repetă pe nemțește :

— Totdeauna singură, domnișoară ? — *Immer allein, Fräulein ?*

— Cum ? Cum ? se îndesă grăbit Pompei, ca să audă mai bine.

— *Immer allein, Fräulein ?*

— Nu-mi place cum sună.

— Nu-ți place limba ?

— Nu fii măgar.

— Să trec mai departe ?

— Nu. Știi ce ? Scrie. Scrie pe nemțește pe-o bucată de hîrtie, după număr.

— Da, ce-i asta ? O lecție ? Nu cumva prepari pe cineva ?

Pompei îi administră lui Darie un ghiont pe sub scaun în pulpa piciorului.

— Las, am să-ți spun eu ție, după aceea.

Darie începu să scrie pe o foaie ruptă de caiet, liniată în pătrăţele, pentru matematici, traducînd întrebările :

2. *Sînteţi din Germania, poate din Berlin, sau din Dresda ?*

3. *Aţi venit de mult în România ? Cum vă place Iaşul ?*

4. *Vai, ce copil drăguţ, dar nu-i aşa de dulce ca dumneavoastră. Ce mînă fină aveţi ! Daţi-mi puţin mîna. Ştiu să ghicesc.*

5. *Ce piele fină.*

Pompei urmărea de aproape şi faţa lui Andrei şi ceea ce scria, cu o atenţie încordată şi cruntă.

— Nu scrie, bre, cu litere nemţeşti. Nu-înţeleg. Ce ai scris aici ? *Zuss wie Sie ?*... Da ? şi aici ?

— *Ich weiss.*

— Cum ?...

— Nu...

— Dă-ncoace să citesc tot, să văd dacă înţeleg.

Şi Pompei luă hîrtia şi silabisi la urechea lui Darie. Apoi declară mulţumit :

— Bun. Acu, mai departe.

6. *Este cineva care vă iubeşte mult. Care-i nebun după dumneavoastră. Asta scrie în palmă. Şi e adevărat. Vă spune cel ce vă priveşte.*

Darie traduse şi Pompei iarăşi ceru hîrtia că controleze dacă înţelege ce-a scris Darie şi silabisi :

— *Es gibt jemand...*

Pături foaia cu dexteritate de elev care copie şi se dezlipi de pe scaun.

— Să trăieşti, Darie. Mare hoţ eşti. Dacă aş şti eu nemţeasca ta ! Patria o să-ţi fie recunoscătoare.

Nedumerit, Andrei îl mai privi plecînd. Pusese hîrtia pe o carte deschisă, deasupra pupitrului, şi citea, învăţînd textul cu papagalicească încăpăţînare, bătînd tactul frazei cu

mîna dreaptă, ca şi cum ar fi învăţat pe dinafară o partitură muzicală.

Deodată se sculă brusc şi mai veni la Andrei :

— Ce-ai scris aici ?

— *So...*

— Ce dracu scrii aşa prost !

Şi reluînd fraza ca de la un diapazon, trecu grăbit la loc.

Soneria punctă sfîrşitul celui de al doilea repetitor de seară.

19

Duminică dimineaţa scoboară scările liceului : Popovici într-o uniformă pătată pe piept, Huzum corect şi curat, Pompei în haine civile, aranjat două ceasuri la oglindă, pudrat şi parfumat, cu mănuşile în mîni ; Darie în tunică strîmtă, care aducea umerii ghebos înainte.

Pompei fredona *À la Martinique* dînd din cap în tact, la dreapta şi la stînga, şi aproape dansînd cu picioarele.

Elevii din clasele inferioare treceau înainte, mici, în uniformă, parcă rostogolindu-se, şi salutau cu teamă neprefăcută şi respect. Pompei ducea palma răsfirată la pălărie, într-un salut de rege plictisit.

În strada Carol grupul se despărţi : Pompei se uită la ceas şi apucă spre Copou, Darie merse înainte spre Sărărie, să facă o vizită lui Dănulescu, ceilalţi doi coborîră în oraş.

Trebuie să fi fost ora unsprezece. Pompei urcă spre Copou, cu gîtul încordat de gulerul cu care nu era obişnuit, cu umerii umflaţi de un amor propriu exagerat, care-i încordase muşchii. Şi fredona mereu.

Nimeni nu putea fi mai mîndru decît el şi nimeni mai voinic : păşea ostentativ ca într-un asalt, cu pieptul bombat, cu burta suptă. Îşi puse mănuşile şi le răsfrînse peste în-

cheietura mîinii. Trecu prin dreptul Universității și se gîndi cu deliciu la eliberarea definitivă ce va urma la anul. Dar aceasta numai o clipă. Chipul domnișoarei de pe banca de la Copou, sub teiul lui Eminescu, îl urmărea cu ochii verzi, și grăbi, ca și cum ar fi avut o întîlnire și întîrziase.

Dar dacă nu vine, dacă tocmai azi n-o găsește ?

Pipăi în buzunarul hainei hîrtia cu întrebările nemțești. Nu e ?

Scoase mănușile, ca să o caute precis, și o găsi. Întrebările erau copiate pe curat de mîna lui cu litere pe care să le înțeleagă ; și pentru a nu știu cîtea oară începu pe dinafară : *Immer allein, Fräulein ?*

Pompei nu prevăzuse nici un răspuns. Răspunsurile nu-l interesau, fiindcă oricare ar fi fost, el tot nu le înțelegea. El trebuia să puie automat a doua întrebare, oricum nemodificată, de îndată ce domnișoara ar fi răspuns ceva sau chiar dacă ar fi tăcut din gură.

Pentru rest, conta pe „hainele lui civile", și pe „frumusețea" lui pudrată. Nu trebuie să prevezi niciodată totul pînă la sfîrșit. Există un Dumnezeu al elevului îndrăzneț, care se ocupă de el și îl ajută.

În două dimineți succesive, cînd fugise de la clasă, sărise gardul și se plimba prin grădina Copou, o văzuse pe aceeași bancă și o auzise vorbind nemțește. Pompei ar fi vroit o fotografie a ei. Era micuță dar plină și avea un picior care-l neliniștise o săptămînă.

Era o zi de toamnă cu lumina galbenă. Frunzele copacilor din grădină erau palide și aveau tremurări plăpînde, parcă s-ar fi învîrtit în jurul lor însăși, pînă ce cădeau.

Intră emoționat pe poarta de cimitir a Copoului. Cîțiva bătrîni, bone, copii împestrițau băncile, rar, pînă la coloana din mijlocul grădinii. Pompei se opri și își șterse de praf, cu batista, pantofii lustruiți desăvîrșit, de către el însuși. Își controlă cravata și înaintă cercetător.

„Fräulein“ era pe aceeaşi bancă, îmbrăcată în roz, cu o pălăriuţă mică, puţin pe o parte. Pompei fu neaşteptat de emoţionat şi simţi cum i se urcă tot sîngele la cap. Asta nu i se mai întîmplase.

Pompei nu era un filozof şi nici un imaginativ. El conta pe împrejurări şi pe neaşteptatul în viaţă. Era un temperament politic. Şi avea dreptate.

Aşezat pe bancă alături de „Fräulein“ se simţi vidat intelectualiceşte. În cap era numai o vîjîială nedefinită şi un gol imens. Nici un cuvînt nu-i venea în minte, nici româneşte, nici nemţeşte. De obicei era temerar şi indiferent. De data aceasta îl interesa prea mult rezultatul şi de aceea avea o emoţie paralizantă. Pentru a-şi reveni scoase o ţigară. Făcea parte din atributele lui bărbăteşti, din dovezile de eliberare şi independenţă. Fumînd era sigur că va impune.

Ochii verzi ai domnişoarei îl urmăreau. El îndrăzni, în fine, să o privească pe furiş, după ce rătăci întîi şiret privirile pe aleea de trandafiri agăţători, care se întindeau spre cazarma regimentului 13.

Dar constată cu groază că nu are chibrituri, că le-a uitat. Se gîndi că această împrejurare îl consacră drept fumător adevărat : un fumător nu are niciodată chibrituri. Practic însă, lipsa lor îl jena ; fiindcă îi lua putinţa unei ocupaţii impunătoare, care să îndepărteze orice bănuială că el este un elev de liceu, şi apoi, fără asta, nu ştia ce se poate face cu mîinile în asemenea situaţie. Maşinal, muşcă ţigara în gură şi o trecea dintr-o parte în cealaltă a buzelor

„Fräulein“ observă şi, îndrăzneaţă, zîmbind ademenitor şi amuzat :

— Mi se pare că nu aveţi chibrit. Poftim.

Pompei rămase consternat.

— Mulţumesc, domnişoară. Îmi daţi voie să mă prezint. Sînt Pompei Radu.

„Fräulein“ rise de stîngăcia cu care se prezintă și care nu era lipsită de farmec.

— Găsești că e neapărat nevoie de o prezentare ?

Pompei gîndi : „Va să zică nu-i nemțoaică, deși vorbește numai nemțește de două zile“.

O dată naționalitatea fixată, înțelegerea s-a făcut deplină.

Pompei n-a venit la liceu decît seara tîrziu, după ce luase și o întîlnire pentru a doua zi, la ora 11, în același loc. Toată duminica a urmărit-o prin oraș, a făcut de gardă în dreptul casei ei, din strada Asachi ; intrase la profesorul lui de filozofie, Golescu, și a ieșit cu el la ora 7. Pompei rămase cu precauție în urmă. Golescu o ducea de braț, călcînd dubios și tremurat în jurul saltului ei ușor de căprioară.

În seara aceea Pompei avu viziunea adevărului : „Fräulein“ este nevasta lui Golescu.

20

Tatăl lui Dănulescu era unul dintre cei mai de seamă avocați din Iași, poate cel mai cultivat.

Casa lui din Sărărie era impunătoare, fără agresivitate. Era o casă veche, îngrijită însă perfect. O despărțea de stradă o grădină plină de flori, mai ales de trandafiri, așezați în rînduri. O alee cu plopi tineri ducea din stradă în fața casei și apoi înainte, spre atenansele din fund.

Andrei călca dezorientat pe strada 40 de Sfinți. Ceilalți colegi cu care ieșise în oraș aveau capul echilibrat și gîndurile clare. Pompei, mai ales, era un fericit. Acțiunea aduce imediat satisfacție sau termină o preocupare pentru a te lăsa vacant pentru alta. Dezorientarea obosește fără leac și fără sfîrșit. Reveria nu are limită. Cerințele ei sînt supraomenești, sînt himere, după care pasul obosește și voința se simte os-

cilînd. Andrei n-ar fi fost în stare să prindă şi să fixeze nimic din ceea ce îi trecea prin cap, mergînd. Ideile se schimbau repede, se amestecau, făceau un haos din care nimic nu se putea alege. Avea numai senzaţia plăcută a libertăţii de a vagabonda pe stradă, a unei libertăţi absolute, în care visarea te desparte de pămînt şi e gata să transforme orice realităţi.

Mersul lui era la fel, nehotărît, rătăcitor, slab şi mecanic.

Cu un creion scoase note de harfă în fier, pe grilajul unei curţi. Fiecare vargă de fier sună altfel : un arpegiu. Ar fi voit să cadă în naivitatea de a se iscăli pe pereţii unei case. Biserica 40 de Sfinţi înaintă în sens contrar pe lîngă el. Înlăuntru se vedeau, sus, în cerul bisericii, stelele aprinse în candeli, şi străbătea pînă în stradă o cîntare tărăgănată şi un zornăit ca de lanţuri de puşcăriaşi.

O femeie bătrînă se opri în loc şi îşi făcu cruce. Andrei se opri şi el, privind-o. Pentru întîia oară se gîndi că el nu a văzut-o niciodată pe bunica lui, pe mama Ilenei.

Din castanii bisericii cădeau rar frunze înroşite de toamnă, plutind clătinat cu palma lor desfăcută.

Din case, din ogrăzi, ieşeau femei gătite, domni corecţi, toţi în haine curate, atenţi, după ce priveau încă o dată casa sau grădina lor. Andrei văzu în ei o altă lume. Între el şi colegii lui şi oamenii aceştia maturi este o deosebire ca între două lumi.

Aceştia aveau un simţ în plus, un simţ obsedant şi acaparator ; simţul proprietăţii. În asta găseau mîndrie, satisfacţie, sentimentalism. Era un refugiu echilibrat pentru trup şi suflet. Dar pentru această mîndrie cîte ticăloşii, ce ieşire din viaţă, cîtă luptă, cîtă necruţare ! Ei aranjau lucrurile pe generaţii ; ei, copiii, nepoţii. Vor sta în aceeaşi casă, vor avea un cuib, un centru de plecare, un loc de refugiu. Sau, poate, mai îngust, absenţa oricărei priviri reale şi credinţa într-o

viaţă veşnică în aceeaşi casă. Orbirea în faţa evoluţiei biologice.

În Andrei simţul de proprietate era cu totul absent. A fost cu Wexler de cîteva ori în clubul socialist. Andrei era socialist, cum ar fi fost creştin, dacă creştinismul ar fi avut aplicaţia lui practică.

Andrei se uită cu dispreţ, dar cu pasivitate, la „proprietarii" care înainte de a ieşi duminica în oraş, îşi mai admiră încă o dată proprietatea cu un aer de siguranţă şi de mulţumire.

— Ce faci, tinereţe, — îl întîmpină în poartă bătrînul Dănulescu, bătîndu-l pe umăr.

— Vă salut, domnule Dănulescu : Radu e acasă ?

— Vezi, trebuie să fie. La revedere.

Şi Dănulescu, încă zvelt, grăbi spre dealul Sărăriei.

Andrei înaintă pe alea de plopi mici, din care căzuseră frunzuliţe aspre şi bronzate, ca nişte bani mîncaţi de vreme.

Odaia lui Radu era în fund, într-un fel de aripă a casei, de-a lungul căreia era un culoar, în care dădeau uşile de la „fete" şi de la odaia lui Radu.

21

Părintele Valeriu ieşi în cerdac şi privi soarele. Era senin şi rece. Bruma dăinuia încă, sură, de partea umbrită a acoperişului.

— De unde sînteţi, oameni buni ?

— Sărutăm mîna sfinţia-ta, de la Prigoreni, din judeţul Eşi.

— Cîţi sînteţi ?

— Apoi, cu trei bolnavi.

— Şi unde aţi găzduit.

— Apoi, la dascălu.

— Unde-s bolnavii ?

— Apoi, la sfînta biserică.

— Duceţi-vă voi, că eu vă ajung.

Drumul satului era gol. Pe sub garduri, spinii se uscaseră. După garduri, în grădină, s-auzea foşăitul făcut de femeile care desfăceau popuşoi. Sufletul părintelui Valeriu era cuprins de linişte, eliberat de obsesia patimei. Nu încercă să cerceteze puterea tainică ce a vegheat asupra lui, — dar se simţi sub apărarea divinităţii şi siguranţa paşnică din el spori, binefăcătoare.

Zidul bisericii creştea lumina soarelui, pe care o primea strident pe varul curat, ca pe o aureolă a locaşului sfînt.

La poarta bisericii, trei căruţe stăteau lîngă gard, cu cai mici, obosiţi, cu capetele aplecate în jos, cu buzele atîrnînd nemişcate, deasupra unui maldăr de fîn, adunat jos, la capătul oiştei. În faţa căruţelor, lîngă portiţa deschisă, aşteptau în picioare ţăranii cu căciulele în mînă, ca la înmormîntare.

— Sărutăm dreapta, sfinţia-ta, sărutăm dreapta, — şi toţi se frînseră de mijloc să-i sărute mîna. Apoi, din căruţa dinainte, începură să mai dea jos fîn, şi dintr-un cojoc, miţos, tărcat, scoaseră un copil de vreo zece ani, plăpînd, galben, cu ochii rătăciţi, scofîlcit. Era numai în cămeşă şi începu să tremure. O bătrînă îl înfăşură într-un şal şi rămase lîngă căruţă cu mîna la gură, uitîndu-se după copil, ca şi cum i l-ar fi luat moartea.

Ţăranul îşi şterse musteaţa, îşi netezi părul, lăsă căciula pe o bancă şi luă băiatul în braţe. O poală de şal cu ciucuri atîrna pînă la genunchi. Părintele Valeriu porni înainte spre biserică, şi ţăranul cu copilul după el. În pragul pridvorului ţăranul puse copilul jos, făcu de trei ori semnul crucii şi îl luă din nou. În biserică era rece şi umed. Icoanele, nemişcate, păstrau o taină mută şi se uitau fix la ţăran, la copil, la pă-

rintele Valeriu. Aveau imobilitatea măreață a elementelor naturale și o indiferență aparentă, care îngheață și impune. Țăranul rămase în mijlocul bisericii, intimidat; părea un om rătăcit în cea dintîi zi cînd a intrat în rai. Pe fața lui era teamă, sfială, umilință și nădejde. O musteață iar i se scoborîse în gură, și plecă în jos capul ca s-o îndrepte cu mîneca. În brațele lui, copilul avea ochi măriți, cercetători și curioși. Îi era frică și tremura tot. Trebuia să fie dus în fața lui Dumnezeu, judecat și, dacă merită, tămăduit. Icoanele pentru el aveau totuși un aer blînd. Maica Domnului avea un zîmbet trist și ținea și ea un copil. Țăranul parodia gestul ei milenar. Ea trebuie să-i înțeleagă și să se îmbuneze. Se chinuiesc cu el de atîta amar de vreme!

— Dacă nu se poate, mai bine să-l strîngă Dumnezeu.

Asta se gîndeau acasă bunica de la căruță și țăranul. Dar aici, în fața icoanelor gîndul acesta li se păru păcătos peste măsură. Numai de nu i-ar bate Dumnezeu pentru așa păcat.

— Ce are copilul omule?

— Apoi, ce să aibă, sfinția-ta; se vede, ducă-se pe pustii, că-l apucă, așa, pe ogor, și se zvîrcolește de parcă ar avea un șarpe în el și mușcă pămîntul cu bale la gură; na, ferească Dumnezeu și pe dușmani.

Părintele Valeriu apăru în cadrul ușilor împărătești, în bolta neagră sculptată în catapiteasma de aur. Era drept și palid. Avea chip de iluminat, de om care se înalță spre cer. Ochii lui mari fixară copilul. Omul înainta sfios și, în fața preotului, îndoi sub el un genunchi, și apoi pe celălalt, cu greutatea în mîini. Părintele aruncă deasupra capului patrafirul și începu să citească.

Omul urmărea pe patrafir semnelele cusute cu aur; frunze, cruci, cruciulițe, tigheluri.

Numai din cînd în cînd, ofta adînc, cu exclamația „Hei, Doamne", ca și cum el singur ar fi fost în biserică și răspundea cu aceste două cuvinte unor porunci dumnezeiești.

Încercă să schimbe genunchiul, adică să stea numai într-unul, şi celălalt să-l ridice, aşa cum se stă la armată în trăgători. Capul copilului săltă pe genunchiul ridicat, sub patrafirul scorojit şi aspru, care însemna o punte de jos, spre cartea din mîinile preotului.

Uneori, omul se uita la faţa copilului, ferindu-i un colţ de cămaşă şi o bucată de patrafir. Ochii bolnavului erau mobili, speriaţi şi tăcuţi. Aşteptau. Aşteptau ceva sau erau atenţi la o durere sau la o mişcare dinăuntru, pe care o urmăreau.

Vorbele părintelui Valeriu ieşeau din gura lui răspicate, cu patimă şi cu căldură. Era într-adevăr o rugăciune. Era în ele bunătate şi încredere ; o voinţă mare, o dorinţă nestăpînită. Nu era nimic dintr-o cerşetorie plîngătoare. Era o umilinţă demnă. Ecoul bisericii făcea ca o aureolă sonoră fiecărui cuvînt şi făcea ca fiecare vorbă să plutească în adevăr, să zboare, să o simţi înălţîndu-se pînă ce ieşea dintre zidurile bisericii pe undeva, nevăzut, ca duhul sfînt. Niciodată părintele Valeriu nu a făcut o rugăciune mai frumoasă şi mai fierbinte. Cînd a pronunţat numele robului lui Dumnezeu „Ion", cum îl chema pe copil, parcă era numele unui sfînt, aşa îl aşezase în citirea limpede şi muzicală.

Ruga părintelui Valeriu cerea, în sufletul lui, întărirea minunii pe care o simţise în propriul său suflet, de dimineaţă, cînd s-a trezit deodată eliberat, în lumină ; şi era mulţumirea lui şi semnul lui de umilinţă şi de încredere. Ar fi vroit să adune minuni peste minuni, să le vadă în faţă, cu ochii, să le strige poporului, omenirii, pentru ca toţi să proslăvească pe Domnul. Dimineaţa aceea începea cu o victorie a puterilor binelui, şi Valeriu vroia să păşească prin lumină, prin cerul desfăcut, să cînte, de sus, un imn de slavă, pe care să-l audă toţi.

Ceva dinăuntru îi făcu rău lui Ion, căci agită picioarele, îndoind pe rînd genunchii, şi gemu timid, ca pentru dînsul

singur. Omul, ca o femeie, încercă o legănare pe genunchiul ridicat şi şuşoti şi el, pentru linişte :

— Şuuu, — imitînd un susur de izvor pe pietre de munte.

Ion nu ştia ce se întîmplă cu el... Cu un ochi scăpat de sub umbra patrafirului, privi sus faţa părintelui Valeriu, încadrată între braţele care ţineau departe cărţile. Vedea bărbia lui cu barba neagră mişcîndu-se neregulat, şi ochii lui aplecaţi cu sprîncenele stufoase, de deasupra.

Cînd a contenit rugăciunea, în biserică s-a aşezat îndată linişte mare, ca şi cum s-ar fi închis de deasupra porţile cerului, şi paşii grei ai omului cu copilul în braţe se pierdură pînă la uşa pridvorului, ca-n deşert.

Omul se înturnă înapoi, după ce aşeză copilul liberat de necurat, în căruţă. Dintr-un nod de tulpan scoase bani, ca să plătească oficiul divin. Părintele Valeriu — ca întotdeauna — îi feri uşor mîna în lături şi făcu asupra lui semnul crucii, spunîndu-i sever :

— Du-te.

Alt om a dat jos din căruţă un moşneag ca degetul, ca să-i citească pentru slăbiciune ; după aceea a intrat sfioasă o femeie cu mîna la gură, ca să-i citească pentru că nu făcea copii.

În drum, spre casă, părintele Valeriu mergea cu capul în pămînt. Măsura puterea credinţei altora prin el, şi minunile credinţei. Ce va fi mîine cu cei trei bolnavi cărora le-a citit ? Ce-i acum în sufletul lor ?

Toată viaţa e nădejdi şi minuni ! Orice om care se trezeşte dimineaţa a înfăptuit o minune ; tot ce e viaţă e o minune, — orice chip omenesc, mai ales.

Chipul Aristiţei !

Sprîncenele coborîră greu şi întunecos ca norii de furtună mare, şi în sufletul părintelui Valeriu liniştea pieri.

Satan, instalat în creier, rîse batjocoritor, ca de-o farsă reuşită.

22

În viața Ilenei nu se schimbase nimic. Fiecare zi era mai dinainte aranjată, fără nici o modificare, de ani și ani. Sufletul ei, trupul ei, gîndurile toate se adaptaseră sclaviei pe care și-o impusese, din obișnuință, din devotament, dintr-o nevoie a firii ei. În orice clipă din zi Ileana făcea treabă. Dacă nu era nimic de făcut, iscodea. Nu putea sta un moment pe loc, liniștită, ca și cum dacă nu s-ar fi agitat ar fi trebuit să cadă jos, fără suflare. Era ca titirezul, pe care mișcarea îl ține în picioare. Cu timpul, din zi în zi, făcea tot treburi mai umilitoare, pe care le-ar fi putut face alții. Mulgea vacile, mătura în bucătărie, da singură ciubărul la porci. Scobora vroit sau inconștient, trepte tot mai jos, anihilînd gîndurile, ucigîndu-se prin oboseală.

Era totdeauna încruntată de atenția și aplicațiunea cu care făcea totul, deși chipul și sufletul ei erau peste măsură de blînde. Catinca nu mai avea ce face ; umbla prin sat, aducea vești, se uita la Ileana, cosea. După-amiezile, cînd toată lumea se liniștea, prin odăi, prin cămară, pe după casă, pe la grajd, silueta acum de timpuriu micșorată a Ilenei trecea neobosită, ca și cum de zeci de ani ar fi căutat ceva fără să găsească, și nu se lăsa.

În sufletul ei trăia, mai presus de orice, dragostea și dorul ei pentru Andrei ; frica de tot ce-l înconjura, de tot ce s-ar putea să i se întîmple, de tot ce viața adună ca primejdii în jurul unui om. Poate cine știe ce îl pîndește și îl așteaptă, și ea nu-i acolo cu el, să-l vadă și să-l apere.

De Valeriu avea respect și teamă ; pe Andrei îl iubea ca pe cineva care simte nevoie să fie protejat.

Cum ar vrea să fie cu el, tot timpul ! Ar putea să trăiască altfel, fără teroare, alături de el. Și Ileana se gîndea cu spaimă, cu groază, cît de puțin îl vede ea în viață și cît de puțin are să-l mai vadă pînă ce va muri. Cartea asta !

Și Ileana oftă singură, desfăcînd grăunțele pentru găini pe prispa scundă a bucătăriei. Mîinile ei lucrau singure, crispate pe ciocălăul de popușoi pe jumătate chelit, aspru și rece. Gîndurile ei mergeau și ele singure : „Tare-i departe pînă la Eși !“ Și grăunțele cădeau în lighean, țăcănind pe tablă. Cîteva puicuțe se apropiaseră de picioarele Ilenei ca să ciugulească grăunțele sărite mai departe, pe pămînt.

Așa o găsi părintele Valeriu cînd intră pe poartă. Ileana se sfii, ca și cum ar fi fost prinsă asupra unui fapt grav, pe care nu i l-ar putea ierta.

Valeriu trase numai cu coada ochiului spre ea și păși mai încruntat spre casa mare, bătîndu-se peste pulpa piciorului cu cheia de la biserică. Gîndurile lui păcătoase, mustrarea lui însuși, conștiința lui grea, toate au fost iritate de existența Ilenei. Și doar ea nu făcuse nimic pentru asta. Nu cerea nimic. Poate nici nu înțelesese nimic. Viața ucisese în ea fanteziile și mirajurile dragostei, și nu le mai putea bănui nici la alții. Și cu toate acestea, cît rău îi făcea lui Valeriu prezența ei calmă, absentă, superioară și mustrătoare, parcă tocmai prin acest calm și prin această acceptare fără revoltă.

Valeriu gîndi criminal : „Dacă n-ar fi ea !“ Și imediat își mușcă buzele pînă la sînge, torturîndu-se cu maxilarele strînse și cu bărbia încordată, înainte. Închipuirea îi purtă fantoma unei eliberări, în care ar putea altfel să respire, în care tentația nu ar mai fi enervată de aceste piedici. Toate lucrurile, natura, toate s-ar liniști împrejur, s-ar descreți de crisparea sub care le vedea, ar deveni plane, calme, ca un șes verde. Viața nu ar mai înainta ca o căruță prea încărcată, sub încordarea unei sforțări istovitoare, ci ar merge ușor, singură, ca o trăsură de lux. S-ar destinde și toți mușchii și toate circonvoluțiunile creierului lui, contractate de gînduri, de așteptare și de necunoscutul în care se învîrtea în cerc, fără de ieșire.

Valeriu își încordă voința, ca să alunge aceste neguri care-l tulburau cu fumul lor de vin tare, cu emanațiile lor de iad și de satisfacție. Sufletul lui suferea cumplit, strivit între cer și între pămînt. Simțea adînc o durere fizică, în piept, în cap, peste tot ; ceva neprecis, vag, ca o otravă în sînge. Era o slăbiciune, o renunțare, o înfrîngere a propriilor lui dorinți trupești. Ar fi vroit să aibă o suferință fizică, mare, care să-i amorțească tot, care să-i acopere cu țipătul ei organic și vital elucubrațiile minții lui. Dacă i-ar fi tăiat cineva o mînă, ar fi fost altceva, mai precis, mai concentrat, ceva cunoscut. Ar fi știut ce are de făcut.

„Dacă n-ar fi ea ?"

Dorința lui, gîndul acesta este tot una cu crima pe care ar face-o și în plus lașitatea de a nu reacționa. E un criminal și un laș, e cel din urmă om. El, „robul" Domnului ! Păcatul începe de la dorința fizică pentru Aristița, din obsesia trupului ei subțire, a șoldului mlădios, a așteptărei ei încărcate de visuri și de iluzii, și de tot ce viața crede că poate da atunci cînd numai promite. Atîta timp cît nu poate ucide această dorință, tot ce vine, merge din ce în ce mai jos, pînă în adîncimi care nu se mai văd.

„Dacă n-ar fi ea !" Oricum, Valeriu se simți inundat de un sentiment de nedreptate ucigătoare și de milă care trebuie să salveze. Ileana n-a făcut niciodată nimănui nimic : a plîns ascunsă în sine pentru durerile oricui ; muncește cu un gînd fix, de parcă dincolo de această muncă ar găsi împlinirea unui ideal de fericire, atunci cînd lucrează în realitate cu abrutizare, cu o preocupare simplă și mulțumirea împlinirii unei datorii primitive, de la începutul lumii. Pentru ce să nu mai fie Ileana ? Pentru luxul unei excitări ? !

În fața grozăviei închipuite, chiar fără cristalizarea unei imagini concrete de înfăptuire, Valeriu se îngrozi. Îi fu milă nemărginită de Ileana, care nu știa nimic, nu bănuia nimic din toată această tragedie mută, încruntată, care se

desfăşura lîngă dînsa. Avu chiar o pornire de iubire, în care să încapă şi iertarea păcatului lui şi răscumpărarea anilor de pasivitate rece şi austeră. Trebuia să o vadă pe Ileana, să-i vorbească, să fie cald cu ea. Dar ce poate să-i spuie ? Să plîngă doar de mila ei, în poalele ei, şi ea să-i mîngîie capul, distrată, cu mîinile. Nu se poate nimic ; el nu poate nimic. Între adîncul sufletului lui şi fiecare gest şi acţiune este ceva dezordonat şi stricat. Trupul îl stăpîneşte. E ca un mut, care nu-şi poate spune dragostea, ca un olog care nu poate merge către ea.

Totul rămîne aşa cum este, nebulos, cu sfăşieri interioare, într-o parte şi în cealaltă. E un om pe care cineva îl trage de-o mînă înainte, şi altul de cealaltă mînă înapoi, puternic ; şi el rămîne neclintit, dar simte că o să fie rupt în două, pînă la pieire.

Puse cheia mare a bisericii în cuiul din uşorul uşii de la casă. Parcă ar fi predat-o pentru totdeauna, nedemn şi învins. Să o mai ia cel ce cutează.

Ileana păşi tăcut în papuci de pîslă pe lîngă el, ca să ridice storurile la ferestre şi să deschidă geamurile.

Valeriu o privi în ochii ei verzi, buni, calzi.

— Ileana ! Nu-şi recunoscu glasul şi se temu de sine.

Nu mai putu spune nimic altceva ; puse mîna lui cu discreţie pe umărul ei puţin adus şi ieşi în curte grăbit.

Ileana nu înţelese nimic. Aştepta de două săptămîni o scrisoare de la Andrei, şi nu mai venea.

23

Odaia lui Radu era aranjată cu minuţiozitate. O fereastră mare da într-o grădiniţă din dosul casei cu cîţiva brazi negri. Din cauza aceasta, lumina era întunecată şi confuză. Odaia avea un birou mare, ca de avocat, două fotolii,

un divan. Radu era poate cel mai bogat băiat din clasă. Alintat şi fragil, el era un elev şters, dar totdeauna delicat pînă la exces, cu o dulceaţă lipicioasă în vorbe şi în atitudini, timid şi retras. Era singurul elev care purta iarna mantaua blănită ; acasă plapomă şi perne de puf. Umbla totdeauna curat şi îngrijit. Nici un fir de păr nu ar fi tolerat să fie rebel. Avea pieptene şi oglindă de buzunar. Era cosmeticat la păr şi la vorbă. Cînd saluta, pe oricine, dar mai ales pe un inferior, totdeauna avea un zîmbet prelung, dulceag şi afectat. Era un temperament pasiv, ascultător, fără nici o izbucnire de enervare. Era „diplomatul" pe care trebuia să-l ofere omenirii promoţia lui Andrei. Avea preparator, profesor de scrimă şi cînta sonate la pian. Era grăsuţ şi puţin şchiop din naştere.

Prietenia lui cu Andrei era şi ea de ordin „diplomatic". Andrei era cu mult cel mai bun băiat din clasă. Era „Marea Putere" europeană în concernul didactic al clasei. Proteguirea lui nu trebuia neglijată.

Andrei era apoi un temperament tot aşa de retras şi de liniştit. Între ei însă prea multe idei nu se puteau schimba, căci Radu nu avea elementul de schimb, cu toate că nu-i lipsea o mică bibliotecă şi unele cărţi rare, din ediţii restrînse. În special Radu era admiratorul lui Rostand şi avea *Cyrano* şi *Chanteclair* în cîteva ediţii cu ilustraţii.

Andrei era admirator al literaturii ruseşti şi a lui Anatole France.

Biroul lui Radu era aranjat ca într-o vitrină : un *coupe-papier*, o călimară curată, deşartă şi cu capac, un tampon cu sugătoarea fără nici o pată. Vreo carte sau vreun caiet vulgar nu strica această estetică oficială.

Andrei privi odaia cu tristeţă. O izolare ca aceasta ar fi sporit tensiunea gîndurilor lui. Simţea aşa de mare nevoie de a se izola ! Numai în singurătate, imaginaţia lui poate lucra nestingherită, şi Andrei trăia din imaginaţie.

Radu şi Andrei s-au pus să joace o partidă de şah.

— Am spus „garde".

— A ! da.

Radu avea o atitudine de june la fotograf : stătea ţeapăn pe scaun. Andrei era aşezat pe divan, cu picioarele sub el, şi, printre mişcări, cerceta odaia, fotografiile de pe pereţi, brazii de afară.

O servitoare curată, blondă, cu şorţ alb, bătu în uşă. Silueta ei se bănuia ca în aburi prin geamul mat al uşii. Cînd intră, intimidată îi pofti la dejun.

— Să ştii că eu am rămas să mut, fixă Andrei. Terminăm după dejun.

Andrei se grăbea conştient, pentru a nu fi ei cei din urmă care intră în sufragerie.

Dar de ceea ce s-a temut nu a putut scăpa.

Radu deschise uşa sufrageriei şi-l invită pe Andrei, cu gest teatral de ambasador.

Sufrageria apăru în faţa lui, întinsă, albă, luminoasă şi plină de lume, ca la o ceremonie. Andrei intră ca pe o scenă. Toţi îl examinau, toţi erau binevoitori. Capetele comesenilor ieşeau ghilotinate deasupra mesei, toate, întoarse către el. Andrei se simţi roşind, intimidat. Niciodată nu intrase în atîta lume necunoscută şi „pretenţioasă".

La un colţ al mesei abia se vedea, mic, domnul Dănulescu, cu părul vîlvoi, cu ochii vii, cu figura mică şi deschisă, cu musteţile împroşcate în toate părţile. Capul lui avea un aspect războinic, în contrast cu trupul lui scund.

— A ! studenţii ! exclamă domnul Dănulescu. Ce face juneţa ? !

În capul mesei, trona, dreaptă şi voluminoasă, cam rece şi protocolară, doamna Dănulescu, *„née Merlesco"* ; în drepta ei o soră ; veneau apoi doi fraţi ai domnului Dănulescu, şi în colţul din fund domnişoara Roro, întoarsă nu de

mult de la Paris, unde a fost cîteva luni într-un voiaj de „agrement".

Locul lui Andrei era alături de ea, Radu încheind capul mesei.

Doamna Dănulescu îl prezentă pe Andrei, colectiv :

— Domnul Darie, colegul lui Radu. Cel mai bun elev şi cel mai bun prieten al lui Radu.

Andrei roşi. Prezentarea aceasta clasică îl umilea. Nu aceasta era el. Nimeni nu ştia ce este. Şi astăzi pentru întîia oară, din cauza prezenţei unei domnişoare, a lui Roro, ar fi vroit să se ştie.

Dacă ar fi putut să le prezinte sufletul lui !

Şi ar fi vroit să o facă.

Roro îşi clinti puţintel scaunul, parcă pentru a face loc lui Andrei.

— Mersi, duduie.

Andrei era confuz, capul îi amesteca aburi, cu nori, nu realităţi.

Niciodată nu stătuse de vorbă aşa de aproape cu o domnişoară atît de frumoasă şi de elegantă.

Parfumul ei îl înfăşură şi pe el în aceeaşi atmosferă, învăluindu-i împreună. Totdeauna pe Andrei parfumul l-a îndemnat la vis, la exaltare sufletească şi erotică. Parfumul este pentru el sufletul dragostei, tonalitatea ei, cerul şi grădina dragostei.

Desfăcu şi îşi aşeză şervetul pe braţe, uitîndu-se în jos. O clipă zări alături coapsele întinse ale lui Roro, strînse în rochia albastră de mătase, lucind ca un metal de preţ. Sîngele îi năvăli în obraz şi se simţi vinovat că a făcut o indiscreţie şi o nedelicateţă.

Nu trebuia să se mai uite în jos. Dar simţea alături de el efluviile ameţitoare ale metalului luciu şi albastru, cizelat rotund.

Întoarse capul spre ea. Roro îi zîmbi fără motiv, din simplă delicateţe. Andrei fu intimidat şi pierdut. Surise şi el puţin, convenţional, ca un răspuns. Aveau aerul că s-au găsit deodată alături unul de celălalt şi că sînt jenaţi amîndoi. Roro avu poate impresia că Andrei tot nu are loc de ajuns, sau vroi să se îndepărteze, dar iarăşi mişcă spre unchiul Alecu scaunul ei.

— Nu vă deranjaţi, duduie.

Şi Andrei clinti şi el scaunul în cealaltă parte.

Între ei rămase un spaţiu liber.

Bătrînul Dănulescu povestea un proces pe care-l avusese la Curtea cu juri. Un flăcău împuşcase o fată, cu care fusese logodit şi care apoi vroia să se mărite cu altul. Dănulescu era deştept şi ager. Vroia să explice crima prin altceva decît o gelozie în genul obişnuit. Evidenţia o demnitate bărbătească rămasă intactă la ţăran.

Doamna Dănulescu, zisă „Cucoana", dispreţuia subiectul şi combătea scurt şi autoritar explicaţiile advocăţeşti. Discuţiunea se concentrase spre capul mesei. Roro asculta şi ea. Andrei avu pentru el motiv să se uite spre domnul Dănulescu şi astfel să întîlnească, în privirea lui, chipul din profil al lui Roro. Părul ei blond, ondulat, răzvrătit, îi acoperea o parte din faţă. Profilul era delicat, fin ; cu nasul în sus, cu fruntea pronunţată, cu obrajii roz.

Ceea ce istorisea domnul Dănulescu venea ca din altă lume, de departe, fără înţeles şi fără şir.

Buzele lui Roro erau cărnoase.

— Nu se poate presupune la un ţăran altceva decît un instinct primar. Actul de a ucide se impune, experimental, de către natură. În natură nimic slab nu este cruţat. Natura nu are milă, nici consideraţiuni sentimentale. Ţăranul, element al naturii, nu poate avea alte mobile...

Cîteva cuvinte disparate, fără legătură, mai răzbăteau din cînd în cînd în conştientul lui Andrei.

Gîtul lui Roro e alb, şi pielea lui e străvezie.

— Aici greşeşti. Atribuim totdeauna altora ceva din psihologia noastră. Nu putem judeca şi nici verifica nimic decît prin concepţia noastră şi pe planul nostru psihologic. Va fi imposibil ca un om bătrîn să alcătuiască motivele juste de acţionare a unui copil. Ţăranii sînt încă copii.., Domină în ei instinctul...

— E ceva exact, dar, vezi, şi noi purtăm la fund, adormite numai, aceleaşi instincte. Avem în noi, deci, putinţa de control...

Roro are ochi albaştri...

„Cum pot oamenii aceştia să vorbească ceea ce vorbesc, atunci cînd la aceeaşi masă, în faţa lor, alături de ei, stă Roro ? !"

Totul în afară de ea este neînsemnat.

Lui Andrei, femeia aceasta frumoasă i se păru departe. El nu va putea niciodată să vorbească cu ea, amîndoi, singuri ; nu va putea niciodată să ţină mîna ei într-a lui, să se uite în ochii ei mult, să pună mîna pe haina ei. E undeva sus, unde el nu poate să ajungă. O tristeţe nespusă îl învălui. Se simţi mărunt, exclus din viaţă, fără puteri, şi se intimidă şi mai mult. Ce caută el aici ? Ce întîmplare a făcut să fie la masa aceasta ?

Ar fi vroit să dispară nevăzut de nimeni, să se întoarcă pe furiş la internat, să-şi puie mantaua pe umeri şi să reînceapă plimbarea lui singuratecă prin faţa bibliotecii, nestingherit de nimeni. Şi cu toate acestea, mai înainte avusese încredere în el, ar fi putut să vorbească, să intervie în discuţie, să spuie ceva nou, să vadă toţi că nu-i un prost, nici un ignorant.

O, dacă s-ar putea să stea singur cu Roro, să nu fie intimidat de ea, să o simtă aproape sufleteşte, sau cel puţin înţelegătoare şi indulgentă, ce vorbăreţ ar fi ! Are în el o

bogăţie de gînduri, de senzaţii, adunate în singurătate, pe care i le-ar explica, şi care nu s-ar putea să nu-i placă.

Dar îl îngheţa frumuseţea aceasta aproape agresivă, puţin cam mîndră, cam dispreţuitoare, — şi starea lui de umilinţă face să-şi piardă încrederea în el şi să fie demoralizat.

Şi tunica lui, care-l strînge şi-i dă un aer ghebos şi stîngaci !

Acum a observat că la mîneci are marginile cu franjuri şi nu le poate ascunde. Andrei se închise în el, deprimat. Radu îl servea politicos şi mînca corect, cu preţiozitate.

Andrei se simţi stînjenit în gesturi, în tot ce făcea. Dar simţea alături prezenţa minunată. Prin parfumul stăruitor străbătea şi puţin din parfumul trupului ei ; avea în nări acel amestec de parfum cu care recunoşti un om, oriunde, pe întuneric. Ar fi vroit să închidă ochii şi să rămîie aşa, nesfîrşit, oricît. Totul ar fi trecut în vis, unde toate erau cu putinţă, unde ar fi fost posibil să se uite la ea în faţă, să-i ia capul în mîini şi să-i soarbă lumina şi bucuria lui.

Aerul dimprejur, viaţa, i se păru plină şi încîntătoare. Sentimentul lui de sclavie şi de inferioritate era şi el o voluptate mai mult. Se umilea pentru ea. Era umilit de ea.

Roro duse la gură paharul de vin roşu. Andrei îi urmări braţul, mîna, solicitarea intensă a buzelor, intredeschiderea lor, contactul lor moale cu vinul roş, zvăcnirea de pasăre a gîtului alb. Toate le-a văzut ascultînd pe domnul Dănulescu, întors cu faţa spre locul lui, şi încrucişînd în calea privirilor chipul lui Roro.

Gestul ei nu i-a evocat nici un sărut. Nici nu l-a putut imagina. Asta nu se putea închipui.

Tot ce spera, era să-i vorbească ei, să fie singuri şi să puie pe furiş mîna pe haina ei. Şi s-o privească. Să-i permită s-o privească. Sau s-o ştie alături, aproape...

Dar nici nu-şi putea închipui pe un altul năzuind mai mult. Pe Andrei îl duru acest gînd, chiar în forma în care se născuse.

Dacă Roro iubeşte pe cineva ? !

Andrei simţi o durere în inimă şi o sfîşiere a întregii lui fiinţe. Ar fi vroit să cadă în genunchi, să facă orice numai ca aceasta să nu existe. Nu-şi putea suporta gîndul. Şi ar fi fost cu putinţă. Roro era atît de străină de el. Ei poate nici nu-i trecea prin cap că alături de dînsa, elevul acela timid şi stîngaci, în numele unei pasiuni crescută puternic deodată, are pretenţii de a-i stăpîni voinţa.

Lui Andrei îi apăru brusc distanţa dintre el şi Roro. Era o exaltare fără care viaţa lui nu-i mai putea da nimic, fără de care nu mai merita trăită. Totul i s-ar fi părut fad, fără de interes. Pămîntul însuşi ar fi fost ca fără soare.

De acum totul e altfel. Nu va ajunge niciodată ca această fată să se uite la el ; dar el, Andrei, va putea să viseze o viaţă întreagă, şi tot ce va face va fi pentru ea şi va face cu plăcere, ca o jertfă adusă ei, aşa cum altădată mureau în extaz ostaşii pentru un împărat.

Toată viaţa are altă tensiune. Andrei ar fi vroit să spuie sau să facă ceva care s-o uimească pe Roro. Suferea cumplit din cauza mediocrităţii lui, din cauza stării de inferioritate în care se simţea.

Discuţia dintre cei mari, la care copiii trebuiau să ia parte muţi şi ascultători, îl împiedica să spuie vreo vorbă lui Roro. Precis, nu ştie ce i-ar fi putut spune, dar ar fi dorit să-i vorbească, să-i audă şi ei vocea mai mult şi să o vadă uitîndu-se la el..

Roro se întoarse o clipă spre Andrei.

— De ce mănînci mata aşa de puţin ?

— Am luat prea mult domnişoară.

Şi Roro iarăşi deveni atentă la ceea ce vorbea domnul Dănulescu.

Lui Andrei îi veni în cap nefericita idee de a turna vin lui Roro. Luă încetișor paharul și i-l umplu cu vin roșu, apoi îl puse pe masă. Marginea piciorului de la pahar se încurcă în furculiță, și paharul plin se vărsă pe fața de masă și peste mîneca rochiei lui Roro.

Roro scoase un țipăt :

— Ai ! și sări de pe scaun, speriată, încercînd să se ștear-gă cu șervetul.

Andrei rămase confuz, nenorocit, încurcat. Nu știa ce să facă.

— Mă iertați, domnișoară...

Ochii lui căutau un sprijin, un ajutor, ori de unde ar fi venit. Un cuvînt de încurajare, de scuză.

Andrei ar fi vroit să moară în clipa aceea. Să dispară deodată și pentru totdeauna.

Domnul Dănulescu, jovial, bine dispus, îl salvă.

— Asta-i noroc. Roro, moaie degetele în vin și dă pe frunte. Te temi să nu-ți strici tenul. Să moi eu.

Și Dănulescu se întinse peste masă pentru a realiza acest ritual ciudat.

Din capul mesei, doamna Dănulescu, înțepată ridică „șe-dința".

Andrei se simți eliberat dar teribil de nefericit.

24

Întoarcerea lui Andrei la internat, duminica seara, era întotdeauna tristă. Chiar un simulacru de libertate cînd ia sfîrșit, e trist. Pentru cîteva ore era scos din mediul de fie-care zi și lăsat liber într-o altă viață ; în viața cea adevărată. Toți oamenii care umblau pe stradă se bucurau, i se părea lui Andrei, de o libertate uimitoare. Se puteau duce acasă, sau la dejun, sau la cinematograf, cînd vroiau. Și apoi, pe stradă erau femei multe, frumoase și elegante. Și era o tre-

pidaţie care-l înviora. Totul i se părea demn de gelozie.

Andrei nu cunoştea aproape nimic din viaţă. Fiindcă îi vedea pe toţi tîrînd pe strada Carol şi pe Lăpuşneanu o plictiseală domestică, el socotea că toate zilele din săptămînă curg la fel. El nu cunoştea constrîngerile grozave ale vieţii.

Pe la ora şase, în fiecare duminică, grăbea spre deal alergînd mai mult pe lîngă trotuar, ca să nu-l mai încurce acei care se plimbau, sau strecurîndu-se printre ei, aplecat înainte, dînd din coate. Trebuia să nu scape ora mesei.

Duminica aceasta Andrei avea sentimente contradictorii. Ar fi vroit să se auto-flageleze, să se simtă cît mai curînd în mediul lui, ca să nu aibă senzaţia aceasta de izolare, de slăbiciune şi de umilinţă. Internatul era un refugiu pentru tot ce simţise în ziua aceea, pentru toate visurile pe care le purta în el, pentru toate frumuseţile pe care le adunase, pentru marea lui nenorocire de la sfîrşit.

După ce a vărsat paharul cu vin n-a mai văzut-o pe Roro. Dar, în acelaşi timp, apropierea de internat îl oprima. Se ducea singur la închisoare. Şase zile era cu neputinţă s-o mai vadă pe Roro. Cu neputinţă ! Şi însemna să intre iarăşi în gloata care-l înfricoşa cu glumele ei, cu veselia ei, cu vulgarităţile ei. Andrei suferea cu anticipaţie de ceea ce îl aştepta.

Mai presus de aceste senzaţii inconştiente, simţea o mare deznădejde.

Avea conştiinţa că o iubeşte pe Roro şi că este ridicol. Era sigur că nu există pe lume suferinţă mai mare. Şi instinctul lui de bărbat, în stare să-l ducă la moarte pentru o jignire, şi amorul lui propriu, exaltat oricum de tinereţe, erau rănite printr-o simplă întîmplare stupidă.

Andrei înainta, purtînd în sufletul lui o hlamidă de dragoste, care învingea sentimentul de umilinţă. Avea impresia că se întoarce în liceu încărcat, plin de praf de stele, ca

Cyrano, că era căzut prin aştri, că era vecin cu nopţile, cu cerul, cu vînturile şi cu întunericul.

Ce tare se simte omul care iubeşte !

Din stradă auzi zgomotul amestecat al sălilor de repetitor în recreaţie. Vorbeau zece, douăzeci deodată, cîntau o sută, fluierau treizeci ; totul era confuz încă, nedefinit ; se apropia ca de un popor care protestează, şi care-i în preajma unei revoluţii.

Cînd urcă scările, simţi în nări mirosul sălilor din liceu şi se văzu prins şi încătuşat. Poarta de la intrare l-a înghiţit în întunericul ei. Pe săli, becurile sclipeau morocănos, nemişcat şi mort. Pasul lui, pe sala de jos, goală, răsună şi înainte şi înapoi, ca şi cum l-ar fi urmărit cineva.

Andrei se simţi obosit şi ar fi vroit să rămîie singur.

În fundul repetitorului, Pompei sta aşezat sus pe pupitru, înconjurat de băieţi. Unii şedeau pe bănci sau pe scaune, alţii în picioare. Pompei istorisea cu gesturi, dînd din cap şi lovindu-se cu palma pe coapsa piciorului. Din cînd în cînd, brusc, ca la o comandă, toţi băieţii izbucneau în rîs şi apoi se strîngeau parcă mai aproape de Pompei.

Andrei intră în sală neobservat de nimeni.

Pupitrul lui, cu locul de lîngă Pompei era ocupat de grup.

Pompei îl zări :

— Darie, vino-ncoace ; asta-i pentru tine ! şi continuă povestirea picantă : Şi mi-a spus, măi, cum o sărută Golescu ; cum o dezbracă în fiecare seară, se uită la ea şi o sărută ; şi pe urmă, o duce goală în faţa icoanei şi o pune să jure că nu l-a înşelat în ziua care a trecut şi n-o să-l înşele în ziua care vine. Auzi, filozofu ? ! Mă gîndesc eu ce o să mai jure Anicuţa astă seară. Parcă o văd. Nu ! Eu filozofie la un porc ca ăsta nu mai învăţ.

Tot grupul izbucni în rîs.

Pompei continuă :

— Şi ce fată, măi băieţi, ce fată !

Duse degetele mîinii cu vîrfurile strînse la un loc spre buze şi le depărtă smucit, scoţînd din gură o ţocăitură vulgară.

Grupul izbucni iarăşi în rîs.

— Are o aluniţă pe şold cît un vîrf de deget. Şi e fierbinte cum n-am mai văzut nici o femeie.

Pompei avea încă chipiul pe cap. Dădu un bobărnac în cozoroc şi-l aplecă spre ceafă. Apoi sări de pe pupitru, urmărit de admiraţia tuturor.

— Auzi, porcu ! exclamă cineva.

— Care porc ?

— Porcu de Golescu. Pe noi ne pisa cu psihologia şi ne spunea citind din carte că „de ordinar, cînd se vorbeşte de instincte, gîndul nostru se duce mai ales la animale“, şi pe urmă se duce acasă, o dezbracă libidinosu pe Anicuţa şi o sărută.

Băieţii erau excitaţi, veseli şi agresivi.

Andrei, venit mai tîrziu, nu înţelesese bine despre ce este vorba. Dar tot ce spunea Pompei era departe de auzul şi de conştiinţa lui. Şi totuşi îl interesase. Excitaţia colectivă îl stăpînise şi pe el.

— Roro.

Nimeni n-a putut să-l audă.

Deschise pupitrul cu plictiseală. Cei dimprejur îl condamnau la tăcere, şi simţi că sentimentul lui creşte, că-l înăbuşă, că nu poate respira. Nici n-a ştiut cînd a intrat pedagogul şi cînd s-a stabilit liniştea aceea grea de repetitor de seară. Lampa cu arc voltaic bîzîia gros deasupra, aducînd tăcerea cu autoritatea gravă a sunetului prelung şi neîntrerupt.

Andrei nu avu curajul să deschidă nici o carte. Toate i se păreau inutile, neînsemnate, în afară de orice sens al

vieții. Oamenii învață din obișnuință, din disciplina unei reguli, pe care o respectă automat, și își pierd sufletul între foi, și își încarcă întreg capul cu tot soiul de cunoștinți fără de rost. Cum se pierd anii ! Cîte nu ar putea crea omul : ce frumuseți de artă și de gîndire, dacă nu ar fi astfel constrîns și calapodat. Se poate face altceva decît să urmărești un vis cu care să te simți bine, fericit, cald, viu ! Andrei era conștient de fericirea pe care i-o dă și dragostea și suferințele pe care le simte și pe care le așteaptă. Se poate ceva mai bun decît să sufere pentru ea ?

În surdină se mai auzea un zumzet discret de șoapte. Cîte doi, alături, își destăinuiau impresiile sau învățau împreună ; alții citeau singuri, dar nu destul în gînd, căci se auzea lipăitul buzelor și al limbii mișcată în lectură. Pentru întîia oară Andrei se simți superior tuturor. Dragostea îi lărgise orizontul vieții și înțelegerea destinelor ei adevărate. Era conștient că nu e nimic mai frumos pe lume decît sentimentul acesta al lui.

Își aduse aminte că Dănulescu a lăsat joi la el niște cărți, căci se ducea direct de la liceu la un ceai. Le căută grăbit și le găsi învălite corect în hîrtie albastră, iscălite, curate.

„Elementele de Mecanică...

$$R^2 = P^2 + Q^2 + 2\ PQ \cos 90$$“

„Cîte lumi sînt ? !“ I se păru că înnebunește. Nu era nici o legătură, dar absolut nici una, între nebunia aceasta de litere abstracte, între cosinusuri și frumusețile din gîndul lui. „Unde-i realitatea ? Care-i realitatea ? Care-i nebunie și care-i adevăr ?“ Trebuie să citească despre „Relațiunile numerice între două forțe“, sau să lase visul lui liber și să facă din el esența existenței lui ? ! Realitățile mirajului din afară de liceu se închiseseră dincolo de zidurile albe, dar ele tot mai stăruiau în imaginație, cu fragmente și elemente de

amintiri și cu jocul vîlvătăii din dorințele care nu erau împlinite.

Andrei lăsă *Elementele de mecanică* să cadă în pupitru. Apoi le ascunse grăbit, cum se ascund cu oarecare groază și cît mai secret sticluțele cu otravă.

Ceasul se lungea monoton și nesfîrșit. Oboseala toropea și mai mult gîndurile lui Andrei, cu întrebările și nedumeririle lui.

Se simți absolut incapabil să citească ceva pentru a doua zi. Nu-l interesa nimic. Aștepta fără să știe ce anume, dar instinctiv, spera că orice variație putea să aducă o schimbare în bine. Oricum, imobilitatea aceasta tainică, șoapta, tăcerea, prelungite o oră și jumătate îl exasperau. Nu era astfel nici singur și nici luat de vîrtejul zgomotului făcut de alții. Era cum nu se putea mai rău. Aștepta iar. Capacul pupitrului ridicat îi așternea umbra peste cap și îl ascundea ca un scut de toți cei dinainte.

Foileta distrat altă carte, și se opri cu ochii între file, interesat. *Literatura Franceză.*

Si vous croyez que je vais dire
Qui j'ose aimer,
Je ne saurais, pour un empire,
Vous le nommer



Nous allons chanter à la ronde
Si vous voulez
Que je l-adore et qu'elle est blonde
Comme les blés

Andrei se gîndi : „ce legătură are asta cu sinus 90° ! E curios cum nu înnebunim“.

Și iar foiletă...

Andrei se izolă cu versurile lui, cu Roro. Nu mai exista nimeni împrejur. Era în turn. Găsise omul cu adevărul, cu

esenţa vieţii, omul care a descoperit ceea ce căuta el, vocea care venea de la Dumnezeu şi care vorbea pentru toţi oamenii de pe pămînt. Nu mai simţea nici durere, nici fericire, nimic violent. Trăia discret ca într-o aiurare, în care realităţile se pierd sau se supun şi ele irealului şi încep să joace, să se transforme, să caute, să facă nebunii.

Colegii încovoiaţi pe bănci i se părură trăgînd ceva greu şi inutil. Pentru ce aceste întunecate sforţări ?! Adevărul vieţii este unul singur, şi l-a găsit.

Ar fi vroit să se urce pe pupitru şi să declame, să le crape capul celor care nu pricep, care rămîn fără răsunet, morţi la cuvintele acestea.

Ar fi vroit să le fi scris el, să fie celebru ; să le poată scrie, să le poată spune lui Roro. Oare ce ar face ea dacă le-ar fi putut cunoaşte, dacă l-ar fi înţeles, dacă ar fi vorbit cu el !? Cum ar dori să fie aici, lîngă dînsul, pe aceeaşi bancă, în locul lăsat gol de Pompei, care nu a mai venit, să citească împreună, să priceapă că e vorba despre ea, că e totul pentru ea ; cuvintele acestea ca florile căzute de sus, ca stelele...

În mintea lui, Roro intră în rîndul femeilor care au fost mai mult iubite în omenire, pentru care poţi să mori, pentru care poţi omorî. Versurile lui Musset se amestecau cu muzicalitatea din sufletul lui Andrei.

Cînd sună de închiderea repetitorului, Andrei, care trebuia să se ducă la culcare, parcă atunci se deşteptă...

Rămăsese singur în bancă, absent, cufundat în sine, cu toată gălăgia tărăgănată şi somnoroasă a celorlalţi, porniţi spre dormitor.

Numai somnul putea să completeze această stare ireală de beatitudine.

Sălile şi scările care duceau la dormitor erau întunecoase şi triste. Elevii urcau pe două rînduri : fantome de

penitenciar. Andrei se simți iar încătușat, strîns în lanțuri, cu sufletul strivit. Pepiniera omenirii, cu oameni în germene, altoiuri rare, crucificați de spaliere. Cineva reîncepu :

— Pompei, spune cum a fost !

25

Părintele Valeriu ieși pe poartă, cu capul sus, cu privirea pierdută. Nu avu putere să spuie nimic mai mult Ilenei, dar nici să rămîie alături de ea. O înserare timpurie de toamnă cernu cenușă peste tot. Întoarcerea înapoi nu era cu putință. Nu ar fi fost în stare să suporte deodată, alături, prezența Aristiței și pe a Ilenei. Era istovit de chinul sufletesc, de această încercare cu care se lupta de atîta timp. Mila pentru Ileana îi spori neliniștea și remușcarea. Greșeala lui nu era numai față de Dumnezeu, ci și față de oameni. Cum nu s-a gîndit pînă acum de loc la Ileana ? În orice caz însă gîndul acesta nu ar fi putut schimba nimic. Se zbat în el puteri mult mai mari, pentru ca un sentiment firav și cumsecade să poată învinge. Puterile diavolului erau puternice și rezistente.

Nu, cu nici un chip acasă. Toți pereții l-ar strînge, plafonul s-ar lăsa lent în jos și s-ar simți cu încetul asfixiat. Orice, dar asta nu se poate. Plecarea lui este o dezertare, este o slăbiciune, este o mărturisire a fricii din el, dar nu are curajul să se mintă ; nu găsește în puterile lui nici o rezistență și nici o ieșire.

Din grădină se auzea foșnetul aspru de porumb, pe care-l făceau femeile la desfăcat. Fumul din ogrăzi se ridica în sus și apoi se apleca, în strat lung și alburiu ca un lac aerian, spre poalele pădurii. De la nord venea o boare înceată, dar rece.

Unde poate să meargă? Îi veni în gînd că are o casă în ţarină, acolo unde a fost aria şi unde se adună plugurile de la arat. E şi aceea, oarecum, casa lui.

Părintele Valeriu mergea drept prin mijlocul drumului, ca la o ceremonie la care lipsea poporul. Îşi strînse cu mîinile antereul deasupra genunchilor şi păşea grăbit. Simţea capul gol şi într-un vîrtej interior de furtună. Se amestecau sentimente contradictorii cu motivări, cu scuze, cu blesteme. Şi nimic nu se putea clarifica. Totul rămînea confuz, aiurit, amestecat, fără rost. A renunţat să se mai gîndească la ceva. Totuşi era în fiinţa lui prezentă o mare grijă şi o spaimă cum nu a mai încercat. Parcă ar fi primit în cap o lovitură puternică, de efectele căreia nu putea să scape, şi care-l durea profund fără de voia lui. Restul fiinţei sale, afară de capul în care se concentraseră toate greutăţile, nu exista conştient. Mersul, vederea, gesturile îi erau mecanice. Din cîţi oameni a întîlnit pe drum, nu cunoaşte pe nimeni, nu-şi aminteşte de niciunul. Cine-l vedea mergînd astfel putea să creadă că s-a întîmplat undeva, la capătul satului, o nenorocire, şi părintele a fost chemat şi aleargă plin de îngrijorare.

Înserarea a intrat întîi sub garduri, sub streşini, sub copaci, şi apoi a însurit şi acoperişurile de stuf ale caselor.

În gura colibei de la jitărie ardea un foc la lumina căruia se zbătea roşietică, încreţită de fum şi lumină, faţa ţiganului Ilie, care era pîndar. De departe s-ar fi părut că-i de bronz. Focul roşu sporea întunericul dimprejur îndesîndu-l, negru.

Casele şi gardurile de mai departe apăreau ca nişte stafii numai, misterioase şi ireale.

Ilie puse mîna cozoroc deasupra ochilor ca să vadă cine iese în ţarină.

— Tu eşti, fă Catincă?

Nimeni nu răspunse. Ţiganul sări de jos desfăcînd arcurile picioarelor şi se cufundă în întuneric. Cînd desluşi chipul părintelui, se sfii înapoi, spunînd :

— Sărut mîinile, părinte, sărut mîinile...

Ieşit în cîmp, boarea de vînt se iuţi mai aspră dinspre munte. Sufletul părintelui Valeriu se simţi mai eliberat. Glugile de porumb apăreau pe de lături brusc, cu umbra lor, închipuind stafii. Ochii părintelui Valeriu se deprinseră cu ele, şi, totuşi, la apariţia fiecărcia, avea un sentiment de sfială, ca şi cum i-ar fi ieşit cineva dintr-odată în faţă. Un moment se auzi un trosnet violent, apoi nu se mai auzi şi iar porni. Părintele se opri în loc. În răstimpuri, foşnetul se auzea mereu. Venea din ogorul dinspre dreapta. Un fior rece îi trecu prin tot corpul ; pielea pe trup începu să-l mănînce şi părul se înţepeni pe cap. Ce poate să fie ? Nu era nimic altceva decît taurul satului, rămas singur pe cîmp, care mînca la o glugă de porumb.

Ochii părintelui erau aşa de vii, de parcă el însuşi şi-i vedea strălucind în noapte.

Mai departe liniştea era deplină ; numai vîntul foşnea uşor în frunzele uscate.

Părintele Valeriu se simţi bine în această izolare. Aerul rece, mersul forţat îi dăduseră puteri şi îi treziseră sănătatea. Numai în adînc stăruia ca o boală o greutate de care nu putea scăpa. Omul nu poate fugi de suferinţele sufletului lui. Nu poate scăpa din ele prin fugă.

Pe cer se îngrămădiseră nori de toamnă, fumurii, şi nici zarea nu se putea desluşi prin noapte. Drumul prăfuit, alb, înainta printre buruienile hatului, îi însemna calea, fără de rătăcire. Valeriu mergea ca un somnambul. Nu greşea drumul, avea un curaj pe care altfel nu l-ar fi avut, ştia sigur pe unde merge şi totuşi nu-şi da seama.

Acum la stînga, la marginea hîrtopului, trebuie să fie casa. Auzi de departe oftatul boilor care stăteau culcaţi,

ca și cum s-ar fi dezumflat greu ceva. Un cîine începu să latre, întîi leneș și îndoielnic, apoi repezit, apropiindu-se.

— Care-i acolo ! tună ca din pămînt glasul păzitorului.

— Eu.

— Care eu ?

— Părintele.

Omul cu cojocul pe umeri se apropie, ca să se convingă, și cercetă cu privirea încrețită fața părintelui Valeriu. Era neîncrezător și nedumerit.

— Uite, moș Gheorghe, am rătăcit pe aici și cred că nu mai am chip să ajung în sat astă-seară. Am să rămîn aici.

— D-apu aici e tare rău, sărut mîinile.

Omul începu să se scarpine stăruitor pe pîntec. Cămeșa aspră hîrșcîia pe piele. Cîinele îi mirosea pantalonii dînd din coadă cu recunoștință și scuză. De sus începu să picure rar.

Cămăruța era scundă, cu două ochiuri de geam cît două pagini de caiet. Cînd trecu pragul, părintele trebui să-și plece capul. Iar cînd intră și moș Gheorghe, nu mai era loc pentru nimic.

— Chipuie, sfinția-ta, aici lîngă plită, este un divan. Sînt pe dînsul și niște macaturi. Altceva nu-i. Nici chibrituri n-am și am prăpădit cremenea.

Moș Gheorghe parcă icnea după fiecare cuvînt. Vorbele parcă-i ieșeau din pîntece și-i forțau gîtlejul.

— Bine, moș Gheorghe, noapte bună.

Cînd rămase singur, părintele Valeriu simți nevoia să-și pipăie trupul, să se caute, să se cerceteze pe el însuși, să se asigure de propria lui existență, să ia act de ființa lui. Abia atunci văzu că e asudat tot.

Stătu un timp așa, pe marginea patului de scînduri, privind înainte. Încetul cu încetul, cele două ferestruici se deslușeau cenușii ; ochii de orb, care se uitau la el de afară. Începuse să ploaie mai tare. Pe acoperișul de stuf se auzea

ploaia, ca şi cum nişte păsări ar fi ciugulit des. Din streşină, picurii cădeau în plescăit de apă. Miinile părintelui îi atîrnau împreunate şi grele între genunchi ; umerii îi erau încovoiaţi. Iarăşi avu senzaţia că-şi vede proprii lui ochi deschişi în noapte. Numai privirile lui mai erau vii ; restul amorţise, istovit.

După o vreme, pe care nimeni nu o putu şti, îşi lăsă trupul alături, orizontal, pe pat. Scîndurile scîrţîiră, elastic, cînd una mai jos, cînd alta mai sus, sub greutatea neregulată a trupului. Îşi simţi toate oasele, scheletul lui întreg ; şi tot scheletul acesta îl durea ; şi în tot, peste tot, era gîndul care-l chinuia... Aristiţa, Ileana... şi de care nu scăpase cu toată fuga lui prin noapte. Oasele simţeau în ele toată viaţa lui Valeriu. Mutase numai, aici, chinul de dincolo, cu aceleaşi întrebări, cu aceleaşi nehotărîri şi laşităţi. Încercă să reia firul problemei lui sufleteşti. Dar cugetul lucra greu, amorţit. Din ce în ce parcă se scufunda într-o cenuşă, care-l îngropa şi care-l împresura de pretutindeni. Se lăsă dus de o stare de vis, în care nimic nu se mai putea preciza.

„Aristiţa, ce face acum ea ?"

De alături, ca un ecou primitiv, de la începutul omenirii se auzi, prin somn, un oftat prelung al lui moş Gheorghe :

— Uuuf, Dumnezeule !...

Părintele Valeriu auzi ca prin vis această chemare, în care nădăjduia şi el. N-a putut nici aici să fie singur. O altă suflare de om, alături, îl supăra, ca un martor la înfăptuirea unei crime.

Îşi adună toate gîndurile, cîte mai rămăseseră, şi se închise în el cu ciudă, cu durere şi cu o tragică resemnare. Picurii de ploaie, monotoni, ajutau oboseala. Cînd închise ochii, întunericul spori ; parcă o hlamidă enormă, neagră, îi fu aruncată deasupra, şi diavolul îl luă în seama lui.

26

Ușile de la repetitoare erau deschise în lături. Băieții intrau și ieșeau, fredonînd. Aproape toți erau îmbrăcați în haine de mare ținută, cu gulere înalte și scrobite, cu manșete rotunde și albe, cu ghetele lustruite. Viața obișnuită de o săptămînă, cu ore fixe, cu aceleași mișcări și evenimente exact la aceeași oră, se oprise în loc. Era duminică. Mașinăria aceea multiplă, cu oameni, se oprise puțin și făcea impresia unei destinderi odihnitoare. Cîntece variate răsunau prin pereți și prin uși, din toate părțile. Afară vremea era întunecată de o ceață deasă, care acoperea valea și casele spre Bahlui. Era totuși în aer ceva luminos și plin de bucurie. Pompei intră în repetitor călcînd apăsat pe călcîie, în costumul lui „civil". Era stăpînit de febrilitate și de o mare nerăbdare. Deschise pupitrul, așeză oglinda pe fundul lui și se pudră abundent, lovind cu puful peste nas și peste obraji, într-un nor de praf alb și parfumat. Își așeză apoi batista afară, ostentativ, în buzunarul de la piept. Toată făptura lui inspira virilitate și hotărîre.

Andrei îl privi cu vădită admirație și ascunsă invidie și își închipui, undeva, într-o odaie caldă cu divanuri noi, pe „Fräulein" cu ochii verzi, așteptînd, încordată, tremurînd și ea de așteptare. Și Andrei se simți mic și umilit. Pompei îi apăru ca un erou al vieții, capabil de orice act mare, iar el se văzu mic, rătăcit, inferior, mai inferior decît își putuse închipui. Orice încredere în el pieri, și se consideră cel de pe urmă om, cel mai de disprețuit. „Talentul" lui la învățătură, cu toată recunoașterea unanimă, i se păru și acesta dubios, inexistent, sau, în orice caz, plin de o ironie rea.

Andrei, astfel umilit de propriile lui gînduri, hotărî să nu iasă în oraș în duminica aceea. Tunica îi era murdară și plină de mătreață, pe guler și pe umeri. Deschise pu-

pitrul, fără scop, plictisit. Nu știa ce să facă, și căută să se refugieze în lumea de nimicuri a pupitrului lui ca într-un interior familiar, în care se poate simți bine. Pupitrul închidea o viață care-i era aproape, care semăna cu sufletul lui; erau în el însemnări, cărți poștale, lucruri mici, cu o atmosferă intimă și personală. Chiar mirosul din pupitru, care se urca de îndată ce deschidea capacul, semăna cu el; era un miros particular, care nu semăna cu mirosul niciunui alt pupitru din clasă. Așa, de pildă, pupitrul lui Pompei mirosea ca o frizerie, a parfum dubios și a pudră cleioasă. Cînd îl deschidea, parcă un bărbier nevăzut ar fi stropit dinăuntru cu un pulverizator infinit de fin. Pupitrul lui Pavlov mirosea a cafea cu lapte, pentru că în fiecare dimineață, de la cafea, el își transporta o ceașcă mică de tablă verde, cu cafea cu lapte, pe care o bea în pauza a doua, la zece și douăzeci.

Pe capacul pupitrului Andrei văzu iarăși, mai insistentă parcă și mai provocatoare, fotografia Natașei Florini în opereta *Suzana*. Sta culcată, cu brațele sub cap, — toarte de marmoră ale unui vas divin, — cu un picior întins, cu celălalt îndoit în sus de la genunchi. Pulpele erau goale pînă sus. Și rîdea fermecător, cu dinți mulți și mici, ca un copil. Andrei se gîndi: „sînt pe pămînt asemenea femei și oameni care să le poată iubi și săruta!“ I se părea o imposibilitate. Asta putea să fie numai un vis, — un vis adevărat. Natașa Florini îi surîdea insistent și se uita la el, parcă chemătoare, ca într-un joc de copil. Toate planurile vieții începeau iarăși să se schimbe, și Andrei se scufundă în nedumeriri fără fund, în care sufletul se topea, cald și dulce. Ochii lui Andrei se împăinjeniră, și parcă se întorceau înăuntru într-o bulboană. Încet chipul lui Roro, cu părul blond, zburlit, cu năsucul în sus se suprapuse peste chipul Natașei Florini, și picioarele cu ciorapii întinși erau

ale lui Roro, şi în faţa lui Andrei zîmbea Roro, uitîndu-se la el şi chemîndu-l.

Nu se ştie cît timp a trecut. Repetitorul se golise. Numai în pupitrul din faţă, cu spinarea îndoită, Velicu citea. Andrei îşi puse mantaua pe umeri şi ieşi pe coridorul lung. De undeva, mai străbătea o gamă de flaut : do, re, mi, fa, sol... scandat, rar, primitiv... Altă chemare. Andrei se plimbă pe coridorul din faţa bibliotecii, singur, într-o parte şi în cealaltă, multă vreme, pînă ce obosi.

Sălile înalte, în care de obicei răsuna zgomotul amestecat al elevilor şi strigătele lor variate şi dezordonate, erau acum tăcute. Din cauza aceasta, peste tot plutea o tristeţe nedefinită şi apăsătoare. Andrei se aşeză la geam, cu coatele pe calorifer. De jos, venea un aer cald, uscat şi înăbuşitor. Ochii lui urmăreau oamenii de pe stradă, casele, pînă departe, unde ceaţa închidea orizontul fumuriu al toamnei. Totul era trist.

Andrei simţi că se asfixiază, că ziua aceea e prea lungă pentru puterile lui, că nu va putea merge pînă la capătul ei. Îi era dor de Roro şi nu putu să reziste : după masă trebuie să iasă, poate o va vedea. Altfel, simţi nevoia să-i scrie. Pentru asta însă nu avea destulă încredere în sine ; se simţea ridicol, se temea de ridicol. Dar dacă-i spune lui Radu ?! Dacă află toţi băieţii !?

Ceasurile erau lungi şi grele...

27

După amiază, străzile erau pline de grupuri de elevi de la seminar, de la şcoala normală, de la internat. Cei mici, din cursul inferior, îi salutau cu un fel de sfială şi de admiraţie. Andrei era „mare“. Toţi îl cunoşteau. El rătăcea pe străzi printre soldaţi, elevi şi servitoare gătite, căutînd să

ucidă ceasurile cenușii de seară și să vadă pe Roro. Se oprea des la vitrine. Coperți de cărți ascundeau enigme de viață. Cele mai bune din cărți nici ele nu puteau cunoaște nimic. Iată o copertă cu o femeie călare, cu joben, cu fustele grele atîrnînd de o parte a șeii, cu un cavaler alături, cu cizme lustruite : *Apele primăverii...* În altă vitrină, ceasornice : un deșteptător mare cu clopot deasupra, cu o locomotivă pictată pe cadran, — la fel ca cel de acasă, care-l deșteaptă de cîte ori trebuie să plece din vacanță, pentru că trenul trece pe acolo, pe la ei, prea de dimineață ; ceasuri de buzunar, cu numerele zugrăvite, cu capace negre, de nichel, diverse fabrici : Omega, Roscoph...

Andrei le privește pe toate cu acea curiozitate atentă și multiplă pe care o poate avea numai cel dezinteresat, care face asta numai pentru a ucide timpul.

Începu să burnițeze mărunt.

Andrei rătăci și pe străzi complet deșarte, cu obloanele trase. Roro nu putea fi pe acolo. Urcă pe Sărărie, aproape inconștient, spre casa ei. Mergea încet pentru a prelungi așteptarea neprevăzutului dinaintea lui și pentru a întări în el convingerea că o va vedea. Deoparte și de alta erau curți și grădini în care viața semăna cu cea de la țară. Andrei se oprea în loc, uneori ca să se familiarizeze cu o grădină, în care buruieni înalte erau ude și putrede ; pe frunzele lor moi picurau din ceață mărgele cristaline de apă.

Cînd zări primul plop de lîngă stradă, din aleea casei lui Dănulescu, Andrei își simți inima bătînd cu putere, ca după o fugă teribilă. Un pumn dinăuntru izbea înăbușit în pieptul lui, acolo, sub manta. Andrei întreg se simți nesigur pe picioare, nedefinit și îndurerat. Și totuși păși înainte hotărît, cu fața îmbujorată, cu ochii aprinși. Ajunse în dreptul casei. Nici un geam de la odaia lui Roro nu da la stradă. Dar dacă era în salon sau în biroul domnului Dănulescu ?...

În fața casei, mai în fund, spre garaj, era o trăsură de piață... Andrei trecu înainte, cu capul întors spre casa „Ei", pînă ce nu mai văzu nimic. Dar, odată trecut, îl cuprinse o deznădejde fără de margini. Nu se putea să n-o vadă. Poate tocmai imposibilitatea de a o vedea îi irita toată ființa. Se opri în loc, deznădăjduit. Un bătrîn care intra pe o portiță, alături, se opri și el și-l privi lung și întrebător pe Andrei, care părea nedumerit și nesigur.

— Pe cine cauți, băiețele ?

Andrei tresări la întrebarea aceasta neașteptată. Parcă l-ar fi surprins asupra unui fapt nepermis. Se uită împrejur să vadă cîți sînt de față și cine a întrebat.

— Caut, domnule, pe avocatul Dănulescu... și adăugă explicativ ca să se scuze : sînt coleg cu băiatul lui, cu Radu.

— Uite, mata, trei case mai la vale. Casa cea cu plopi pe două rînduri.

Acum Andrei era obligat să se scoboare iarăși. Altfel ce ar putea să creadă bătrînul, care tot nu se clintea din portiță, vrînd parcă să controleze dacă băiatul nimerește sau nu. Trecu iar prin fața casei. Se opri în dreptul ei. Bătrînul strigă de la deal :

— Acolo, acolo...

Și Andrei fu silit să intre în curte și să facă, fără să fi vroit, o vizită lui Radu. Ușa de la salon era deschisă și înăuntru era doamna Dănulescu, Roro și un ofițer de cavalerie. Servitoarea Mandița îl conduse drept înainte spre odaia lui Radu. O clipă capul luminat al lui Roro, rîzînd cu dinți albi și mărunți ca-n fotografia Natașei Florini, apăru în cadrul geamului, cu părul ei blond, înconjurat de lumina de afară, ce-i venea din spate ca o aureolă.

În odaia lui Radu, rămase tăcut și înfricoșat ca un om care ar fi săvîrșit o crimă și s-ar fi refugiat acolo, urmărit de poliție. Ochii lui Andrei se îndreptau mereu spre ușă, aș-

teptînd în fiecare clipă să se deschidă şi să apară urmăritorul neiertător. Radu citea istoria literaturii franceze şi încercă să înnoade o discuţie cu Andrei. El însă răspundea scurt şi era în totul de acord cu părerea lui Radu. El asculta. Dar asculta nu atît pe Radu ale cărui cuvinte erau neînsemnate, ci vorbele rari care străbăteau de alături, în răstimpuri. Nu putea însă desluşi nici un cuvînt. Uneori avea impresia că Radu e Roro, pentru că vocea lor avea un ton asemănător şi o melodie specială. De atîtea ori, şi la liceu, Andrei vorbea cu Radu, numai şi numai pentru a-i asculta vocea, pentru a avea impresia că o aude pe Roro. Se gîndea că el o vede în fiecare zi, cît vrea ! Viaţa i se părea nedreaptă.

Tocmai cînd Radu îl întreba despre Racine şi influenţa operei lui, Andrei, brusc, fără de nici o legătură alta decît cu un gînd al lui care-l tortura, întrebă :

— Cine-i ofiţerul din salon ?

— Locotenentul ? E locotenentul Arhip, băiatul generalului, un fel de văr al doilea cu mine.

Andrei repetă, maşinal :

— Văr cu domnişoara Roro ?

— Sigur că da.

Urmă o linişte lungă. Radu părea că nu înţelege, iar lui Andrei îi veniră lacrimi nestăpînite în ochi.

— Ştii, e tîrziu, eu trebuie să mă duc. Am trecut numai să te văd. Şi apoi, ca pentru sine însuşi : e aşa de bine la tine aici... trebuie să fii aşa de fericit !...

Andrei ieşi pe uşa geamlîcului de dindos, în care da odaia lui Radu.

Birjarul era tot acolo. Capul îi vuia şi se simţea slăbit. Totuşi trebuia să-l vadă pe acest locotenent Arhip „din cavalerie".

La poartă vroi să apuce la deal, dar se temu iarăşi de bătrînul vecin, să nu-l întrebe şi să nu-l urmărească din nou. Apucă la vale şi, în dreptul celei de-a doua case, se opri hotărît să aştepte oricît.

Înserarea începu să se lase, sură ca o cenuşă peste toate. Parcă s-ar fi închis, încetişor, pleoapele zărilor.

Se urni puţin la deal. Prin geamul de la salon se vedea acum aprinsă o lampă mare atîrnată de plafon, care arunca o lumină roşietică şi opacă. Brizbrizurile fine scînteiau totuşi ca o spumă diafană. Înăuntru nu se putea distinge nimic.

Andrei iar coborî la locul lui de pîndă. Peste drum, prinsă în gard, era o firmă cu inscripţia : „Odaie mobilată de închiriat". Andrei se gîndi : „ce bine ar fi să pot sta aici, să iau cu chirie odaia asta !...".

Se întunecase.

Pe trotuarul din partea cealaltă trecu la deal Pompei cu „Fräulein" la braţ. Ea vorbea viu şi repede, uitîndu-se în ochii lui, şi rîdea. Părea fericită. Pompei, cu pălăria aşezată pe o parte, o privea oblic şi asculta zîmbind. Lui Andrei, Pompei îi apăru ca un om întreg. „Fräulein" atîrna mîna ei de braţul lui, mîndră şi ea de el. Andrei fu bucuros că n-a fost recunoscut şi se strînse parcă mai mic în tunica lui strîmtă. În dreptul unui loc viran, după un stîlp de telegraf s-au oprit, s-au cuprins şi s-au sărutat. Andrei îl văzu pe el cu spatele încovoiat aplecat deasupra trupului ei, micuţ. A auzit apoi izbucnirea rîsului ei şi cuvîntul : „nebunule", şi s-au luat iar de braţ, şi au dispărut la deal.

Andrei se mai uita încă după ei cînd îl surprinse trăsura care ieşea de la Roro. S-a uitat fix în ea, ca la o victimă pe care vrea să o însemne bine în minte, ca să n-o uite.

Locotenentul avea o faţă mulţumită şi roză. Deodată lui Andrei îi veni în gînd că el îl cunoaşte, că l-a mai văzut,

că știe fața asta de copil cu monoclu în ochiul drept. Dar de unde, de unde ?...

Trăsura coborî pe lîngă Andrei, și locotenentul îl privi ca pe cineva foarte neînsemnat, fără să facă nici un gest, fără să miște un singur mușchi al feții. Pentru el, Andrei era un elev de liceu, văzut în stradă. Andrei însă îl privi cu ură, cu admirație și cu dispreț, — toate la un loc.

Lumina de la salon se stinse. În drum spre liceu, Andrei își chinuia gîndul : „Unde l-am mai văzut, oare..."

Masa elevilor se terminase. Toți erau în repetitor. Pe coridor plutea un miros acru de varză.

Andrei întîrziase. Intră în repetitor timid, dar fără teamă de nimic. Înlăuntru era liniște. Băieții au întors cu toții deodată capetele spre el și l-au urmărit pînă în fund. Andrei roși.

În bancă, Pompei își așeza cravata, privindu-se într-o oglinjoară rotundă de buzunar.

Andrei avu sentimentul că a intrat într-o închisoare. Înaintea lui se arăta o săptămînă cu ore, cu teze. I se părea imposibil ; o nebunie. Pentru ce toate acestea ? pentru ce ?

28

A doua zi, luni, la ora patru și jumătate, Andrei, cel mai bun și mai cuminte elev din internat, sări cu precauție gardul de dindos. Sîrma ghimpată îi agăță colțul de jos al mantalei și i-l rupse. N-are nici o importanță. Andrei ridică gulerul ca să-i acopere fața și grăbi, negru ca o umbră, pe strada dosnică și pustie.

Pe strada Asachi îl întîlni pe Golescu cu „Fräulein". El era grav și ea absentă. Andrei salută cu seriozitate. Perechea

i se păru hibridă. „Fräulein" avea grație de căprioară zveltă — și parcă era priponită de pisălogeala densă și apăsată a pașilor lui pe loc. Grăbi spre Sărărie. În sufletul lui era o mare lumină. Era vesel, ca și cum și-ar fi dat o întîlnire cu Roro. Ardea de nerăbdare să ajungă mai repede și mai bărbătos. Hotărîrea de a fugi de la școală, și mai ales executarea fără șovăire a acestei hotărîri îi născuse din nou încrederea în el. Dădu gulerul în jos. Altfel i se păru o lașitate cînd era hotărît la orice.

Abia cînd se apropie de casa lui Dănulescu, Andrei își dădu seama că alergase după o himeră. Abia atunci văzu că mergea spre un ideal care era numai în mintea lui. Curtea era goală, plopii drepți și nemișcați ; geamurile întunecate, și înăuntru nici un semn de viață. Andrei se opri ca năuc în fața casei. Se deșteptase dintr-un vis pornit astă-noapte, prelungit prin orele de clasă, după care, eliberat, s-a aruncat peste gard, — ca și cum ar fi trecut într-o altă lume. Și deodată, lumea aceea este ermetic și misterios închisă. La ce a fugit din liceu, la ce a venit aici ? Uite, este aici. Ce poate însă face ? Și totuși persista nădejdea de a o visa, ca și ideea că este mai aproape de dînsa, că este cu putință ca s-o vadă.

Întunericul l-a surprins așa, în fața firmei pe care scria : „Odaie mobilată de închiriat".

29

Seara, lampa cu arc voltaic bîzîia, făcînd liniște deasupra elevilor aplecați peste cărți.

Andrei simți nevoia neapărată de a-i scrie lui Roro. Era, ca și cum ar fi vrut să-și spuie ultima sa voință, fără de care

nu şi-ar fi putut elibera sufletul. Începu o ciornă pe caietul de algebră, pe pagina din mijloc de lîngă copca de sîrmă :

Stimată domnişoară Roro,

Mi-am luat îndrăzneala de a vă scrie pentru că altfel simt că nu aş putea trăi. Sentimentul meu a fost prea umil pentru ca să-i fi simţit tumultul. Am căutat să-l ascund în mine atît cît mi-a fost cu putinţă. Şi am răbdat cu o stăpînire dureroasă, pe care nu o vei cunoaşte niciodată. Îmi dau şi acum seamă de temeritatea actului pe care-l fac. El porneşte însă din forţe care mă stăpînesc şi care sînt cu mult mai tari decît mine. Aş putea chiar spune că nu vă scriu eu, ci sufletul din mine, care nu mă mai poate asculta şi care înlătură toată raţiunea şi bunul simţ, care-mi spun şi în această clipă că ceea ce fac este o nebunie. Nici sufletul meu nu poate avea nădejdea că va fi iubit. Nici el nu vrea decît să fie înţeles, să fie cunoscut şi, dacă este cu putinţă, mîngîiat cu căldură şi milă.

Nu pot cere nici în ceasul acesta de curaj, decît milă şi înţelegerea matale. Îmi dau seama că şi aceasta este o imposibilitate şi o nebunie, dar nu pot trăi fără această nădejde şi fără această rugăciune.

Aş implora chiar numai dreptul de a vă putea vedea, darul de a nu fugi de mine, de a nu mă dispreţui.

Aş vroi poate să vă vorbesc şi mai ales să mă ascultaţi. Am încredere în sentimentul şi în sufletul meu pînă într-atît, încît sper că, dacă am sta de vorbă, aţi putea să mă cunoaşteţi şi, poate, să nu mă mai priviţi cu toată indiferenţa. Numai dacă aş putea izbuti să spun tot ce simt !

De cînd v-am văzut sînt stăpînit de farmecul fiinţei matale, dar mi se pare o mare îndrăzneală să v-o mărturisesc, căci chiar expunerea sentimentului meu mi se pare o vulgarizare, o concretizare care nu-i posibilă pentru ceea ce în mine acest sentiment are de vis şi de ireal.

Am căutat să vă văd și să vă vorbesc, și nu v-am întîlnit. Am așteptat ceasuri întregi în fața casei. Și, sînt sigur că dacă v-aș fi întîlnit nu aș fi putut spune nimic din ceea ce am în sufletul meu. Nu pot nici acum să vă scriu, deși mi s-a părut mult mai ușor.

Greutatea aceasta vine poate și de acolo că nu știu și nu îndrăznesc să precizez ce vreau. Simt numai că nu pot suporta o desconsiderare, pe care o bănuiesc și care nu-mi poate lăsa nici măcar iluzie, speranțe și vis. Și fără de acestea nu pot trăi. De aceea scrisoarea aceasta pornește dintr-o nevoie de viață.

Dacă nu v-aș fi scris aș fi avut impresia că mă sinucid. Curajul acestei scrisori este curajul pe care mi l-a dat instinctul meu de conservare și dragostea de a trăi. Vă rog să-mi lăsați în cele din urmă acest drept de a vă scrie, oricît de greu de suportat ar fi. Nu puteți fi decît bună. Vă cer acest sentiment ca pentru orice om în primejdie.

Supremul semn ar fi cîteva rînduri ca răspuns acestei scrisori. Să știți că nu am pe lume decît această iubire ce vă port și pe care să mi-o lăsați fără a o ucide, căci nu i-aș putea supraviețui, cum nu aș putea supraviețui inimii mele.

Îngăduiți-mi să sărut mîna care a desfăcut această scrisoare și care-mi poate da sau lua sufletul.

Andrei Darie

Andrei reciti, refăcu și transcrise și în cel de al doilea repetitor, această scrisoare. Nu era completă, dar în el era atîta nevoie de a se exprima încît orice cuvînt era o supapă, și cuvintele îi apăreau necesare ca o nevoie de a țipa de durere. De aceea cuvintele chiar i se păreau noi și pline de un conținut necunoscut pînă atunci.

Noaptea adormi obosit.

A treia zi dimineața, Mandița, fata din casă a lui Roro, o auzi rîzînd singură în pat, unde-i adusese poșta ; și apoi, cînd se îmbrăca, în fața oglinzii o auzi cîntînd și rîzînd. Dar în seara aceea, ca în fiecare miercuri, a fost ceai dansant la Cercul Militar, unde Roro a intrat mai radioasă ca totdeauna.

Lui Andrei nu i-a venit nici un răspuns. De atunci evită să se întîlnească cu Radu și nu a mai ieșit din liceu în nici una din duminicile următoare, cînd pe săli a răsunat la fel de monoton și de trist : do, re, mi, fa, sol, la, si.

30

Trebuie să fi fost opt seara. Aristița era de mult obosită de așteptare. Tot timpul cît lipsea Valeriu, viața îi era o continuă așteptare. Nu-l vedea decît foarte puțin în fiecare zi, însă toată vremea știa unde este, îl simțea în odaia de alături, în ogradă, la grajd, în grădină, îl urmărea pe geam, avea gîndul mereu lîngă dînsul. Avea nevoie în fiecare moment să știe unde este. Numai atunci era calmă, gîndul ei lucra ascuns cu iluzii, și Aristița ședea pe divanul ei din colț, liniștită și fericită, ca și cum Valeriu ar fi fost în aceeași odaie și l-ar fi privit în față. Lucra cu dexteritate artistică la împletit și cusut. Mîinile ei umblau singure, cu degetele răsfirate, care se zbăteau în spasmuri repezi, dar toate mișcările se petreceau mecanic, ca executate de o mașină simplă și vie, căci gîndurile ei îl închipuiau pe Valeriu acolo, în odaie, pe scaunul dintre geamuri, și ea îl privea fix de dimineață și pînă seara.

Dar în ziua aceea se întunecase de mult și nimeni nu știa unde s-a dus și unde este Valeriu. Cînd veni ora mesei, și așteptarea se prelungi, pentru ca să vie el, și cînd el nu veni nici după un ceas, nici după două, neliniștea Aristiței se

făcu nebunie. Nu putu face nimic, nu se putea concentra în nimic. Își frîngea mîinile, ca și cum și le-ar fi pedepsit, pentru că ar fi strangulat pe cineva, arunca priviri repezi în toate părțile și, în răstimpuri, asculta dacă nu se aude ceva.

Cînd Ileana deschise ușa de la odaie, Aristița tresări și întoarse capul speriată :

— Ce este ?

Ileana răspunse placid și calm :

— Trebuie să ne punem la masă. El o fi fost reținut la vreun bolnav, la vreo împărtășanie. Îmi spusese Catinca de Vasile Mititelu, că-i pe moarte, și l-o fi chemat de la biserică.

— Nu mănînc... nu mi-i foame.

Aristița începu să o urască pe Ileana din clipa aceea. Raționamentul ei așezat și logic o exasperase. Și-o imagina mîncînd, ca și cum și-ar fi imaginat-o făcînd o acțiune de animal pur. Cîtă nepăsare ! Și pentru asta să se chinuiască ea ani de zile, și poate, Valeriu la fel. Din cauza stării de nervi, parcă auzea pe Ileana cum mestecă, cum clefăie, cum plescăiește limba, cum soarbe... Ea era sigură că dacă ar fi pus atunci orice mîncare în gură, s-ar fi prefăcut în otravă.

Simțea că nu mai poate sta în casă, și că întunericul o înăbușe ermetic. Avea un presentiment vag de nenorocire, căci, oricît își spunea că a mai întîrziat și altă dată, nimic nu putea să o liniștească. Nu-și credea nici unul din propriile argumente, cu care vroia să-și alunge spaima. Nu știa bine ce s-a întîmplat, nu putea să precizeze nimic, dar își da seamă foarte bine că e ceva grav și că ce s-a întîmplat o privește pe dînsa. Simți deodată că-l iubește cum nu-și putuse închipui. Imaginația ei își însușise existența și prezența lui pînă la obișnuință și de aceea nu simțise încă prea mult violența propriei ei pasiuni. Dar în clipa în care imaginația nu a mai putut funcționa și cînd realitatea nu-l găsea, Valeriu apăru deodată ca o condiție de viață.

Aristița nu plîngea. Avea numai contractați toți mușchii ființei ei. Avea chipul desfigurat de încordare, ochii ieșiți și tremura toată, într-un tremur interior ca o vibrare. Își aruncă pe cap un șal, în care-și înfășură și umerii, și ieși afară pe ușa dinspre grădină. Îl căută pe Haralamb ; o întrebă pe Catinca dacă l-a văzut ; trecu în sat, la vecini, întrebă oamenii din jurul bisericii ; dascălul. Uitase tot ; uitase că trebuie să ascundă ceva ; că după fața ei oamenii pot înțelege totul. N-o înspăimînta nimic. Orice rațiune pierise. Tot trupul ei zvîcnea împingînd-o pretutindeni. A aflat că a fost pe la biserică. Îi trecu prin cap : „Unde-i cheia ? !" Se întoarse acasă, o căută la locul ei, apoi în odaia lui Valeriu, peste tot, răscolind, aruncînd lucruri pe jos, fără să-și dea măcar seama că este în odaia lui Valeriu. Nu găsi nici o cheie. Se întoarse la biserică. Era întuneric și ploua. Nu simțea nimic. Nici întunericul n-o stînjenea. Mergea ca și cum ar fi văzut și noaptea, cum văd unele animale. Teama și spaima trezise în ea un animal care vedea noaptea ; exasperase și intensificase, pînă la paroxism, pînă la extraordinar, pînă la imposibil, toate simțurile.

Crezu că-i închis în biserică într-unul din acele accese de religiozitate, de abandonare, de auto-flagelare pe care i le cunoștea într-o măsură mai mică. Ușa bisericii era neagră în zidul alb și, bătută cu pumnul, răsună a tablă și a fier.

— Valeriu, Valeriu, deschide ; sînt eu, Aristița. Deschide...

Propriul ei glas în noapte o umplu de groază și simți pe tot trupul o mîncărime, ca și cum toate țesuturile s-ar fi strîns.

Bătu iarăși cu pumnii în ușă, clătinînd încuietoarea.

Înlăuntru era un mister tăcut și indiferent.

Se uită împrejur, deznădăjduită. Pe sus, o bufniță speriată țipă de două ori, sfîșietor. Vroi să înconjoare biserica, să se uite pe geam. Cînd făcu cîțiva pași dădu de mormîntul părintelui Zăhărescu. Crucea îi veni drept în față, parcă gata

să o răstignească. Fu cuprinsă de groază. Cine i-a întins crucea aceea ? Şi ieşi fugind pe poartă. Cu cît fugea, cu atît parcă simţea mai existentă în urmă o umbră care o urmărea.

Ajunsese acasă plină de o sudoare rece şi de un tremur nestăpînit. N-a fost niciodată într-un cimitir, şi nici lîngă un mormînt, noaptea. „Oare e adevărat că morţii se scoală la miezul nopţii ?!... Unde-i Valeriu ?... Ce s-a întîmplat ?"

Pe masă, ceasul deşteptător bătea hodorogit şi hîrşcîind. Era ora unu. Unu ?!... Asta era ceva precis, care spunea totul, care arăta cu o cifră toată grozăvia împrejurării.

Şi ceasul hodorogea înainte. Aristiţa îl ascunse, înăbuşit sub pernă şi iar aşteptă, atentă, ascultînd... În ulucul de la streşină picuri de apă băteau în tinichea, monoton. Altceva nu se auzea nimic. Ce nebunie ?!

Aristiţa nu-şi mai putea închipui ceva care să fie verosimil. A petrecut cu gîndul tot ce se putea imagina şi a părăsit pe rînd toate presupunerile. Acum îşi simte capul golit de orice gînduri. L-a ucis cineva ? Cu neputinţă ; el n-are duşmani ; el n-a făcut rău nimănui. Nu. Totul e din cauza dragostei lor. Poate s-a sinucis. Aristiţa simţi laolaltă bucurie nemărginită şi deznădejde dulce. Dacă ar fi sigură că el o iubeşte atunci orice ar fi, orice s-ar fi întîmplat, nu are nici o importanţă. Dacă s-a sinucis, se va sinucide şi ea...

S-a auzit ceva mişcînd ?

Aristiţa deschise uşa repede. Dacă ar fi fost el, l-ar fi chemat la ea, l-ar fi tras înăuntru. Altfel nu se mai poate. În antret nu era nimeni. Din odaia cealaltă se auzea răsuflarea grea şi regulată a Ilenei care dormea. Aristiţa avu un zîmbet rău, cum ştia ea să aibă cînd ura pe cineva. O ura pe Ileana. Nu mai putea să fie vorba nici de milă, nici de compătimire, nici de înţelegere şi acceptare. Cum poate să doarmă ! Şi Aristiţa ar fi vroit parcă să o scoale, să ţipe la ea, să o insulte, să o bată, să o ucidă... Dar unde-i Valeriu ?

Timpul se oprise pe loc. E mai rău fără ceas. E ca şi cum ai merge fără ca să ai alături un punct fix. Aşa se întîmplă în aeroplan, în plin cer, cînd nu te uiţi jos. Ai impresia că stai pe loc. Aristiţa scoase ceasul adormit sub pernă. Două jumătate. Şi hîrîitul dureros al ceasului bătrîn începu iar. Ce noapte lungă.

Acum încă Aristiţa era sigură că o urăşte pe Ileana, că Valeriu trebuie să fie al ei, întreg. Nu este posibil să continuie ca pînă acum. În noaptea aceasta cînd îi lipsea complet, cînd nu ştia măcar ce s-a întîmplat cu el, Aristiţa dorea totul, avea nevoie să aibă totul. Tocmai în noaptea în care nu-l avea de loc, nu putea suporta ideea unei împărţiri, şi se născu hotărîrea de a-l lua numai pentru ea.

Gîndul acestei limpeziri, de care avea nevoie sufletul ei chinuit, îi dădu puteri să suporte restul timpului cu speranţa ascunsă că el trebuie să apară mîine dimineaţa, hotărît şi el să fie numai al ei.

Înspre ziuă, întunericul se lăsă mai greu şi mai compact. Se filtră astfel în capul obosit al Aristiţei, pe care o copleşi o sleire totală. Se temu să nu adoarmă, şi el să vie între timp, fără ca ea să ştie.

Halucinată, urmărită de viziunea lui, se strecură încet în odaia lui Valeriu. Parcă se apropiase astfel de el, de sufletul lui, de emanaţia fiinţei lui. Acolo era mirosul lui Valeriu. Era ceva din respiraţia lui, din vorba lui, din hainele lui. Se aşeză pe patul lui. Pe măsuţa de alături erau cărţile de rugăciuni. Vroi să citească ceva. O panglică albastră însemna o pagină la locul rugăciunii de seară. Încercă să citească şi nu putu.

De cînd înfrăţise gîndul dispariţiei lui cu hotărîrea suprimării ei, Aristiţa era mult mai calmă. Toate înainte se potoliră, orînduite după această hotărîre. Nimic mai rău nu se putea întîmpla, şi asta acceptase fără nici o revoltă a vieţii

din ea. Mai degrabă decît continuarea la nesfîrşit, fără nădejde, a situaţiei de pînă acum.

Aşteptarea lui era legată de o schimbare totală a vieţii lor, cu sacrificarea fără milă a Ilenei, la care Aristiţa nici nu se gîndea. Parcă nici nu ar fi existat. Şi doar ea nu cunoştea nimic din sentimentele lui Valeriu şi nici din zbuciumul lui sufletesc. Dar i-au venit toate astea ca o revelaţie divină, ca şoptite la ureche de o putere care nu minte niciodată.

Ceea ce gîndea, ceea ce presupunea, era o siguranţă îndoielnică. Aşteptarea se transformase astfel prin scăderea puterilor ei de viaţă, prin oboseala care nu mai îngăduia nici o reacţiune, într-o fericire calmă şi resemnată. De aici trecerea la vis s-a făcut lin, fără de veste, şi Aristiţa a fost în scurt în lumea cealaltă, unde s-a uitat toate, unde era numai întuneric şi nici un fel de existenţă..

Dar în inconştient se păstra drama întreagă a vieţii ei, pe care avea să o găsească neatinsă şi nesfîrşită în clipa în care va deschide ochii. De aceea Aristiţa avea groază să se deştepte... Cît aţipise ?... La ora şapte se furişă în odaia ei, cu sentimentul că dincolo a dormit cu Valeriu şi că trebuie să se întoarcă la ea pentru ca nimeni să nu afle ? !

Şi întrebările şi groaza reîncepură de la capăt, la fel.

31

Părintele Valeriu deschise ochii cu greu. Avea senzaţia că totul se învîrteşte împrejur, fără să se oprească. Nu putea desluşi bine nimic. Nici nu ştia unde se află. Parcă se rătăcise undeva, departe, şi a mers pînă la istovire, şi l-a găsit cineva căzut, şi l-a ridicat şi dus fără ştirea lui. De aceea nu-şi dă seama unde este. Cu încetul se albi geamul pătrat şi mic de la odaie. Lumina lui săracă era împărţită în cruce

de cercevele subţiri, care despărţeau patru ochiuri de sticlă, mai mici decît o palmă de om. Era ciudată această apariţie de cruce pe fondul de lumină de afară. Părintele Valeriu se uită împrejur, ca să recunoască şi să ştie unde-i. Alăturea peretelui de la geam o laiţă de o scîndură era goală. Colţul din stînga de la uşă era plin de plită şi cuptor. De la plită pînă în peretele din fund era patul de scînduri pe două capre. Pe el, două lăicere rupte şi un suman strîns în colţ. Pe laiţă, lîngă intrare, o căldare cu apă şi o ulcică. În odaie era un miros acru de varză murată. Aerul era greu şi dens. Lutul de pe jos era ros, şi în mijlocul casei se vedea pămîntul negru, crăpat. O sărăcie teribilă. Părintele Valeriu se simţi bine în acest decor. Dar mai ales singurătatea şi tăcerea care-l înconjurau, care veneau de pe cîmp, care umpleau cîmpul mort şi părăsit, îl uşura. O ! Dacă ar fi putut să trăiască aici, aşa, singur de acum înainte ; uitat de toţi, fără ca nimeni să se mai întrebe de el dacă mai trăieşte sau nu. Aceasta ar fi singura viaţă în care credinţa lui ar rămîne curată şi întreagă. De îndată ce ieşi dintr-o casă ca aceasta, dincolo de prag încep dorinţele şi urile, şi puţini oameni au tăria să le înlăture sau să le înconjoare. Suprema fericire era să nu mai ştie nimeni de el şi să trăiască ascuns tainic şi hrănit pe furiş de către moş Gheorghe, ca un cap de bandiţi. Credinţa poate rezista numai în ascetism şi izolare. Gîndul posibilităţii unui păcat nu mai poate fi stăpînit, odată ce se poate realiza şi a încolţit conştiinţa că se poate realiza.

Valeriu se simţi obosit, la trup şi mai cu seamă la suflet. Nu mai putea să descurce nimic din ceea ce împletise şi înnodase viaţa lui. Încercă să-şi revie, să reia firul de acolo unde-l lăsase aseară, şi nu putea înainta de loc. Rămînea împietrit în faţa unei neputinţi de cuget şi de mişcare. Îşi simţea şi braţele parcă ostenite de atîtea gînduri.

— Aristița... Ce face ea acum !...

Sprincenele părintelui Valeriu, stufoase și aspre, se aplecară încruntat pe ochi, ca să stăpînească un val de emoție, care pornise din adînc lacrimi nevoite... Și înghiți greu, ca să oprească și nodul ce urca din piept ca o năbușeală.

Pentru întîia oară avu siguranța că este pierdut, că puterile lui de rezistență s-au sfîrșit și că încercarea Domnului l-a învins. Trebuie s-o aibă pe Aristița. O putere nevăzută s-a furișat și i-a pus în gînd sămînța aceasta, care se va umfla, va crește, pînă ce va suge tot din el.

Această siguranță însă nu-i venea atît din rațiune, cît din trupul lui, din viața însăși a lui, care se emancipase și vroia să meargă înainte, independentă, fără mustrările rațiunii. Și părintele Valeriu simți năvălind în el, inundîndu-l, o mulțumire ascunsă și nemărturisită, pentru această tainică hotărîre adusă dinafară în el, și o sleire a tuturor puterilor care acceptau această ieșire din istovire. Nu putu să se gîndească ce va fi pe urmă. Sufletul lui se vînduse pentru o clipă. Apoi trebuia să-l predea diavolului. Ar fi însemnat că cunoaște viața ?... Își aduse aminte crîmpeie din *Faust*... vînzarea sufletului... au mai fost și alții care au căzut... asta era o mîngîiere... erau mai mulți tovarăși, vor fi împreună. Faust și cocioaba de pe cîmp, de la Mîndrești... Ce a ajuns !... I se păruse că a pornit pe un drum drept. Nu știe cînd s-a întors, nici să fi întîlnit o răscruce de drumuri, și iată unde a ajuns ! Împotmolit !

Ce mare bucurie să o vezi pe Aristița ! Da ! Da ! La asta tinde tot, tot : suflet, trup, viața viitoare, pentru o clipă. Asta e eroic. Sîngele tulburat îi reînnoia energia. Și apoi religia oferă și putința de răscumpărare. Și prețul răscumpărării poate fi oricît de mare. După aceea se poate retrage aici, singur, sau la mînăstire, să-și predea zi cu zi, sacrificiu perpetuu, trupul și sufletul lui, schilodite.

O clipă ideea răscumpărării și a pocăinții i se păru o lașitate, pe care vroia să și-o însușească. I se păru ciudat că religia încurajează o lașitate și o umilință ipocrită. Mai bine să ardă tot pe un rug ; și viața lui sufletească de pînă atunci și viața cea adevărată pe care va cunoaște-o. E un sacrificiu mai măreț și mai demn.

Un porc deschise ușa tinzii și începu să dea cu rîtul în ușă, grohăind.

Părintele Valeriu se ridică de pe pat. Îl dureau coastele și tot trupul. Își așeză hainele boțite, trăgînd în jos de antereu. Își așeză lins, cu palmele, părul zburlit și cu un deget, sprîncenele care-i cădeau pe ochi.

Gheorghe era plecat devale cu vitele la apă. Afară era ceață deasă. Răcoarea îl înviora pe Valeriu, ca și cum ar fi băut ceva rece. Porcul pestriț, cu pete negre, ca un cal de circ, se ținea de el, guițînd și dînd cu botul în pantaloni.

Părintele Valeriu plecă grăbit, ca și cum ar fi vroit să nu-l surprindă nimeni. Căsuța rămase în urmă cu geamul mic, cu cercevele în cruce, cu acoperișul de stuf hîit într-o parte. Pe zăplazul ocolului de boi erau ciori și vrăbii. Nici un amănunt din acesta nu-i scăpă observației lui Valeriu. Vroia astfel să fugă de el însuși.

Apucă de-a dreptul peste ogoare înspre sat. Spini mărunți ca niște sîmburi cu ghimpi se prindeau de hainele lui. Ceața umbla pe pămînt în valuri, în suluri, ca norii care ar fi căzut din cer și ar umbla pe cîmp. Ceața era rece și îi udă fața și barba... Orizontul era cenușiu, închis și aproape. Dacă n-ar fi fost dedesupt pămîntul, s-ar fi putut crede sus de tot, undeva, spre cer.

Părintele Valeriu călca grăbit, și nimeni nu-l mai tulbura. El mergea urmărind propria lui hotărîre. Era de acum un instrument al unui destin, care putea și el să vie de la Dumnezeu.

Chipul Aristiței mergea înainte, pe jos ; mereu înainte, ca o stea spre care mergi noaptea și n-o ajungi, dar te îndreaptă numai încotro vrei să mergi.

Aristița cea adevărată îl văzu intrînd pe poartă. Era ca un nebun fugărit. Avu o clipă de spaimă în care răsuflarea i se opri și duse mîna la inimă, apăsat.

Cînd părintele Valeriu intră în antret, Aristița întredeschise ușa de la odaia ei, ca să-l vadă de aproape. Ar fi vroit să deschidă brațele și să-l cuprindă. Avea lacrimi în ochi. Chipul îi era desfăcut și straniu. Părintele Valeriu o privi fix, iluminat. Nici unul nu spuse nici un cuvînt. El a intrat în odaia lui. Aristița își simți picioarele tremurînd și căzu pe divan, cu capul în perne, într-un plîns zbuciumat de ușurare.

Ușa de la odaia Aristiței rămase întredeschisă.

Valeriu întoarse cheia din ușa odăii lui.

32

„Externii“ au adus vestea că la Iași a venit trupa de operetă din București cu Natașa Florini. Sîmbătă seara se joacă *Suzana*. Entuziasm și emoție mare în toată clasa. Parcă Natașa ar fi fost în persoană între bănci și toți ar fi putut s-o privească și să puie mîna pe ea sau să o sărute. Cel mai agitat dintre toți era Pompei. El spera un succes răsunător, în urma unei scrisori de dragoste pe care va compune-o Darie și pe care va trimite-o la hotel prin Dănulescu. O săptămînă nu s-a vorbit decît despre Natașa. Toți o iubeau. De la „Socec“ s-au cumpărat toate fotografiile care au iluminat pupitrele cu chipul ei blond și zîmbitor. Toți erau gata să facă un act de eroism pentru ea, sau o nebunie, ca într-un roman.

Andrei văzu deodată că concurenţii lui se înmulţesc agresiv şi energici ; ostili şi îndrăzneţi, pînă la obrăznicie. Fiecare din ei, dacă ar fi întîlnit-o pe stradă, s-ar fi oprit ca să-i vorbească. Numai Andrei îi păstra o admiraţie timidă şi ascunsă, care o proteja în gînd de toată grosolănia virilă a colegilor lui. Nataşa habar nu avea că are atîţia admiratori şi un aşa de timid protector.

Darie, după „ordinul" lui Pompei, alcătui o scrisoare timidă şi plină de rugăminţi calde, adresate Nataşei. O compuse din sentimentul propriu ; cu acele cuvinte pe care el i le-ar fi spus dacă ar fi avut posibilitatea şi curajul să-i vorbească vreodată. Scriind, Andrei confunda în sufletul lui pe Nataşa cu Roro ; erau amîndouă un simbol de femeie, adică de ceea ce dorea el de mult şi de ce se temea mai cumplit şi mai ascuns. I-a scris Nataşei cum i-ar fi scris lui Roro, cum i-ar fi scris atunci oricărei femei tinere pe care ar fi cunoscut-o şi pe care desigur ar fi dorit-o. Andrei nu scria astfel Nataşei, ci „femeii", şi nu exprima o dragoste individualizată şi precisă, ci însăşi nevoia lui de dragoste, impersonală, dar organică şi puternică — iritată şi mai mult de conştiinţa unei inferiorităţi bănuite, de care nu putea să scape. Scrisoarea lui era un imn închinat dragostei.

O trecu lui Pompei, ca pe o teză unui profesor sever. Pompei o citi şi strîmbă din buze :

— Ce-i asta : „nopţi întregi am simţit suflarea ta plutind deasupra sufletului meu ca un parfum de lăcrimioare"...? ! Tare mai eşti prost, Darie ! Asta-i compoziţie la română, nu-i scrisoare pentru o femeie.

Pompei rupse în bucăţi scrisoarea lui Andrei şi compuse una personală.

Dragă Nataşa,

Te iubesc de cînd te-am văzut. De atunci te visez mereu. Duminică după reprezentaţie ne putem întîlni. Eu am să

fiu la ușa din dos, pe unde ieși dintre culise. Voi avea o crizantemă la butonieră. Te aștept cu nerăbdare, tremurînd de dorul de a te simți alături de mine.

Al tău,

Pompei

Pompei o reciti. O scrisoare dintr-o răsuflare și direct. Fu mulțumit. Scrisoarea cuprindea numai esențialul. Și Pompei își încordă gîtul, cu capul puțin strîmb, bărbătește.

Andrei nu citise această scrisoare, dar și-o închipuia ca pe o ofensă. Își puse în gînd ca această scrisoare să nu ajungă la Natașa, cu nici un chip. A doua zi dimineața îl pîndi pe Dănulescu și surprinse întîlnirea lui cu Pompei. Dănulescu de abia își dezbrăcase mantaua, și Pompei îl luă de după gît, îi vorbi foarte aproape, îi puse scrisoarea în mînă și-l bătu amical peste obraz. Plicul era lung și colorat. Dănulescu îl ținu puțin în mînecă, apoi îl puse în buzunarul de la piept al mantalei. În repaosul de la zece și zece, Andrei fură scrisoarea. Nu avu nici curajul s-o citească. I se păru că citind-o ar fi fi ascultat pe cineva care o insultă pe Natașa, față cu dînsul. Boți plicul în buzunar și se duse la cabinet, unde-l rupse bucățele cu convingerea că acolo îi era locul.

Bineînțeles că Pompei făcea lista celor care vroiau să meargă sîmbătă seara la *Suzana*. Andrei se înscrise și el. S-au cumpărat trei loji.

În seara aceea s-au dus la dormitor mai devreme, ca să îmbrace tunicile de mare ținută. Dormitoarele au fost răvășite ca în preajma unei vacanțe : ghete aruncate pe sub paturi, pantaloni atîrnați pe balustrada de fier...

Popovici se face frumos și începe să se radă. Are săpun de rufe și se freacă pe obraz cu o perie de dinți ca să facă spume. Are un brici îngust, cu plăsele negre. Oțelul lui se împiedică în părul aspru, cu sonoritate de lamă. Pe Po-

povici îl ustură faţa, parcă şi-ar scoate părul cu rădăcină cu tot, dar nimeni nu-l poate descuraja. Mai trage, clempăit, briciul de cureaua pantalonilor, prinsă în cleampa uşii de intrare, şi iar începe... Îşi taie un coş. Sîngele îi umple faţa şi se amestecă cu săpun şi cu apă. Se taie şi la vîrful bărbiei, şi sub gît, şi deasupra buzei. Degetele îi sînt pline de sînge, şi şervetul e roş : cîteva picături de sînge au căzut pe jos. Popovici parcă a ieşit dintr-un război şi se spală la lavoar, punînd pe locurile rănite tampoane de apă rece. În fine, totul se acoperă cu pudră. De sub ea, sîngele mai stăruie pînă se încheagă, şi faţa lui Popovici e însemnată de ridicături coagulate de sînge, ca şi cum ar avea nişte coşuri.

Pompei şi-a prins o oglindă pătrată în încuietoarea geamului şi îşi pregăteşte în faţa ei o figură de cuceritor. Pantalonii hainelor lui civile sînt traşi de sub saltea, unde au fost puşi „la călcat" încă de duminica trecută. Miroase întreg a colonie de bărbier. Părul e ud şi lins. Pompei este ca un mire. Parcă toţi ar merge la un concurs de frumuseţe. Nataşa nu ştie nimic din zbuciumul galant al unui popor întreg.

Pompei îi spuse lui Huzum :

— Măi, fă-mi ghetele, că tu te pricepi ! Nu vrei ? Arhivarule. Ce crezi c-ai să poţi face altceva în viaţă ? Trebuie să te perfecţionezi.

Şi Pompei apucă o cuvertură, cu care începu să-şi lustruiască ghetele, şi apoi o aruncă peste patul vecin.

Au urcat la dormitor şi cei care nu merg la teatru, ca să le dea celorlalţi comisioane :

— Să-mi iei şase covrigi.

— Şi mie trei chifle cu nucă.

— Mie trei cu susan şi două prăjituri.

Darie primeşte banii cu socoteală, pentru cornuri, chifle şi prăjituri. El e cel mai cumsecade şi nu uită niciodată.

Dormitorul rămase răscolit şi gol.

Pe strada Carol scoborau elevii, pe două rînduri, cu Pompei pe de lături, ca „pedagog". Începuse să cadă fulgi. Andrei era cel din urmă. Trupurile lor negre se clătinau în mers neregulat, cînd la dreapta cînd la stînga, unul spre altul, şi apoi îndepărtîndu-se.

Trecătorii de pe trotuar erau străini de viaţa acestui şir sumbru, pe care nici nu-l băgau în seamă. În mers, încrucişau femei care urcau la deal. Taina lor caldă şi făgăduitoare, cu plăceri de paradis neînchipuit, agita întregul şir.

— Ai văzut-o ? !

— Nu cumva vrei să spui că s-a uitat la tine.

În grupul ambulant se auzeau rîsete. Andrei păşea tăcut şi închis în sine. Îi trecu prin cap ideea că va fi la teatru şi Roro. Nu l-a întrebat pe Dănulescu dacă vine şi el. De cînd îi scrisese lui Roro, se îndepărtase, din jenă şi timiditate, şi de fratele ei.

În teatru era lumină multă. Toţi rămaseră în fundul lojii, în picioare, sfioşi. Nimeni nu îndrăznea să păşească şi să se aşeze în faţă. Pentru fiecare din ei, loja era ca o scenă spre care se uita toată lumea. Popovici deranjase cu gulerul mantalei unul din vulcanii sîngeroşi de pe maxilarul drept, şi acum se muncea să-i astupe ruptura cu o batistă colorată.

În sală era un zgomot surd de voci amestecate, ca un vuiet, în care nu se poate distinge nimic.

Jos, în faţa scenei, se acordau instrumentele din orchestră, cu game, cu frînturi de melodii cunoscute, dibuind ; cîte un flaut picura mai sus, peste toate, perlat, note stinghere.

Băieţii se uitau pe furiş în lojile vecine, sus la balcon, jos în stal, să cunoască, să vadă. Era o altă lume pentru ei. Se simţeau străini şi jenaţi, dar plini de curiozitate. Toţi aşteptau să se stingă lumina, ca să îndrăznească să-şi ia locurile. Apoi, odată deprinşi cu ele, puteau să le menţie şi după ce s-ar fi aprins candelabrul, din nou. În stînga lor

erau încă multe loji goale. Și jos erau încă locuri neocupate. Zgomotul însă s-a întețit, a crescut ca un val; o sonerie, mai multe sonerii, au început să sune. Lumea a intrat deodată mai numeroasă și mai grăbită în sală. Recunoscură pe Golescu cu „Fräulein" în stalul întîi. Lumina făcea să lucească chelia lui Golescu. Părul ei era ondulat cu grijă, și umerii ei erau goi și rotunzi. Pompei începu să scuture din umeri. Golescu citea un ziar. Baby se uită, vie, în toate părțile, nelipsită și ageră. Recunoscură și alți profesori: pe Mateescu de română, la balcon, și pe pedagogul Vasilescu, la galerie.

Pompei se uita în oglinda din lojă, și-și așeza cravata și părul. Întorcea obrazul și pe o parte și pe alta, examinîndu-se amănunțit.

Întîi se stinse candelabrul din mijloc, de sus, și apoi luminile din sală. La scenă, jos, izbucni un șir de becuri orbitoare. Arpegiile orchestrei încetară. Un bețișor bătu în pupitru.

Toți se repeziră la scaune. Pompei luă un loc în față, lîngă Huzum. Andrei rămase, precaut, spre fund, pe băncuța înaltă și strîmbă, lîngă o perdea roșie.

Toți ochii erau îndreptați spre scenă.

Orchestra începu să cînte uvertura.

Capel-maistrul desfășura și încurca în aer fire nevăzute, — negru și agitat. Manșetele albe, ieșite din mînecile fracului, fulgerau pe sus. Se vedeau arcușurile urcînd și coborînd lin pe vioare. Cei care cîntau din flaut făceau impresia unor cîntăreți solitari și aveau poze clasice de păstori. Melodia unită din toate instrumentele se răspîndi peste tot ca o atmosferă, ca o căldură, ca un fum nevăzut, ca o emanație de mister. Toți spectatorii erau neclintiți. Prin întuneric se vedeau bine numai capetele lor, în șir, ca într-o sinistră expoziție de decapitați. Niciodată o mulțime

nu e mai sinistră decît atunci cînd vezi numai capetele oamenilor.

Dar valurile de muzică, emanaţia aceea stranie de sunete, ridica sufletele din locul lor, le legăna ca pentru o lentă adormire şi le transporta în alte lumi. Nimeni nu mai rămase cu sine însuşi, la fel ca pînă atunci. În toţi a crescut un efluviu de emanaţie interioară ; fiecare a început să se simtă absent din sine, vrăjit şi dus de mîni. Gîndurile dinainte au revenit tot mai slabe şi mai disociate, pînă ce şi-au pierdut şi ele legătura cu realitatea şi aveau paloarea apariţiilor din vis.

Andrei intră cu mulţi alţii pe porţile fermecate ale reveriei şi ale uitării de sine. Semiobscuritatea din sală sporea această impresie de basm, ştergînd contururile şi viaţa independentă şi distractivă a ochiului. Andrei nu mai trăia nici el decît prin senzaţiile auditive, care ademeneau sufletul plăpînd. Imaginaţia lui lucra înainte, alcătuind decoruri, veselie, muzică, dansuri şi pe Nataşa Florini, aşa cum o visase el de atîtea ori...

Din acest pridvor al visului, care era uvertura, se trecu dincolo, în lumea în care visurile încep a se realiza, exact aşa cum au fost ele închipuite, — cu lumină multă, cu fast, cu lux, cu o bucurie stăpînitoare, cu o tinereţă vie şi aprigă, cu dragoste care se realizează şi care se termină bine. Această trecere spre realizare se făcu încet, odată cu cortina care se ridica şi care deschise o poartă largă, din care veneau cîntece şi coruri...

Spectatorii au devenit şi mai atenţi, înmulţind senzaţiile pur auditive de pînă atunci cu acest farmec al ochilor. Aveau pe faţă un fel de zîmbet involuntar şi absent, ca zîmbetul tuturor celor care visează ceva ce nu vor avea şi nu vor ajunge niciodată.

De la început Andrei o căută cu ochii pe Nataşa. O bănui într-o fată, apoi în alta... toate erau frumoase, toate

aveau farmecul deschis al Nataşei şi rîsul ei direct cu dinţii albi.

Atunci inima îi bătea mai tare şi îi urmărea toate mişcările. Ochii îi erau dilaţi. Alături şi împrejur nu mai exista nimeni pentru el.

Dar nici una dintre actriţe nu era Nataşa. El ar fi voit ca în operetă ea să fie săracă, bună, castă şi a lui. Altfel nu putea nădăjdui să o poată iubi... El vroia ca ea să aibă un rol, în care să fie astfel încît Andrei să nu se intimideze, să poată avea curajul de a vorbi cu ea, iar ea să fie nenorocită, pentru ca să-l poată iubi şi să aibă în el un sprijin.

În loja de alături se simţi un foşnet confuz şi cîteva vorbe în şoapte. Pe fondul deschis al scenei, apărură două umbre de femeie : una înaltă şi corpolentă, alta zveltă. Şi-au pus poşetele şi mănuşile pe balustrada lojii şi s-au aşezat cu precauţie. În urma lor, în gura neagră a lojii, au rămas cîţiva domni în picioare. Capetele celor două femei se proiectau pe lumina rampei, întoarse spre scenă.

Într-o clipă, ca într-un fulger care ar fi luminat numai pentru el, Andrei desluşi pe Roro. Lumina aceluiaşi fulger îi spintecă inima şi rupse în el toate legăturile sufleteşti, cu tot ce simţise pînă atunci în sala aceea. Suflarea i se apăsă în piept, inima îi bătea ca în faţa unei primejdii, şi în cap era un vid ameţitor, care vuia agitat.

Era o întîmplare la care nu se gîndise. Instinctiv se retrase pe băncuţa strîmbă de pluş roşu, mai în fund, spre întuneric, protejat de faldurii perdelei strînse. Lumina rampei, violentă, îi făcea lui Roro o aureolă : emanaţie a părului ei blond, cu cochetărie răvăşit în bucle. Ea se întoarse spre doamna Dănulescu ; Andrei îi văzu năsucul în sus şi profilul spiritual şi viu. Era mai frumoasă ca niciodată. Muzica orchestrei era numai ca o amintire. Tinereţea şi veselia de pe scenă erau sfidătoare şi crude.

Roro se răsuci pe scaun, spre loja în care era Andrei, înspre fundul lojii ; făcu un semn îmbietor spre întunericul de acolo și bătu cu mîna ei albă scaunul din spate. Roro invita mut pe cineva din fund. Și din întuneric se desprinse ținuta înaltă și stilată a locotenentului Arhip ; sticla monoclului în ochi scînteie o clipă, ca o oglingioară de buzunar la soare ; sabia sună autoritar, și Arhip se așeză, cambrat, la spatele lui Roro. Acum se deslușea tunica lui, fața, părul lins, mîna dreaptă cu un inel mare pe deget. Andrei ar fi vroit să plece.

Dar care-i Natașa ? Pe niște scări fastuoase, printr-o alee de husari, care semănau toți cu locotenentul Arhip, scobora fermecătoare, Natașa Florini. Sala izbucni în aplauze. Asta e ea ! Cum a putut să se înșele ? Husarii încrucișau deasupra capului ei săbii sclipitoare. Zîmbetul ei era mai luminos decît lumina rampei. El era tot : umpluse scena, sala, sufletele tuturor. Rochia lungă îi era desfăcută lateral, și-n scoborîrea scandată pe scări, pulpa piciorului stîng se arăta lucie, pînă sus. Rochia flutura ca un steag pus la picioarele ei.

Andrei se uita cu o atenție nestăpînită și dureroasă. O dorea cum nu se poate dori o femeie. Toată imaginația lui era concentrată în această dorință. În mintea lui Andrei, ființele lor se contopeau. Natașa era însă vie în fața lui, cu pulpele și coapsele lucii într-un tricou întins, cu mișcări mlădioase și zvelte, cu zîmbet ademenitor, cu o stranie promisiune de a se oferi oricui. Husarii nu erau rivali ; erau un decor. Prezența lor îi mărea majestatea Natașei ; nu răpeau nimic lui Andrei.

Natașa avea în piesă rolul unei actrițe de operetă de mare succes. Își juca pe scenă propria ei viață. Andrei ar fi vroit să fie și el simbolizat acolo. Nu știa cum : un student sărac și amorezat, pe care ea să-l iubească în adevăr cu tot sufletul.

Cînd Natașa fugi cu un prinț, Andrei se simți părăsit și singur. O ura pe Roro, pe Natașa, pe toate femeile ; toate erau mîndre, rele, imposibil de ajuns. Și Andrei le dorea pe toate, cu pornirea unei răzbunări feroce.

În antracte nu a ieșit din acest vis chinuitor. Roro era pentru dînsul ca un personaj din operetă. Arhip era un husar. Roro o actriță. În scena mică a unei loji, în fund, acești doi actori continuau jocul de pe scenă. Andrei era amețit de zbucium, de ură și de dragoste. Nu putea deslusi perfect decît o dorință teribilă, cu rădăcini adînci în el, cu o imposibilitate de viață, care nu vrea să se stingă.

Orice gest, orice șoaptă de alături îl chinuia. Nu se stăpînea totuși de a se uita cu atenție, de a urmări tot, de a asculta ; să nu piardă nimic. Cochetăriile Natașei nu-l chinuiau. Se săruta cu toți, dansa, se culca, făcea tot felul de nebunii copilărești cu husari, cu prinți, dar pentru tot ce făcea, el nu era gelos. Avea impresia, inconștient, că o părticică din tot ce făcea este destinată lui. Atitudinea de frivolitate a lui Roro îl exaspera însă. Avea chiar impresia dureroasă că tot ce face e numai pentru ca să-l exaspereze pe el. Pe Roro ar fi ucis-o și apoi ar fi sărutat-o toată. Sufletul lui Andrei era mortificat așa, clipă cu clipă. Nu mai putea suporta. Ar fi putut să plece ; și totuși nu pleca și avea chiar regretul timpului care trece. Ar fi vroit ca spectacolul să se prelungească mult, să nu se mai sfîrșească. Trăia totuși într-o atmosferă, în care sufletul lui era cald, cum se simte cald de propriul sînge, omul rănit.

Andrei n-a avut curajul să facă o vizită lui Dănulescu în loja lui.

Muzica spori din nou atmosfera de basm și irealitate. Lumea sufletelor e în muzică. Sufletele numai așa vorbesc. De la gînguritul de copil și cîntecul de leagăn pînă la Simfonia a 9-a a lui Beethoven e o diferență numai de vocabu-

lar. E deosebirea dintre un om care abia știe să vorbească și un mare orator.

Spre sfîrșit, dintre culise, din toate părțile, au năvălit stoluri de cavaleri și de femei în haine strălucitoare. Muzica a început să cînte o melodie hotărîtă și majestuoasă. În mijlocul lor era Natașa îmbrăcată în paj, luminoasă și vie, agitînd peste cap brațele ei albe, și un stegulet mărunt, al regimentului de husari.

Corul intensifică și el cîntul, împletind vocile omenești cu orchestra. Era o muzică bogată ; cădea și se da în lături, ca niște mantii grele și simple.

Tactul crescu în galop grăbit ; notele se urcau tot mai sus, și într-un final plin, cu voci și coarde dezlănțuite, cortina începu să cadă, ghilotinînd totul.

În sală, începură vorbe și o forfoteală surdă. Reîncepea realitatea. Sufletul lui Andrei era rănit și îndurerat. Parcă totul era pierdut de acum, și el se cufunda într-un întuneric fără sfîrșit.

Alături de ieșire, în colțul teatrului, se aduna șirul negru de elevi. Roro trecu într-o trăsură cu doi cai, așezată între părinții ei.

Un vînzător cu două panere striga răgușit :

— Covrigi sa-ra-aa-ți...

Pompei lipsea.

Pe cer era lună plină.

33

Tot liceul era adîncit în tăcere. Luna îl lumina ca pe o ruină, transfigurînd pereții, ochiurile de geam de la ferestre, acoperișul. Sălile erau sonore și pustii. Convoiul a pășit ciocănind pe asfalt, neregulat, și a suit sus scările în spirală.

În dormitor era cald. Paturile erau aliniate pe două rînduri, ca-n spitale. Băieţii intrară cu zgomot şi tropăituri. De sub cuverturi se auzi un foşnet, apoi se ridica un cap zburlit şi nedumerit, şi în fine se auzea :

— Ai adus covrigi, mă...

Din cuşca pedagogului, — colţ închis cu cuverturi albe, — se auzi un :

— Sşşt... prelung.

Vorbele scoborîră la şoapte. Se auzea ronţăind covrigi. Se spuneau impresii.

— Era grozavă ?... Iarăşi :

— Şşşt...

S-a stins lumina. Toţi s-au culcat. Andrei dormea cu picioarele înspre geam şi capul spre peretele care despărţea dormitorul de culoarul lung cu dulapuri. Era cu faţa în sus. Şase geamuri la şir dădeau în cer. Luna plutea uşoară. Dreptunghiurile ferestrelor îşi mutau geometria albă, de cretă, cu linii oblice, pe paturi, pe duşumea şi pe peretele din fund. Un dreptunghi înainta moale şi tăcut spre perna lui Andrei, pe capul lui, pudrat de lumina lunii.

Era linişte. Se auzeau cîteva fosăituri prin somn. Se auzi din visul unuia cuvintele, spuse tare :

— N-o iubeşti ca mine !

Vorbele acestea au venit în tăcere ca din cealaltă lume. Au fost ca nişte vorbe subpămîntene, ca vorbele rostite de un duh care veghea şi el în dormitor.

Andrei privea luna în faţă. Pătratul ferestrei îi acoperea, strîmb, patul. O simţea mergînd spre marginea din dreapta a cadrului. Ar fi vroit să o oprească. Să nu se mai mişte nimic.

Trupul Nataşei, coapsele ei lucii şi tari se strecurară în pat alături de trupul fierbinte al lui Andrei.

El însuşi se văzu husar şi prinţ, strîngînd în braţe pe Nataşa.

Cadrul alb de lumină al lunii trecu alături. Andrei se desfăcu la fel ca nouraşii din jurul lunii şi aşa se furişă în lumea visurilor, unde toate erau cu putinţă.

Cînd a adormit, nimeni nu mai era treaz ca să audă ce-a vorbit în somn.

Niciodată Andrei nu s-a lăsat somnului cu atîta obosită plăcere ca în noaptea aceea. O muzică neauzită decît de el i-a luat şi i-a purtat sufletul pînă ce s-a stins : muzică, lună, suflet.

34

Părintele Valeriu s-a închis în odaia lui ca într-o fortăreaţă. Avea în el însuşi senzaţia că a fost urmărit, fugărit, de o putere nevăzută şi că acum, în siguranţă, poate aştepta încă, în orice moment, o tentativă de confiscare a lui. Cine-l urmărea şi pentru ce anume, el singur nu putea spune. Toate aceste senzaţii veneau dinăuntrul lui. Îl urmărea propria lui conştiinţă şi tulburare, îl urmărea Dumnezeu, Ileana, ochii tuturor oamenilor care se uitau la el. Aici, putea scăpa cel puţin de o parte din această poteră multiplă şi misterioasă. În singurătatea odăii lui se destindeau muşchii feţii şi întreaga tensiune a sufletului şi a trupului. Toată fiinţa lui devenea flască şi pasivă ca orice material care suferă, ca oamenii prea bolnavi, care nu au parcă alt rost al existenţei lor decît ca exerciţiu al unei dureri care altfel nici ea nu ar putea exista.

Ar fi vroit să se adîncească într-un somn fără de capăt, din care să nu bănuiască nici o revenire, pentru că somnul este uitarea deplină. Şi totuşi, chiar dacă izbutea să aţipească puţin, trecînd la limita dintre fiinţă şi nefiinţă pe care o dă somnul, numai zbuciumul lui rămînea conştient şi trecea „dincolo“ de viaţă, vibrant, obsedant şi tenace. Cînd

simţea că aţipeşte, trupul lui chiar se zbătea tresărind brusc, ca şi cum el s-ar fi apărat violent, într-un spasm care semăna cu spasmul tuturor agoniilor. Trupul lui se apăra de Nirvana, de acea adîncă şi neagră uitare. Conştiinţa lui nu putea să adoarmă. Ea rămînea singură vie, de sine stătătoare, cu viaţa ei proprie, prelungind dincolo de ameţeala somnului ceea ce era esenţial în fiinţa lui Valeriu.

Se uita pe geam. Lumea din afară i se părea stranie. Viaţa era numai un obicei. Acolo unde nu se făcea ceea ce repeta de ani, la aceeaşi oră, rămînea un gol în faţa căruia toţi erau nedumeriţi El însuşi fusese scos din viaţă numai prin ieşirea din acest cotidian imperativ şi părăsirea bruscă a tot ce era obişnuinţă şi „program". Îl izola apoi şi faptul că nimic din el nu mai participa nici măcar la obişnuinţa altora. Catinca trăgea din stog, fîn mărunt cu cîrligul de fier, pentru ca să dea la vacă. Acesta era un act care făcea parte din viaţa casei. În pîntecele stogului se săpase, aşa, o cavitate, ca un început de pivniţă.

Părintele Valeriu nu-şi mai putea însuşi sensorial acest fapt. El nu mai făcea parte din ce trăia acum, şi rupsese orice legătură afectivă cu trecutul, căci nu-i mai evoca nimic, nici pentru ce a fost altădată. Toată mişcarea din ogradă i se părea astfel străină, neînţeleasă şi ridicolă. La ce duc toate acestea ? Nu puteau fi concepute de el decît ca un mijloc de a se înşela pe sine, de a fugi de obsesia timpului şi a inutilităţii unei vieţi predestinate.

Gîndul lui Valeriu nu urmărea decît ceea ce făcea Aristiţa, în odaia de care-l despărţea antretul. Imaginaţia lui alcătuia fapte mici, şi-o închipuia pe Aristiţa îngenucheată în colţul divanului ei, acolo unde stă de obşte, cu capul strîns în palme, cu privirea pierdută, cu trupul încordat şi strîns sub ea, cu gîndul fix, aşteptîndu-l. Bănuia în Aristiţa acea hotărîre năprasnică pe care o luase el şi îi simţea sleirea caldă, care vine din tensiunea unei dorinţi.

Ileana intră în casă prin uşa din dos. În odaia ei păşea încet şi cu sfială. Îi era teamă de starea lui Valeriu, de ermetismul neînţeles şi acut. Ascultă nemişcată, în picioare. În odaia de alături nu se auzea nimic. Sentimentul ei mai mult de mamă pe care-l avea pentru Valeriu, o împinse spre uşa care despărţea odaia ei de a lui. Ridică cleampa încet, cu precauţiunea cu care se intră în odaia oamenilor bolnavi. Cînd apăru în uşă, Valeriu tresări şi se ridică brusc de pe pat. Ileana îl privi înduioşată şi nedumirită. Sprîncenele lui stufoase erau încîlcite, faţa suptă şi părul amestecat. Parcă-i cădeau hainele pe trup. Valeriu avea mişcări mecanice şi grăbite : îşi aşeză părul, îşi trecu mîna pe obraz, îşi pipăi haina pe piept, îşi căută buzunarele ; se uita împrăştiat, ca şi cum Ileana ar fi fost desfăcută şi împărţită în toată casa.

— Ce ai Valeriu ? Ce te doare ?... Glasul ei era melodios şi mai cald, mai înlăcrimat parcă.

— Nimic, nimic, nu vezi.

Şi glasul lui Valeriu era stacat şi dezordonat. Cuvintele veneau repede unul după altul ca gloanţele la un pistol automat.

— Ce pot să-ţi fac ?

— Nimic, nimic.

O tăcere. Valeriu se uita pe geam. Mîinile îi erau căzute în jos şi împreunate deasupra pîntecelui. Ileana se uita la el. Asta a durat o veşnicie. Ileana reîncepu.

— Să-ţi aduc ceva să mănînci.

— Nu, nu...

Valeriu îşi trecu iar mîna pe faţă, sacadat.

— Am să te chem dacă am să am nevoie.

Ileana păşi nesimţit şi ezitînd spre uşa odăii ei, care rămăsese deschisă. Aproape de prag se întoarse spre Valeriu, şi-i spuse pentru ce venise la el.

— Am venit să-ţi spun că te cheamă la înmormîntarea fetei lui Creţu. Dascălul Pintilie e aici cu odăjdiile.

Părintele Valeriu îşi aminti ca prin vis că aşa este. Murise alaltăieri.

Vasăzică trebuia să reintre în obicei.

— Bine.

Şi din clipa aceea părintele Valeriu se reluă în stăpînire, îşi căută pălăria, cheile, cartea...

35

Casa lui Constantin Creţu era mică şi sărăcăcioasă. Împrejurul ei, curtea şi grădina erau înconjurate cu un şanţ săpat în pămînt, plantat prin unele locuri cu pîlcuri pletoase de cătină. Peste el, vitele şi cîinii tăiaseră şi bătuseră cărări, care scoborau în drum. Grădina era pustie. Casa era acoperită cu stuf şi paie, înnegrite de fumul care ieşea prin pod, căci nu avea hogeag.

O uşă da într-o tindă, şi de acolo se intra în singura odaie pe care o avea. Pereţii erau lipiţi cu lut galben, nevăruiţi, ceea ce îi da un aer sinistru şi trist. Prispele erau dărîmate. Sub geamurile mici, lutul era ud, ca de un plîns nesfîrşit.

De pereţi erau răzimate afară două prapure şi două felinare, de băţul cărora atîrnau batiste albe ca la o nuntă. Cîţiva oameni stăteau de vorbă pe prispă. Uşa de la tindă era scoasă din ţîţîni şi pusă deoparte ca să nu încurce. În tindă, o scară primitivă era răzimată de gura podului. Pe dînsa se suiau la culcare găinile în fiecare seară, ca să doarmă pe căpriorii din pod. Pe un scăunaş mic era o căldare cu funie, o cofă şi o ulcică. Într-un colţ din fund, un sac de făină pe jumătate gol, şi alături un ceaun cu coaja galbenă pe dinăuntru şi o pereche de pirostrii cu picioarele în sus.

În colţul de după uşă, o covată răzimată în picioare şi o cociorvă.

Uşa de la odaie era şi ea deschisă. Înăuntru era aproape întuneric. Sicriul de lemn simplu, abia geluit, era întins pe două capre de lemn, pe care de obicei se aşeza leasa de bătut porumb. Pe capac, bătuţi cu ţinte mărunte, doi îngeri de hîrtie aurită ; numai cap şi aripi, ciungi, ca nişte lilieci siniştri. Două lumînări.

Mama Eleonorei, adică a moartei, sta în picioare cu o mînă la gură şi aştepta ascultînd fără ca să ştie ce. Probabil ca să treacă tot timpul cît îi este destinat lumii pentru ca întreagă să dispară. Costache Creţu sta pe marginea patului, aşezat, cu picioarele desfăcute, ţinînd între ele o fetiţă de vreo zece ani, al cărei cap îi ajungea pînă aproape de piept. Cu o mînă o cuprinsese de trup împrejur, iar cealaltă o ţine pe creştetul capului ei, ca într-o mută binecuvîntare.

Alte femei şedeau în picioare, în fund cu capul aplecat, cu tulpanele trase peste gură şi peste ochi. În odaie era frig. Nu se făcuse foc de două zile. Plafonul era roşcat de fum.

Cînd intră părintele Valeriu, toţi se sculară.

— Sărutăm mîinile, părinte.

Valeriu era straniu ca un trimis al lui Dumnezeu. Eleonora murise tuberculoasă. Printre hîrtii cu găuri înflorite, chipul ei era deja mumifiat.

Oamenii toţi, bărbaţi şi femei, s-au adunat împrejurul sicriului, cu capetele aplecate în jos, cu feţele rigide şi pămîntii, parcă prezentînd fiinţa lor unui destin nevăzut.

Valeriu cînta răspicat şi demn.

Fumul de tămîie spori impresia de ceaţă din odaie şi de la geamuri.

Afară, năsălia aştepta deoparte, ca un instrument casnic, ca un fel de car primitiv.

Nimeni nu plîngea. Era numai o crispare și o meditație întinsă, încordată, și o acceptare totală.

Mama Eleonorei uitase să puie pe sicriu o năframă, pe care moarta o cususe pentru un flăcău.

Procesiunea s-a înșirat prin mijlocul drumului, cu felinarele, cu praporele înalnte, cu masa cu colaci și cu cruci împodobite cu smochine, stafide și nuci, cu preotul Valeriu, în odăjdii severe și scorțoase, cu dascălul Pintilie, cu cadelnița în mînă, cu sicriul dus pe năsălie de patru oameni, ca un rănit ; și apoi femei, bărbați...prin noroi.

Drumul prin sat era lung. La capătul lui, în dreapta, se vedea zaplazul cenușiu al cimitirului. Clopotul de la biserică dăngănea fără contenire. Altfel s-ar fi auzit fleșcăitul pașilor mulțimii prin noroi. Un car cu paie venea din față ; se opri ; omul își luă căciula în mîini. Boii au stat nemișcați.

Veșnica ei pomenire, cîntată sonor în plin aer, a fost luată de vîntul ud și dusă pe cîmp.

Părintelui Valeriu îi făcu, sufletește, bine această înmormîntare. L-a pus în fața unei întîmplări tari, care l-a liniștit prin epuizare.

De acum nu-l mai îngrozea nimic. Toate gîndurile lui erau neînsemnate și lipsite de acea putere de amenințare care-l teroriza. Toată zbuciumarea lui de pînă atunci i se păru fără importanță, fără acea adîncime sufletească ce-l îngrozea. Singura întîmplare serioasă din viața omului i se păru moartea. Proiectată pe acest fond universal, viața lui Valeriu era ca un zbucium inutil, creat artificial, din creier, fără nici o legătură cu substratul etern al vieții. Moartea Eleonorei Crețu liniști pentru un ceas, pentru două, chinul sufletesc al lui Valeriu. Aristița îi apăru în minte, drept în față, aproape, fără ca între ei să fie nimic care să-i împiedice. Trebuia numai să întindă brațele și să o primească. Mormîntul lîngă care fusese, îi excitase gustul vieții, îi ațîțase toate puterile ei misterioase, de parcă însăși viața lui Valeriu

ar fi fost în primejdie și vroia să se apere, să se manifeste, să facă acte violente, să-și ia o revanșă de mult întîrziată.

La mormînt nu rămase decît mama Eleonorei, pentru ca pe bulgării cleioși să așeze un hîrb de oală, în care să puie cărbuni și tămîie, spre a simula o ademenire și o chemare a sufletului sau o emanație a lui. Ea rămăsese singură în tot cimitirul. Ritualul era meschin și ridicol. Șuvițe linse de fum se ridicau puțin, apoi se desfăceau nevăzute în vînt, fără de nici o urmă. Cerul era prea sus pentru ca să poată ajunge pînă acolo fumul de tămîie sau măcar mirosul ei. Sub masa din mijlocul cimitirului, pe care se împărțeau pomenile și colacii, căzuseră fărămituri de paie, de îngeri și colaci. Un cîine galben, ogîrjit, cu spinarea încovoiată și coada între picioare, sperios și flămînd, căuta de mîncare sub masă. El cunoștea acum rosturile adevărate ale vieții și, după fiecare convoi, se înființa la poartă, stătea pînă se termina totul, uitîndu-se cu nerăbdare prin crăpătura dintre scîndurile zaplazului, și cînd toți plecau, el venea la micul său tain furat unei veșnicii. Trebuia să moară un om pentru ca să aibă un cîine ce mînca.

În tot cimitirul nu mai era altă vietate decît cîinele acesta. Avea pe spate și pe gît părul rar și zburlit ca de hienă. Mama Eleonorei se uită la cîine cum caută prin iarba uscată și bătătorită, cum mănîncă rozînd. Asta stabilea ceva familiar. Se credea la dînsa acasă, pe prispă. Înserarea cădea din ce în ce mai sură, ștergînd crucile vechi din fund.

Cînd trecu părintele Valeriu prin dreptul casei lui Crețu nu mai era nimic în jurul ei. Era pustiu și întunecat. Cineva pusese la loc ușa de la tindă. În fața ei stăteau într-un picior două găini care așteptau să le deschidă, ca să se urce în pod, la culcare.

36

După visul din seara operetei, veni duminica. Andrei era neobişnuit de agitat. Îi tremurau mîinile şi umbla neliniştit. Simţea nevoia să se mişte. Nu-şi afla loc. Îl urmărea coapsa Nataşei, rîsul ei, gestul ei dezmăţat, felul ei de a se oferi, public, oricui. Nu-şi mai putea suporta imaginaţia. Ea nu-i mai aducea nici o uşurare. În el creşteau puteri care-i sfărîmau gîndurile, care ţîşneau printre ele ; care-i băteau tîmplele, pulsul, coapsele, pieptul. Avea mereu nevoie să răsufle adînc, să-şi încarce şi să-şi descarce abundent plămînii. În vinele lui parcă se înmulţise sîngele peste măsură, şi nu mai încăpea. şi trebuia să plesnească undeva, pentru a ieşi. Întreg el era o zvîrcolire nestăpînită, care venea dinăuntru. Nu-şi mai putea alege nici gîndurile, nici preocupările, nici imaginile.

După dejun, în singurătatea monotonă din liceu, această tensiune crescu.

Andrei plecă hotărît.

Scobori scările de la Rîpa Galbenă, repede, fugărit, stăpînit de ideea fixă de a avea o femeie. Păşea sărind cîte o scară, cîte două. Pulsul bătea grăbit după el, alungîndu-l. Era urmărit de o idee difuză, dar cu neputinţă de înlăturat.

Ştia unde merge. Fusese odată cu Pompei pînă la uşă. Acolo simţi spaimă şi frică ; îl lăsă pe Pompei şi el plecă înainte. Cunoştea însă geamul Aglăiţei ; da drept în stradă. O uşă care ieşea în trotuar deschidea spre fund un culoar lung şi îngust. Prima uşă în stînga era uşa care da în odaia Aglăiţei.

Cînd apucă pe strada Uzinei şi se apropie de casa Aglăiţei, lui Andrei începură iarăşi să-i tremure picioarele şi să simtă din mijloc un fior răzvrătit şi fierbinte, ca o epuizare prin somn.

Prin perdeaua cu găurele nu se putea distinge nimic înăuntru. Pereţii erau stropiţi de noroi. Odaia aceea închidea cea mai mare taină şi cea mai mare fericire din viaţa lui Andrei.

Ce este înăuntru ? Oare Aglăiţa e singură ? Ideea unei împiedicări îl înnebuni. Posibilitatea imediată de a cunoaşte o femeie îi dădu puteri şi curaj.

Trecu de casă, se întoarse îndărăt. La fereastră, perdeaua era neclintită. Iarăşi se întoarse. Trecu grăbit prin uşa culoarului, bătu în uşa din stînga, auzi un glas şi intră imediat...

. . . .

37

După un sfert de oră ieşea în stradă, descheiat la manta, la haină, cu ochii împăienjeniţi, cu părul încîlcit, cu o figură de nebun scăpat din ospiciu. Fugea cu acel pas iute, care-i între fugă şi mers normal. Poala mantalei nu se putea ţine de el şi flutura în urmă.

Totul e pierdut !

Nataşa, Roro, totul e departe, curat, imposibil de ajuns vreodată. Se simţi murdar. Îi fu scîrbă de el. Şi o tristeţă fără de margini îi acoperea gîndurile, ca o ceaţă cu funingine. Scuipă în lături. Îşi căută în buzunar fără să ştie ce. Avea impresia că a căzut jos şi e murdar. Nu se poate să fie aşa ! Nu se poate...

Sus, la Rîpa Galbenă, pe unde trecuse grăbit poate o jumătate de oră mai înainte, se opri. Bătea un vînt ud şi rece de la nord. Andrei se uita devale. Văzu gara, şinele de cale ferată, care se pierdeau în cîmp, după ce se descurcau, un tren care pleca, mărunt, ca o jucărie sub fumul gros şi alb ce se topea în urmă. Trenul de Dorohoi ! Trenul care mergea

spre „acasă“ — își aduse aminte de mama lui ; ar fi vroit să o vadă ; nu se gîndise de mult la ea. Se simți vinovat. Dacă ar ști mama ! Avu iar senzația că a făcut o faptă foarte gravă din viața lui. Trenul era tot mai mic apoi numai fum, și apoi nimic.

Am să scriu mamei să vie...

Roro îi apăru imaculată, divină. Dragostea e gînd. Andrei regreta lumea de închipuiri în care trăise chinuit pînă atunci. Lumea aceea era în el. Andrei se întorcea în el, amărît, decepționat, cu sufletul și cu trupul grele.

Din cînd în cînd se ivea în el un sentiment de mîndrie. Ar fi vroit să se întîlnească cu Pompei. El ar fi văzut în ochii lui ce s-a întîmplat. Și mama lui ar fi văzut fără ca să-i spuie nimic ; și Roro...

Nu se putea însă altfel. Amintirea unei senzații sfîșietoare, a unui spasm de agonie fără de moarte, îl oțeli. Deliciul ascuns și mistic de a te arunca într-o prăpastie și a simți că mereu cazi. Și e bine, și cazi, și simți plăcerea și vîrtejul propriei căderi, și cazi moale și diafan ca un nouraș... și apoi impresia că ai vroit să ucizi pe cineva și că n-ai izbutit, că acel ceva ce trebuie asasinat e mic și nu se știe unde-i... Da ! a văzut o clipă, o lumină de dincolo, dar numai o clipă ; a fost așa de repede că acum se îndoiește de ea. Odată s-a uitat prin fundul camerei obscure a unui aparat de fotografiat și a tras „instantaneu“. Undeva, parcă foarte departe, o fracțiune infinitesimală de timp s-a făcut lumină ; și repede s-a închis. Și iar a fost întuneric tot... dar un întuneric mat și dens. Așa a fost acuma.

Între tot ce a învățat și asta nu-i nici o legătură. Două lumi. Tot ce a citit e o etichetă falsă. Niciodată trupul lui nu a tremurat astfel și nu a fost așa de imperativ stăpînit de o idee. „Asta“ e conținutul fiolei omenești, fragilă.

Gîndurile au început să devie contradictorii...

De la uzina electrică, un fum negru și gros urca în sus, aplecat spre sud.

Toate aspectele vieții se îmblînziseră și deveniră nesigure. Andrei fu satisfăcut să știe că nimeni nu a participat la ceea ce făcuse, că nimeni nu știe. Aglăița era pentru el anonimă și străină, de altfel ca și el pentru dînsa. Pentru sufletul ei, Andrei nu a însemnat nimic. Pentru sufletul lui însă, Aglăița a deschis probleme cumplite și a schimbat tot coloritul vieții. Ea l-a avut ca pe un înger cu toată puritatea lui, cu toate visurile lui. Ea a fost laolaltă, Roro, Natașa, toate femeile pe care el le-a văzut în viață și care i-au plăcut, — a fost femeia și dragostea, impersonale și dominatoare. Andrei a cunoscut dragostea aceasta cu ochii închiși, cu tot sufletul închis în el.

Dacă Roro ar fi răspuns scrisorii lui, dacă l-ar fi înțeles, dacă nu ar fi fost așa de mîndră, viața lui ar fi fost alta.

Și totuși se simțea mai încrezător în el și mai tare.

Dragostea, așa cum o cunoscuse, era pentru el un act de bravură și de curaj.

În fața lui, la picioarele lui, cartierul gării era liniștit și cufundat parcă într-un somn lent și nesfîrșit

Andrei rămase mult timp acolo, rezemat de balustrada aspră de piatră, urmărind priveliștea cu o curiozitate absentă ; avea senzația că trăiește în vid ; că atunci, acolo, în camera Aglăiței, s-a rupt ceva înăuntru, în cap, într-o miime de secundă.

Porni la deal, slăbit, fără de nici un scop. Cînd ieși în strada Păcurari întîlni o înmormîntare evreiască : o cutie neagră cu două triunghiuri argintate suprapuse pe capac. Oameni negri, trăsuri, într-o lentă și tărăgănată tîrîre. Andrei întoarse capul. Din adîncul ființei lui creștea iarăși dorința de a se întoarce la Aglăița, să stea cu ea de vorbă, să-i spuie el tot ce gîndește, să-i vorbească și ea ; să-i spuie is-

toria ei şi a părinţilor ei, aceea, cu tatăl colonel mort în război, — istorie pe care o spunea tuturor...

Andrei era nenorocit şi umil. Avea nevoie de o tandreţe directă şi caldă, de o alintare. Nimeni nu i-o putea da ; nici mîndra Roro, nici vaporoasa Nataşa, nici mama lui care era departe... El atîta putea spera ; o alintare de la Aglăiţa, o mizeră alintare, pe care o visa sinceră şi care putea să trezească şi în ea, de sub straturi de noroi, un sentiment adevărat. Aglăiţa era singura fiinţă, singura femeie care ar fi stat să-l asculte şi care, deci, ar fi putut să-l înţeleagă. Era nenorocită ca şi el. Închipuirea romantică a lui Andrei îşi alcătui imaginea unei dragoste împărtăşite ; care putea să fie curată, ca un vis al lui şi al Aglăiţei. Putea şi ea să viseze, şi visul ei să fie Andrei.

Îi veniră amintirile proaspete. A fost drăguţă cu el. L-a luat ca pe un copil, ca pe un frate. L-a simţit în mîinile ei, în braţele ei, tremurînd. Nu, nu a fost nimic urît în tot ce a făcut. A adus în camera impudică a Aglăiţei ofranda adolescenţei lui, curată, sinceră, timidă, dornică de viaţă.

A fost ceva aşa de ameţitor ! S-a lăsat ei ca o jucărie. Alta ar fi rîs de el. Aglăiţa l-a luat ca pe un copil.

De ce a fugit atunci ? A fost o spaimă nejustificată. Intrase într-un necunoscut nelimitat de care se temea. A fost cuprins de panică. Nu a mai putut să judece. Şi îi era aşa de amar şi de trist în suflet ! Greşala lui a fost că nu a căutat, nici nu a cerut Aglăiţei o dragoste adevărată. Trebuia să stea, să o cunoască, să o iubească mai înainte, să-i fie dragă. Aşa, nici nu-i cunoscuse bine faţa. Şi-aduce numai aminte că nu era urîtă ; nu era urîtă de loc ; că l-a cuprins în braţe şi l-a sărutat, şi era numai puţin mai înaltă ca el. I-a muşcat buzele. El este vinovat. Trebuia s-o iubească curat, şi dragostea să fie o împlinire completă. Îşi aduse aminte cum i-a simţit coapsele calde şi moi cînd l-a luat pe braţe.

Ceasul din turnul bisericii Sfîntul Spiridon bătu ora patru. Avea încă timpul să se întoarcă. Scobori din nou, de data aceasta pe strada Gării, pe lîngă gardul de fier al Pinacotecii. Se întîlni cu o mulțime de oameni care veneau de la gară. Sosise un tren. Trăsurile se întreceau trecînd una pe lîngă cealaltă, fugind. Pe trotuar înainta grăbit o mulțime neagră, cu geamantane în mîini. În urma lor, strada rămase iarăși liniștită. Cîțiva soldați stăteau de vorbă, cu bucovinence în bondițe albe, la garduri.

De data aceasta Andrei mergea și cu sufletul plin, ca la o întîlnire de dragoste. Imaginația lui înfierbîntată stiliza chipul Aglăiței refăcîndu-l așa cum îl dorea el. Intră în sălița și bătu la ușă. Înăuntru se auzeau rîsete.

— Cine-i ?

— Deschide.

— Nu se poate, așteaptă... Mai tîrziu.

Aglăița întredeschise ușa. Pieptul îi era gol între dantele vaporoase și murdare. Scoase capul afară, strîngîndu-și capodul vișiniu peste glezne.

— Tu ești ? Ptiu drace ! ce, ai uitat ceva ?... Hai, du-te la școală.

Și mîna ei îi apucă bărbia în semn de dezmierdare.

38

În repetitor era liniștea dintotdeauna. Sporită poate chiar de marasmul obosit și greoi pe care-l aduceau băieții din oraș în fiecare duminică seară, după o scurtă evadare, după care viața din afară părea mai fermecătoare și cea dinăuntru mai crudă și mai tiranică.

Andrei avea în cap senzația pe care o are cineva în picior atunci cînd îi amorțește. Era parcă o dizolvare și o

fierbere de celule, ca într-un clocot interior. Asta-i da o ameţeală plăcută şi o toropire lentă.

A stat mult cu capacul pupitrului ridicat. Ar fi vroit astfel, ascuns, să se izoleze. Fotografia Nataşei rîdea mereu, dar acum parcă îndepărtată şi ireală. Nataşa nu era decît un artificiu, o închipuire, o emanaţie de laborator.

Andrei desprinse cu grijă pionezele şi o ascunse în pupitru. Scobori astfel steagul ficţiunilor luminoase, care nu se pot realiza niciodată. Andrei sfîşiase perdeaua fluidă şi argintată a reveriilor. Imaginaţia lui proprie îl călise. Idealurile îşi bătură joc de el. Jos!

Amintirea Nataşei îi rămase strălucitoare: muzică şi dans. Îl durea încă amintirea lui Roro. Îl umilise prea mult tăcerea ei dispreţuitoare şi mîndră. Ar fi vroit să-i facă un rău, s-o umilească şi el la rîndul lui. Ar fi vroit să stea de vorbă cu dînsa, dar de data aceasta nu pentru a o cuceri prin sufletul sau cunoştinţele lui, ci pentru a se răzbuna prin cinism şi răutate. Ar fi găsit cuvinte, ar fi inventat subtilităţi de torturare, aluzii, şi-ar fi căutat eventual prin buzunări un monoclu inexistent, s-ar fi declarat chior de un ochi şi i-ar fi cerut să-i predea reţeta de la locotenentul Arhip, pe care l-ar fi deplîns pentru acest plicticos cusur de vedere.

Pedagogul Ianoliu, slab, uscat, totdeauna înăcrit, privea în neştire pe deasupra spinărilor şi capetelor aplecate pe bănci. Nu-şi da seama la ce se uită. Privirile lui curgeau absente, fără ca să vadă nimic. Elevii îi erau indiferenţi şi anonimi.

Ochii lui se opriră pe capacul pupitrului lui Darie, ca pe o ţintă. O privi, pînă ce pătratul lui îi străbătu în conştient şi-l trezi din reverie.

— Care-i acela din fund cu capacul ridicat?

Andrei îl aplecă oblic şi scoase capul deasupra.

— Dumneata eşti, Darie?

— Eu.

— Închide pupitrul. Ce-mi stai așa ca după cortină, de o oră ?

Cînd lăsă capacul în jos, Andrei avu un sentiment de jenă, așa de aproape și de direct se simți între ceilalți colegi.

Scoase deasupra și deschise o carte, la întîmplare. Avea hotărîrea violentă de a nu citi nimic. „La ce folosesc toate acestea ? Dacă știu totul, sau dacă nu știu nimic... poți fi egal de nefericit.“ I se părea că totul depinde de o femeie și, poate, de un echilibru interior, care era și el independent de orice învățătură. Istoria cu războaiele ei, literatura, tot ce rămăsese de vremi îndepărtate nu făceau decît să documenteze dezechilibrul omenesc. Erau acte mari și celebre care schimbaseră istoria lumii și care porniseră dintr-un impuls condamnabil, dintr-un sentiment omenesc de ambiție și megalomanie. Literatura, mai ales, aducea mărturia aceluiași zbucium peste ani și ani, cu vorbe ca acum, cu suferințe ca acum ; ca ale lui.

În deprimarea-i, acum calmă și cugetată, Andrei se simți alături cu toți poeții vremurilor, cu o întreagă omenie. Nu era singur, nici copil, nici neserios. Avu chiar credința că toți oamenii sînt urmăriți de această halucinație tragică, de această căutare, de această ieșire din sine, dar că societatea și prejudecățile înăbușă mărturisirile, și falșifică oameni și suflete. El însuși era victima docilă a acestei ipocrizii intrate ca o virtute în moravuri, în religie, în organizația socială.

Toată lumea, fiecare om, se teme de această stranie fascinație, de această nostalgie de altul și de creație : stăpînitoare pînă la desființarea individului.

Îi trecu prin minte că e cel mai bun băiat din clasă, că a fost întotdeauna așa, și își zîmbi ironic sie însuși. Nu a putut dezlega, cu toată învățătura lui, decît problemele aride și inutile de algebră superioară, dar nimic, nici cea mai simplă întrebare din viață. Locotenentul Arhip, sigur pe

sine şi pe cele două date esenţiale ale vieţii, este mult mai înţelept decît dînsul. Suprema înţelepciune e să ştii cum să te naşti.

Ce o fi făcînd acum Aglăiţa ? Ar fi vroit să poată rămînea la ea o seară, o noapte întreagă. Seara, noaptea, puterile vitale şi nervoase sînt altfel, sînt mai vii, mai sclipitoare. Mintea oamenilor vede mai bine noaptea, ca şi ochii pisicilor. Într-o seară, tîrziu, ar putea să fie în vervă, — să vorbească mult şi colorat ca un curtezan medieval, ar putea să cînte şi să joace. Ar desface hamurile tuturor constrîngerilor de pînă acum, ca să-şi dea drumul, sălbatic şi neînfrînat.

Cine o fi aceasta Aglăiţă ? Trebuie să fie săracă şi nenorocită. Pare aşa de cumsecade, aşa de *„bonne fille“*. A fost aşa de drăguţă şi atentă cu el ! Dacă ar fi bogat ar ridica-o de acolo, i-ar da un cămin şi o viaţă liniştită fără de umilinţi. Suporta cu durere gîndul că în seara aceea ea putea fi cu altul sau chiar cu mai mulţi. O dorea pentru amorul lui propriu, dar şi pentru ea.

Rămase hotărît să o vadă din nou. Avea nevoie de o prietenie sufletească, pe care nu i-o putea da decît o femeie ; şi altă femeie nu era gata pentru asta.

Nici nu s-a gîndit ce obiecte are pe a doua zi.

Cînd şi-a închis lăcatul de la pupitru, după cel de-al doilea repetitor de seară, parcă şi-ar fi pecetluit un trecut.

În dormitor se dezbrăcă repede. Îşi trecu amîndouă mîinile peste tot trupul, îşi simţi muşchii şi încordarea lui tare, — şi adormi adînc şi neîntors pînă a doua zi, cînd îl trezi clopotul de deşteptare, sunat în răstimpuri, ca o talangă la gîtul unei vaci turbate.

Era ora cinci şi jumătate dimineaţa. Afară era încă întuneric. Cerul era acoperit. În vale, pe şesul Bahluiului se desemnau însă şiruri drepte de constelaţii sclipitoare de electricitate.

Andrei, pentru prima oară în dimineața aceea se întrebă de ce se scoală ei noaptea și umblă ca somnambulii, cu ochii umflați de nesomn, cu capul greu!

39

Orele de clasă, hotărîte încă de la începutul anului se succedau după program, cu o monotonie dezolantă. Andrei își aruncă privirile pe orarul zilei de luni. Latina, româna, istoria, gimnastica, biologia. Cinci denumiri stranii. Avu impresia că mestecă ceva în gură de cîteva luni, și nu poate termina, și se prinde peste tot ceva cleios și fad. Își aduse aminte capetele profesorilor. Plictisiți, siniștri, mărunți la suflet și complet lipsiți de orice înțelegere. Nici unul din ei nu era în stare să vadă într-un elev un om și o problemă. Nici obiectele lor nu aveau un orizont mai larg; se terminau la capătul paginii, ca lecțiile. Cu asemenea profesori nu se poate ca omenirea să meargă mai departe. O să înceapă a căsca sau a urla, după gradul de oboseală sau de revoltă a nervilor. Latina trebuie predată ca o literatură nu ca un instrument de torturare. Limba aceea nu putea fi un scop în sine, ci numai un mijloc de cunoaștere a literaturii.

Andrei își căuta o scuză la indiferența lui completă pentru orice studiu. La orice oră de clasă și la orice obiect. Andrei era acum un figurant ca la o experiență făcută de alții asupra unor camarazi.

Nu avea atît conștiința unei superiorități, cît a inutilității a tot ce se învață.

Ora de gimnastică, intercalată între celelalte îi aduse o vagă destindere. Ora aceasta era ora libertății. Prin contrast cu celelalte, făcea să se accentueze în mintea lui oroarea de constrîngere și acel mistic elan pentru libertate. Cel mai închis în sine dintre elevi avea la ora aceea ieșiri de

tinereţă, gesturi libere, cuvinte spuse tare, strigate, într-o sală înaltă şi sonoră.

Şi ochii elevilor erau alţii în ora de gimnastică. Primeau în plin lumina de afară şi semănau cu nişte minuni ale naturii şi nu cu instrumente prăfuite de citit. Era o singură oră, în care zgomotul, ţipetele, rîsul ţineau cele şaizeci de minute şi se prelungeau normal în recreaţia care le urma.

Andrei se izola acum nu numai de oameni, dar şi de toate ocupaţiunile de care era legată viaţa lui în liceu.

Asupra lui însuşi impresiile erau amestecate şi contradictorii. Erau zile în care se ridica în el, ca un măr în floare, nevoia bogată de visare şi în care chipul lui Roro venea iarăşi. Andrei îi ierta tot, nu din mărinimie pentru ea, dar din trebuinţă de a o putea visa. Atunci un alt „eu", din adîncuri, se deştepta puternic şi confuz, ca acele umbre care cresc peste peisaje în lumina unui foc măreţ. Atunci se simtea mai stăpîn pe sine, deşi era mai timid. Totul era în el. Totul se satisfăcea prin propria lui imaginaţie, şi era frumos. Avea sentimentul unei superiorităţi şi al unei independenţe care-i făcea bine. Cu toate că în zilele acelea se plimba nelipsit încoace şi încolo pe culoarul întunecos din faţa bibliotecii, din sufletul lui veneau lumini, de parcă ar fi privit înainte o cîmpie de zăpadă, care-i lumina chipul şi ochii. Viaţa aceasta interioară se amesteca atunci pînă la confuziune cu viaţa din lecturile pe care le făcea. Orice erou de roman, orice personaj dintr-o carte mai recentă lua loc în această galerie misterioasă, în această lume, care se popula mereu. În afară de existenţa cîtorva femei, în această lume era chiar oprită orice intrare reală, a cărei simplă vieţuire constituia o brutalizare. Roro, Nataşa, Ileana... erau transfigurate, îşi pierduseră şi amintirea unui contur existent ; erau diforme, colorate difuz, contururi de fum, ca nişte amintiri numai. Personajele din romane îi erau şi ele lui Andrei, amintiri, ca dintr-o viaţă anterioară, pe care ar fi trăit-o.

Chiar existența colegilor lui nu mai devenea perceptibilă pentru Andrei, decît dacă trecea dincolo de manifestarea de fiecare zi a vieții lor, decît dacă și ei căpătau un aspect șters de amintire. În mintea lui Andrei nu trăia și nu era prezent cel ce era în fața lui, cel ce striga sau cînta din pupitrul de alături, ci acel care a scos o gamă mai tragică și mai monotonă într-o duminică ce nu se mai sfîrșea. Colegul era evocat și avea un rost pe lume numai prin o asemenea senzație care a rămas în Andrei. De atunci și numai prin asemenea căi, colegul căpăta dreptul la viață și la prezență în Andrei. Devenea, așa, un fel de erou, într-o aventură sufletească a lui Andrei, și oarecum tot un erou, mai important sau mai secundar, — după împrejurări, — dintr-un roman al lui Andrei, din jurnalul sau din memoriile lui romanțate. Marea mulțime a elevilor era anonimă, nu numai în sensul că fiecare pentru el nu purta un nume precis, dar mai ales în sensul că ceea ce făcea era lipsit de orice ecou în sufletul lui, și deci inexistent. Ea nici nu interesa, după cum nu interesează numele fiecărui membru în parte, dintr-o mare masă revoluționară.

În cele din urmă, învățătura căpătase pentru Andrei o justificare. Ea lărgea lumea acestor închipuiri interioare, înmulțea populația ei, îi îndepărta orizonturile. Orice problemă nouă care se punea în Andrei care răsărea dintr-o lectură sau dintr-un curs, însemna o potecă necunoscută în lumea lui de basm. Dacă problema sau întrebările ei rămîneau fără de răspuns, însemna că poteca duce în necunoscut, în umbre negre ca noaptea, în păduri virgine, cu vegetația stufoasă și formidabilă ca în sudul Africii.

Aglăița, pe care aproape nici n-o văzuse, pe care o simțise numai pînă în creștetul capului lui, intrase și ea în această lume, în acest cerc închis. Ea fusese cea mai teribilă realitate din viața lui, dar care zguduise toată această construcție nebuloasă ca o constelație în formare. Simțurile lui au

adus-o în triumf — împărăteasă în tot acest domeniu de imagini și excitări. Ca într-un film de cinematograf sonor, în această lume, nevăzută și stranie, plutea mereu o muzică ascunsă. Aglăița bătea toba mare, ca și pulsul lui Andrei.

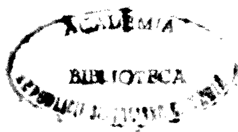
Amintirea Aglăiței îl umilea și-l exalta în același timp.

Andrei sări gardul din dos, ezită în stradă. În clasă era ora de biologie. Ceea ce făcuse era un tablou și un act din visul lui, din viața lui dinăuntru. Trecu prin Sărărie. Plopii la casa lui Roro erau neclintiți și înfășurați. La geamuri nici o mișcare. O casă ! Și totuși un răsunet în el ca și cum acea muzică lentă și nevăzută ar fi început brusc o melodie puternică. O rătăcire inutilă. Dar din lumea aceea dinăuntru, undele odată intrate, ca și amintirile în mintea omului, nu mai puteau fi scoase după voie. În viață poți să nu te mai întîlnești cu un om sau să nu-i mai vorbești. În viața aceea nu se putea. Trăiau toți împreună, iar înțelegerea se făcea fără vorbe, ci numai prin nu știu ce ondulare a sufletului. Roro nu putea deci să fie scoasă de acolo, cu toate rancunele lui Andrei, cu toată umilința lui și mîndria inconștientă a ei.

Un tramvai gol scobori pe Sărărie cu un zgomot hodorogit de fier vechi. Pe stradă nu era nimeni. Parcă lumea reală se depopulase.

Scobori pe la facultatea de medicină. Studenți și studente stăteau în grupuri vesele în poartă. Glumeau. Era un ciripit dulce și o străfulgerare încrucișată de ochi... Ieșeau de la o oră de disecție. Oare mai erau cadavre ?...

Aglăița era la geam ; perdeaua cu găurele era dată în lături. Ea sta răzimată în coate, cu capul în mîini și privea în stradă. Prezența ei acolo era indecentă. Avea brutalitatea și violența unei exhibiții de femeie, expusă într-o vitrină.



40

Infirmeria liceului era izolată în fundul grădinii, ca o vilă particulară într-un parc. Copaci mari şi tufe de liliac o înconjurau, umbrind casa misterioasă cu geamuri lungi. O alee de lemnul cîinelui tuns regulat, ducea pînă la scările de intrare. Infirmeria putea să fie în imaginaţia lui Andrei un castel fermecat. Alături, între arbuşti încîlciţi, era un lac artificial cu apa aproape neagră şi cu frunze putrede, plutind deasupra.

Sala bolnavilor era albă şi înaltă. Ferestrele erau sus, şi lumina venea prin ele ca turnată direct din cer. Erau şase paturi de fier, vopsite şi ele în alb. Cuverturile erau şi ele albe. Numai portiţa de la sobă scînteia, galbenă.

Mirosea a dezinfectant, ca într-o farmacie.

Era o linişte impresionantă. Uneori numai în recreaţii ajungea, vag şi înăbuşit, vacarmul băieţilor care se apropiau, jucîndu-se. Timpul trecea mai încet la infirmerie. Era parcă aşezată într-o altă emisferă, în apropierea unui pol ciudat, la care şi zilele şi nopţile sînt eterne. Zilele şi lumina erau albe, exasperant de albe, de parcă afară ar fi căzut zăpadă.

Pe fereastră nu se vedeau decît vîrfurile celor doi castani dinspre strada din dosul liceului. Alt semn de viaţă din afară nu pătrundea.

Andrei ocupa patul de lîngă sobă. Era singur. Parcă liniştea însăşi aşezase, plat, cuverturile pe celelalte cinci paturi. Clipea fără nici un gînd. Pleoapele nu făceau nici un zgomot. Privea în plafonul văruit proaspăt şi alb. Concentrarea în sine ajunsese la pietrificarea lui. Nu era ceea ce se cheamă „un bolnav“. Era însă mai grav : era un mortificat.

Şi-a mărturisit boala de groază. Usturăturile crescuseră de nesuferit.

La ora unsprezece și jumătate, Andrei fusese singur pe scările infirmeriei. Copacii își răriseră de mult cununile, și printre zăbrelele încălcite ale crengilor, se vedea, ca printre degete răsfirate, dealul de la Miroslava, cu vile pe coastă, cu hugeaguri negre, cu Galata. Orizontul era departe. Andrei aștepta. Două vrăbiuțe au scoborît din lilieci pe aleea cu prundiș, care ducea la infirmerie.

Doctorul Modrea nu venea. Cucoana Raluca, infirmiera, îl întrebase :

— Ce ai, băiatule, te doare stomacul ?

Andrei se înroșise răspunzînd că are ceva personal cu domnul doctor. Cucoana Raluca își ridică ochelarii pe frunte, ca două peceți puse sub sticlă, și se uită la Andrei, bănuitoare, cu fruntea aplecată înainte și cu privirea pe sub sprîncene. Buzele ei subțiri se strînseră cu înțeles, și figura ei țepoasă deveni și mai înțepată și mai austeră.

Cucoana Raluca, boieroaică scăpătată, a fost primită ca infirmieră din bunătate. La dreptul vorbind, ea era un fel de supraveghetoare generală. Cunoștea, după etichetă, doctoriile curente.

Prima încăpere în care intrai, atunci cînd veneai la infirmerie, era o odăiță mică. În fund era un dulap cu uși de sticlă, ca un bufet simplu și vechi, în care erau doctoriile. În fața lui era o masă cu mușama pe deasupra, iar pe masă un cîntăraș de farmacie și o carte, — probabil cu noțiuni primitive asupra tuturor boalelor omenești : ghidul cucoanei Raluca.

Cucoana Raluca era nelipsită de la această masă. Toată ziua era acolo, prezentă, cu „lucrul" în mînă : împletind sau cosînd batiste și fețe de masă. Trebuie să fi lucrat cîteva hectare de împletituri. Ușa care da afară era cu geam. Cucoana Raluca lucra automat, cu ochii afară. Vara, ușa era deschisă și privirile ei cercetau direct aleea printre lemnul cîinelui, pe care, din cînd în cînd, înainta cîte un elev.

Cucoana Raluca era aşa de severă, încît băieţii preferau să rămîie în clasă cu 40 de grade temperatură decît să intre sub supravegherea ei. Cucoana Raluca şi purgativele erau duşmanii tuturor bolnavilor. Nu putea suferi mirosul de mîncare. De aceea oricine ar fi fost bolnavul şi orice boală ar fi avut era pus neapărat la regim de lapte şi de ceai.

Misiunea ei de infirmieră o îndeplinea cu pudoare şi dezgust. Cînd punea termometrul întorcea întotdeauna capul spre geam şi se uita distrată. Părul aspru şi încîrlionţat de subţiori, pe care-l simţea numai cu degetele, îi dădea un fior, şi întotdeauna se scutura ca la un contact electric.

Andrei îşi aminti fragmente din întrevederea cu doctorul Modrea.

El umbla totdeauna cu mîinile în buzunarele pantalonilor, pe care le trăgea în lături, aşa fel încît îi diforma pantalonii şi-i dădea un aer de om crăcănat. Mergea cu trupul aplecat înainte de la mijloc şi cu privirea fixă, de parcă ar fi avut să cerceteze ceva sau să asculte un piept inexistent.

Ochelarii erau nelipsiţi, ca un instrument ştiinţific.

Doctorul Modrea era cel mai bun om din cîţi cunoscuse Andrei.

I-a pus mîna pe umăr... l-a netezit pe cap... l-a întrebat : „Ce ai drăguţă ?"... A zîmbit înţelegător... „Ai păţit-o, cavalerule... altă dată să fii mai prevăzător... Trebuie să stai liniştit cîteva zile... nu-i nimic... să nu te sperii..."

Doctorul a vorbit apoi cu Vasile, gardianul.

Şi iată-l în pat, izolat aşa cum dorise, dar adînc umilit şi revoltat. Nu-şi meritase boala. O simţea în el, prezentă, vie. Parcă ar fi fost invadat şi subminat înăuntru de paraziţi. Parcă de abia acum şi-ar fi pierdut castitatea. Parcă nu mai avea dreptul să viseze şi să dorească.

Se simţea murdărit, impudic, vulgar.

Nu cunoscuse încă umilinţa cinică a unei boale. Acum abia avea o conştiinţă de prizonier. Nu se gîndise, nu fu-

sese încă conștient de acest balast al ființei sale. Atîta timp cît a fost sănătos, imaginația lui a ridicat totul de pe pămînt, într-un zbor pe care nimic nu-l mai putea reține. Acum e rănit în aripile acelui zbor, și trupul îi este greu, supus unor funcții care-l degradează.

Nu se va mai putea uita niciodată la Roro! Îi va fi rușine să-l vadă chiar pe Dănulescu, fiindcă seamănă puțin cu ea. Nu va mai putea merge în casa lor. Trebuie să fie ocolit și îndepărtat de toți pretutindeni.

Și mama lui!...

Orice gînd care ar fi vroit să se îndepărteze era readus și pironit de boala lui, de această întîmplare care l-a lovit în plin zbor.

Directorul liceului, Paul Ionescu, atunci cînd află absența lui Andrei și cauzele ei, nu i-a reproșat nimic.

Andrei se gîndi:

„Cine ar fi în stare să înțeleagă ce-a fost cu mine?"

„Poate mama..." își răspunse tot el.

Gîndurile lui se strecurară acasă, în decorul familiar al copilăriei, și amintiri de demult reveniră dintr-o uitare veche. Și Andrei izbuti astfel să se piardă în propria lui copilărie, în fapte mici, pe care nu le știa decît el, cu vorbe care au rămas pe undeva, în mintea lui. În toate, chipul Ilenei venea, dispărea și revenea mereu, ca într-un presentiment.

41

— Și cînd vrai să pleci? întrebă părintele Valeriu, ca încheiere.

— Aș vrea să plec vineri dimineața, să pot rămîne acolo duminică; Andrei are să fie atunci liber și am să pot sta cu el, răspunse Ileana.

Glasul Ilenei era tremurat şi profund.

Valeriu şi Aristiţa au rămas amîndoi, dar fiecare izolat în aceeaşi clipă, cu privirile îngrozite, cu ochii dilataţi, privind un punct care nu se mişca. Aristiţa era cu coatele pe masă şi cu bărbia în palme. Nu s-a clintit. Numai că, întreaga ei fiinţă s-ar fi petrificat parcă astfel, încordîndu-se. Valeriu, după ce a vorbit, şi-a mutat privirile alături, pe perete. Acelaşi gînd însă a străbătut prin amîndoi, ca şi cum s-ar fi ţinut de mînă şi acelaşi curent electric i-ar fi imobilizat.

Din clipa aceea, din acea miime de clipă, nici unul din ei nu mai putea scăpa destinului său.

Cu toată imobilitatea feţei şi a privirilor, peste chipul Aristiţei părea că pluteşte un zîmbet uşor, diafan, vag, aşa, numai ca o iluminare ce ar fi venit dinăuntrul ei. Se ridicau din adînc valuri de viaţă, care atunci de-abia începură se se mişte ; precum înainte de furtună marea începe să se neliniştească din genunile ei.

În sufletul Aristiţei era o trezire la viaţă, la fel cu aceea care naşte în plante, primăvara. Întîi o bucurie nedefinită îi copleşea tot trupul, învăluindu-l, cu o căldură ce se revărsa din inimă, odată cu sîngele. Apoi în această bucurie prea mare se amesteca o teamă neprecisă, un vag presentiment apăsător, o neputinţă de a judeca ce va fi pînă la capăt. Înspăimîntată de raţiune şi iluzii, Aristiţa nu vroia să precizeze nimic în mintea şi în speranţele ei ; se lăsa, cu deliciu, unui viitor pe care-l bănuia numai, cum s-ar fi lăsat unui somn, în care visul începe înainte de a adormi. Singura speranţă, îi venea de la încrederea pe care o avea în Valeriu, în sumbra lui hotărîre, în temperamentul lui întreg şi formidabil. Gîndurile acestea erau aşa de acute, încît îi luau toate puterile trupeşti, şi Aristiţa se simţea ca într-un leşin alternativ ; cînd avea iluzia unei puteri neînvinse, cînd se simţea slabă pînă la moarte.

Se temea de o întîmplare neașteptată, care să zădărnicească totul, tocmai acum cînd se apropia așa de mult de limanul luminos de dincolo, încît fața ei îi era dogorîtă de căldură și lumină.

Fața lui Valeriu era pămîntie. Peste ochi se lăsară perdele negre de umbră și întunecare. Mușchii fălcilor se strîngeau zvîcnind, ca un puls al trupului și al energiei... În sufletul lui, frămîntarea era mult mai mare și mai puternică. Acolo era o zvîrcolire pe viață și pe moarte ca între doi oameni care s-au atacat, care-s amîndoi la pămînt și sînt gata să se omoare.

Dar se știa acum cine va învinge. Valeriu credea că trebuie să sufere și el un destin. Îl suporta de aceea cu amărăciune melancolică în fond și resemnare în aparență. Oricît a vroit ca paharul să treacă de la el, paharul nu a trecut. Probabil că și zeii, și fiii de zei sînt supuși unui destin de care nu pot scăpa. Este o ierarhie și între Dumnezei.

În sufletul cîntărit al părintelui Valeriu nu era nici o licărire de bucurie adevărată. Era numai o încordare de voință și de dorinți de mult oprimate. Plăcerea și bucuria puteau să vie numai din nădejdea acestei ușurări, din ieșirea pentru care, în sfîrșit, se hotărîse. Dincolo de trupul viu al Aristiței, el aștepta, lipsit de înțelepciune și plin de deznădejde, o liniște și o pace.

În Valeriu era o dorință bărbătească. În centrul ființei lui, era mereu trează senzația bănuită a acelei clipe supreme, de contopire și de extaz, pentru care și-a vîndut sufletul și pe care nu putea să n-o cunoască înainte de a muri. Altfel avea impresia că toată viața lui ar fi fost o așteptare într-un vid.

Valeriu avu senzația că lupta se va termina. Eliberarea de obsesie va conteni. Toate forțele lui sufletești, mobilizate mereu de atîta timp, vor demobiliza. Nu și-a putut stăpîni în adînc o satisfacție stranie la acest gînd. Deodată tot ce a su-

portat pînă acum i se păru greu, prea greu și neînțeles. Îi apăru puternică întrebarea : „Pentru ce ?"... Într-o singură clipă avu impresia că nu se mai poate duce așa mai departe și că finalul trebuie grăbit. Era chiar nerăbdător. Tot ce era în cugetul lui pînă atunci nedezlegat și contradictoriu îi dispăru brusc, limpede, normal și de neînlăturat. Acum cînd a acceptat o soluție, indiferent care este, o senzație de liniște și de împăcare îl copleși. Numai timpul înainta încet, și numai întîmplările viitorului erau înegurate. Ele erau încă nebuloase, cu un contur nesigur, într-o vreme care nu mai venea. Imaginația lui, care începuse să lucreze accelerat, s-a oprit deodată în loc, acoperită de inundația unor senzații generale și neprecise, care se revărsase în toate simțurile lui, peste rațiune, ca și peste voința lui de fier, îndărătnică. Nu putea realiza ce va fi mai departe. Primul gînd, acel al unei posibilități neașteptate l-a cutremurat, l-a invadat, a pus stăpînire pe el ; și i-a adus totodată un sentiment că se va sfîrși împreună și tulburarea ceasurilor lui de pînă acum.

Mintea n-a putut merge mai departe. În acest stadiu l-au părăsit puterile. Nici nu putea și poate nici nu vroia să privească precis înainte. Căci de îndată venea din adînc, din tăcerile lui încordate de ani întregi, din temperamentul lui violent, cu atîta scrîșnire stăpînit, teama de el însuși, norii unei nebunii care-l întuneca și o spaimă de el însuși, ca și de toate problemele care l-au canonit pînă atunci. Și odată ce în abisul său sufletesc, unde nu scoborîse nimeni, unde nici el nu descinsese decît cu ochii închiși, cu mintea înfundată ca într-un perete, se strecura pe o nebănuită crăpătură, raza asta de groază și de îndoială, iar începea zbuciumul de la capăt, cu aceeași ascuțime crudă, cu aceeași senzație de ceva care duce neapărat la nebunie.

Și de data aceasta în Valeriu, după cîteva momente de liniște hotărîtă, năvăliră căințele și mustrările, cu dumneze-

ieştile puteri ale credinţei lui sincere şi primitive, şi din nou căzu în panică şi în stăpînire de sine.

O clipă, încercă o revenire şi o victorie :

— N-ai ce să cauţi la Iaşi. Am să-i scriu eu să-mi răspundă şi am să-l întreb cum de n-a găsit timp să-ţi trimită o carte poştală de atîta vreme !

Valeriu de îndată ce a pronunţat, răstit şi mînios aceste vorbe, îşi simţi puterile sleite. Vroi singur să le anuleze şi să revie. Nu fiindcă se prinsese în slăbiciune pentru întîia oară şi că această dezbrăcare a forţelor lui de rezistenţă era şi ea un motiv de alarmă, dar pentru că vroia să înfrunte lipsa ei şi viaţa în comun, singuri, cu Aristiţa. Manifestările lui de acum erau zvîrcoliri bruşte şi violente de agonie, cînd puterile se concentrează într-un spasm, după care urmează epuizarea, şi iarăşi vin amintirile şi teribila rezistenţă a vieţii într-o contractare... În Valeriu erau ezitări mai mult ca niciodată.

Dar totuşi se preciza puternic regretul de a fi oprit, prin cele cîteva cuvinte, dezlănţuirea evenimentelor care trebuiau să aleagă viaţa lui, într-un fel.

Urcă în el o mînie pe el însuşi, pînă la sancţionarea lui cu propria crimă asupra sa. Îşi muşcă buzele şi îşi contractă muşchii feţii, sub barba spînatică şi rară.

Bărbia, maxilarul de jos îi lunecă înainte, în semn de grea stăpînire de sine şi de aprigă luptă înăuntru, iar dinţii îi scrîşniră scurt ca într-o frecare de două oţele lucii. Era gestul lui obişnuit în ceasuri de grea frămîntare. Nădăjduia în sine o revenire a Ilenei, cu noi explicaţii şi, la urma urmei, cu motivarea instinctului şi a dragostei ei de mamă. Ar fi vroit-o de data aceasta mai independentă, cel puţin pentru întîia oară, cînd era vorba de copilul ei. Dar Ileana ştia că nu-l poate înfrînge niciodată. Nici nu încercase. O viaţă întreagă se resemnase în această renunţare şi ascultare mută de sclavă, care-i dădea chiar o satisfacţie feminităţii ei do-

cile și slabe. Nu îndrăznise niciodată să spuie altfel decît vroia Valeriu. Cu voia sau fără voia lui, prin forța împrejurărilor, acest om blînd și poate numai ciudat și chinuit de îndoieli și de o problemă a vieții lui, Valeriu devenise de mult un tiran, încăpățînat, ursuz, tăcut și închis. În Ileana erau de mult moarte toate puterile de voință, la care renunțase și voluntar, ca la o sarcină pe care singură niciodată nu o putuse duce. Nu mai era în ea nici intuiția care să înțeleagă momentul greu și excepțional.

Tot timpul, Aristița asistase nemișcată, la fel, cu coatele pe masă, cu bărbia în mîini, cu ochii ficși, ca și cum nu s-ar fi hotărît atunci de viața ei, poate, de moartea ei. Știa însă bine că nimic nu poate opri, nici pune în mișcare. Aștepta ce se hotărește, cu ideea că acum se decide propriul ei destin, prea lung frînt în zig-zag.

Scena rămase mută și încordată, într-o tăcere grea, care-i strîngea ca într-o celulă de oțel pe toți trei.

Cînd se ridică de la masă, Valeriu spuse sumbru, ca și cum ar fi pronunțat o sentință, după o grea chibzuială:

— Sau, mai bine-i să pleci, cum ai spus tu, ca să te liniștești...

Și ieși grăbit, ca urmărit de ură și de blesteme.

42

Trebuie să fi fost șapte jumătate seara. Amurgul începuse a întuneca ferestrele infirmeriei cu un gri uniform și mat. Cerul era și el gri. Pentru Andrei, ceasul acesta era cel mai greu. El însemna trecerea din afară de el, în interior. În odaia cu pereții înalți și albi începu să nu se mai vadă. Prin colțuri, umbrele începură să crească, și pe geam se vedeau crengile copacilor, scuturate febril, și frunzele rare, care făceau semne disperate. Andrei se văzu impresurat de

întuneric, şi numai ochii lui şi-i simţea, albi şi vii. Era încă un sfîrşit de zi. Cele cinci paturi goale, aşezate în rînd, parcă acopereau cu pătura lor albă cinci morţi, care nu mai mişcă şi deasupra cărora s-a aşezat o linişte plană.

Încă o zi care a trecut... Nu aprinsese nimeni lumina electrică, stridentă, din plafon... Andrei se simţea mai bine aşa, uitat de toţi şi întins singur în întuneric.

Era o linişte impresionantă. Nu mai răzbătea pînă la el nici un vuiet de joacă. Băieţii erau în repetitor. Nici acolo în infirmerie nu se auzea vreun zgomot cît de mic, care să însemne mişcare şi viaţă.

Un sfîrşit de zi, care se scufundă astfel, tăcut şi calm, într-o nebuloasă cenuşie şi stranie, era în fiecare seară motiv de zbucium şi de întrebări pentru Andrei.

Atunci, la acea trecere dintre două lumi, de la aceea a realităţilor albe din zi, la acea a tuturor amintirilor care ies ca stafiile şi scot visurile în noapte, Andrei iarăşi simţea că nu mai înţelege nimic, că realităţile toate pot dispărea în întuneric şi că altăceva se amestecă şi înlocuieşte această realitate. Andrei se simţea pe dînsul singur, ca singura realitate sigură şi neschimbată prin care trăiau celelalte. Şi în el, amestecat încă, neprecis şi vag, conştiinţa materiei dimprejur şi conştiinţa de ceva mult mai vast şi mai infinit, care este peste tot, în el, ca şi în orice vietate, ca şi în aer... pretutindeni.

Odată cu întunericul şi cu aceste gînduri tulburi, cărora nici mai tîrziu nu le-a găsit luminiş, Andrei simţea coborînd în el, intrînd prin conştiinţa lui şi prin ochi mai cu seamă amintiri din viaţa lui, din zilele din urmă, din instinctele lui. Tot se trezea în simţuri, ca un furnicar deşteptat în zori.

Şi iată pe Roro, pe Aglăiţa, pe Nataşa... iată acel vîrtej de simţuri, de visare şi de aprigă pornire a realităţii. Iată dezgust şi oboseală pentru dezamăgirile celei dintîi tresăriri ale trupului lui, care s-a strîns înspăimîntat de durere, dar

care sapă în interior noi tuneluri pentru o ieşire. Iată recăderea în vis, în acea dulce şi caldă reverie care-i numai a lui, în care nimic nu-l supără, în care tumultul creşte ca într-o bucată de muzică, pînă la frenezie, pînă la explozie, şi apoi pînă la calm.

Şi abia după aceea vin deznădejdile, ca după un Dumnezeu pierdut, ca după singura raţiune de viaţă, care-i scapă şi după care rămîne atîrnat singur deasupra unui abis.

Sufletul lui vrea să se întoarcă pocăit la Roro, după o fascinaţie goală, care l-a înşelat şi l-a pîngărit. Gîndurile lui o adună din cioburi de amintiri şi o refac aşa cum o doreşte el, aşa cum ar vrea-o el. Şi-o închipuie şi pe ea dezamăgită şi singură şi îşi imaginează regăsirea lor pe un alt plan de viaţă, care-i etern şi fără de nici o trădare. O iubeşte atunci profund, cu tot ce-i mai bun în el. Întunericul îi ajută imaginaţia. Colţurile se populează... trece ea, intră... vine, se apleacă deasupra lui, îi şopteşte, îl întreabă... Andrei e cu ochii închişi... se simte bine şi un zîmbet nevinovat îi flutură pe buze. Toate încep să nu mai existe pentru el, căci el însuşi trece printre umbre. Parcă l-ar legăna cineva şi ameţeşte aşa, şi toate se încurcă şi sună în urechi. Apoi toate merg în inexistenţă.

Andrei a adormit. Liniştea a rămas mai departe singură, ca şi geamurile cu cadrul lor cenuşiu şi fioros.

Tîrziu, din gară, se aude un fluierat lung de tren, care sfîşie cu ecou depărtat tăcerile ce cad după aceea, iarăşi.

43

Andrei a ieşit din infirmerie. Era pe la unsprezece dimineaţa. Doctorul Modrea s-a înfăţişat cu mîinile în buzunările întinse în lături, s-a uitat la Andrei pe deasupra ochelarilor ; i-a dat cuvertura la o parte.... Andrei simţea un sen-

timent complex de ruşine, de frică şi de umilinţă. Suferea mai mult de aceste tensiuni sufleteşti, decît fizic.

— Băieţaş, poţi să ieşi, dar să vii aici în fiecare zi la unsprezece. Şi să fii cuminte !

Doctorul avea de data aceasta un aer îngrijorat şi sever. Nu dispăruse totuşi de pe figura lui aspectul de bunătate comunicativă care-l caracteriza. Andrei avu o emoţie fierbinte, aproape filială, pentru doctorul Modrea. Parcă el i-ar fi putut da dezlegarea tuturor tainelor naturii, care-l zbuciumau şi pentru care nu găsise încă o cale sigură.

Andrei nu ştia că omul blînd şi sentimental care era doctorul Modrea, nici pînă la vîrsta lui de şaizeci de ani nu rezolvase această problemă şi că era un bun confrate al lui. Era la spitalul izraelit o internă, cu ochi mari, cu două gropiţe în obraji şi cu sîni plini în halatul alb, care ridicase în sărmanul doctor toate problemele adolescenţei, cu toată nesiguranţa lor dureroasă.

La plecare, în uşă, cucoana Raluca îl privi duşmănos. Parcă i-ar fi infectat casa. Andrei adoptă însă o atitudine bărbătească şi demnă, luînd asupra sexului pe care-l reprezenta drepturi de revanşă ca şi de reproş. Această redresare năştea în Andrei, cu putere de luptă şi aere de frondă, numai în ocazii de acestea, cînd amorul lui propriu era izbit de o atitudine. În sine, cu el însuşi, era slăbit de o viaţă interioară mereu plină de dubiu ; cu alţii însă se trezea în el acea puternică bravadă a tinereţei, cu care ea învinge totdeauna şi dispreţuieşte foarte des.

Cînd ieşi în curtea liceului şi auzi de departe vacarmul unei clase în ora de gimnastică, lui Andrei, viaţa sa proprie i se păru ireală şi diafană ; aşa, ca o pasăre, ca o închipuire, pentru menţinerea căreia trebuie să ţii mintea mereu şi strîns concentrată, pentru că altfel se risipeşte şi nu mai poţi stăpîni nimic din elementele ei.

Ar fi vroit să iasă pe poarta de din dos şi să plece în oraş, să caute undeva o singurătate ca aceea de la infirmerie, pe care o regreta ca pe singurul mediu prielnic stării lui sufleteşti. Vagabondajul ar fi fost armonizat cu tot ce era în sufletul lui.

Avea oroare să se gîndească la intrarea în clasă şi la întîlnirea cu colegii. Toate obiectele, lecţiile, profesorii, orele fixe, tot ce mai era încă de învăţat, îi apăru şi de data aceasta ca o ficţiune, ca o rătăcire a vieţii, ca o neînţelegere totală a ei, ca ceva fals şi fictiv, fără nici un rost. Nu avea altă siguranţă decît aceea că adevărul vieţii nu poate fi aici. Nu ştia unde-i, dar asta era altceva. Pentru asta trebuia să cugete, să caute, să sufere. El încă nu ştia atunci că asta va face toată viaţa, fără nici un rezultat, — doar cu suferinţi, pe care încă nu le bănuia.

Trebuie să reînceapă această inutilitate monotonă.

Urmărite în şir, ocupaţiunile acestea cronometrate ale unui elev se puteau duce prin inerţie şi prin puterea obişnuinţei, care anihilează orice iniţiativă şi orice personalitate. Acum, după o întrerupere, în care s-a izbit de ceva necunoscut şi straniu, de cea mai mare taină şi putere a vieţii, era greu de început ceva de la capăt.

Ocoli sala de gimnastică, izolată, înaltă şi cu ferestre mari, ca o biserică fără de clopotniţă, din care se auzeau ţipetele clasei a patra. Curtea liceului era goală. O linişte neobişnuită, care parcă aştepta, domnea pe platoul ei pietruit.

Culoarele erau şi ele tăcute şi sonore. Paşii lui Andrei ţăcăneau ascuţit, ca un ecou în vuiet lung, pînă-n celălalt capăt. Trecu pe rînd pe la uşile claselor a cincea, a şasea, a şaptea. Dinăuntru se auzea o bodogăneală — monolog : „AB egal DF..." „Pecenegii au năvălit prin anul..." Ora de geometrie... ora de istorie... „Voltaire a început să scrie la vîrsta"... ora de franceză.

Andrei se văzu deodată izolat şi străin de toate acestea. A fost de ajuns o săptămînă de absenţă, pentru ca să înţeleagă acum că a sărit de pe şinele pe care-l trăgea, împreună cu ceilalţi, un destin calapodat şi fix, fără de nici o deviaţie care să nu fie o deraiere. Era, nu ştiu cum, evacuat din această ordine a vieţii, scos în afară, pus într-o disponibilitate tragică şi în faţa unei libertăţi de care se temea.

S-a dus în repetitor. Şi acolo era pustiu. Şi-a deschis plictisit pupitrul. Curios : şi toate cărţile şi lucrurile lui, şi toate acele nimicuri, care-i erau familiare şi-i creau o atmosferă proprie, i-au apărut străine şi îndepărtate. Nu avea bucuria unei regăsiri, ci tristeţea unui simţ de izolare.

Trupa de operetă plecase de mult... Totuşi o legătură curioasă venea din acel trecut efemer, ca o chemare sau ca un semn. Se lăsă *iarăşi în reveria, în care amintirea* serii de la teatru îi revenea ademenitoare.

Soneria care anunţa terminarea ultimei ore de dimineaţă îl trezi brusc, ca un ceas deşteptător.

Închise pupitrul şi privi pe geam, departe, şesul Bahluiului, peste pietrele albe ca nişte ruine de marmură ale cimitirului israelit, peste dealul Miroslavei...

Cînd au năvălit băieţii trîntind uşa în lături, în zgomot şi chiote, cu fredonări de fragmente muzicale, îl găsiră aşa pe Andrei, privind pe geam.

— Hă, hă, Pompei, uite Darie.

— Aaaa !

— Uite-l cum a slăbit, parcă ar fi avut scarlatină.

Cum dracu de ai păţit-o, tocmai tu...

Andrei, întîi a fost copleşit, apoi regenerat de vulgaritatea tonică a colegilor lui şi s-a integrat mai uşor decît credea, cotidianului cu program.

Nu se isprăvise încă totul.

După amiază, Diaconu, profesorul de istorie, intră în clasă ţanţos şi grav ca întotdeauna.

Diaconu este omul cel mai mulţumit de sine însuşi de pe suprafaţa pămîntului. E grăsuţ şi dolofan. Blond şi proaspăt. Are o chelie inexplicabilă, care-i porneşte de pe fruntea curbată şi linsă, ca un pîntecuţ de căţel sătul. Are un fel de vioiciune mecanică în mişcări. Capul e totdeauna sus, cu privirile ceva pe deasupra tuturor oamenilor ; e chiar puţin aplecat pe spate.

Diaconu este şi un om prost şi rău. E căsătorit de curînd cu o fetiţă frumuşică şi naivă, cu ochi de viţel de lapte, bulbucaţi şi inexpresivi. Diaconu o şi iubeşte ca un mic tiran ce este, autoritar, şi fără să admită discuţii. E şi gelos. Pentru Diaconu, familia cu tot ce-i legat de ea : tată, mamă şi copil, este stîlpul patriei.

Diaconu avînd „Coroana României" cu rozetă, este şi un mare patriot. Ca profesor de istorie, el ţine regulat discursul patriotic de Zece Mai. Atunci, pe fruntea lui, care pare grasă şi moale dacă ai apăsa-o, ies picături mari de sudoare, care cresc şi se preling geografic pe nas, pe bărbie şi pe gît, intrînd în taina gulerului.

Suit pe catedră, cu toată demnitatea actualei organizări sociale, Diaconu privi sever peste bănci. Îl zări pe Andrei.

— Ce cauţi dumneata aici ?

— Am ieşit azi din infirmerie, răspunse, sfios dar plictisit, Andrei.

— Ticălosule... stricatule... ieşi de la „cursul" meu. La mine n-ai ce căuta... Trebuieşti dat afară din liceu. Ai să strici toţi elevii. Ieşi !

Andrei era revoltat şi dezgustat. Schiţă din buze un gest de nedumerire şi de dispreţ îndoielnic, se ridică şi ieşi, şovăind, printre bănci.

Toată clasa îl privea şi ea consternată şi cu simpatie. Andrei, într-o clipă, avu timpul să-i vadă pe toţi. Erau atîtea capete îndreptate spre el. Niciodată parcă nu văzuse din picioare clasa, în bănci, ca să-şi dea seama cum, pe deasupra

şi peste tot, se văd capetele mari, rotunde şi tunse. Şi ochii lor îl urmăreau. Erau atîţia ochi! Andrei nu-şi putu stăpîni un rictus nervos, ca un zîmbet.

Diaconu, reprezentantul societăţii fără de prihană, îl urmări cu privirea, întorcînd capul lui ca o burtă umflată, pînă ce Andrei ajunse la uşă :

— Netrebnicu... Neruşinatu !...

Elevii au simţit că au fost martori la o mare nedreptate.

44

Aristiţa înţelesese totul : şi gîndul ca o străfulgerare care-i venise lui Valeriu şi ei, în aceeaşi secundă, atunci cînd Ileana anunţase că vrea să plece la Iaşi, ca să-l vadă pe Andrei, şi nesfîrşitul fără contenire, şi ezitarea lui Valeriu, încruntată şi ermetică, şi hotărîrea lui gravă şi decisivă.

Aristiţa asistase ca împietrită la toată această furtună interioară din Valeriu, cu o aparenţă de nepăsare, dar cu o neclintire pe care numai nebunii o au.

De acum soarta ei era pecetluită. Ceea ce văzuse şi spera înaintea ei, mereu, mereu, în fiecare clipă din zi, se apropia grozav şi nedefinit. Aristiţa se surprinse tremurînd ca varga, ca de o febră rece şi ucigătoare. Nu putea apuca nici ţinea nimic în mînă. Nici nu se putea gîndi la nimic. Nici chiar fericirea pe care o aşteptase o viaţă nu i se putea preciza şi ar fi vroit să fugă de dînsa. Era ceva prea imens şi prea copleşitor. Parcă era deasupra unui vid, în care trebuia să se arunce. Jos erau flori multe, multe şi se ridica un parfum ademenitor şi plăcut. Dar toate erau prea jos, prea adînc, şi ar fi putut să moară, să se înăbuşe, pînă în fund.

Singura bucurie era că se arunca împreună cu Valeriu şi că vor avea aceeaşi soartă.

Printr-un joc strîns al sufletelor lor, care s-au împărtăşit aşa de puţin şi care s-au urmărit şi s-au înţeles aşa de mult, Aristiţa ajunsese să-l priceapă pe Valeriu din cel mai mic gest, dintr-o încreţitură a feţii. Îi trebuia un indiciu cît de mic pentru a citi totul, iar uneori nici atît : îl simţea întreg cu gîndurile lui, din odaia ei, prin cele două uşi de la antret, care o despărţeau de el. Instinctul ei îşi dezvoltase însuşiri mistice. Se spune că sînt surdomuţi care pot asculta muzica cu degetele, printr-o sensibilitate specială căpătată prin substituire şi rafinare de funcţii.

Aşa era cu fiinţa Aristiţei. Erau parcă unde electrice nevăzute, pe care numai ea le recepţiona. Erau efluvii de patimă şi reţineri, pe care numai ea le prindea.

Acum înţelesese că hotărîrea lui Valeriu este definitivă. Tot ce va urma după aceea îi era indiferent şi de neconceput. Viaţa ei întreagă şi toate gîndurile se opreau la zilele în care Ileana va lipsi şi în care Valeriu va fi al ei. Atît putea imagina, şi înţelegea că vine ceva, ca o revărsare de bucurie, care acoperă şi desfiinţează tot, care poate duce oriunde, oriunde, cu orice preţ. Parcă ceea ce fusese pînă atunci nu era decît aşteptarea acestui ceas, în care imaginaţia ameţea, încordînd viaţa într-o tensiune dureroasă dar plăcută.

Aristiţa era agitată şi aiurită de evenimente şi aşteptare. Ceasurile erau lungi, şi Ileana încă nu pleca. Avea nevoie să umble, să se agite, să facă ceva.

Prin grădina din dosul casei, iarba acum ruginită se amesteca la un loc cu frunzele căzute, toate umede de ceaţă şi de ploi. Aristiţa umbla pe acolo, cu picioarele ude, cu capul gol, căutînd parcă ceva pierdut prin iarba grea şi grasă, ca nişte alge.

Intra apoi agitată şi tremurînd în odaia ei. Trebuia să o pregătească. Aristiţa era ca orice fată în preajma nunţii. Mai mult poate : şi în faţa nunţii ca şi în faţa morţii. Trebuia să

se pregătească de amîndouă deodată. Aceasta era senzaţia care o urmărea, care o înăbuşea, care-i strica bucuria, care-i supăra gîndurile. Era ceva mic şi negru, ca un punct interior, undeva în creier, care o irita, de care nu putea să scape, pe care-l alunga în zadar. O obsesie ciudată. Poate un presentiment.

Oricum, odaia ei trebuia să fie curată. Cu toată ploaia măruntă de afară, Aristiţa scoase în cerdac lucrurile, le scutură, le aşeză la loc cu drag. Îşi pregătea casa ei de mireasă ! Asta a făcut cu de-amănuntul, răscolind, trecînd toate prin mîinile ei, cu o minuţiozitate care, pentru orice observator, trăda o nervozitate extremă. Grijind şi scuturînd. Aristiţa vibra ca un sensibil instrument muzical, ca o coardă fină, care-i prea întinsă. S-a îmbrăcat şi ea altfel, cu acea aplicaţiune, care era un talent la ea şi care-i da o distincţie deosebită. Şi pe urmă ?... Pe urmă ceasurile s-au lungit, într-o nerăbdare trepidantă şi care nu se mai sfîrşea. Pe urmă a stat ore întregi, în fundul patului, privind cerul cenuşiu de afară şi ascultînd picăturile de ploaie care băteau în uluci. Ochii Aristiţei aveau atunci ceva teribil de dureros şi, pentru întîia oară, ceva bun în expresia lor. Cine ştie ce vedeau ei, dincolo de tot ce visa Aristiţa ! Pe urmă, un plîns nervos îi cutremura trupul şi o deznădejde fără margini îi nimicea tot ce gîndise. Atunci cădea pe pat cu capul în perne, pînă ce o istovire caldă şi ameţitoare o cuprindea ca o binefacere inconştientă.

Urechile ei erau atente la cel mai mic zgomot venit de alături, la cea mai mică mişcare pe care o bănuia cu o acuitate mistică, de parcă pereţii dintre ea şi Valeriu ar fi vibrat la orice gest şi chiar la orice gînd.

În acelaşi timp Ileana, îngrijorată pentru că tot nu primise nici o scrisoare de la Andrei, care-i scria numai ei, lucra la bucătărie. Făcea cozonaci, chifle cu dulceaţă, care-i plăceau lui Andrei. Niciodată nu şi-a dat atîta osteneală,

pentru ca toate să reușească bine. A pus mai mult zahăr, pentru că lui Andrei îi plac dulciurile. Cînd se deschidea ușa de la bucătărie, năvălea afară un miros cald și plăcut de vanilie și de rom.

Ileana renunțase de la început la orice, numai la dragostea ei unică pentru Andrei nu putea renunța. Iubirea ei de mamă era ca o boală. Era terorizată de existența lui Andrei, de despărțirea de el, de toată viața pe care el o ducea printre străini, departe de îngrijirile și sfaturile ei.

În această dragoste se concentrase totul. Viața ei nu avea nici o altă dorință și nici vreun alt scop. Andrei !...

Trebuie să-i facă și un strudel cu nuci ! Ileana era cufundată în aceste pregătiri ca un savant într-o experiență de laborator, de care ar depinde toată truda vieții lui. Era concentrată în sine ; cu fruntea puțin încruntată și încrețită de această concentrare, cu mersul repede, cu gesturile distrate și mașinale, dar precise. Acum împrăștia jăratecul din foc, acum cerca rola, acum întindea o foaie de aluat...

Și Ileana era grăbită, ca pentru o fugă din fața unei primejdii.

Nu putu să plece însă decît duminică dimineața.

45

— Darie la vorbitor...

La vorbitor el ?... Cine ar putea să fie ? Figura lui Andrei era obosită și palidă. Era îmbrăcat neglijent. Părul netuns îi atîrna peste urechi, neregulat. Se îndreptă spre vorbitor prin culoarul lucios și lung, cu pași blegi și nehotărîți. În holul de la intrare, cîțiva elevi din cursul inferior ieșeau în oraș, în grup, cu mantăile lungi și strînse pe talie și cu gîturile țapene.

Darie intră în vorbitor. Ileana sta pe colțul unui scaun, timidă și emoționată.

Cînd o văzu, Andrei avu brusc nevoia de a se arunca în genunchi înaintea ei, să-i sărute mîinile și să-i cuprindă picioarele. În izolarea în care se zbătea, hărțuit de un destin nedrept, mama lui, a cărei dragoste era altădată subiect de superioară ironie, îi apăru acum ca un trimis al soartei în ceasul cel mai greu. Îi veniră fără voie lacrimi în ochi și o sărută, aruncîndu-se cu fața pe pieptul ei.

— Andrei !...

— Mamă !...

S-au așezat alături. La început, stingheriți de tot. Parcă îmbrățișarea lor strînsă epuizase tot ce se putea spune și simți.

Se uitau unul la altul, alternînd cîte un surîs nervos, în examinarea reciprocă ce se făcea, ca și cum abia azi urmau să se cunoască. Pe urmă vorbele s-au dezlegat : „Cînd ai venit, mamă ?..." „Uite chiar acum vin de la gară... tata e bine, așa cum îl știi... Tu de ce ești așa de slăbit și de ce nu mi-ai scris nimic de atîta timp... ți-am adus ceva ; uite, colo lîngă ușă..." „Știi, mamă, și eu sînt trecut aici pe tabloul de onoare, uite, în tabloul cel de sus..."

Fiecare făcea celuilalt cea mai mare plăcere pe care i-o putea oferi.

Cutia de zahăr cubic de Ripiceni, în care erau așezate frumos dulciurile, a fost dusă și încuiată în dulapurile de la sufragerie, împreună cu legătura de cozonac... Și pe urmă, au ieșit amîndoi în oraș.

Pentru Andrei vizita aceasta putea să fie o regenerare, și nu a fost decît o tristețe în plus. Nu știa de ce, dar dragostea mamei lui îl depărta mai mult de toți ceilalți și de toată viața pe care o ducea.

Acum, pe stradă, se simţea solidar cu dînsa, protector al ei şi totuşi ocrotit şi el la rîndul lui. O ţinea de sub braţ cu o atenţie emoţionantă. Erau ca o singură fiinţă.

Ileana vroia să cumpere nişte pînze de rochii. Pe strada Ştefan cel Mare era închis. S-au întors spre Costache Negri, pîndind uşile de la prăvăliile mici. Au găsit un negustor în uşă. I-au făcut semn că vor să intre. Negustorul le-a deschis uşa, apoi a încuiat-o după ei şi a tras oblonul de fier pînă la jumătate. În prăvălie era obscur şi rece. Ileana a fost invitată pe un scaun în faţa tejghelii şi a început să caute pînzeturile prezentate şi desfăcute, care miroseau a crohmală, — a început să le frece la colţuri, să le rupă în dungă, să le scoată cîte un fir, să le examineze la lumină. O operaţie lungă, migăloasă şi care se termina cu o multiplă nehotărîre.

— Da... nu iese la spălat ?

— Vai de mine, cuconiţă, cum să vorbeşti mata una ca asta. Se poate ?! Marfa noastră este garantată... Şi negustorul scoase din sulul de marfă, ca dintre foile unei cărţi, un cartonaş, pe care-l prinse între degete şi din care descifră fabrica, numere, preţ...

Andrei se uita pe sus la rafturile pline cu cupoanele aşezate de-a curmezişul, şi apoi la mama lui, aplecată peste pînzeturi colorate, atentă şi cercetătoare. Alături de ea, el, cel de altă dată puţin cinic şi grozav, se simţea acum mai bine, mai în siguranţă. Nimic nu poate consola mai mult într-un moment de depresiune şi de demoralizare decît conştiinţa că nu eşti singur şi că este cineva care te iubeşte necondiţionat.

Abia acum îşi dădu seama că mama lui a îmbătrînit, că are fire multe de păr alb, că pielea de pe faţă are zbîrcituri timpurii, că şi muşchii feţii s-au lăsat. Andrei avu viziunea vieţii ei triste şi pierdute, care nu se va mai putea reînnoi în condiţiuni mai fericite niciodată. Se simţi inundat de o mare

emoție, de o tandrețǎ fǎrǎ seamǎ, și se uitǎ la dînsa cu înduioșare.

Ileana era pierdută în cercetarea culorilor, a desenelor și a calității pînzelor ce i se pusese pe tejghea.

— Aș vrea sǎ-i aleg și Aristiței ceva, care să-i placă, se adresă lui Andrei, ca și cum ar fi vroit să-i ceară și lui o părere.

După ce, în sfîrșit, după multe ezitări și reveniri, marfa a fost aleasă, a început tîrguiala asupra prețului, Andrei era jenat. Ilenei i se părea un preț extraordinar ; negustorul vroia să scoată facturile din saltarul unei mici catedre de scîndură de lîngă ușă ; Ileana nu voia să știe nimic de factură... și cu mare greu s-a ajuns la un acord, Ileana fiind și după aceea convinsă că negustorul a păcălit-o, că ea a fost slabă și că, dacă se făcea că pleacă, el ar mai fi lăsat din preț.

Strada era pustie, cu toate că zările se luminaseră puțin, după zile multe de ploaie. Cîte un om trecea rar, oprindu-se la o ușă izolată. Au ieșit în Ștefan cel Mare. Andrei ducea sub braț pachetul mare cu cumpărături, legat cu sfoară într-o hîrtie groasă și gri. Aici era lume multă pe trotuar. Unii stăteau de vorbă în grupe adunate în cerc, alții mergeau alene cu mîinile la spate. Din cînd în cînd trăsuri de piață și docare particulare treceau spre palatul administrativ.

Ileana avea un aer zăpăcit de această mișcare neobișnuită pentru ea. Parcă se ferea și ocolea împrejur pe fiecare pieton care venea asupra ei, și era foarte atentă la mers. Avea un pas apăsat și mărunt, ca și cum ar fi dus în spate o greutate foarte mare care o apăsa.

Andrei mergea lîngă ea, numai din cînd în cînd despărțit de cîte un trecător, care, la ezitările Ilenei o apuca printre ei.

Ileana vroi să traverseze strada, ca să meargă la portarul de la Mitropolie, pe care-l cunoștea, și să lase la el pachetul cu cumpărături. Amîndoi o porniră oblic spre poarta Mi-

tropoliei : Ileana cu capul în pămînt, cum era mersul ei, şi Andrei uitîndu-se la dînsa.

Într-o secundă se auzi un trap de cal grăbit pe asfalt ; Andrei o apucă pe Ileana de braţ şi o trase repede înapoi ; pachetul se rostogoli pe jos ; se auzi un ţîpăt ascuţit : „Ai !" Un docar înalt, cu două roate de cauciuc şi cu un armăsar negru în spume, scăpără iute drept prin faţa lor, şi un ofiţer de sus, strigă lui Andrei, răstit, aplecîndu-se puţin pe aripa docarului :

— Dobitocule, ce, eşti chior !...

Totul s-a petrecut într-o secundă... Andrei se uită zăpăcit după docar. Pe sub el se vedeau împletind picioarele agere ale calului, iar pe deasupra fluturînd o eşarfă şi un păr blond în bucle rebele : Roro... Roro, care mîna armăsarul locotenentului Arhip... Da. I-a văzut şi ochii în clipa aceea, i-a recunoscut şi ţipetul acela : „Ai !" exact ca atunci cînd îi vărsase vinul roşu pe rochie... Se uitase la el, încruntată, cu ochii ieşiţi, cu figura speriată. Oare îl recunoscuse ?...

Tocmai în zilele în care se refugiase din nou în vis, în lirism, în nădejdi, în frumuseţi sentimentale, cînd îşi făcuse din Roro un ideal, ca o singură justificare şi explicaţie a vieţii, trebui să se întîmple întîlnirea asta.

Ileana era zăpăcită şi porni după pachetul care se rostogolise pînă la bordura trotuarului.

Andrei înţelese că singura mîngîiere pămîntească pentru el este numai mama lui ; că pentru el acesta-i este destinul în contra căruia nu poate face nimic.

Seara, cînd Ileana a plecat, Andrei a plîns. O singurătate fără de rost se lăsă în jurul lui. Nu putu să se întoarcă direct la liceu, deşi era tîrziu. Nu avea putere să se ducă nici în altă parte. Orice prezenţă apropiată îl jignea, de parcă acest contact, oricît de relativ, l-ar fi rănit.

Începu să vagabondeze pe străzi, fără gînduri fixe, numai cu un sentiment greu de spaimă și de ceva neașteptat. Se uită la vitrine fără ca să vadă ceva, trecu pe lîngă oameni fără să se uite la ei. Uneori se întorcea cu privirile spre nord, într-acolo unde plecase trenul cu mama lui. Lumini electrice se înșirau în linii drepte, apoi altele sclipeau și se ascundeau și iarăși apăreau, iar mai departe, un întuneric fără de fund, în care nu se putea vedea nimic.

Și cu toate acestea, prin acel întuneric, în seara aceea, în noaptea ceea chiar, erau întîmplări grozave, care l-au cutremurat și l-au nimicit.

Își aduse aminte că nu trebuie să umble mult. Era pe strada I. C. Brătianu. Intră într-o cofetărie, lîngă piață. Se așeză la o măsuță de tablă și comandă o baclava. Era o cofetărie grecească : „La Epifaniades". La o masă alături era un soldat și o servitoare, îmbrăcată de duminică. Își vorbeau în taină ; izbucneau într-un rîs zgomotos. Se uitau unul la altul, mobil și insistent, parcă ar fi fost vorba ca unul să-și potrivească privirile exact în ochii celuilalt. Privirile lor erau sticloase și pupilele sclipeau ca un metal falș. Aveau aerul totuși că se tem unul de celălalt. Soldatul punea uneori mîna pe cămașa ei, deasupra sînilor, și atunci ea-l plesnea peste mînă și se da îndărăt pe scaun, plecîndu-se pe spate. Soldatul atunci o apuca de pulpa piciorului cu palma întreagă și o strîngea.

Cei dimprejur nu-i supărau prea mult. Ca și cum nu ar fi existat.

Andrei se hotărî cu greu să urce strada Carol spre liceu.

Parcă nimic nu mai avea nici un rost. Se adunară prea multe. Și aspectele vieții erau prea multiple și prea contradictorii pentru ca să le poată cuprinde, să le poată împăca sau măcar înțelege pe fiecare în parte. Și aceeași întrebare, izvorîtă din sensibilitatea lui aproape feminină, îi

reveni iarăşi ca o obsesie, de data aceasta însă mai dureroasă : „unde-i adevărul ; şi care-i viaţa ?!"

Îl urmărea vulgaritatea aspră şi grabnică a soldatului. Dar poate aceea-i viaţa... Cine ar putea spune ?...

46

Între cele două repetitoare de seară, Andrei a fost chemat la cancelarie.

Cancelaria era în faţa liceului, lîngă intrarea principală. Andrei scoborî unde erau clasele şi trecu, aproape absent şi ameţit de toate preocupările zilei, pe culoarul lung cu asfaltul lustruit din faţa claselor. Uşile erau încuiate. Dincolo de ele se odihnea o linişte obosită de ţipetele şi rumoarea băieţilor.

Pe Andrei şl atunci îl chinuia să ştie dacă Roro l-a văzut şi l-a recunoscut sau nu. Se simţea umilit din toate părţile. Întîmplarea din ziua aceea era însă prea neaşteptată şi-i stă ca un ghimpe în inimă. Îl urmăreşte. Nu poate să o uite, să se sustragă puterii ei. Orice ar face, pe neaşteptate, gîndul se duce de sub controlul lui, se furişează şi aleargă la scena din stradă, ca să o refacă amănunţit. Pînă ce să bage de seamă Andrei că iarăşi e posedat de acea nenorocită întîlnire, o rană rece se adînceşte mereu.

Şi acum, pe sală, păşeşte liniştit, distrat în sine, dar urmărit de viziunile din strada Ştefan cel Mare.

A bătut la uşa directorului şi a intrat timid.

Directorul, un om înalt, sever, dar drept, cu mustaţa mare, căzută peste gură, scria la birou. Umerii lui laţi şi mari erau ieşiţi mai sus decît capul aplecat deasupra biroului.

A urmat un timp lung de linişte, în care Andrei, nemişcat, se uita la director şi în care directorul scria. Era o

tăcere terlbilă. Se auzea în cancelarie numai scîrţîitul peniţei pe hîrtie, ca un fel de fluier ascuţit. Pe pereţi erau tablouri mari, cu fotografii de absolvenţi, rotunde, aşezate simetric pe un carton comemorativ. Cu asemenea tablouri era tapiţată toată cancelaria. Lui Andrei tot decorul îi era cunoscut. Dar prea era acută tăcerea.

După un timp, directorul lăsă tocul, îşi trecu mîna pe frunte, îşi aşeză musteţile şi se uită lung la Andrei.

Curios ! Directorul avea un aer de blîndeţe, şi de compasiune.

— Darie, îmi pare foarte rău, dar trebuie să-ţi aduc la cunoştinţă că în consiliul profesoral de astăzi s-a pus chestiunea situaţiunei dumitale în liceu. Profesorul Diaconu a susţinut că nu mai poţi rămîne între ceilalţi elevi, pe care-i poţi îmbolnăvi şi fizic şi moral, şi că eşti o perpetuă primejdie. Dumneata ştii că domnul profesor Diaconu este şi senator şi că are o mare influenţă asupra tuturor colegilor din consiliu. Fără îndoială că atitudinea lui este exagerată. Eu personal te-am susţinut, pentru că eşti un băiat bun. Nu s-a ajuns însă la nici un rezultat. Discuţiunea a fost amînată pe joi.

Ţi-am spus toate acestea, pentru că, e bine poate să vorbeşti şi să-l rogi pe Diaconu. Poate va ceda. Altfel va fi greu...

Directorul, vorbind, se uita cînd la Andrei, cînd lăsa ochii în jos, uitîndu-se la mîinile care se jucau cu vîrful cravatei, deasupra pîntecelui.

Avea aerul jenat al omului care vrea să se scuze. Directorul o fi avut o conştiinţă mai dreaptă.

Lui Andrei îi ardeau obrajii şi-i tremurau picioarele. Nu ştia ce să aleagă în el : sentimentul de revoltă sau stînjenirea pe care o simţea la aluziile directorului.

Brusc, ca şi cum un piston ar fi pompat deodată puternic în el, prin ochi îi ţîşniră lacrimi...

— Asta am vroit să-ţi spun... adăugă directorul...

— Bine, domnule director, răspunse Andrei.

Între timp directorul se apropiase de el. Îl cuprinse de bărbie, se uită fix în ochii lui, şi apoi, cînd acesta se întoarse spre uşă ca să iasă, îi puse mîna pe umăr, în semn de protecţie sau de deznădejde şi de milă.

47

În aceeaşi seară la Mîndreşti, părintele Valeriu intră pe poartă în ceasul cînd întunericul se lăsase, şi casa albă dată cu var îşi desfăcea conturul lunatic pe fond negru.

În duminica aceea părintele Valeriu n-a slujit.

Aceasta nu se întîmplase niciodată. Plecase de dimineaţa singur, pe jos.

Se întorcea acum, obosit, cu ochii aiuriţi, tulburat şi straniu. Aristiţa stătea întinsă pe pat. Cînd auzi cleampa de la uşa din faţă, sări drept în picioare şi întredeschise uşa. Valeriu trecu hotărît în odaia lui. În aer, în întuneric, în tot ce înconjura, era o încordare care se simţea apăsător şi greu.

Aristiţa asculta cu urechea lipită de uşă. Inima ei bătea repede şi tare. Bătaia trecu prin ureche în uşă şi răsuna înăbuşit ca şi cum ar fi bătut încet, cu pumnul, cineva de dincolo, din antret.

Îşi strîngea cu mîna tremurîndă halatul pe piept.

Îl aşteptase toată ziua. Avea febră. Îi băteau şi tîmplele şi toată carnea de pe ea, toţi muşchii, toate vinele zvîcneau prea tare. Îi tremurau picioarele. În trupul ei treceau valuri de vid, cu goluri de aer.

Un leşin lent alterna cu o energie crescută şi aprigă.

Alături, în odaia lui Valeriu nu se auzea nimic.

Deodată parcă a căzut ceva tare jos. Şi iar tăcere.

Aristița crezu că s-a întîmplat o nenorocire. Înnebunită trînti ușa în lături și intră cu priviri disperate în camera lui Valeriu. El era în genunchi, cu capul pe marginea patului, în mîini.

Aristița întinse brațele. Halatul se desfăcuse și sînii ei tari se ghiceau vii sub cămașă.

Valeriu sări în picioare. O privi întunecat, o clipă. Apoi o apucă în brațele lui tari și aspre. O strînse de umeri. O privi. Și își înfundă capul între sîni.

Se lăsă cu trupul lui înălțat în vîrful picioarelor deasupra ei, dominînd, negru și masiv, pînă ce ea se frînse sub greutatea lui, pe pat.

Halatul se desfăcu în lături.

În Valeriu se înălțau talazuri repezi care zvîcneau fierbinte. Era tot încordat și strîns ca un pumn de fier. Gîndul îi era fix și crispat, dureros. În odaie era întuneric. Pielea moale de pe pulpele Aristiței i-a fript degetele. Se aruncă într-o prăpastie caldă și dulce... Deodată văzu de aproape, ochii măriți ai Aristiței, drept în fața ochilor lui. Niciodată n-a văzut doi ochi așa de aproape. Erau stranii și siniștri. Erau ieșiți din orbite. Pupilele erau dilatate cu exagerare. Parcă și vinișoarele pe retină erau congestionate. Fruntea era și ea strînsă într-o tensiune indescriptibilă. Mîinile ei îi căutau umerii lui tari. Parcă-i lunecau pe ei. Sau poate era o dezmierdare. Apoi degetele ei se crispară și se înfipseră în umeri, în spate.

Ce zbucium! Cugetul rămase pierdut, prins de talazuri, bătut de pereți, dat la fund, amețit de lovituri.

Talazul a crescut... a crescut... a crescut... apoi s-a retras liniștit spre adîncuri mistice fără fund. E pace și deznădejde. A trecut ceva mare și puternic prin fața lor, prin ei, și s-a pierdut. A fugit.

Valeriu se simți deodată singur, amăgit și părăsit.

A pierdut tot. Pentru ce ?... Himerele s-au scoborît în întuneric cu mîinile la ochi. Totul a fost himeră şi vis !... Îl cuprinse o deznădejde fără seamă. Ce-a făcut ?! In capul lui înfierbîntat încă şi golit sunau clopote de alarmă...

Mîinile lui căutară involuntar într-o crispare, pieptul Aristiţei. Era moale. Lunecară spre gît. Sub degetele lui se zbătea colcăind, în vinele gîtului, sînge şi viaţă.

Ce am făcut !... În conştiinţa lui Valeriu crescu spaimă şi furie.

Degetele lui simţeau vinele curgînd dedesubt.

Ochii îi crescură.

Gîndul îl străfulgeră repede, fără putinţă de împotrivire.

Nici nu ştiu ce face. Era un ordin din el sau mai de departe.

Strînse degetele strîns. Împreună amîndouă mîinile. Dedesubt zvîcnea puternic. Trupul Aristiţei se zbătu desperat, încovoiat în spasm de agonie.

Valeriu strînse cu îndărătnicie. Gîtul ceda tot mai mult ca ceva dezumflat.

Apoi, trupul Aristiţei mai mişcă o dată încet ca într-un vis şi parcă adormi.

Valeriu mai ţinu gîtul strîns cu amîndouă mîinile. Se temea, ca de o fiară, să n-o lase cu viaţă.

Cînd le descleştă, tremurau.

Trase halatul peste trupul gol care lumina în odaie.

Îşi trecu mîinile prin păr şi se uită în lături, nedumerit şi fricos.

Se uită la mîini. Îi tremurau.

Deschise fereastra.

Apoi, ca deşteptat dintr-un somn lung, sări cu spaimă pe geam şi începu să alerge prin curte, strigînd în gura mare :

— Am ucis diavolul... Am ucis diavolul... Diavolul !...

În sat era linişte. Cîţiva cîini lătrau departe. Nimeni nu auzea nimic...

Cucuveaua din podul grajdului zbură speriată, cu ţipăt sinistru, spre hogeagul casei, pe care se aşeză ca o urnă de cenuşă.

— Sfîrşit —

(Aici se isprăveşte prima parte din viaţa acestor oameni.)

Olăneşti

ÎNĂLŢAREA LA CER

1937

PARTEA ÎNTÎI

DOSAR 1337/191...

1

Între zidurile vechi ale cetăţii de odinioară, Galata, este instalat penitenciarul preventiv. În curte, dincolo de meterezele zidurilor înconjurătoare şi alipite de ele, sînt camerele închisorii. În dreapta intrării, o clădire mai curată cu etaj : locuinţa directorului. În mijloc biserica.

În curte e linişte. Din cînd în cînd, cîte un deţinut în haină vărgată, urmat de un soldat cu arma în cumpănire, traversează pămîntul bătătorit dintre case. Perechea aceasta nedespărţită se întîlneşte mereu, ca un simbol al întregii vieţi. Valeriu, numărul 324, are o cameră în colţul de nord al arestului, la capătul unui culoar care miroase acru a mîncare vărsată pe piatră, ca o sală de spital murdar.

Valeriu locuieşte împreună cu un băiat de 25 de ani, cu Costică Mititelu, fost casier la banca „Cumpătarea".

Deţinuţii îşi cunosc reciproc întîmplarea care i-a adus acolo, şi aşa cum cred ei şi acum că ar fi trebuit să fie, şi aşa cum a fost cu adevărat. Tainele sînt puţine. O ciudată nevoie de mărturisire a dezlegat, seara, limbile, şi ceea ce n-a putut afla niciodată nici cel mai vajnic judecător de instrucţie se ştie acolo precis cu toate amănuntele. Fiecare deţinut este la rîndul lui povestitor şi duhovnic. De obicei, destăinuirile se fac între patru ochi, şi atunci între perechea aceea de oameni se leagă o prietenie strînsă, ca o frăţie de sînge.

Valeriu n-a vorbit nimănui, nimic... Nici sie însuşi nu a putut să-şi facă vreo mărturie. Nu înţelege de loc de ce-i aici. El n-a săvîrşit decît porunca Domnului. Altfel nu putea să facă. Altfel ar fi fost un păcătos. Asta nu poate să înţeleagă nimeni. Nici el însuşi nu poate pricepe, dacă se gîndeşte şi caută să dezlege cu raţiunea ceea ce s-a întîmplat. Ce-a fost nu este totuşi atît de limpede. Nimic nu putea sfîrşi lupta de fiecare clipă, decît ceea ce a trebuit să facă. A adus credinţei sale neîntinate, cea mai cumplită jertfă : tot ce-l lega fiziceşte de viaţă. E un păcat ? Unde-i greşeala ? A spiritualizat totul, în clipa în care se simţise tîrît deasupra unui abis, din care altfel nu ar mai fi fost cu putinţă o revenire. E o greşeală să te ridici deasupra ta însuţi ? E păcat să te simţi dus în prăpastie şi să scapi sacrificîndu-te ?...

Valeriu păstrează, închisă, taina faptei lui. Justificarea nu şi-o caută şi nu şi-o dă singur şi conştient. Ea stă în construcţia lui spirituală, şi se impune ca o realitate independentă. Nici nu caută să o întărească sau să o complice. Nici măcar nu o meditează, dar o simte prezentă ca un mare adevăr, care îl susţine.. Nu are nici mustrări, nici părere de rău. Primeşte destinul cu ideea unei superiorităţi neînţelese. Are convingerea că a răscumpărat două suflete printr-o crimă care i-a înălţat pe amîndoi, şi pe Aristiţa şi pe el. Aici, pe pămînt nu are de dat nici o socoteală, nimănui. Judecata lui nu poate fi decît în alte regiuni.

A fost luat de viaţă, a fost amăgit, a fost atras în cursă. A cunoscut iluzia şi obsesiunile ei şi-n faţa golului şi zădărniciei s-a reluat în mîini şi a ucis. A rămas omul fără iluzii şi fără nici o legătură în viaţă. E propriul lui strigoi : propriul lui supravieţuitor.

Valeriu, în închisoare, s-a strîns şi mai mult în el. A început să fie un asistent la propria lui viaţă. Trebuia numai, în orice chip şi oriunde, să-şi îndeplinească misiunea, să pre-

dice marea renunțare la viață și la înșelătoarele ei plăceri, să realizeze în alții ceea ce el însuși n-a putut întrupa.

În ziua în care a fost adus, ploua. Pe cărarea construită din cărămizi puse una lîngă alta, mergea înainte intendentul, apoi Valeriu și, în urmă, caporalul de gardă. Din streșina de șindrilă veche curgeau șiroaie. Era un miros de pămînt ud și de iarbă, ca pe cîmp. Cînd păși în ușă, Valeriu avu chipul iluminat de parcă o clipă norii s-ar fi dat la o parte și ar fi apărut soarele. Două paturi de scînduri, o măsuță, o bancă fără rezemătoare. Dușumelele erau murdare de noroi. Înăuntru era o răceală străveche și miros de mucegai și de ceva acru.

Ce neașteptate și nenumărate sînt împrejurările vieții ? !...

Mititelu era pe marginea patului și se uita atent la o gheată, ca la o pasăre moartă pe care ar fi ținut-o în mînă.

— Patul din fund.

Părintele Valeriu gîndi : „De acum începe alt «timp»." Fără dorinți și fără speranțe, timpul este altfel. E mai lent și mai lipsit de importanță. Cel ce nu mai vrea să ajungă nicăieri, merge încet și calm !.

Mititelu îl privi timid și naiv. Trecea prin penitenciar cum a trecut și prin dragoste, ca printr-un vis naiv. Avea o tinerețe îmbătătoare. Era un alergător după himere — un iluzionist născut. Purta și în odaia sinistră, un zîmbet de înger nevinovat, care a căzut acolo fiindcă a fost rănit într-o aripă.

Ținuta de stafie rigidă și tăcută a lui Valeriu i-a stins surîsul. Avea ceva de pastor sever și neînțeles. Acesta trebuia să-i fie confesorul ? Îl îngheță figura aspră, parcă sculptată în lemn, a lui Valeriu. Ar fi vroit un tovarăș de iluzii, sau dacă nu se putea, singurătatea ultimelor zile în care se refugia în puținele momente de repaos.

Lui Valeriu, această viaţă în doi, care începea atunci, i se păru ciudată. În sine, se simţea singur ca o statuie. Orice tovărăşie i se părea cu neputinţă. Va trebui să vorbească ?... Ar fi putut cel mult să scrie... A scrie este a vorbi singur, — şi asta ar fi putut să facă.

Ieşi îndată în uşă şi privi afară. Ploaia cădea dîrză şi oblică. Întinse mîna să prindă în palmă şiroaiele care curgeau din streşină. Apa era rece şi el se simţi, deodată, înviorat. E bine că plouă şi la închisoare, şi-n curtea închisorii : aduce aminte de viaţa din afară, de cîmp... Vra să zică, nu sînt rupte toate punţile. Dar asta-i era acum indiferent. Aerul rece şi ploaia parcă-i spălau privirile şi ochii întunecaţi.

În pragul altei uşi, în partea opusă, alt deţinut privea în gol ploaia care cădea. Parcă ar fi fost toţi nişte oameni liberi, care s-au adăpostit pînă s-o însenina.

În turlele bisericii, pe grinzile cenuşii de care atîrnă clopotele, se ciuguleau porumbei vineţi şi albi. Sînt închisori şi pentru porumbei ? !... Huruitul lor bulbucat s-auzea surd prin ploaie. Funia de la clopote se clătina uşor de vînt. Cine ştie ce spirit vroia să sune, şi nu izbutea !

Valeriu se familiariza cu decorul. Zidurile înconjurătoare erau murdare şi jupuite. Mersul santinelei, sus, pe puntea de scînduri, suspendată la înălţimea zidurilor, se auzea înăbuşit ca o bătaie surdă în cap.

Valeriu simţi un sentiment de singurătate şi de nedreptate, ca un fior rece care-i trecu prin spate, şi se scutură, înfrigurat.

Pentru ce toate acestea ? !... Viaţa se plăteşte scump. I se păru că omul este creat ca să nu existe, sau să-şi simtă propria lui existenţă cît mai puţin ! Numai aşa se poate trece, fără tulburări, dintr-un întuneric spre celălalt.

Ploaia cădea într-una. Zidurile limitau, pătrat, jos şi cenuşiu, orizontul. O cioară trecu diagonal pe deasupra, în-

tr-o clipă lungă și leneșă. Aripile-i fâșîiră în zborul lent, ca o rochie purtată, aerian.

Într-un uluc spart și stingher, la capătul clădirii, ploaia bătea sec și dezalterat.

Un clopot, semnal de adunare, alungă toată tihna aceasta tragică.

2

Nu numai oamenii din comuna Mîndrești dar și oameni din locuri îndepărtate, de unde veneau să le citească pentru lecuire, au făcut cereri la mitropolie să-l ierte și să-l lase mai departe la locul lui de păstor pe părintele Valeriu.

Țăranii nu credeau în vinovăția lui Valeriu. Nu fiindcă tăgăduiau fapta, care se întîmplase fără îndoială, dar fiindcă, fără nici o explicație, ei nu-l găseau vinovat. Țăranii păstrau pentru Valeriu o mistică credință, care-l scotea din literele legii și chiar deasupra celor pămîntești. Nu-i supăra ceea ce făcuse părintele Valeriu Darie ; primiseră la început vestea cu bănuială și cu multă mirare. Dar, după ce au știut că totu-i adevărat, au apăsat toată vina asupra Aristiței. Au blestemat muierea și l-au absolvit pe Valeriu.

Nici nu l-au plîns. Au găsit că așa trebuia să fie și așa urma să facă. Ei erau mai aproape de legile cele nescrise ale firii, în care asasinatul nebun din noaptea de la Mîndrești nu era nici un păcat. Ia ! o pacoste !

Pentru atîta lucru, pentru această nedreptate pe care ei n-o înțelegeau, țăranii nu voiau să renunțe la părintele Valeriu. Nu era în această hotărîre a lor, nici milă, nici judecată. Era numai punerea lucrurilor din lume în albia lor firească și supunerea la ele. Era un punct de vedere învățat din întîmplările vieții, pe care țăranii îl purtau în ei prin

instinct, şi pe care ceilalţi oameni stricaţi de legi omeneşti şi aşezări vremelnice, nu-l puteau înţelege.

Duminică dimineaţă, ţăranii din Mîndreşti s-au adunat toţi sub cele două sălcii bătrîne cu coaja albă, din faţa primăriei. Nu se sfătuiseră mai dinainte. A fost numai o întîmplare, dar foarte puţini oameni din sat au lipsit. Biserica era închisă. Sfîntul potir era acoperit cu năframa aceea, în cruce, tivită cu argint. Spiritele, în cripte, se minunau. Gura sfîntă, care se împărtăşea cu fiecare slujbă, sta acum pecetluită de nedumerire şi spaimă de sine. Îngerii zburau şi se aşezau nesperiaţi pe lanţurile cădelniţelor atîrnate în faţa icoanei Maicii Domnului înaintată, singură, în dreapta altarului. Ştiau poate unde este păcatul ?...

Ţăranii se consfătuiau în grupuri. Nici unul nu se minuna. Înţelegerea era peste tot aceeaşi. Era o supărare care-i apăsa pe toţi, cum ar fi după o grindină care le-a bătut recolta. Cîteva femei ascultau deoparte, fără să se amestece în vorbă, cu mîinile la gură şi cu tulpanul strîns.

Persista o încordare de gîndire. Cînd a venit primarele Burlacu, oamenii s-au adunat încet în jurul lui. Burlacu e calm şi tacticos. Stă cu braţele încrucişate pe piept, cu capul rezemat în bărbie şi cu mustaţa blondă căzută pe gură. Se uită cînd la unul, cînd la altul pe sub sprîncene. Vrea să-i asculte pe toţi ; să adune tot ce spun. Făptura lui zdravănă se scutură numai din cînd în cînd, clătinînd din umeri şi schimbînd cînd un picior, cînd celălalt, înainte.

— Eu zic, aşa, că asta nu se poate, dacă satul şi comuna vrea... spuse Vasile Vieru.

Toţi oamenii se înturnară cu faţa spre el ; parcă ar fi dat o comandă.

— Poi cum ? Aşa preot nu-i nicăieri. Nici n-avem să mai găsim. Noi îl vrem... Asta... aşa a vrut Dumnezeu, adăugă Costache Vornicu.

Şi toţi oamenii se înturnară de data aceasta cu faţa spre dînsul, îndărăt, fiindcă Vornicu era tocmai la marginea cercului ce se făcuse împrejurul lui Burlacu.

— Noi trebuie să trimitem cerere la mitropolie.

— Şi la rege... adăugă altul.

Din tot satul, care era adunat acolo, numai aceştia, vreo patru, îşi dădeau cu părerea, susţinîndu-se unul pe altul. Ceilalţi ascultau şi dădeau din cap.

— Bun, să facem cerere şi să o semneze toţi, la primărie, hotărî Burlacu, ca o încheiere la toate cele auzite.

În cor, toţi ţăranii aprobară.

— Daa...

Şi primarele porni tacticos, călcînd apăsat, spre uşa primăriei, iar ceilalţi îl urmau parcă răzvrătiţi. Acum vorbeau toţi între ei şi s-auzea un murmur necontenit, fără să se desluşească anume vreun cuvînt. Unii s-au aşezat pe jos, lîngă gardul de ostreţe, alţii pe scările de intrare. Cei mai mulţi au rămas în picioare, adunaţi din nou în grupuri mici.

— Apoi, pe Gheorghiţă al meu el l-a vindecat. Am fost la toţi doftorii, pînă la Ieşi, şi nimic ! Se strîngea şi se zvîrcolea. Numai în două vineri i-a citit părintele Valeriu, şi gata.

— Da... şi fata mea Nătăliţa tot aşa...

— Şi cel care venise tocmai de la Călineşti, şi care avea ducă-se pe pustii tot aşa...

— Da... slabul cela de pe la Dorohoi care nici nu putea merge.

— Da... Ion Pricop, că-i făcuse acuma şi pomenele, şi a înviat...

— Şi femeia ceea mută de la Corni...

— Nu se poate, una ca asta !...

— Să scrie că noi îl vrem şi nu-l lăsăm.

Unii erau mai porniţi şi vorbeau mai apăsat, alţii adăugau numai cîte o vorbă de aprobare, cu un calm impresionant şi

sigur. Dacă ar fi fost atunci cineva să spuie altfel și să încerce să-l ia din sat pe părintele Valeriu, ar fi fost sfîșiat.

Ca și cum cineva i-ar fi strigat înăuntru, se strecura cîte unul pe ușa primăriei, semna răspicat și strîmb și apoi ieșea, așezîndu-și musteața ca după o treabă isprăvită.

Petiția a fost alcătuită de Vasile Vechiu, care fusese pe vremuri notar și scria foarte caligrafic. Învățătorul din Mîndrești, Ion Ciochină, n-a vroit s-o compuie el, fiindcă el este de altă părere. Nu-i pentru iertare. El e un om de ordine. Crima trebuiește ispășită. Alte abateri de la lege, mai mărunte, se mai pot trece cu vederea. Printre ele, în special, abuzurile la cooperativă sînt în primul rang. Rezultatele unei inspecții neașteptate, în anul trecut, au fost cam negre. Domnul Ciochină a fost chemat pe la instrucție de cîteva ori. A intervenit deputatul Eracle, și s-a aranjat. Afacerea s-a clasat. Are și o ordonanță de neurmărire ca un certificat de cinste. De atunci este și mai întreprinzător, ca și cum ar fi în zona unei epoci de inamovibilitate absolută. Crima părintelui Valeriu este însă cu totul altceva!

Domnul Ciochină, nici nu scrie, nici nu semnează. El nu vrea să amestece răspunderea școlii în asemenea tulburi și grele fapte.

Domnul Ciochină are un trup mic și uscat. Merge totdeauna repede de parcă l-ar alunga cineva. Și vorbește repede... Se uită cu capul puțin înclinat și cu ochii de-abia crăpați. Are o privire de vulpe ieșită la soare. Școala îl încurcă foarte mult. Altfel ar face pe cont propriu, sub firma cooperativei, care-i părtașă numai la pagubă, afaceri mai importante. Așa... n-are timp de ajuns.

E proprietarul unei mori în vale, în marginea satului, și are și o mașină de treierat, cu care exploatează pe țărani. E strîngător și calculat.

El nu se amestecă în procesul părintelui Valeriu. Nu vrea să aibă nimic cu „popa" nici pentru, nici contra. E un

„neutral“ prin fire, ori de cîte ori nu se poate bănui rezultatul, — ca toți profitorii.

Burlacu, primarele, n-a putut să scrie petiția, fiindcă el nu știe decît să semneze... măcar că e cel mai de ispravă, și mai gospodar om din sat. El, chiar cînd împrumută popușoi la oameni, în ierni grele, însemnă banițele pe ușorul ușii de la hambar, cu cîte o liniuță fiecare. Semnătura lui e ca o parafă și-i foarte complicată și cu floricele. O scrie pe de rost. E primar în Mîndrești de douăzeci de ani, sub toate partidele.

Burlacu însă a ținut să dicteze petiția, ca să fie cît mai tare, și să înțeleagă Înalt Sfinția sa că hotărîrea satului asta este și nu alta.

Coala de hîrtie liniată a fost umplută de semnături și urme violete de deget, pe toate patru fețe. Iscăliturile erau aranjate pe două rînduri una sub alta, ca și cum fiecare om ar fi stat unul în spatele celuilalt, și toți, în spatele părintelui Valeriu...

Și țăranii s-au întors acasă, mulțumiți ca după o zi de prășit.

3

Casa parohială din Mîndrești era pustie. Storurile de pai erau lăsate pînă jos. Nimeni nu mai intra prin odăi. Un întuneric masiv se așezase peste mobilele cunoscute. Fotografiile de pe pereți, din cadrul oglinzii mari, nu se mai puteau vedea una pe alta. Trupul mort al Aristiței parcă ar fi rămas încă înăuntru. Cîteva zile a fost acolo mulțime zgomotoasă. Oameni au intrat și au plecat. Ușile erau deschise. Procuror, jandarmi, țărani s-au perindat cu seriozitate și spaimă. Toți păreau gînditori și preocupați de o mare problemă. S-a vorbit în șoapte ; s-a tropăit sonor pe dușumelele

goale, de pe care covoarele au fost ridicate. Acum, în schimb, e o liniște desăvîrșită. O albină prinsă între geamuri, atunci cînd s-au părăsit odăile, s-a zbătut o bucată de vreme, și apoi a căzut și a pierit de foame și de oboseală. Parcă și streșina largă a casei a căzut mai jos, peste cerdac. E ca o pleoapă care cade și se închide, acoperind lumini și viziuni. S-au prins funigei de stîlpii cerdacului, de ușorii ușii și joacă subțiri în bătaia vîntului, de parcă s-ar destrăma o pînză, cu fire rupte și neregulate. Portița de la cerdac e închisă cu zăvorul. Și zăvorul e ruginit. Frunze veștede s-au adunat sub pereți, în colțul adăpostit dinspre grădină. Buruieni sălbatice au crescut înalte, pînă la marginea de sus a ferestrelor, și acum sînt aproape uscate și mototolite. Troscotul verde și nalba au acoperit cărarea care ducea de la portiță la bucătărie și cea care ducea de acolo la ușa casei mari. În ogradă, nu se vede toată ziua nici o mișcare. Numai copacii trosnesc în grădină cînd e furtună, și scîrțîie ușa de la pod, scuturată într-un cîrlig strîmb, care o lasă să joace.

Catinca dormitează. Fruntea îi ajunge aproape de genunchi. Deodată tresare. S-a auzit ceva ca o dupăitură, peste gard. Nu e nimeni. Cine să fie ? !

A căzut numai un măr domnesc din vîrful copacului. Pomii au continuat să-și desăvîrșească rostul ; au rodit, au crescut fructele, și acum le leapădă, grele și coapte. Pomii au încercat, singuri, să perpetueze viața, ca și altădată. Au crezut că o mai pot face. Pest-un an, peste doi, vor renunța și ei.

Nu mai vin nici vrăbii în liliacul de-a lungul gardului care desparte grădina, nici nu se mai culcă în streșina grajdului. Toată ziua nu se aude nimic. Numai de pe drum se aud pași de oameni și vorbe. Semne de viață vin numai dinafară.

Catinca nu iese în sat. Nici în curte nu umblă. Parcă ar fi legată în bucătărie. Nu îndrăznește să meargă decît în pragul ușii. S-a sălbăticit. I-i spaimă de oameni. Dacă ar

vedea vreunul intrînd pe poartă s-ar înspăimînta, s-ar ascunde sub pat sau ar rupe-o de fugă. Veghează, atent şi concentrat, liniştea aceasta de mormînt.

Toamna răreşte frunzele din nuci ; vîntul le mătură, le aruncă peste gard, le poartă pe sus, le adună în cerdac, pe prispa bucătăriei. Foile lor aspre şi late sună zgîriind pereţii. Parcă şi ele ar voi să acopere totul. Ziua şi noaptea trec la fel ; lumina sau întunericul sînt indiferente şi inutile. Ar putea să fie mereu noapte între gardurile casei parohiale de la Mîndreşti şi să rămîie casa şi grădina ca un bloc de piatră neagră, ca înfăşurate într-un giulgiu negru.

E mult de cînd Catinca n-a scos nici un cuvînt, de cînd n-a văzut pe nimeni. Poate lumea nici nu mai ştie de existenţa ei. Singură, nu poate vorbi. Poate s-a dezobişnuit să mai şi gîndească. Poate tot ce face este mecanic şi lipsit de voinţă. Vîntul îi duce peste umeri frunze moarte în tinda bucătăriei, unde se mai mişcă pe podeaua de lut, ca nişte păsări care se zbat în agonie.

Cînd apune soarele, aerul e rece. Catinca îşi strînge peste urechi şi sub bărbie un tulpan negru, cu un gest repede.

Noaptea, jur împrejur, în sat, se aud lătrînd cîini, cînd lent şi adormit, cînd repede şi insistent. Parcă toţi cîinii din sat ar păzi casa asta pustie şi ar lătra împrejur.

Pentru Catinca totul se pare sfîrşit. Parcă nu ar face decît să-şi aştepte moartea. Din tot ce a fost şi cît de repede s-a petrecut, ea nu înţelege nimic. Nici nu judecă. Ea păzeşte. Aşa de mult s-a deprins ca toată casa să fie pustie şi aşa de mult i se pare de cînd pe-aici era mişcare şi intrau oameni, încît dacă deodată l-ar vedea pe părintele Valeriu ieşind pe uşă, ar muri de spaimă. I s-ar părea că morţii au început să umble.

Gardul din fund s-a dărămat singur. Acum e culcat peste buruienile care îl susţin, oblic. Cum de a avut tăria să cadă ?

Grajdul, odăile, toate sînt cuiburi cu tăcere. O tăcere pe care nimeni n-o ascultă. Stafiile și strigoii ar putea să nu se retragă nici ziua și să umble prin curte. Pe Catinca mai curînd ar surprinde-o apariția unui om viu decît o arătare. Numai cu o stafie ar putea sta de vorbă. Dar nu vine nici una. Nici măcar sufletul nedumerit și surprins al Aristiței.

4

Deputatul Vasile Pantelimon are o socoteală cu ministrul cultelor. „Coconu Vasile" aranjase o afacere la Culte, și ministrul l-a purtat cu vorba și nu i-a făcut nimic. Se angajase pentru numirea unui teolog la parohia din Sulița. Tîrgul îl făcuse strîns : a cerut pentru treaba aceasta zece mii de lei și căzuse de acord pentru opt mii și patru sute. S-a ținut tare. Teologul era feciorul unui mare negustor de porci din Burdujeni. Avea parale. Și dacă are, să dea ; acesta era principiul nivelator al deputatului Pantelimon, care era geambaș de cai și negustor de vite cornute. Nici un sentiment de colegialitate pentru Tudose.

„Dacă-și vrea băiatul popă la Sulița să numere. Și să numere mult că «asta-i pe viață» și are timp să amortizeze".

Vasile Pantelimon nu era la prima lui afacere. Era băiatul unui cioban. Ca omagiu adus tradiției, pentru costum național : berneveci, cămașa afară, cu flori, o bondiță de oaie. Era voinic și îndesat. Avea vorba lată și timbrul gros. De la o bătaie cu cuțitele rămăsese cu o cicatrice deasupra ochiului stîng, pe care-l ținea mai închis.

Prin meseria lui cutreierase toate iarmaroacele din nordul Moldovei, dar mai cu seamă era cunoscut în județul Sucevei. În tinerețe, pe cînd granița austro-ungară era la Ițcani, tînăr și întreprinzător, făcuse contrabandă de boi. Lumea-i spunea simplu, Pantelimon. Unii pretindeau că e frate bun cu un

bandit Pantelimon, care fusese prins și împușcat de jandarmi mai înainte cu vreo opt ani.

Umbla prin sate mai întotdeauna călare, cu poalele cămeșei desfăcute pe crupa calului, cu bondița descheiată, ca să iasă la iveală pieptul bulbucat și păros. Mînecile largi îi cădeau pînă la cot, lăsînd goale brațele cu mușchi și păr. Cu anii, nu era un om în regiune de la care el să nu fi cumpărat un cal, o vacă, un juncan. Toată lumea îl cunoștea. Cînd intra într-un sat, și femeile și copiii își spuneau cu admirație și cu teamă :

— A venit Pantelimon ! L-ai văzut pe Pantelimon ?...

Așa fiind, nimeni nu putea să-l bată în alegeri. Pentru el, că era în opoziție sau la putere, tot una. Adversarii nici nu puteau intra în județ. Le ieșea la drumul mare și-i ciomăgea.

— Să mai poftească și altădată.

Era cel mai tare om politic.

Cum de a îndrăznit atunci ministrul cultelor să nu susție propunerea lui Tudose pentru Sulița ?... și să piardă din mînă, pe degeaba, opt mii patru sute de lei !!...

Se deschide Parlamentul. Acum e timpul lui Pantelimon. Va face o interpelare „drastică"... în numele românismului și al bisericii ortodoxe, amenințată în temeliile ei. Și va chema la răspundere. Și va cere ca justiția să-și facă datoria, „întreaga datorie".

— Lasă, că-l învăț, eu minte ! Auzi... opt mii patru sute de lei.

Pantelimon se gîndi că e bine să mai încerce o preavizare. — poate ministrul se răzgîndește. Altă numire încă nu s-a făcut. Și cuvîntul ministrului la mitropolie este hotărîtor. Nu poate fi refuzat.

De aceea, cu două săptămîni înainte de deschiderea Parlamentului, ziarele au anunțat că deputatul Vasile Pantelimon, popularul tribun din nordul Moldovei, a depus la bi-

roul Camerii o senzațională interpelare adresată ministrului cultelor.

Dar, interpelarea nici nu se depusese.

Între timp, deputatul Pantelimon trecu din nou pe la minister. Tocmai avea și o altă treabă cu niște contravenții fiscale la Ministerul de finanțe, unde era mai bine apreciat. I s-a explicat că, în nici un caz și cu oricîtă bunăvoință, ministrul nu-și poate lua angajamente.

După altă săptămînă, ziarele au publicat fragmente din interpelarea deputatului Pantelimon, așa cum fusese compusă de învățătorul din Sulița, aghiotant credincios și vajnic al deputatului.

„Întreb pe domnul ministru de culte dacă știe în ce hal a ajuns biserica creștină, de cînd este în capul acestui ministeriu ?

Întreb pe domnul ministru de culte dacă nu crede că biserica și credința ortodoxă este temelia de bază a neamului românesc și ce măsuri a luat pentru ca această temelie să nu se surpe ?

Întreb pe domnul ministru de culte dacă are cunoștință că preotul Valeriu Darie din comuna Mîndreștl a comis o crimă odioasă, în mijlocul enoriașilor săi, și întreb ce măsuri s-au luat și cine poartă răspunderea, căci o țară fără răspundere este anarhie ?

Orice bun român nu-și poate ascunde îngrijorarea de soarta bisericii creștine, atunci cînd asemenea crime se săvîrșesc de apostolii ei, adică tocmai de acei cari ar trebui să o apere și s-o sfințească.

Am convingerea că justiția țării, pe care o cunosc, își va face toată datoria, dar pînă atunci întreb ce măsuri a luat ministrul cultelor pentru liniștirea spiritelor drept-credincioase ?

Această interpelare poartă adeziunea miilor de țărani, pe care îi reprezint și a căror credință sfîntă sînt dator să o apăr cu cinste și cu dreptate.

Dacă răspunsul ce mi se va da nu va fi mulțumitor, îmi iau dreptul de a dezvolta interpelarea cu actele pe care cer să mi se puie la dispoziție, fiindcă nu putem lăsa să ne pierdem credința și încrederea în biserică și în slujitorii ei".

Așadar, datorită întîmplării ciudate că ministrul de culte rezistase stăruințelor deputatului Pantelimon și că acesta își vedea pierduți optmii patrusute de lei, justiția socială începuse să funcționeze în toate resorturile. Așa dar, nici o vinovăție nu poate rămîne fără pedeapsă. Societatea este așa fel alcătuită, încît dintr-o împrejurare fără legătură, ca aceasta, se pun în mișcare forțele ei represive, — care să restabilească echilibrul și buna dreptate.

Țăranii din Mîndrești așteptau răspuns la cererea pe care o semnaseră cu toții încă din vară.

Două dreptăți stăteau față în față.

Și mai era și a treia, — aceea a părintelui Valeriu.

5

Andrei intră direct din vis și naivitate, în viață. Împrejurările l-au pus deodată în fața realităților. A trebuit să se ia în mîini, să se uite pe sine, să devină om. O seriozitate aspră înlocui lipsa de grijă din liceu. Într-o singură zi cunoscu crima, moartea, nenorocirea, nedreptatea, răutatea, răspunderea... Ca și cum ar fi trecut prin foc, a pășit în viață, transformat, conștient, îndărătnic.

Nici o clipă nu s-a lăsat prins de deznădejde, nu a mers cu capul în jos și cu umerii îndoiți. A simțit prin instinct că trebuie să fie tare și pentru el și pentru ai lui. A luat hotărît, a executat. Și-a dat seama că a ajuns capul familiei,

la optsprezece ani, și că soarta tuturor depinde de tăria lui. Cînd s-a întîmplat această transformare? Sînt alții care n-o simt într-o viață întreagă. Pe unde apucase el? Nu mai are timp de îndoieli și deznădejdi. Merge ca pe o punte îngustă, deasupra unei prăpăstii adînci. Toată ființa lui este încordată, să nu cadă. Privirile sînt fixe și concentrate. Un singur gînd îl stăpînește: să treacă dincolo, să nu cadă. Puntea aceasta mai are oare vreun capăt? Știe bine de unde a pornit. Dar unde o să sfîrșească? Nici măcar întrebarea aceasta nu se poate pune cînd mergi pe o punte îngustă, fără să te prăbușești. Rămîne cu putință numai îndărătnicia și victoria fiecărei clipe.

A fost chemat de procuror, întrebat, confruntat. Și judecătorul de instrucție l-a interogat inutil și lung.

S-a ocupat de înmormîntare. Niciodată nu se gîndise precis la moarte. Nici acum nu s-a gîndit. Nu a avut răgaz. Nici nu trebuia. Era o formalitate; ca o rugăciune făcută de un ateu într-un ceas de spaimă și de adaptare. De unde în el atîta tărie? Trăia... parcă ar mușca dintr-o piatră.

A vîndut iapa, vitele, a încuiat casa, a luat pe Ileana la Iași. A părăsit locurile copilăriei: grădina, ograda, satul, oamenii care-l cunoșteau. A pornit altă viață. A făcut-o fără melancolie, cu asprime. Parcă și-ar fi pierdut memoria și n-ar mai fi avut amintire. Trebuia să se salveze. Și nu numai pe el, ci și pe Valeriu și pe mama lui, la fel ca și cum s-ar fi salvat numai pe el. Nici nu s-a gîndit bine că e vorba de mama lui. Ar fi fost pierdut, i-ar fi venit lacrămi în ochi. Cîți ani sînt de cînd, la plecarea lui la Internat, ea îi strecura în mînă, ascunzîndu-și plînsul, douăzeci de lei: tot ce economisise în cutiuța de tablă pe care scria „Tutun regal"? Toate amintirile sînt ermetic închise și puse deoparte. Mai tîrziu...

În Sărărie este o căsuță, ca la țară. Un antret, o odaie, ochiuri de geam mici, o curte cu iarbă, o tufă de liliac; un

tei bătrîn la poartă. Acolo stau Ileana și Andrei. Din dos, se vede dealul de la Aroneanu, o pajiște uscată, cîțiva brazi, sus, la Moara de vînt, o biserică, cimitirul Eternitatea, Repedea, dealurile de la Tomești și Bucium ; un decor dezolant. Andrei l-a descoperit într-o zi, într-o după amiază de toamnă, mult mai tîrziu. Venise obosit acasă după ultimul examen de bacalaureat. Înainte exista desigur același peisaj, dar nedevelopat în camera obscură. Era într-o clipă de repaus în sine, de regăsire sau de pierzanie și rătăcire. A petrecut cu privirea tot orizontul. Era nou ! De acum, pe cîtă vreme oare, viața lui se va învîrti, aici, sub acest clopot transparent, ca o viață de gînganie închisă pentru experiență ?

Așezarea lucrurilor ridicate și transportate „de acasă", ca salvate de la un incendiu, a fost pentru Ileana o treabă care a readus-o puțin la viață. A reluat contactul cu ceva cunoscut de mult și care făcea parte din viața ei de totdeauna, de cînd era copil și pînă acum.

În toate mobilele pe cari le aranja, în toate obiectele mici, cărora le căuta un locșor mai nimerit în noua casă, găsea un sprijin prin familiaritatea lor. Parcă nu se mai simțea atît de părăsită, nici așa de străină de locuri, priveliști și oameni.

Pentru ea ca și pentru Andrei, mutatul de la Mîndești nu poate fi încă o aducere aminte, după cum o lovitură prea grea nu poate fi îndată prea dureroasă. Mai tîrziu vor reveni toate, cînd se vor așeza și vor putea fi legate unele de altele, pe încetul, într-o după-amiază de liniște și singurătate. Nici pentru Andrei nu exista nimic din ceea ce se întîmplase cu puțin timp în urmă. Nu avea timp de amintiri. Iar atunci cînd i se năzărea cîte una în minte, Andrei închidea pleoapele, scutura din cap și-și strîngea dinții pînă scrîșneau... ca și tatăl său.

Așa se închidea în el, se bloca în contra propriilor sale nenorociri trecute.

Dar, în afară și independent de voia lui sau de această tenace apărare, întîmplările acelui mutat existau, erau înregistrate adînc pentru totdeauna, și nimic nu le mai putea schimba și da un alt curs...

„Da !... Era toamnă. Poarta de ostrețe cu greu a putut fi deschisă și dată la o parte. Ruginise și se înțepeniră balamalele, iar troscotul o încleștase dinspre ogradă. Oricît au săltat-o oamenii în sus, nu putea trece peste stratul de iarbă și buruieni, și a trebuit să le taie cu sapa și să facă loc.

Așa se închisese totul în îngrădirea acelei case cu streașina grea și neagră, trasă peste frunte și peste ochi. Se făcuse parcă un bloc de care nu te puteai atinge decît dacă îl sfărîmai.

Trei căruțe însoțite de trei săteni au venit în zorii zilei.

Andrei dormise noaptea alături, la Zosin. Nu îndrăznise să se apropie de casa lui. Cînd l-au trezit dimineața, geamul și, afară, cerul era cenușii, ca prinse de o albeață moartă.

Au bătut în portiță, tare și îndelung. N-a răspuns nimeni. Nici nu putea să audă decît Catinca din bucătărie. Catinca auzea, dar se simțea cuprinsă de spaimă, poate sînt hoții ! Cine și ce aveau altfel să caute acolo ?... De luni de zile nu mai călcase nimeni în curte. Catinca își astupă urechile, ca nici măcar să nu audă și, așa, să-și poată închipui că nu-i nimic, că totul e numai o părere.

Vasile Vieru a sărit peste poartă. Cînd l-a văzut trecînd pe lîngă geamul bucătăriei, Catinca a înghețat de frică. Ușa era deschisă. Vasile a intrat și a cerut cheia de la lacătul care strîngea lanțul pe după stîlpul porții. Ea a scos de sub pat un sipețel, și din fundul lui, cheia aceea și cheia de la casă. Dar lacătul, de descuiat, tot nu s-a descuiat. Era plin de rugină, ca și cum pe fierul lui ar fi crescut un mușchi roș. Au trebuit să-l strice cu toporul.

Și au năvălit, în tăcerea ogrăzii părăsite, căruțe și cai. Din drum, pe poarta dată în lături, parcă ar fi intrat aer,

ca și cum tot ce era dincolo de gard era închis și pe deasupra, ca o casă.

Caii au început să pască lacomi iarba pe jumătate uscată, dar udă de rouă și moale. Caii întindeau un picior înainte, țeapăn și oblic, pe celălalt îl îndoiau tremurat din genunchi, ca să ajungă cu buzele cărnoase și strîngătoare la rădăcina troscotului, pe care-l rupeau cu dinții. Cînd mîntuiau de păscut locul de sub bot, clinteau căruța înainte și iarăși se aplecau.

În toată această mișcare era viață neobișnuită pentru acele locuri.

Andrei a ales din cele necesare pentru Ileana și pentru el și atîtea cîte puteau încăpea în odaia și antreul de la Iași. Înăuntru era miros și întuneric închis. Cînd a intrat vîntul pe ușă și a început să tremure ușa, perdelele de horbotă de la ferestre și fața de masă cu franjuri împletite, parcă începuseră să fugă speriate stafiile care se aciuiaseră acolo.

Cum au năvălit, în mintea lui Andrei, toate amintirile copilăriei și ale dramei ! Le-a stăpînit însă, încleștat pe sine, cu o încordare care-i subția buzele și-i umfla fălcile, și a asistat rece și abstract ca și cum ar fi fost un străin, ca un judecător care verifica o anchetă și făcea un inventar.

Cînd au început oamenii să culce cu grijă mobilele și să le scoată orizontal, după ce deschiseseră ușile duble de la intrare, parcă ar fi scos sicrie, unul după altul, dintr-o casă în care toți cei care au trăit odinioară s-au asfixiat.

Praful care s-a făcut singur din nimic și care s-a așezat fără să știe cînd și de unde, era gros pe luciul mobilelor odinioară atît de frecate de mîna neobosită a Ileanei. Degetele oamenilor lăsau acum urme lucii, ca și cum ar fi fost ude sau ar fi topit praful sub ele. Uneori, Vasile le ștergea cu mîneca întinsă, apăsînd pe cot.

Sarcofagiile acestea cu amintiri, pe care Andrei le-ar fi găsit la locurile lor, cu ochii închiși, fără de greș, ca și lu-

crurile mici, pe care nu şi le putu închipui decît la locul unde le ştia de la începutul vieţii lui, au fost dislocate cu indiferenţă, amestecate, scoase afară şi aşezate grotesc şi dezordonat pe căruţe.

Atunci, Andrei nu-şi dădu seama că fiecare obiect din acelea, oricît de mic, dus oriunde şi cît de departe, purta în el toată atmosfera casei din care a fost scos şi că, mai tîrziu, era în stare să reînvie totul, să dea la iveală şi să evoce un întreg trecut celor care l-au cunoscut după cum marilor melomani un acord, chiar izolat, le poate evoca o întreagă simfonie, pe care o pot relua exact de la acel acord înainte, pînă la sfîrşit.

Se ridicau aşa, din viaţa lui, pentru el şi pentru mama lui, ceea ce le-ar fi trebuit neapărat într-un fel de viaţă de dincolo, ca şi cum el însuşi, ca un faraon, şi-ar fi ales, ceea ce trebuia să ia cu el, în fundul unei piramide colosale, pentru veşnicie, ca să i se pară că-şi prelungeşte viaţa într-un cadru familiar.

Cînd a deschis sertarul de sus, de la bufetul simplu şi vechi, şi a dat peste cutia de tablă „Tutun Regal", şi cînd din fundul ei, sub un jurnal păturit cu o dată de atunci doi ani în urmă, a găsit doi lei şi cincizeci de bani din economiile mamei, făcute pentru el, Andrei nu şi-a putut stăpîni un nod în gît, care s-a ridicat ca un piston greu, împingîndu-i în ochi un val de lacrimi. A închis cutiuţa, şi „faraonul" a luat-o cu el, subsuoară.

Mobilele încărcate aveau un aspect ridicol şi straniu. În amestecul lor confuz, îşi pierduseră aparenţele obişnuite şi parcă de-abia puteai pricepe ce anume înseamnă fiecare. Aşa trebuie să se întîmple cu oamenii într-un accident grozav, şi pe care mai poţi să-i recompui din bucăţile răzleţite care încotro.

Peste fiecare căruţă s-a aruncat cîte un ţol mare, din acelea care serveau la vînturat orzul şi grîul. Mobilele s-au

acoperit, cum se acoperă morţii pe faţă, atunci cînd sînt desfiguraţi de boală. Aşa se mai acoperă pianele. Mobilele acelea purtau şi ele, în adînc, şi fără putinţă de exprimare, stranii şi triste muzicalităţi, pe care numai acei care le-au compus ani îndelungi le pot cunoaşte şi auzi.

La amiază, caravana era gata.

Catinca n-a ieşit deloc din bucătărie, înspăimîntată de sacrilegiu sau de groaza că rămîne şi mai singură. Se uita în ogradă şi urmărea tot ce se petrece, prin ochiul mic de sticlă cît o foaie de caiet, de la fereastra bucătăriei. Cînd s-a terminat de scos dinăuntru şi cînd a ieşit şi Andrei să supravegheze întinderea ţolurilor deasupra, peste căruţe, Catinca s-a furişat încet afară, apoi pe prispă, pînă în odaia Aristiţei, unde a stricat în bucăţele, trîntind jos şi călcînd cu picioarele, oglinda care atîrna de perete, deasupra mesei.

I se păru că mai vede chipul ca de fum al Aristiţei, ca un abur mişcător, în apa moartă şi tulbure a oglinzii.

Şi îl călcă în picioare, strivindu-l, cu gîndul că aşa îi omoară şi sufletul care-i mai rămăsese închis, înăuntru.

Şi apoi, tot fără să vadă cineva, se retrase la ochiul de geam al bucătăriei. De acest nou atentat al Catincăi, nu a ştiut nimeni, niciodată. Dar a avut şi ea sufletul eliberat, aşa, în felul în care l-a avut şi părintele Valeriu în clipa crimei.

Cele trei căruţe cu piane, sicrie sau sarcofage, au pornit spre Iaşi şi au mers două zile şi jumătate, poposind noaptea la margine de sat, unde s-au aprins focuri în şanţul şoselii, ca pentru un ritual, ca pentru a păzi sufletele lucrurilor îngrămădite în ele.

6

Se spune că în clopotniţa bisericii din mijlocul curţii penitenciarului a fost odată aşezat şi un ceas. L-au scos însă

în urma vizitei unui inspector rafinat, care a găsit că este mare binefacere pentru deținuți să simtă în bătăile acelea cum trece timpul. Totul este ca ei să aibă pînă la exasperare impresia că timpul stă pe loc. Și, în adevăr, fără nici un ceas, noaptea mai cu seamă, nimic nu arată că vremea trece și singură. Era sub cer, o așteptare prelungită și încordată.

Aceasta însă o simțeau numai deținuții noi, începătorii ; cei vechi pierduseră obiceiul de a măsura timpul. Numai așa el trecea nebăgat în seamă, mai repede.

Uneori, cînd era senin și uscat, se auzeau pînă aici, rostogolite peste ziduri, printre sentinele, bătăile ceasului de la mitropolie ; un fel de milostivire trimisă de Dumnezeu. După ele însă niciodată nu puteai ști exact ce oră este, fiindcă de obicei, de-abia la a doua bătaie îți dădeai seama că e ceasul, iar ultima se prelungea ca un ecou înainte de a se pierde. Trebuie poate să mai socotești totdeauna un ceas în plus. Important însă nu era să știi ora, ci să ai siguranța că, pe cînd stai și veghezi acolo, timpul trece și te apropii totuși de un sfîrșit. Ideea aceasta, existența vie a acestei idei era o mare mîngîiere. Parcă, în afară de ziduri, ar fi rămas un prieten complice și ar săpa cumva, prin aer, o galerie prin care, odată și odată, ai să te poți salva.

Cînd auzi pentru întîia oară, într-o noapte senină și calmă, ceasul mitropoliei, părintele Valeriu văzu în aceasta un semn divin, ca și cum cineva i-ar fi vorbit cu un vocabular cifrat, bătut în clopote nevăzute.

Seminarul e acolo aproape, cu zidurile galbene printre brazi negri. Și se văzu tînăr, naiv, plămadă neîncercată de necunoscut, în șirul de elevi care se tîrau alene și neurastenic sîmbătă seara și duminica spre mitropolie. Fusese un copil slab și palid ; purta o haină roasă, cu un chipiu scîlciat. Avea și atunci aerul unei flori de seră scoasă afară la soare, pentru o scurtă aerisire. Sumbru destin ! Uneori se desfăcea și el din rînduri pentru o jumătate de oră. O evadare. Se

uita prin vitrine, se pierdea printre oameni adevăraţi şi liberi, îşi cumpăra un lucru de nimic. Acum nu mai e cu putinţă nici o evadare de o jumătate de oră. Strîns în rîndurile cu haine vărgate! O parte din noapte s-a scurs aşa, cu amintiri, cu refacerea unei copilării destul de triste, pe care pînă atunci nici nu credea că mai trăieşte în el.

Ce curios şi straniu este cum zac în oameni amintiri de demult, pe care nu le-au mai reînviat niciodată, dar care totuşi sînt regăsite, după ani, proaspete şi neatinse!

Părintele Valeriu n-ar fi voit să mai ştie de ele. Ar fi dorit ca ceea ce a fost pînă atunci să fie ceva definitiv încheiat, pus deoparte ca ceva străin de el, izolat de ceea ce avea să urmeze mai tîrziu.

Nu-i plăcea să facă nici o legătură între copilul de atunci şi „criminalul" de acum, cu toate că şi unul şi altul, altădată ca şi acum, au ascultat noaptea bătăile ceasului de la mitropolie: odinioară mai tare, acum, de departe, mai stins... de parcă i s-ar fi tocit auzul şi simţurile.

Cu sensibilitatea prezentă, simţea, auzea parcă mersul ploşniţelor pe pereţi, pe pătură, şi asista la tactica lor complicată pentru a înşela vigilenţe omeneşti. Cînd era lună plină, la un anumit ceas, la ora două, o pată de lumină albă din lumina ei, ca o carte deschisă, se plimba zece minute pe perete şi apoi, dispărea, îngustîndu-se pînă ce rămînea subţire ca o aţă. Atunci, mersul ploşniţelor, pe pata aceea albă se desluşea limpede, ca şi cum cineva ar fi profitat de o clipă şi de un loc scăldat de lumină, pentru a se deplasa grăbit, sau pentru a deplasa nişte puncte aşezate pe o hartă întinsă pe perete.

Vara, şi uneori iarna, cîte un cocoş, cumpărat de directorul închisorii pentru mîncare, cînta spre miezul nopţii şi spre dimineaţă, călcînd regulamente şi consemne. Erau însă nişte mincinoşi. Nu puteai niciodată să ai siguranţa în cîntatul lor. Era apoi greu să ştii, cînd te deşteptai, la al cîtelea

cîntat te aflai, dacă nu ai fi avut alt semn. Un timp, era un cocoşel răguşit, care avea un gîtlej fals, de adolescent care-şi schimbă glasul, şi care minţea fără măsură şi dezordonat. Apoi n-a mai fost...

Şi mai era o distracţie în nopţile de insomnie : se auzea prin pereţi, din dormitorul comun de alături, întîi, scîrţîind patul, apoi un dupăit al călcîielor pe podele, şi după aceea un şuierat sonor, crescînd şi descrescînd, şi iar dupăitul, şi iar scîrţîitul patului. Şi urma altul... Se exercita un fel de sugestie, prin somn.

Părintele Valeriu, după lungi insomnii, ajunsese să vadă noaptea, în odaie, aproape ca şi ziua. Ceasuri întregi îl veghea pe naivul, inconştientul şi blîndul Mititelu, care dormea cu o mînă sub cap, şi cu cealaltă după ea, imitînd-o, cu o naivitate desăvîrşită, ca un copil.

Raporturile dintre Valeriu şi tovarăşul de cameră rămăseseră aceleaşi : o necontenită nevoie de mărturisire din partea celui de al doilea, şi o rigiditate aspră, din partea celui dintîi. Cu timpul însă, părintele Valeriu, fără a mărturisi sau a arăta vreo prietenie, începu să aibă pentru tînărul lui tovarăş un sentiment părintesc, de protecţie şi milă. Dacă în locul lui Mititelu ar fi fost un altul, cu aceeaşi nepricepere a ceea ce i s-a întîmplat, l-ar fi scos din sărite pe Valeriu. Dar Mititelu, aşa era el.

Toţi deţinuţii se sfiau de Valeriu. Cei care erau de la ţară îi spuneau, şi aici, „sărut mîna părinte". Ceilalţi nu şi-au îngăduit niciodată faţă de el vorbe mai grele sau mai urîte, pe care, altfel, şi le spuneau între ei de atîtea ori. Nu aveau faţă de el un sentiment de frică sau de reţinere, ca faţă de gardieni, dar îi simţeau un prestigiu pe care nu-l mai încercaseră niciodată. Era un amestec de autoritate părintească, de putere neînţeleasă, de stăpînire de sine, de rezervă, şi o seninătate liniştitoare, pe care acel care l-ar fi ştiut altădată nu i-ar fi bănuit-o înainte de asasinarea Aris-

tiței. Acum, în sine, el socotea că și-a răscumpărat liniștea cu sacrificiul vieții lui, pe care a jertfit-o, întreagă, și pe care de acum o are dată ispășirii fără nici o remușcare.

Tortura cea mai mare a părintelui Valeriu rămîn zilele în care este dus la instrucție. Nu înțelege deloc de ce-l mai cercetează, de ce-i pun atîtea întrebări amănunțite și străine, de parcă el n-ar fi mărturisit totul, și întîmplările n-ar fi fost cunoscute. Doar n-a mai făcut și altă crimă pe care n-a declarat-o, și acum judecătorul de instrucție ar vrea să-l încurce și să-l prindă. Fapta e doar aceeași, oricît s-ar învîrti toată lumea în jurul ei. Nu este alta. Ceea ce a hotărît-o rămîne întreg neînțeles și pentru procuror și pentru judecătorul de instrucție și pentru toți acei care caută s-o adîncească. Nimeni nu-i atît de pur cu adevărat și atît de credincios cu adevărat, pe cît este el „criminalul", pentru ca să înțeleagă ceea ce a împins la crimă. Nici nu se putea să se întîmple altfel decît cum a fost. Lui de-abia de atunci i se părea că s-a purificat. Dar cine să înțeleagă asta ?

Asta nu se poate măsura cu măsurile de-o șchioapă ale legilor omenești. El singur, și de-abia de atunci de cînd a ucis, „este vrednic".

O dată la două săptămîni, duminica, preotul de la Galata face slujbă în biserica închisorii. Deținuții sînt aduși și ei, iar la ușa bisericii se adună, din spate, gardienii.

Părintele Valeriu urmărește curios toată leturghia. Stă mult îngenuncheat cu ochii închiși ; multă vreme prosternat cu fruntea pe covorul țărănesc picurat cu nasturi de ceară. Știe pe de rost, aproape tot ce se citește și spune, în gînd, înaintea preotului și a dascălilor. De aceea buzele lui tremură mereu, și chipul îi este preocupat. Atunci e singur. Nimeni nu mai există pentru el împrejur.

I s-a permis cu greu să pregătească biserica, să aprindă lumînările și candelele cînd trebuie și unde trebuie, și să le stingă. Cînd aprinde lumînările, pe aripioarele îngerului

pe care apoi îl urcă în fața catapetesmei în dreapta altarului, crede că însuși sufletul lui se înalță și rămîne sus, privind cu naivitate și întristare.

Face toate aceste simple lucruri, cu o pasionată aplicație. Era sigur de asta. Că Dumnezeu a înțeles totul și că l-a primit cum este, așa cum a fost.

Din ziua aceea, la judecătorul de instrucție, a tăcut cu și mai multă încăpățînare. Reintrase în lumea lui de sus, de data aceasta, eliberat, și nimic de aici nu mai avea nici o însemnătate.

Atunci, noaptea, a primit, ca altădată în biserică, spovedania lui Mititelu, căruia de atîtea ori i-a spus, aspru, să tacă. El, părintele Valeriu, nu era în odăjdii ; nici patrafirul nu-l aruncase pe spatele aplecat al celui ce-și descărca sufletul. Dar a fost ceva mai simplu și mai omenesc. Între ei, sta o bucată de noapte, ca un zid negru și ciudat prin care ar fi putut trece și prin care vorbele celuilalt se auzeau aproape răspicat.

7

Judecătorul de instrucție, Justinian Ionescu, este magistrat în a doua generație. Are deci justiția în sînge. Tatăl lui a fost, douăzeci de ani fără întrerupere, procuror la Vaslui. Un procuror spîn, uscat, cu o cicatrice adîncă de-a lungul obrazului drept, care-l diformase în așa fel, încît capul parcă era așezat diagonal și oblic pe gît.

Justinian îi este un demn urmaș, plin de tradiția robei. Cînd vorbește cu cineva, chiar și la berărie, la un țap, nu se poate să nu plaseze cîteva dictoane latinești, aducînd vorba astfel, încît să le poată spune cu oarecare legătură.

Inventarul lor nu este exagerat. Domină în special „pater is est“ pe care-l așază între vorbe, ori de cîte ori vine

discuția asupra unui cancan de căsnicie din oraș. Este, se vede, un tic străbun, care-i vine de la strămoșul său direct, Justinian cel adevărat. Din cauza „latinității“ lui, băieții în tribunal, îi spun, articulat, „domnul Justinianus“.

Este și el uscat, rigid și mărunțel. Are ochii mici și prea depărtați de nas, un nas cam lung și cam atîrnat. Așa că, domnul Justinianus seamănă cu o vulpe care s-a chircit, domesticindu-se.

Procesul și instrucția părintelui Valeriu, din cauza campaniei dusă de deputatul Pantelimon și a reacției pe care a produs-o, fiindcă toată lumea morală s-a asociat interpelării lui, au fost strămutate la Iași. Justinianus avusese norocul instrucției acestui caz.

În ziua aceea, tocmai luase încă un interogatoriu de trei ore „popei Darie“.

— Al dracului popă, exclamă Justinianus, cînd intră la el în birou procurorul Sandu. L-am frecat trei ore și-i imposibil să-i scot mărturisirea „premeditării“.

Justinianus era un „roman“ — el concepea crima numai cu „mobil“, în regulă și cu premeditare, ca orice lucru de fiecare zi, pe care-l face omul. Iar „popa“ refuza să-i așeze întîmplările în calapodul clasic.

— Auzi !?... țipa Justinianus, încă înfuriat — refuză să răspundă atunci cînd, după o sută de întrebări, îl aduc să spună care a fost „mobilul“ crimei. Și are încă obrăznicia ca, strîns cu ușa, să-mi dea a înțelege că eu nu aș putea pricepe niciodată explicația lui.

Azi nu m-am mai putut stăpîni în fața acestei îndrăzneli, și l-am lovit. Acum înțeleg necesitatea torturei în instrucție. Bestiile acestea, altfel, își bat joc de noi... ne cred proști ...și răspund ce le trece prin cap. Ia să-l fi putut eu „executa puțin !...“ Să vezi cum ar fi început să i se dezlege limba și cum aș fi „înțeles“ și eu mobilul dumnealui ceresc și divin. Dar așa !... Rămîi în necunoscut, la cheremul

lui. Şi, pe urmă, la judecată, parcă aud: „Instrucţia nu-i suficientă; nu-s dovezi; nu s-a luminat cauza..." Sigur! Dar nu-i instrucţia sau judecătorul de vină. Sînt mijloacele insuficiente pe care i le pune legea la îndemînă.

Procurorul nu-l contrazise. Îi era indiferentă toată problema. Îi erau indiferente toate problemele, fiindcă nu fusese avansat şi scos din parchet nici la ultima mişcare. Credinţa lui, de acum definitivă, era că nu mai face să-ţi pui sufletul în magistratură... îţi faci, aşa, datoria... dar atît!.

Justinianus era ros de ambiţie continuă, chiar în faţa indiferenţei vădite a lui Sandu, care-i venise în birou, în vizită, ca să vadă ce să facă deseară şi ca să mai omoare timpul.

— Nu pot afla cu cine-l înşela Aristiţa aceea pe popă, de s-a hotărît s-o omoare. Am ascultat toţi martorii, pe toţi cei din casă, nu dau de nimic. Şi sînt convins că nu se poate să fi fost altfel. N-avea nici o raţiune. Popa trebuia să fi fost gelos. Cine era acela pe care azi nimeni nu-l ştie şi nu-l spune; nu-l pot afla nici eu, dar pe acela desigur popa l-a ştiut. Vezi, siguranţa asta şi greutatea de a o stabili mă scot din sărite.

Şi, vorbind şi văzînd din nou cu ochii cum îi scapă instrucţia şi succesul, Justinianus se agita tot mai mult, iar cuvintele-i ieşeau din gură grăbite, apăsate, parcă trase dinăuntru cu o mitralieră. Vorbea şi pufăia pe nas. Îşi trase cu un gest manşeta de la mîna dreaptă, cu care-l pălmuise pe părintele Valeriu.

— Şi al naibii, popa! Nici n-a „bronşat" cînd i-am dat palmele. A pus numai ochii în pămînt, de parcă s-ar fi jenat de mine. Are un aer de mironosiţă şireată, care mă exasperează. Nu pot suferi oameni ca el. De aceea azi nu mai crede nimeni şi nu se mai duce nimeni la biserică... „E tare popa", îşi spuse ca încheiere... pentru sine.

Procurorul Sandu căscă plictisit :

— Oaah !... Aseară am fost cîţiva prieteni la „Greci", să ne bem „bun în grad". A fost un mic chef al celor neavansaţi. Îmi pare rău că nu te-am găsit şi pe tine...

Cuvintele lui Sandu erau numai o formulă de politeţe, fiindcă Sandu nu prea era prieten cu Justinianus. Dar azi după-amiză nu avea ce să facă. Colindase toate camerele de consiliu şi cabinetele, şi toţi colegii erau ocupaţi. A fost oarecum silit de împrejurări să intre la Justinianus.

Sandu se întinse pe canapeaua de piele, cu picioarele aşezate, sus, peste încovoitura de la capăt.

Justinianus se plimba, mereu urmărit de o idee. Se opri o clipă în faţa biroului şi luă dosarul în mînă. Îl filui atent ; apoi se aşeză pe scaun şi-l puse, deschis, pe birou. Era un dosar voluminos, gros cît să nu-l poţi cuprinde la cotor. „Dos. 1337/191... Valeriu Darie, preot. Crimă..."

Mai foiletă trăgînd filele printre degete de parcă ar fi voit să le smulgă din dosar. Un zîmbet strîmb îi ilumina faţa, ca şi cum ar fi spus : „Vezi ?..." Mai întoarse o filă şi continuă lectura, cercetător.

Procurorul Sandu, cu palma întinsă, vîrîtă sub baiera pantalonului, pe şold, cu ochii închişi, aţipi. Justinianus nu observase ; nici nu se uitase spre canapea. Şi, fără să-şi ridice privirile de pe dosar, bătu tare cu palma pe pagina deschisă, strigînd : — Asta e ! Am descoperit ! Şi, pe greceşte, încîntat : *Evrika !*

Procurorul Sandu tresări speriat din somn.

— Ce-i ? Ce s-a întîmplat ?...

Şi Justinianus reluă cugetarea, de data aceasta calm.

— Ţi-am spus eu ! Am intuiţie de vulpoi bătrîn ; am experienţă. Ţi-am spus : gelozie şi premeditare. Nici o crimă pasională nu scapă din logica lor. Şi iată dovada. Aristiţa a fost văzută de un grup de oameni trecînd misterios prin sat, fără să se ştie unde se duce şi fără motiv serios ; iar

popa pleacă o noapte întreagă de acasă şi rătăceşte pe cîmp ros de gelozie... Atunci a pus la cale crima !

— Grefier... să fie chemaţi din nou, martorii : Vîrtej, Scutelnicu, Grădinaru, Vasile Grigori, Seica, şi să-mi vină şi popa. Pentru săptămîna viitoare. Vezi cînd avem o zi liberă, ca să am timp să mă ocup de ei.

Şi Justinianus îşi frecă mîinile mulţumit. Îndoi brusc firele cu mărturiile atît de preţioase şi închise dosarul cu un gest scurt şi plin de veselă agilitate. Apoi, încheie tărăgănat :

— Aşaaa...

Procurorul Sandu, văzînd că nu-i chip de odihnit puţin, se ridică de pe canapea, se întinse încordat, cu pumnii strînşi, strîngînd şi întinzînd braţele în lături, ca într-o figură de gimnastică suedeză, şi se îndreptă spre uşă...

— La revedere ! Va să zică, ai găsit ce-ţi trebuie ?

— Ai să vezi ! răspunse Justinianus cu mîndrie.

Dosarul care avea pînă atunci 870 de pagini, numerotate gata, a fost predat din nou grefierului :

— Vezi, să nu-mi dezdoi filele, adăugă judecătorul.

Dar adevărul curat, înţelept, neînchipuit încă de nimeni era simplu, în cîteva cuvinte, care şi acelea erau poate greu de spus, în sufletul onest şi chinuit al părintelui Valeriu.

8

Cînd au ajuns în Sărărie cele trei căruţe cu „piane şi sarcofagii", Ileana s-a bucurat ca de o revedere. Întîi, simţi milă pentru toate lucrurile acelea, pe care le cunoştea de o viaţă, pe care nu şi le putea închipui decît în locul unde le-a apucat de totdeauna, şi pe care acum, cînd s-au dezlegat şi ridicat ţolurile, le-a văzut deodată răsturnate unele peste altele, de nerecunoscut.

Pe drum, între Hîrlău și Tîrgul Frumos, îi apucase ploaia. O ploaie trecătoare dar apăsată. Apa a trecut prin țoluri. Lucrurile au fost descărcate în curte și împrăștiate la soare ca să se usuce. Abia spre seară, Ileana le-a strîns, unul cîte unul, și le-a dus în casă.

Mobila a fost așezată de la început, și a rămas așa. Dar celelalte lucruri mici, pe care le putea mișca singură Ileana, erau mereu schimbate din loc în loc. Era singura ei distracție. Cum nu-și afla loc sufletul ei, aici printre străini, tot așa și lucrurile ei nu se găseau bine nicăieri.

Ileana continua să asiste la viață. Lipsită de energie și de înțelegerea complicațiilor vieții, simplă și naturală, lovită mereu, ea se închisese în sine, fără gînduri, fără speranțe. Ileana nu mai făcea decît să-și aștepte moartea.

Grozăvia crimei ucisese în ea și amintiri, și trecut și viitor. Așa trebuie să fie celelalte animale afară de om: fără nimic înainte și în urmă. Aranja prin casă repetînd mașinal gesturi de altădată, și pentru că avea nevoie și de-o ocupație... și ca să se ia cu ceva. Nu fiindcă ar fi îngrozit-o vidul surd din ea însăși, cu care se deprinsese ca o plantă, dar dintr-un fel de reminiscență inconștientă a mîinilor și a picioarelor. Tot ce făcea, chiar pentru acel moment în care tăcea, nu era conștient și voit. Imediat uita ce a făcut cu o clipă mai înainte și revenea, ca să repună lucrurile în starea din care le deplasase cu numai un sfert de oră înainte. În felul acesta era mereu ocupată. Cînd obosea, se așeza pe un scăunel, înalt numai de-o palmă, cu cotul rezemat pe genunchi și cu podul mîinii în bărbie și sta așa ceasuri întregi, fără să facă vreo mișcare.

Ai fi putut crede că se gîndește la viața ei, la trecut, la nenorocirea ei, la Valeriu, la ce are să fie. De fapt, Ileana trecută dincolo de puterile ei de rezistență, pierduse toate facultățile de voință și chiar sensibilitatea și rațiunea normală. Ileana izbutise marea și sinistra fericire de a nu

se mai gîndi la nimic. Nimeni nu putea să bănuiască această ieşire din destin şi ea mai puţin ca oricine. Toate îi erau indiferente. Orice putea să fie sau să nu fie. Toate treceau deasupra ei, ca peste lucruri.

Numai cînd îl vedea pe Andrei, faţa ei acum zbîrcită şi bătrînă căpăta un reflex de lumină, şi ochii ei aveau ceva din strălucirea blîndă şi stranie de odinioară.

Se întîmpla cu Ileana, atunci cînd îi apărea Andrei, ceea ce se întîmplă cu surzii care aud, cu muţii care vorbesc atunci cînd au o emoţie mare, care trezeşte simţurile din orice adormire. Pentru Ileana, prezenţa lui Andrei era totdeauna o emoţie mare, care o deştepta din apatie şi renunţare, pentru ca, apoi, odată rămasă singură, să cadă din nou în acea pace fără conştiinţă, care-i aproape de moarte.

La bacalaureat, Andrei a reuşit strălucit. Comisia a avut impresia că n-are în faţa ei un elev, cu acele cunoştinţe abstracte, adunate din cărţi, şi cu acel amestec dintre mecanic şi memorizare, care face să se creadă că, în mintea unora dintre elevii cei mai buni, cartea a intrat şi a rămas nedigerată, independentă, cu paginile intacte.

Comisia a simţit că are în faţa ei un om, parcă un om matur, înţelept, de o înţelepciune simplă şi sigură, care vede prin lucruri în chip firesc.

Judecata, stăpînirea şi seriozitatea lui i-a surprins.

În răspunsurile lui, mai mult chiar decît în mintea celor care-l întrebau, tot ce era învăţătură căpăta un sens legat cu viaţa. Orice obiect, orice materie tratată de el, cu calm absolut, căpăta acea nobleţe pe care i-o dă un rost omenesc al existenţei lor.

Orice cunoştinţă căpăta o raţiune de a fi. Nu era nimic care să fi rămas o simplă gimnastică a minţii.

Din comisie făceau parte profesori bătrîni, prin faţa cărora, în treizeci de ani, s-au perindat mii de elevi. Au văzut elevi foarte buni. Niciodată n-au avut însă acea impresie

de maturitate și de înțelepciune. Nu era o apreciere care se raporta la vîrsta lui, ci o apreciere și o impresie pe care nu o poți căpăta decît de la foarte rari oameni maturi.

Comisia n-a putut să facă mai mult decît să-l felicite. Dar, cînd s-au întîlnit în cancelarie, toți profesorii la un loc, și apoi pe stradă, în drum spre casă, fiecare în parte și-a mărturisit impresia copleșitoare că a văzut un om excepțional.

Profesorul Frunzescu, un bătrîn cultivat și deștept, mizantrop și dezabuzat, mergînd singur pe strada Albineț spre casă, își trecu bărbița rară printre degete și, gîndindu-se la Andrei, își spuse, dînd nedumerit din cap :

„Hmm..."

Aceasta putea să însemne îndoială asupra scepticismului lui și a mizantropismului, pe care nu le ascundea. Și îndoiala aceasta o simțise din pricina impresiei pe care i-o făcuse Andrei și a încrederii pe care o întrezărise în el.

Profesorul Frunzescu era un izolat sălbatic. Nu avea nici un prieten, iar în cancelaria liceului era ironic și rău. Timpul și-l trecea citind și scriind. Scria nuvele în genul lui Cehov, în care se amesteca mare dragoste și simț pentru natură, bunătate, înțelegere de tot ce-i omenesc și un umor cu o ironie care-i era parcă independentă de voința lui... o ironie a vieții.

Ar fi voit să știe ce-i cu băiatul acela. Celibatar, mizantrop și misogin, Frunzescu ar fi voit parcă să-l aibă de copil pe Andrei. Nu i-ar mai fi părut viața atît de inutilă.

„Da ?... cum îl cheamă ?..." se întrebă singur.

Și Frunzescu scutură, zîmbind singur, barba lui neagră și rară.

Era încă o ironie a vieții.

Ileana simțea instinctiv valoarea lui Andrei.

Dacă „a iubi pe cineva ca lumina ochilor" are vreun sens, apoi acela nu-și avea înțeles decît în dragostea Ileanei

pentru Andrei. Cînd îl vedea, erau singurele ei clipe de viață. Nu era, cum se spune, „nădejdea sau sprijinul ei" ; era ceva dezlipit de orice interes personal și conștient ; era ceva care făcea parte, prezent și, în lipsa lui, neștiut, din ființa ei.

Andrei avea același sentiment. Avea impresia unui bloc, unui „tot" de viață, din care făcea parte nedespărțit de el, Ileana și Valeriu. Andrei nici o clipă nu s-a desolidarizat de tatăl lui. Partea de suferință care-i venea, copleșitoare, din ceea ce făcuse Valeriu, o socotea ca venită de la societate și de la micimea tuturor, iar nu de la Valeriu. În locul lui ar fi făcut la fel.

Andrei era singurul care bănuia pacea pe care o căuta părintele Valeriu și pe care n-o putea avea.

Pentru a înțelege deplin, ar fi trebuit poate să mai vorbească cu tatăl lui, dar nu de la tată la fiu, ci ca doi prieteni, care au de dezlegat împreună ceva. Or, aceasta nu era cu putință.

Și totuși Andrei avea în el siguranța că a prins fondul adevărului — străin tuturora.

Și doar bietul băiat nu citise cele 870 de pagini numerotate ale dosarului 1337/191... — cu titlul : „Valeriu Darie, preot. Crimă".

9

În închisoarea Galata, deținutul preventiv Valeriu Darie căpătase un prestigiu pe care încă nimeni nu-l mai cunoscuse acolo.

Într-o zi, unul din deținuți, dus odată cu Valeriu la instrucție, a aflat de la grefier fapta preotului. A doua zi au știut toți cei din penitenciar. S-a întîmplat însă minunea că nici unul n-a crezut. Ei nu aveau nici o explicație a faptului.

Trebuie să fie o greşeală din acele pe care le face justiţia de atîtea ori, pierzîndu-se în presupuneri nedezlegate.

Nevinovăţia lui Valeriu, asupra căreia nici un deţinut nu avea nici o îndoială, ca şi nedreptatea grea ce i se făcea unei feţe bisericeşti au alăturat prestigiului lui Valeriu, şi simpatia tuturor pentru el.

Era, în adevăr, ciudat cum oameni fără nici un Dumnezeu, criminali recidivişti, hoţi de buzunare profesionişti, escroci cu cazier bogat, au putut găsi în ei resorturi omeneşti pentru a respecta pe cineva. Dar părintele Valeriu era divinizat mai ales de ţăranii din penitenciar, arestaţi pentru crime de la pămînt, omoruri la cîrciumă şi vrăjmăşii ca-n evul mediu. Unul din ei era din Corni, nu prea departe de Mîndreşti. Acela le-a spus celorlalţi că părintele Valeriu e un sfînt. Ţăranii deţinuţi, cînd aveau putinţa, nu se adunau decît între ei. Nu se amestecau cu ceilalţi, cu toată viaţa în comun din penitenciar... Se nimerise ca Vasile Turcu din Corni să aibă şi un mare dar de povestitor şi o imaginaţie bogată. El înflorea lucrurile cu uşurinţă. Şi îşi dădea toată osteneala să o facă atunci cînd era vorba de părintele Valeriu. O nepoată de-a lui, care zăcuse doi ani, fusese vindecată de Valeriu. Ştie el ; a văzut el cu ochii lui şi fata dusă culcată, sub plapumă, în căruţă, şi pe urmă aceeaşi fată intrînd în sat pe picioare, cu ciuboţelele în mînă.

Şi-n penitenciar, legendele trăiesc intens ; înlocuiesc şi alungă amintiri urîte, viitor neprevăzut şi mustrări de conştiinţă. Ele creează o altă viaţă, imaginară şi suportabilă.

Nu s-ar putea şti niciodată ce anume a impresionat mai mult pe deţinuţi. Poate puterea de credinţă, surdă şi îndărătnică a ţăranilor, poate nevoia tuturor de a avea printre ei un om curat, poate voinţa de a crea cu orice chip, printre ei, nevinovaţi care să apese asupra societăţii şi să justifice nepotrivirea dintre ea şi ei.

Era însă şi altceva, cu totul inexplicabil, în această autoritate cîştigată dintr-o dată, fără să se ştie cum anume, de către preotul Valeriu. Sigur că un anumit rol jucase şi ţinuta lui de om izolat, în care acum se vedea o mare bunătate.

Nici domnul Mitruţ, directorul închisorii, un om gras şi rotund, şi la faţă şi la trup, nu putea să-şi explice ce e cu popa acesta. Şi doar domnul Mitruţ era directorul închisorii Galata de cincisprezece ani. Ba, chiar şi el, om cu licenţă în drept, şi care a avut de-a face cu tot felul de oameni, se simte stingherit şi dominat cînd stă de vorbă cu preotul. S-a aflat nu ştiu de unde că Valeriu este doctor în teologie de la Frieburg. Domnul Mitruţ a mai avut el aici doctori de aceştia, şi nu s-a speriat. Odată avea chiar patru medici închişi pentru avort — o întreagă facultate de medicină — şi nu s-a intimidat. De ce oare preotul acesta spînatic, cu o barbă rară şi aspră, cu sprîncenele peste ochi, îi impune mai mult decît toţi care au trecut pe-aici ? !

Probabil tot credinţa curată autentică, a preotului Valeriu îi dă o autoritate neîntîlnită. Altfel doar, el era un izolat şi un om, prin temperament, puţin comunicativ.

În ziua în care l-a lovit judecătorul de instrucţie Justinian Ionescu, preotul Valeriu reintrînd pe poarta penitenciarului avea o figură de Cristos. Purta în ochi şi în înfăţişare nu numai puterea jertfei lui, dar şi o înaltă mîndrie a umilinţei pe care o suferise.

Pentru întîia oară, cînd i-a căzut lovitura pe obraz s-a simţit mare şi parcă plutitor peste lume. Îl înălţa în ochii lui şi în credinţa lui. Nu-i păsa chiar dacă l-ar fi pălmuit cei mai de jos oameni şi cei mai ticăloşi — deputatul Pantelimon, învăţătorul Ciochină, toţi, toată drojdia omenirii. Numai aşa se cîştigă răscumpărarea sufletului ; numai dacă poţi să-i mai iubeşti şi atunci pe oameni, eşti cu adevărat un om !

În seara aceea Mititelu încercă încă o dată să-şi facă spovedania. Nu din nevoia de a-şi uşura conştiinţa. Mititelu n-avea nelinişti de asemenea natură. Poate, din contra, voia să braveze şi să se laude. Era departe de a-şi da seama că tovarăşul lui nu era deloc potrivit pentru asta.

Odată cu înserarea, începuse să ploaie mărunt, cernit, egal. Parcă erau chiar norii care se aşezau pe pămînt. Ploaia a durat toată noaptea. Într-un uluc, picurii rari însemnau secret timpul, nu pentru judecata de pe pămînt, ci pentru cealaltă.

Era întuneric beznă : şi linişte mare, după ce a trecut şi ultimul tren care pleacă din Iaşi la ora unsprezece.

Ziua, Mititelu împreună cu alţi cinci deţinuţi cărase din şosea nişte pietriş în curtea închisorii. Alături este o cîrciumă „La Iancu". A fost cu gardianul acolo şi au băut împreună nişte vin nou, acru şi tulbure. E bine dispus şi are gust de vorbă. Vinul nou îi făcu rău. Nu putea să doarmă. Într-un tîrziu îndrăzni :

— Părinte ! Părinte !...

— Ce e, ce s-a întîmplat ?

Valeriu sta ca de obicei culcat pe spate, cu mîinile sub cap, aşa, cu trupul lui, o cruce.

— Să vezi, începu vesel Mititelu, să vezi, era un vin bun. N-am mai băut de mult, de cînd am fost odată cu Mimi într-o noapte la „Trei sarmale". Eram eu şi contabilul de la cooperativă. Numai el ştia ce-i cu mine şi cu Mimi ! Şi Mititelu rîse scurt, ascuţit şi stupid : Hi, hi, hi... Să vezi, reluă el, să vezi... Uf ! Iar mă încurc... Să vezi... n-ai cunoscut-o pe Mimi. A ! O minune de fată. Era mică, mică de tot. Eu o puteam duce în braţe oricît şi era brunetă... purta cărare la mijloc şi avea ochii mari şi negri : şi ochii, şi genele şi sprîncenele... Hi, hi... Păcat că n-ai cunoscut-o. Şi avea o carne albă şi tare ! Păcat. Făcea să fur şi un milion pentru ea. Nu-mi pare rău, nu-mi pare rău... Hihi...

Valeriu sări sălbatic din pat, drept în picioare şi strigă din toate puterile :

— Taci, taci, ticălosule !

Nu se vedeau unul pe altul. Mititelu se înfricoşă.

— Taci !

Mititelu îi simţi silueta albă în fundul camerei înguste, ca un om făcut din fum.

— Taci !

Gardianul bătu în geam autoritar :

— Ce-i acolo ? Ce este ?

Prin întuneric se auzea un plîns de copil în spasmuri, cu sughiţuri. Mititelu plîngea cu pătura trasă peste cap. Părintele Valeriu nu putu aţipi toată noaptea. Ar fi voit să înţeleagă ce este „un om" şi cum se poate să fie atîta nepotrivire între unul şi altul.

În uluc, se auzea, semn că afară tot cerne : pic, pic...

A doua zi Valeriu a cerut să i se dea o încăpere oricît de mică, dar în care să fie singur.

Şi domnul Mitruţ i-a dat un fel de tindă înfundată, în care de obicei se ţineau „politicii".

10

Andrei se gîndi că trebuie să angajeze un avocat. Întîi i-a venit în minte domnul Dănulescu, bătrînul Dănulescu, la care nu mai îndrăznise să intre în casă.

I se părea atît de mult de atunci, de cînd stătea la el la masă ! Roro, dragostea lui, i se părea atît de copilăroasă, un joc naiv, ca o zburdare. Fusese aşa de severă viaţa cu el !

Îşi aduse aminte de o discuţiune, odată, la masă : domnul Dănulescu se arătase înţelegător şi amabil în apărarea pe care o improviza unui flăcău care omorîse o fată din gelo-

zie. Domnul Dănulescu era un om cultivat deştept şi subtil Ar fi putut face o apărare bună.

Dar îi era aşa de greu să intre la el, să sune, să vadă în ochi servitoarea, pe doamna Dănulescu, „Cucoana", sau poate pe Roro. Cu neputinţă. Nici pe Radu nu l-ar mai fi putut întîlni. Nu fiindcă ar fi simţit vreo vină. Dar apăsa asupra lui ceva din blestemul societăţii, care nu iartă, nu alege şi care se desolidarizează de toţi cei slabi şi nenorociţi.

El, Andrei, era în urma nenorocirii într-o altă lume, în care valorile erau altele, şi altele perspectivele vieţii. Prin faptul crimei tatălui său, fără ca el să fi făcut nimic, fără ca ceilalţi din casa domnului Dănulescu să-i fi făcut ceva, fără ca măcar să-şi vorbească, deodată, între ei nu mai putea fi ce-a fost odinioară, — nu de mult, — ca şi cum s-ar fi surpat pămîntul şi nu s-ar mai putea trece dintr-o parte în cealaltă.

Dincolo, — la Dănuleşti, — poate fi milă şi dorinţă de a-l ajuta, dar voinţa de a mai fi împreună şi de a-l mai aşeza la masă, niciodată.

Andrei simţea bine toată această schimbare oricît de inexplicabilă ar fi fost pentru el. Îşi da seama că ea vine de la o putere mai mare decît toţi, dintr-o ipocrizie care domină toată lumea. Da ! Ştia el, bietul student, luat la trîntă, piept la piept, cu viaţa.

Atunci cum să se ducă la domnul Dănulescu ?

Cine ştie ? Poate domnul Dănulescu nici n-ar fi vroit să primească procesul, tocmai pentru a evita să se vorbească în Iaşi că Radu, „diplomatul" de mîine, era prieten cu fiul preotului Valeriu, trimis în judecată pentru „crimă cu premeditare". Andrei îl ştia însă foarte liberat de prejudecăţi şi conveniențe. Numai să nu intervie „Cucoana".

Avu o clipă de slăbiciune la gîndul că Roro ştie totul, că va afla amănunte, că-l va compătimi sau, poate, va privi

retrospectiv cu dispreț vremea cînd Andrei îi făcea curte cu nenorocită stîngăcie.

Se regăsi însă repede. Nu avea dreptul la nici un pas înapoi. Copilării ! ! Pentru nimic în lume nu trebuia să sacrifice cea mai bună apărare a tatălui lui. Trebuia să treacă peste orice, oricît de greu i-ar fi fost.

În definitiv, nu-i erau cu totul indiferente aceste delicatețe și „mofturi" de amor propriu ?

În cele din urmă ajunse la concluzia că poate să-i vorbească la tribunal. Își aduse aminte că Ionel Atanasiu, băiatul învățătorului din Călinești, a ieșit avocat anul trecut și s-a înscris în barou, la Iași.

A doua zi s-a dus cu el la tribunal. Au intrat în secția întîia. Ședința era suspendată. În jurul domnului Dănulescu, care sta la pupitru, erau adunați, în picioare, vreo treizeci de avocați, de toate vîrstele. Domnul Dănulescu perora în gura mare. Avusese un conflict în ședință, cu președintele, și-l discuta. Era agresiv, cu părul vălvoi, și din cînd în cînd bătea cu pumnul în masă sau trîntea o carte. În băncile din fund, împricinații asistau nemișcați și respectuoși. Domnul Dănulescu le impusese grozav. Pe fața lor se citea curiozitate, spaimă, admirație, consternare și respect. Parcă toți așteptau să audă o sentință care nu-i privea direct, dar care-i interesa peste măsură. Nici unul din ei nu știa ce are să se mai întîmple.

Printre avocați era rumoare. Cei care intrau în sală luau cunoștință de incident, se vîrau între ceilalți și se amestecau în discuție.

Pe băncile publicului însă, din contră, era o tăcere încordată, dar absolută. Acolo nimeni nu-și permitea să comenteze. Fiecare își făcea, tainic și nemărturisit, judecata și presupunerile lui.

Atanasiu a intrat şi el dincolo de grilajul care desparte avocaţii de restul muritorilor şi s-a amestecat în gloată, cu alţi colegi tineri.

Andrei rămase singur în picioare, lîngă băncile publicului. Pe domnul Dănulescu îl vedea din spate, cu trupul lui mic şi zvelt cu părul zburlit. Cînd se întoarse o clipă cu faţa spre geam, Andrei îl văzu mai bine. Era acelaşi om simpatic, vioi, sclipitor şi fără aere, cu toată situaţia pe care o avea şi în barou şi-n oraş. Poate din cauza acestei sincerităţi simple de temperament, lumea, obişnuită cu gravitatea tuturor proştilor, îl considera ca un om uşuratec. Şi domnul Dănulescu era numai un om fără poze şi fără prezumţie.

Deodată s-a deschis uşa de la camera de consiliu, care da direct în sala de şedinţe. Toată lumea şi-a îndreptat brusc, ca la o comandă, ochii spre uşă şi s-a făcut imediat o tăcere apăsătoare. Din sală ieşi aprodul şi veni la domnul Dănulescu.

— Vă pofteşte domnul preşedinte.

Domnul Dănulescu, fluturînd capul în sus, trînti ochelarii pe dosar şi răspunse răstit :

— Să poftească pe cine a mai poftit. Nu vorbesc cu oameni necuviincioşi.

S-a făcut iarăşi tăcere încărcată. Aprodul ezita. Nu ştia ce să facă şi ce răspuns să ducă în camera de consiliu.

Domnul Dănulescu scutura nervos dintr-un picior şi privea în sus, pe geam, afară.

Aşa a mai trecut o jumătate de oră. Andrei aştepta străin şi fără speranţe de a putea face ceva în ziua aceea.

A intrat apoi preşedintele cu supleantul după el. Călca apăsat. S-a aşezat pe scaun, şi-a ridicat mînecile de la robă şi privind pe deasupra avocaţilor, în sală, spuse impersonal, adresîndu-se nimănui :

— Aveţi cuvîntul.

Şi domnul Dănulescu, mai sigur pe sine ca întotdeauna, îşi reluă pledoaria, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, cu aceeaşi cocoşească agresivitate în atitudine şi chiar în cuvinte.

Era ora şase seara cînd domnul Dănulescu ieşi din camera avocaţilor, unde Atanasiu intrase să-l anunţe că Andrei Darie vrea să-i vorbească.

Domnul Dănulescu era încă transpirat. Ducea pe şold, aburcat, o geantă mare, neagră, pe care Andrei o cunoştea de acasă.

— Aa ! Ce faci, mînzule ! i se adresă Dănulescu ; de ce ne-ai părăsit ? ! Nu te-am văzut de atîta timp. Ce-i cu tine ? Ce vînt te-aduce aici, în tribunal ? Nu cumva vrei să faci dreptul.

Andrei se simţi încurajat de acest ton prietenesc.

Domnul Dănulescu se mai opri cu trei ţărani, care i-au vorbit de un proces. Ţăranii erau respectuoşi şi se uitau la domnul Dănulescu ca la Dumnezeu.

— Să veniţi acasă, mîine dimineaţă.

— Sărut mîinile...

Şi au pornit pe coridorul tribunalului, domnul Dănulescu înainte şi Andrei alături, jumătate întors spre el. Domnul Dănulescu a luat o trăsurică, Andrei s-a aşezat în stînga, de abia atingînd scaunul.

— Ei, ce este ?

Andrei îi spuse in cîteva cuvinte pentru ce l-a căutat şi-l urmărea cu ochii să vadă ce impresie îi face. Spre marea lui surprindere băgă de seamă că domnul Dănulescu nici nu se îngrozeşte, nici nu-i prea îngrijorat.

Andrei vroi să fie scurt, pentru ca să termine înainte ca trăsura să ajungă acasă la domnul Dănulescu. În piaţa Unirii, acesta însă spuse birjarului :

— La Jockey...

După aceea, întorcîndu-se către Andrei, domnul Dănulescu îi spuse :

— Bine ! Cunosc chestia. Să-mi aduci o copie după ordonanța de trimitere în judecată ; restul am să văd eu.

Scoase apoi din buzunar o agendă groasă și ferfenițoasă, care-și desfăcea toate filele răsfirat, ca un mic instrument muzical legat în piele ; ca un fel de armonică.

— Cînd spui că-i termenul ?... 15 ianuarie ? ! Bine.

Apoi se uită lung în ochii lui Andrei, îl bătu ușor peste umăr, și-i spuse :

— Bietul băiat ! Iar, mai tîrziu, după o pauză : N-are să fie nimic. Or să-l achite. Nu fi îngrijorat.

Puțin, cît a mai mers trăsura, a fost tăcere între ei. Nu o tăcere jenată, ci una plină de emoție. Andrei, fără să vrea, avu lacrimi în ochi.

Domnul Dănulescu, apoi, ca pentru sine, vorbindu-și parcă singur, spuse :

— Dar, mama unde-i ?...

— Am adus-o aici, în Iași, cu mine. Acolo nu mai putea rămîne.

Domnul Dănulescu se gîndi ce băiat deosebit e acest Andrei și ce greu a fost lovit.

La Jockey, cînd s-au despărțit, Andrei avu impresia că se desparte de un mare prieten și porni grăbit spre casă, ca și cum ar fi avut de dus mamei lui o mare veste, sau ar fi avut să-i anunțe că tot ce-a fost nu-i adevărat și că se reîntorc din nou la Mîndrești și va fi ca mai înainte.

Acasă, a găsit-o pe Ileana pe scăunașul ei înalt de o palmă, privind pierdut spre dealurile de la Repedea.

Bineînțeles nu i-a pomenit nimic de avocat, de proces. Nu vorbea niciodată cu ea despre astea, ca și cum Valeriu ar fi murit și el. Dar a îmbrățișat-o lung, a sărutat-o cu

dragoste nesfîrşită, parcă pentru a nu se mai separa niciodată.

În seara aceea domnul Dănulescu pierdu la cărţi trei mii de lei.

11

Era prima noapte după hibrida şi strania spovedanie a lui Mititelu. Era prima noapte în care, după atîta timp, Valeriu era din nou singur. Dorea asta de mult. Îi era frică de o confruntare cu totul tainică, fără nici o prezenţă împrejur, dar o dorea, ca o ultimă verificare a lui însuşi. Nu îndrăznise însă să ceară domnului Mitruţ o cameră numai pentru el. Dacă n-ar fi fost exasperarea de ieri noapte, pricinuită de beţia lui Mititelu, ar fi rămas şi acum împreună cu dînsul.

Mititelu nu era un gardian, dar, oricum, era un om „alături", mereu alături, un om străin. Avea aerul că-l păzeşte. Exista impresia că se păzesc unul pe altul. Era penibil.

Noaptea, pe întuneric, Valeriu putea să gîndească singur, să frămînte în el aceleaşi şi aceleaşi gînduri şi probleme, dar nu era la fel ca atunci cînd eşti singur. Stai parcă legat, şi visezi numai că mergi. Nimeni, şi mai puţin ca oricine, acel simplu şi veşnic inconştient şi senin, Mititelu, nu putea să-i prindă şi să-i cunoască gîndurile. Ele erau tăinuite şi rămîneau aşa.

Dar nu era acelaşi lucru. Prezenţa lui Mititelu în celălalt pat era totuşi o constrîngere.

Acum e singur.

Ideile s-au aşezat, s-au sistematizat. Valeriu are sigură în el judecata cea de pe urmă, sau, mai bine zis, o avea.

Crima lui era un act de auto-flagelare, era jertfa cea mare a ființei lui trupești, era actul de înfrîngere și de distrugere a ispitei. Și era împăcat cu sine, înălțat în sine.

Cu această convingere dinlăuntrul sufletului lui Valeriu mergea la judecată cu resemnare. Îi era indiferentă judecata oamenilor. Îl interesa numai judecata lui ; și judecata în fața Domnului.

Nopți de-a rîndul așa a gîndit și s-a întărit ; și s-a verificat. În cazul acesta al lui, uscat și aruncat pe lume ca de pe o stîncă de munte într-o prăpastie fără fund, nopți întregi de-a rîndul, pînă la istovirea ființei, s-a petrecut judecată după judecată, ca-n acele cămăruțe mici și întunecate, în care, dacă te uiți printr-o lentilă, vezi un peisaj, o mare, o pădure, oameni... În cutia asta întunecată a lui Valeriu trăiau, nevăzute încă de nimeni, imagini, aceleași imagini, cu o judecată și o sentință, și cu el iluminat și înălțat.

Niciodată nu s-a îndoit de sine.

Lucid, deștept, cu capul întreg, niciodată nu s-a socotit un criminal de rînd sau o victimă a unei impulsiuni trupești. Avea certitudinea că el știa ce a fost și ce s-a petrecut în el ; și că-și cunoaște viața, că trebuie întreg cunoscută pentru a se înțelege acest final, așa după cum în algebră trebuie să ai datele de la început și simplificările cu regulă, pentru ca să înțelegi formula sintetică de la sfîrșitul raționamentului abstract.

Așa a putut rezista. De aici îi venea poate și prestigiul și acea aureolă de autoritate de care era înconjurat, fără ca să le fi căutat.

Așa a fost însă pînă ieri noapte, pînă la spovedania de quasinebun isteric a lui Mititelu.

De atunci a încolțit o îndoială și a crescut tainic și nestăvilit, clipă cu clipă, înlăuntru, pînă ce a devenit puternică și a ieșit impunătoare din întuneric, ca acele fire de

iarbă care, plăpînde dedesubt, cresc mereu și ridică în sus piatra de mormînt sau țîșnesc pe de lături.

Pentru întîia oară îndoiala aceasta grozavă, care relua toate judecățile de la capăt și răsturna tot ce fusese pînă acum, s-a ivit, ca o crăpătură de lumină, ieri noapte înspre ziuă. Atunci Valeriu nici n-a băgat-o în seamă; era oarecum nevinovată și firavă. Dar a rămas în mintea lui să germineze, să crească. Era și prea obosit atunci și-a adormit îndată. N-a putut s-o vadă bine, ca și atunci cînd ai ochii obosiți și nu poți distinge amănunte.

În cursul zilei a crescut mereu, a revenit repetat, tot mai insistent, mai puternic și mai imperativ, și a izbutit să se impuie conștientului.

Valeriu, presimțind prăbușirea, a căutat să lupte, ca să evite confruntarea nouă. Ce puerile i s-au părut atunci, ca într-o străfulgerare prin beznă, interogatoriile și confruntările judecătorului de instrucție! Singurul judecător de instrucție bun, vigilent, aspru și neînduplecat, pentru el însuși și fapta lui, era Valeriu.

Judecătorul de instrucție... Dl Justinian Ionescu... „Gelozie și premeditare"... ce meschinărie... palmele domnului judecător de instrucție... ce neînsemnate și penibile pe lîngă tortura îndoielii care începe!...

De aceea Valeriu căuta să lucreze pînă la istovire toată ziua, să se obosească, să uite, să aibă gîndul anihilat de muncă și de oboseală. A fost mare salvare munca fizică din ziua aceea. N-o făcuse niciodată. S-a aruncat în ea, ca cel care se aruncă de la etajul al patrulea, fiindcă s-a aprins acoperișul.

Mersul gîndurilor cu mașinăria lor delicată și independentă, s-a intercalat atunci cînd lucra, intervenind și sustrăgîndu-l. A intervenit însă din ce în ce mai rar, cu cît obosea mai mult, cu cît mîinile și picioarele și, încetul cu încetul, și

capul se simţeau intrate în mişcări mecanice şi tot mai mult cuprinse de un fel de leşin.

Dar toată truda aceasta n-a servit la prea mult. A amînat numai deznodămîntul. Valeriu a fost ca acei bolnavi care cheltuiesc tot, toate rezervele de rezistenţă fizică şi materială, pentru a prelungi viaţa cu o zi, deşi ziua aceea nu-i decît întreagă de suferinţă. Şi la Valeriu, ca şi la bolnav, stăruie însă inconştientă şi nebună speranţa de vindecare. Bolnavul nu vrea să mai trăiască o zi, pentru ziua aceea de viaţă, ci pentru că prelungirea îi dă speranţe de salvare.

Cu aceeaşi ascunsă raţiune, chiar mărturisită sie însuşi, deşi fără prea multă încredere, a muncit Valeriu ca niciodată.

Se săpa tocmai în curtea penitenciarului o groapă mare, care urma să servească drept rezervoriu subteran, pentru colectarea apei de ploaie din toate ulucile clădirilor din incintă.

Valeriu socotea că a avut noroc. A intrat cu hîrleţul în groapă şi a săpat, asudînd, toată ziua, avînd chipul palid şi dezolat al omului care-i pus să-şi sape propria lui groapă şi se sileşte să scape mai curînd de obsesia execuţiei. Coada hîrleţului scîrţăia lucie în mîini; îi crescuseră băşici de apă, albe, în palme. Hîrleţul era parcă mecanic; se adîncea împins de talpa piciorului stîng în pămîntul ud şi galben, şi apoi se ridica sus, aruncînd ţărăna udă pe mal. Regulat, deasupra se vedea, fără pauză, un bulgăre mare de pămînt aruncat, ca şi cum acolo ar fi fost un mic vulcan care pregăteşte o erupţie.

În groapă mai săpau cinci deţinuţi. Valeriu luase asupra lui, şi scobora la acelaşi nivel cu ceilalţi, un sfert din suprafaţa gropii.

Deodată ţăruşul hîrleţului scrîşni strident şi lunecă alături. A doua oară la fel. Cînd îl ridică, din lopata lui căzu jos, ca de pe un taler de balanţă, un os. Era luciu.

Pămîntul se lipise de el numai la capetele întoarse, cu mont. Un os de om ?! Valeriu îl apucă de un capăt. Îl privi puțin, nedumerit, și-l aruncă deasupra. Tot așa aruncase, la începutul săpăturii, o rădăcină tăiată în bucăți. Și porni iar să sape. Hîrlețul iar scrîșni, ca un rînjet de fiară. Alt os. Un schelet de om. Craniul sună gol.

S-a încetat lucrul. Dl director Mitruț a fost anunțat și a venit la fața locului, rotund și dolofan ; îngrijorat, de parcă acolo în fund i s-ar fi înecat un deținut sau s-ar fi descoperit o galerie de evadare (care era grija lui cea mare).

Valeriu a luat, de bună voie, asupra lui să curețe terenul cu grijă. Și, cu atenție mare a început să dea pămîntul în lături, să ia cu mîna țărîna lipită de oase. Parcă ar fi fost vorba de un copil murdar, pe care-l curăța. Era cinchit în genunchi. Avea gesturi de tandrețe și de alintare, ca și cum și-ar fi dezgropat, pentru un ritual, proprii lui părinți, — sau niște copii pe care nu i-a cunoscut. Erau două schelete : unul de om matur, altul de copil. Trebuie să fi fost tatăl și copilul sau mama și copilul. Mai de grabă mama, fiindcă s-a găsit și o agrafă ruginită. A cerut și femurul aruncat și l-a așezat la loc.

Cînd totul a fost gata, preotul Valeriu în genunchi, în fundul groapei, încovoiat, spuse abia șoptit rugăciunea de veșnică odihnă pe care o citea totdeauna la înmormîntări.

Cei care se uitau de pe movila de pămînt, în jos, în fundul groapei, vedeau numai un om în genunchi, cu spatele frînt, capul plecat și, în fața lui, simplificate, vinete, albe, două schelete, cu două cranii, care rînjeau la cel aplecat peste ele, și două găuri de ochi, pline de pămînt, care nu vedeau nimic.

La amiază, cînd soarele a fost drept deasupra, el singur s-a uitat în orbitele negre pînă-n fund.

Au venit procurorul Sandu şi un arheolog. Procurorul a dresat, căscînd, un proces verbal. Nu erau doar oseminte de domnitor. Au fost puse într-un sac, şi Valeriu nu mai ştie ce s-a făcut cu ele. Săpăturile au continuat apoi, indiferente ca vremea.

Din cînd în cînd, lui Valeriu tot îi venea îndoiala de sine... spovedania lui Mititelu... Dar a amînat-o pînă noaptea.

12

E tîrziu. Ochii lui deschişi parcă ar fi singuri în cameră. Aşa trebuie să fie atunci cînd cineva este îngropat de viu. Numai că atunci durează cîteva clipe ; acum prea mult, prea mult... Parcă ar fi două fiinţe vii, de sine stătătoare, aşezate pe craniul lui, care aşteaptă. Parcă ar fi două păsări de noapte, care privesc speriate.

Dar păsările acestea sînt legate de gîndurile din capul lui. Bat din aripi ; se închid, se agită, odată cu gîndurile lui. Cînd îi trece prin minte ceva foarte dureros, atunci se închid şi se lipesc de orbite, ca şi cum s-ar tupila, pentru ca durerea să treacă şi să nu le vadă. Cînd face o pauză şi îşi odihneşte încordarea sufletească, ele stau cu privirile deschise şi nemişcate, fără să le sperie nimic.

Valeriu, rămas singur în întuneric, ca un mort, ca o anticipare a scheletului găsit ziua, se analizează, îşi disecă marea dărămare din el. Îşi construise un reazem pentru suflet : nu în faţa lui, cît în faţa lui Dumnezeu. Strigătul : „Am ucis diavolul, am ucis diavolul... diavolul...", din momentul crimei, era un glas spontan şi sincer. În el era însă şi salvarea pentru Valeriu ; era toată justificarea divină şi înaltă a crimei.

Asta l-a ţinut pînă acum.

Pînă acum !

Şi iată-l singur la revizuire, în faţa lui însuşi, cu credinţa că de data aceasta iese pierdut, cu sfînta lui cauză pierdută. Procesul lui, cel adevărat, nu-i la 15 ianuarie, ci acum, în noaptea aceasta.

Se sculă şi se aşeză pe marginea patului. Scîndurile scîrţîiră sub el. Nimeni nu-l vedea. El era însă conştient de mişcările lui, de parcă el însuşi, cel de acum, ar fi o operă a lui, şi ar urmări-o în realizările ei.

Se simţi, aşa, aşezat, cu spinarea încovoiată ca de o greutate imensă, ca o sculptură neagră, dintr-un cărbune ireal, de abia ghicit în noapte.

Da. Încă o dată !

Atunci cînd Mititelu, beat, în aiureala lui întreruptă, descria farmecele trupeşti ale amantei lui, în Valeriu s-au trezit dezlănţuite patimi omeneşti, ca altădată, ca atunci cînd dorea pe Aristiţa. Cum de au dormitat înşelătoare pînă atunci ? Parcă, în el, un lup crescut de mic şi îmblînzit, ar fi văzut deodată pădurea, şi-a sfăşiat stăpînul şi-ar fi fugit liber în codru, ca să înceapă să urle şi să umble după pradă.

De aceea i-a strigat ieşit din fire : „Taci !"

Spovedania lui Mititelu, însemna ademenirea şi chemarea pădurii, pentru fiara crezută pe veci domesticită în el. Simţi că sînt încă în stare să se dezlănţuie, oprimate cu voinţă de fier, patimi fără de seamăn şi instincte fără de legi pe pămînt.

Diavolul n-a fost ucis ; dia-vo-lul n-a fost ucis. Asasinase numai o întrupare a lui, — una singură dintr-o mie, dintr-un milion, din nenumărate înfăţişări care umplu lumea.

Diavolul i-a scăpat. A strîns de gît o stafie, o haină, în care era ascuns, şi el i-a fugit printre mîini. Fusese o

clipă în gîtlej, acolo unde a strîns cu sete şi cu tărie şi totuşi i-a scăpat, nu ştie cum, odată cu sufletul Aristiţei.

Descrierea acelei necunoscute şi pentru el inexistente Mimi îl ademenise. Ar fi vroit deodată s-o întîlnească, s-o cunoască. Se înşelase poate. Diavolul era în Mimi! Ce ironie?! S-au sacrificat odată 2 000 de copii pentru ca să ucidă în unul din ei pe Isus. Şi Isus n-a fost ucis.

N-a ucis diavolul, dar a ucis o femeie. A ridicat un suflet de om. Ca orice criminal, ca atîţia alţii din dormitoarele de alături.

Jertfire de sine?! Ha, ha... Specularea credinţei, pentru salvarea a ceea ce a mai rămas om din el. Angajarea lui Dumnezeu ca avocat în proces; ataşarea evangheliei ca piesă justificativă la dosar; strecurarea în cer printr-o arguţie. N-a ucis nici un diavol.

Valeriu îşi sprijini capul greu într-un cot. Parcă l-ar fi simţit atîrnînd, gata să se detaşeze astfel de el şi să cadă jos, rostogolindu-se pe scînduri la picioarele lui.

Nici un sacrificiu de sine. Reacţiunea nesatisfăcutului. Barbaria nestăpînită a celui care a cerut prea mult de la viaţă şi care, stăpînind un biet trup omenesc, aluat de sînge şi mucozităţi, vroia să prindă esenţa divină şi să rezolve taina zbuciumului spiritului. Răzbunare crudă în faţa unei adînci dezamăgiri. Act necugetat de copil care-şi strică o păpuşă fiindcă nu mai închide ochii cînd o culcă, şi el vedea în aceasta cel mai autentic semn al minunii vieţii.

Asta da, — dar „jertfirea de sine?! Trecerea printre sfinţi?!"

Ce a purificat?!

E un criminal de rînd. Nu un nenorocit meschin şi ridicol ca Mititelu; e un criminal veritabil, care, pe deasupra, a încercat după aceea, chiar pentru sine, nu numai pentru alţii, o şarlatanie, pîngărindu-şi propria credinţă.

Doamne ! Doamne !

Valeriu căzu în genunchi cu fruntea pe scînduri. Un cui proeminent, rămas ca un cucui deasupra scîndurilor, roase de paşi, împrejur, îi sîngeră fruntea drept în mijloc. Poate a fost primul cui al răstignirii.

Rămase, aşa, multă vreme, rechemînd în el rugăciuni, pe care le-a repetat cu umilinţă şi remuşcare.

Părintele Valeriu cerşea iertare şi se înspăimînta în faţa ispăşirii divine. O condamnare pe pămînt nici nu-i veni în minte. El avea socoteli de dat divinităţilor în care crede şi al căror mistic halucinat este.

Se rugă multă vreme. Prin întuneric îşi auzea buzele mişcînd lipicios.

Apoi se strînse cerc, ca de un spasm în stomac, se aplecă pe o parte, trîntit pe podele, şi, sub o greutate fără de închipuire, adormi.

13

Biroul domnului Dănulescu era aşa cum îl ştia Andrei de atîţia ani : o odăiţă mică, pe peretele din fund o bibliotecă, alături de un birouaş miniatură, o mesuţă cu mai multe etaje, şi pe fiecare din ele cîte o geantă ; dosare pe jos, pe birou, pe geam şi două fotolii de piele.

Domnul Dănulescu sta la birou, nervos şi neastîmpărat, cînd aşezat pe scaun, cînd sărind în sus şi rămînînd un timp în picioare, tot cu ochii în dosar. De altfel, cînd se scula, nu se înălţa cu mult deasupra biroului.

Avea ochelarii pe nas, jos, şi se uita pe deasupra lor.

Citea, foiletînd, fragmente din ordonanţa judelui Justin Ionescu şi exclama în răstimpuri, dînd înainte încă o filă :

— Ce imaginaţie ! ! Uneori se oprea mai lung şi mai citea şi recitea. Strîngea gura în semn de nedumerire şi clătina din cap : Asta-i o prostie.

Cînd a terminat lectura, a trîntit ochelarii pe hîrtiile de pe birou, şi-a trecut mîna dreaptă resfirat prin părul vîlvoi şi a exclamat sentenţios şi stacato :

— Un mo-nu-ment ! Şi apoi : Nu rămîne nimic în picioare ! Ia, spune-mi cîţi ani are tatăl dumitale... Aşa ? ! Bun. La ce vîrstă s-a căsătorit ? Ce vîrstă are mama dumitale ? Binee !... Domnul Dănulescu rămase îndelung gînditor, bătînd în birou distrat cu un creion galben. Andrei urmări elaborarea apărării : Aşa. Să-mi dai o listă de martori. Pentru antecedente. Era un om cuvios, — nu ? ! Credea cu sinceritate ? ! Aşa. Aşa mi-ai spus ! Să vie oameni din sat ! Să fie citat tot satul. Spui că n-avea duşmănii. Aşaaa... vindeca bolnavi care veneau la el de departe. Să te interesezi care au fost ; să aducem din ei vreo zece. Unde-i el ? la Galata ?... Am să mă duc mîine să-l văd. Scoase brusc agenda cea ca o armonică mică şi privi crunt în ea : Nu. Mîine nu pot. Vineri... Ba nu. Sîmbătă după amiază. Să-l prevesteşti. Trebuie să vorbesc şi cu el. Iar după un timp, foiletînd din nou ordonanţa : Să vedem pe ce temă ne punem. De gelozie nu poate fi vorba ? Andrei puse ochii în pămînt :

— Nu. Nu cred... Sînt sigur că nu.

— Curios... Curios totuşi... îşi spuse sie însuşi domnul Dănulescu.

Andrei se gîndi atunci cu spaimă că adevărul, care-i altul şi pe care el îl deţinea, s-ar putea să scape omului acela viu şi inteligent. Andrei nu ştia că, la ceasul acela, el mai rămăsese singur cu acel adevăr şi că adevărul acela, parcă sugerat de puterea tatălui lui, devenise şarlatanie.

Încerca să explice domnului Dănulescu ceva din ceea ce chiar în mintea lui era atît de confuz. Domnul Dănu-

lescu îl asculta absent, cu fruntea încrețită, cu musteţile blonde strînse de buza de jos. Era semn de neîncredere sau de curiozitate ?

— Să-mi scoţi copie şi după interogatorii, după toate interogatoriile şi confruntările. Sper că nu s-a contrazis cu nimic.

— Cu neputinţă, răspunse Andrei. Tata n-a încercat nici un moment să-şi facă o apărare. A spus adevărul cu îndărătnicie. Şi-a exagerat şi vina, dacă se mai putea.

— Să treci la mine duminică dimineaţa, să-mi aduci lista de martori. Pînă atunci mai vedem... mai vorbesc eu cu el. La revedere...

Şi schimbînd deodată tonul : Acum ce faci în Iaşi ?

— Urmez literele şi filozofia.

— Ştii că pe Radu l-am trimis la Paris ? Am să-i spui lui Roro să-ţi dea adresa şi să-i scrii : are să-i facă mare plăcere. Şi domnul Dănulescu bătu de două ori din palme şi chemă : Roro, Roro !...

Glasul lui răsună puternic. Uşile dintre odăi erau date în lături. Andrei rămase încremenit, cu inima strînsă. Spre norocul lui, nimeni nu răspunse. Se întîmplase ca Roro să nu fie acasă. Veni numai servitoarea.

— Duduia e la „coafor"...

— Atunci am să vorbesc eu cu ea şi am să-ţi spun duminica viitoare cînd ne vedem.

Şi domnul Dănulescu îl apucă pe Andrei cu braţul de după umăr, ca sub protecţia lui părintească, şi-l conduse vesel pînă la uşă.

— La revedere, tinere...

Joi, Andrei urcă pe jos la Galata. Nu-l văzuse pe Valeriu de mult. Îi spusese să nu mai vie, nici să nu se mai ocupe deloc de el. Erau şi penibile aceste întrevederi, în mare parte mute, dintre doi oameni care puneau fiecare capul în pămînt, mereu jenaţi unul de altul. Pentru Valeriu

era desigur şi mai greu. Valeriu avea sentimentul că, de la o zi la alta, Andrei este acel care-l proteja pe el. Şi îl chinuia ideea situaţiei pe care a creat-o acestui copil, rămas tot timpul în afară de preocupările lui grave de viaţă. Prezenţa lui îi punea o nouă răspundere. Dar aceasta era fără putere asupra lui. Ceea ce era greu şi nedezlegat era tot numai în sine. Fără să ştie. Valeriu, acest sfînt „închipuit", era şi un mare egoist, ca atîţia alţii.

Pe Ileana n-a mai revăzut-o niciodată. Nici nu s-au gîndit la asta, nici unul dintre ei.

Era un capitol închis. Valeriu călcase totdeauna peste fiinţa ei ; trecuse fără să observe această existenţă devotată şi pasivă care-i sta alături, gata pentru orice sacrificiu, fără de crîcnire.

Joia era zi de vorbitor. Cînd gardianul anunţă lui Valeriu că-l aşteaptă fiul la vorbitor, acesta-i răspunse scurt :

— Nu pot să văd pe nimeni. Să nu mă aştepte. Să plece. Eu nu mai pot fi văzut *în ochi de nimeni, nici nu* mă mai pot uita în ochii nimănui. Şi strigă după gardian : Spune-i c-am murit.

Nici sîmbătă, cînd a venit la cancelarie domnul Dănulescu şi cînd domnul Mitruţ a trimis să-l cheme, Valeriu n-a voit să vie.

— Cine-i domnul Dănulescu ?? Nu-l cunosc... Avocat ? ! N-am nevoie de avocat. Un om ca *mine* nu merită să fie apărat de nimeni. Nu mă interesează.

Gardianul s-a dus cu răspunsul şi s-a întors înapoi :

— E ordin de la domnul Director să vă prezentaţi.

Valeriu veni, urmat de gardian. Dar în cancelarie rămase mut şi neînduplecat. N-a scos o vorbă. Domnul Dănulescu rămase consternat.

Iar duminica dimineaţa spuse, cu delicateţă şi cu grijă părintească, lui Andrei :

— Am să pledez „iresponsabilitate".

I-a fost milă să-i mai spuie: „Va fi nevoie de o expertiză medicală".

De data aceasta Andrei fu sigur că domnul Dănulescu n-a înțeles nimic. Să fie oare oamenii atît de iremediabil străini unii de alții ? !

Domnul Dănulescu nu i-a spus nimic lui Andrei despre întîmplarea de la penitenciar.

14

Primul procuror Ilarion Mîndrescu sună. Sergentul de la ușă își așeză înfricoșat hainele și centironul, își linse părul cu amîndouă mîinile. Apoi intră la domnul Prim, de abia simțit, introducînd întîi capul, ca și cum ar fi vroit numai să vadă cine este înăuntru.

— Du-te la Cabinetul doi și-mi adă dosarul 1337/191...

Primul procuror, cu de la sine hotărîre s-a decis să susție personal acuzarea în procesul lui Valeriu Darie. Era un proces care promitea să fie spectaculos, și „Primul", Ilarion Mîndrescu, iubea foarte mult să apară în asemenea procese. Iubea exibiția și teatralul peste măsură.

Domnul Ilarion Mîndrescu era fiul unui boier fudul și rău. Un om bine făcut, înalt și voinic. Purta numai burta puțin prea ieșită înainte, nu pentru că ar fi avut o burtă pe care nu ar mai fi putut-o stăpîni, dar fiindcă în felul său de a-și compune prestanța, detaliul acesta de la mijloc avea mare importanță. Dădea o impresie de opulență, ceea ce este absolut necesar pentru autoritate.

Avea un cap frumos: păr brunet și totdeauna bine aranjat, ochi mari, un nas potrivit, care ezita între a fi drept sau acvilin, o frumoasă musteață tunsă fără reproș, musteață care nu era nici groasă, pentru a-i da un aer de

burghez sau a-l îmbătrîni, nici prea subţire, pentru a-l transforma într-o secătură, ci exact atît cît să sublinieze trăsăturile feţei şi să-i adauge impresia energiei.

Era nu numai un bărbat frumos, dar şi foarte îngrijit. Totdeauna perfect îmbrăcat, totdeauna curat, purtînd în jurul lui, ca o atmosferă proprie, un miros discret de colonie bună. Sînt oameni care duc grija de sine pînă la manie şi ridicol. La domnul prim-procuror Mîndrescu era poate în parte o manie, dar se oprea cu simţ just exact unde trebuie, ca să fie un om totdeauna bine pus, fără a cădea în exagerare.

Exagerare însă avea domnul „Prim", în temperamentul său şi în manifestările sale verbale, căci vorbea totdeauna umflat şi cu mare emfază. Avea ceva din alura unui actor clasic, care declamă şi nu vorbeşte. De aceea, de cîte ori cineva sta de vorbă cu el, avea impresia că în locul domnului Mîndrescu îi răspunde un actor de operă, care cîntă pretenţios frazele cele mai banale. Aşa de pildă cînd domnul „Prim" spunea sergentului de serviciu „acum poţi să pleci", o spunea cu gîtlejul plin şi umflat, cu accent grav, ca un actor de operă care ar fi vroit numai să-şi atenueze vocea.

De altfel, este probabil că „Primul" avea şi o voce cantabilă de bariton, foarte frumoasă. Avea şi timbru plăcut şi volum impunător.

Domnul „Prim" vorbea aşa cum alţii scriu în mod obişnuit cu peniţă groasă, ciungă la vîrf, cu caractere ronde. Imediat se observa că-i plăcea enorm să vorbească astfel. Avea, vă spun, pasiune de muzicant pentru propriul său fel de a vorbi... Gesturile erau şi ele potrivite acestui rol, fiindcă totdeauna ridica în sus capul într-o poziţie agresivă, se aşeza bine pe picioare, fără să uite propulsiunea burţii, şi gesticula larg.

Acesta era prim-procurorul.

Nici nu se putea să rateze ocazia unui rechizitoriu în care toate aceste calităţi şi inclinaţiuni teatrale să nu se producă, spre marea lui mulţumire. Domnul prim-procuror Mîndrescu, mai mult chiar ca oricare om, iubea să fie flatat. Asta nu înseamnă că avea îndoieli asupra lui şi că o apreciere bună din afară îi restabilea o încredere zdruncinată, ci că, în orice flaterie, vedea recunoaşterea sinceră a evidentelor lui calităţi.

Căci domnul „Prim“ era un om foarte închipuit. Dar un închipuit simpatic, fiindcă nu era un închipuit grav, ci unul inofensiv. Nu avea pretenţii în probleme mari ; avea numai o mare pretenţie pentru superficialitate drăgălaşă în lucrurile mărunte pe care le cunoştea. Era de o curtoazie desăvîrşită ; manierat cu toată lumea şi serviabil cu cine trebuie. Cu toate acestea, sever, deşi, fiind foarte cumsecade, nu izbutea întotdeauna să-şi menţie severitatea.

Domnul „Prim“ era simpatizat de toată lumea. Avea un talent rar de a se strecura prin situaţiunile dificile ale postului său, care semăna cu dexteritatea naturală a mimetismului. La aceasta ajuta şi faptul că domnul Ilarion Mîndrescu nu avea aproape niciodată păreri personale şi nici prea sigure cunoştinţe personale. În discuţii, conceda totdeauna cu amabilitate onctuoasă, lăsînd totuşi să se înţeleagă că are şi el părerea lui, dar o părăseşte din amabilitate.

Avea mare succes la cucoane. Felul lui hiperbolic de a se exprima, ca şi vocea lui caldă şi plină, atrăgeau multe simpatii. Dl Ilarion Mîndrescu era şi celibatar — un celibatar elegant, cu situaţie şi care vorbeşte frumos. Erau multe femei care veneau la tribunal numai ca să-l asculte pe „Ili“ — cum îi spuneau ele, prescurtat. Jurnalele locale făceau serviciul de informatoare nevinovate, anunţîndu-le : „Azi la juraţi se judecă procesul X... Acuzarea va fi susţi-

nută de eminentul prim-procuror, domnul Ilarion Mîndrescu“.

Și „succesul“ monden al procesului era asigurat.

Pentru acuzarea lui Darie, primul procuror era hotărît să prepare un rechizitoriu mare. Avea psihologia unui actor ratat, care a jucat pînă acum un rol mic și care, deodată, are ocazia să joace rolul lui Hamlet.

Sergentul puse sfios dosarul pe birou.

Ilarion Mîndrescu observă cu oarecare mîhnire volumul exagerat al dosarului, și ținuta teatrală, pentru o clipă numai, se destinse, făcînd loc unei slăbiciuni omenești de lene și comoditate. Dar, se vede, gloria cere și eforturi, nu numai superficialitatea celor ce o acordă și apoi o suportă !

Ilarion își spuse în sine : „Parcă trebuie să-l citesc ? Am să scot cîteva note după ordonanța de trimitere. Tema o am fixată. Dezbaterile sînt orale. Voi auzi și ce spun martorii. Crima e mărturisită. Gravitatea ei nu poate fi pusă la îndoială. Ce, Dumnezeu ? ! E popă !

Foiletă iar dosarul, în felii groase, înturnînd cîte cincizeci sau o sută de file deodată. Sună iar. Capul sergentului din nou îl precedă exagerat pe ușa mai mult crăpată decît deschisă, pe care se furișă și el :

— Să am mîine dimineață, dosarul, acasă.

Dosarul, adică partitura, textul rolului, piesa. Piesa scrisă de preotul Valeriu Darie ; tragedia aceea simplă, care putea să fie o biată dramă omenească comună, dar care s-a complicat cu ceva fără dezlegare, cu umbre și probleme, ca-n Shakespeare.

Ilarion Mîndrescu avu aerul mulțumit cu anticipație, ca și cum rechizitoriul lui ar fi fost gata făcut și succesul desăvîrșit. Se simți într-o foarte bună dispoziție, satisfăcut de sine și de ceea ce îi oferă viața. Ilarion Mîndrescu nu era un pesimist !

Se sculă de la birou şi, cu mîinile în buzunări, privi pe geam : Mitropolia, dealul de la Miroslava, Galata... Privirile însă îi lunecau fără să-i trimită ceva în conştient. Valeriu Darie era la Galata, acolo, între zidurile albe care se văd de aici. Dar acesta era numai un fapt material, nu un gînd al lui Ilarion Mîndrescu.

Afară era un timp posomorît. Nimic, nici universul întreg nu zdruncină buna dispoziţie a lui Ilarion, care începu să fredoneze.

Procesul de la Curtea cu juri, de la 15 ianuarie, nu era procesul crimei preotului Valeriu Darie şi al vieţii lui, ci procesul talentului domnului prim-procuror Ilarion Mîndrescu, ziua succesului şi gloriei lui, în faţa unui public select de femei frumoase.

Ideile şi gîndurile domnului prim-procuror se înlănţuiau, se asociau de la sine, fără voia lui, abuzînd de această stare de beatitudine pasivă, care era stare de repaus şi de uitare.

Domnul Ilarion Mîndrescu privea pe geam. Aceasta era una. Dar domnia sa se bifurcase. O altă parte nu mai privea pe geam, ci continua gîndurile trezite de ideea că la proces vor asista o mulţime de femei frumoase... Asta era alta.

Şi această a doua parte, strecurată prin adormirea vigilenţei, căuta să reconstituie chipuri, zîmbete, siluete şi să enumere nume. Să meargă în urmă şi să amintească unde le-a cunoscut, cînd, ce-a vorbit cu ele...

Această altă parte scoase, ca pe-o fotografie plutitoare în aer, capul Sandei, blond, zburlit, cu rîsul ei plin, cu gura întreagă căscată, cu dantura albă cum sînt bobocii de lăcrămioare. Cînd rîde Sanda, îi vezi toată gura cu gingiile roze, ca şi cum ar fi ţinut între buze petale de trandafir sălbatec şi le-ar fi scăpat în gură şi s-au lipit peste tot, pe cerul gurii.

Domnul Ilarion Mîndrescu, cel care privea pe geam absent, începu să fie ademenit de celălalt, de cel cu amin-

tirile şi să se prindă de ele, să le simtă savoarea şi plăcerea nedefinită, ca un parfum.

„Oare o să vie şi Sanda ? Oare-i în Iaşi ? !

Poate se amînă procesul — nu vin martorii şi se amînă."

Cu Sanda a stat de vorbă mult la o masă. Era un ceai de binefacere. Ea recitase versuri. Are o voce caldă şi amuzantă. Dublează sau triplează peste tot pe „r". Asta-i dă un farmec în plus.

Atunci, la ceai, avea o piele albă şi catifelată. Şi un piept rotund şi plin... şi o vioiciune de copil. Şi-n urechea lui Ilarion Mîndrescu, rîsul Sandei răsună copios, cu toate nuanţele lui, cu toate trîmbiţele lui, fără să fi uitat ceva, ca şi cum deodată i-ar fi venit în minte un fragment de simfonie... aşa cum vine fără motiv precis, uneori.

„Cu ce seamănă blondul de soare din părul Sandei ? !"

Întrebarea i se puse lui Ilarion, lui „Ili", impersonal, fără să ştie nici cine a pus-o, nici cui a fost adresată. Dar era în el. Şi tot el căuta răspunsul.

Fotografia plutitoare în aer a Sandei se schimbă.

În loc veni alta, ca şi cum la un vizor s-ar fi răsucit un buton aducînd alt clişeu.

De data aceasta, Jeannette... elveţiancă de la Paris, studentă de la conservatorul de muzică... aceea care sta pe Rue des Écoles, la etajul doi, cu mama ei... Da... Jeannette... Blondă... un blond mai spălăcit... ochii albaştri... tot aşa, mai spălăciţi şi ochii... o fată „naturală", pură, sinceră, naivă, plină de viaţă...

Cîţi ani sînt de atunci ? Ilarion Mîndrescu era student la doctorat. Avea aceeaşi pensiune : Rue des Écoles numărul 17, la mansardă. Atunci era tînăr şi mai elegant decît acum.

Şi Ilarion Mîndrescu cel care privea pe geam şi cel care scormonise din nimic amintiri se contopiseră în unul singur, pierdut ca o amintire, absent din birou, plecat în trecut, evaporat.

Mama Jeannettei a plecat iarna la Nissa. Au rămas singuri. Era în fiecare seară în odaia ei... O fată devotată, care-l iubea mult. A rămas însărcinată. Cînd i-a spus lui, acestui Ilarion Mîndrescu, el a avut viziunea unei mari încurcături și neplăceri. Era și mai dinainte plictisit. Nu mai era liber. Mereu trebuia să dea socoteală unde a fost, ce a făcut. S-a hotărît repede, și seara a plecat în țară. Mai era o săptămînă pînă la vacanța de Crăciun.

La București a avut „ambetamente". Mama Jeannettei a scris domnului profesor Mîndrescu, tatăl lui Ilarion, profesor de drept penal la facultatea din București, și i-a spus că fata e însărcinată.

Domnul profesor i-a răspuns sfătuind să avorteze... Fata a refuzat. Acasă în Elveția nu s-a mai putut întoarce cu copilul. La Paris nu mai avea cu ce trăi. A cerut pensie alimentară. Dar n-a ajuns să primească nimic niciodată. Copilul era crescut la țară, într-o casă de țărani. Jeannette, apoi, cînd n-a mai putut suporta, s-a sinucis... Copilul a rămas la țăranii aceia din Bretagne. Acum trebuie să fie un băiat mare.

Fruntea domnului prim-procuror se încruntă. Făcu un gest din mînă, ca și cum ar fi alungat o albină.

Afară începuse a se întuneca. Lumini răzlețe se aprinseră în oraș. Pe dealul de la Miroslava, clipea o lumină roșietică, așa cum clipesc stelele cînd răsar. Aproape nu se mai putea vedea nimic. Seara, ca o ceață, învăluia totul și făcea case și dealuri ireale, ca de fum, și le adîncea, le scobora mai jos...

Acuzatorul lui Valeriu Darie, procurorul Ilarion Mîndrescu, fostul student de la Paris, azi una și aceeași persoană, se așeză la birou, dar în seara aceea nu mai putu să lucreze nimic.

Sună din nou. Sergentul intră și rămase mult timp în poziție de drepți în cadrul ușei. Domnul prim-procuror nu

auzise cînd intrase, nici nu-l văzuse. Deodată dădu cu ochii de el şi tresări, ca şi cum l-ar fi surprins cineva asupra unei fapte neîngăduite de oameni şi de legi, şi întrebă :

— Ce este ? Ce vrei ?

— Aţi sunat dumneavoastră, domnule prim-procuror.

— A, da ! Să am dosarul acasă chiar astă seară — cum plec eu de-aici.

15

Grefierul împarte bilete de intrare. Aşa e procesul preotului Valeriu Darie : „cu intrare". Ca la teatru. Piesa lui : cu grozave realităţi, cu omeneşti slăbiciuni, cu misticism. Ca o piesă germană. Vedeta primă : Dl prim-procuror Ilarion Mîndrescu.

De două zile, toate ziarele anunţă evenimentul, cu detalii, în care faptele sînt prezentate cît mai picant, pentru ca vulgul să fie excitat.

La coafor, cucoanele stau în boxe paralele, despărţite numai printr-o draperie. Unele din ele au deasupra capului un fel de caracatiţă cu carapace şi ghiare de nichel şi cu mustăţi de fire electrice. Trebuie să fie un fel de maşină de extras ideile din cap.

Draperiile catifelate nu le încurcă. Vorbesc unele cu altele „prin perete" şi îşi trec vorbele pe deasupra despărţiturii de catifea, ca şi cum ar arunca nişte zurgălăi delicaţi.

— Auzi, Noelie, mîine vorbeşte „Ili" la juraţi. Vii ?

— Sigur. Se poate. Am cetit în *Opinia* că-i un proces foarte interesant : „o crimă pasională". Mi se pare că criminalul e un popă.

— Da, dragă. Auzi idee ! Multe se mai întîmplă şi pe lumea asta. Dacă îţi poţi închipui dragoste cu un popă.

— *Vraiment, ma chère !*

— Ieri la Tufli se vorbea că „Ili“ va face un rechizitoriu magistral, interveni dintr-a patra boxă Eleonora Mărgineanu, domnişoară bătrînă. Tot ea : *Couche, couche ici,* se răsti la foxul de alături. Şi încercă să plece capul asupra lui, dar nu o lăsă scheletul de mitră nichelat de deasupra.

Lizette, care era mai curioasă şi mai la curent, sări şi ea, nevăzută, de după altă draperie :

— Ştiţi voi cum a omorît-o ? A strîns-o de gît. Pfui ! oribil, — ce bestie. Eu am să mă duc mîine numai ca să-l văd. Trebuie să arate fioros. Şi Lizette avu un „frison“ de spaimă şi sensualitate în acelaşi timp. Buzele ei se strînseră subţiri, a răzbunare, şi se privi în oglindă cu mulţumire. Voi aveţi bilet ? Am auzit că va fi multă lume şi că nu se intră decît cu bilete de la preşedinte.

— Da, sigur că aşa e. Eu am vorbit ieri cu Valentin — Valentin e preşedintele — şi mi-a spus că a luat măsuri severe pentru paza ordinei. Cît e ceasul ? ! Unsprezece şi un sfert ? Mi se pare că s-a uscat. Aranjează-mă mai repede. Trebuie să-l mai prind acasă înainte de a pleca la Tribunal. Să-i telefonez să-mi reţie şi mie un bilet.

— Dragă, şi ştii cine-l apără ? Nebunul de Dănulescu.

— Se putea altfel ? El susţine toţi ticăloşii. De asta nu se alege nimic din tot ce cîştigă.

— Ai dreptate. Mi-a spus Dorel că şi aseară a pierdut zece mii de lei.

— Eu nici nu ştiu de unde are atîţia bani.

Tragedia lui Valeriu se amesteca astfel, galant, cu alte nefericiri omeneşti.

Saloanele de coafură erau supra-încărcate ca şi cum ar fi fost în preajma reprezentaţiei teatrale a unei trupe străine.

Tragedia cumplită şi tainică a lui Valeriu fusese scoasă din pieptul, din capul lui, şi aruncată în arenă, în cuşca cu

lei și cu leoaice. Era diformată, brută, simplificată, popularizată pentru interesul tuturor pînă la nerecunoaștere, dar taina era a lui, ca și cum mulțimea i-ar fi furat subiectul lui grav și ar fi făcut din el o comedie barocă și ordinară.

Se creau, pentru satisfacerea instinctelor, a mahalagismului, a urei și societății inconștiente, alte fapte, alt proces, alte tipuri, cu legende și cu invenții ; exercițiu bun pentru imaginații ratate și lipsite de scrupul.

Trebuia aruncată mulțimii, și în special femeilor, hrana de care aveau nevoie ca să trăiască.

În aceeași zi, pe portița curții de la casa în care trăia Ileana și Andrei, intrară doi domni tineri. Unul din ei avea un aparat fotografic. Amîndoi priviră cercetători în dreapta și în stînga, de parcă s-ar fi temut să nu fie cineva ascuns și să le sară în spate. Apoi se uitară unul la altul, ca și cum s-ar fi îndemnat reciproc să înainteze.

S-au apropiat de casă și s-au uitat la ea lung. Parcă ar fi vroit s-o cumpere. Cel cu aparatul a fotografiat repede, și apoi ambii au dat să intre în casă. Ușa era încuiată. Ileana ținea ușa de la tindă închisă tot timpul cît Andrei nu era acasă. Și-n dimineața aceea Andrei se dusese în oraș. A spus că pleacă la universitate ; de fapt era plecat să mai vorbească odată cu domnul Dănulescu, să vadă dacă nu mai are nevoie de ceva și să-i spuie și despre onorar.

Cei doi domni au bătut în ușă cu insistență și iar s-au uitat unul la altul, ca doi complici care vor să dea o lovitură și au mereu nevoie să simtă, fiecare, că nu-i singur.

Ileana era la bucătărioara din dos, unde făcea mîncare. Asta rămăsese singura ei plăcere. Să facă mîncare era o ocupație. Și apoi mîncarea o făcea pentru Andrei, pentru lumina aceasta din urmă și singură a vieții ei. Nu gătea decît cu gîndul și cu dorința mereu prezente să-i placă lui Andrei. Și pregătea numai ceea ce știa că preferă el, încă de

cînd era mic și venea, vacanțele, acasă. Umbla ticăit pe lîngă sobă, controla mereu focul, deschizînd și închizînd portița, scormonea jăratecul cu cleștele, mai arunca un lemn ; ridica un capac de pe o tingire, se uita în ea : amesteca puțin înăuntru cu o lingură ; mai presăra puțină sare, se îndrepta apoi spre măsuța de la geam... Și așa își petrecea toată dimineața.

Cei doi domni nu voiau să renunțe la întreprinderea lor. Bătu, de data aceasta celălalt, cel cu aparatul fotografic ; ceva mai tare. Acesta era scund, chel, cu ochii ca două crăpături subțiri, de abia deschiși. Și era șchiop de piciorul stîng, pe care-l avea frînt în două de la genunchi, în formă de V, în lături.

Acesta era fotograful. Celălalt, reporterul de lovituri senzaționale, era deșirat, slab, cu o gură mare și mereu deschisă, cu nasul lung și încovoiat. Vorbea fîlfîit și era „șpanchi" : cu ochiul drept se uita la om, pe cînd cu cel stîng se putea uita oriunde în altă parte, fiindu-i mobil cu independență.

Reporterul, văzînd că tot nu răspunde nimeni, duse mîna la bărbie, pe care o netezi cuprinzînd-o, ca și cum ar fi vroit să încerce dacă i-a crescut prea tare barba sau nu. Acesta era ticul lui cînd era decepționat sau căuta o idee nouă. Puse mîna pe clampa ușii și încercă încă o dată dacă-i încuiată.

— Hm ! Nimic de făcut ! Ghinion ! Se adresă el șchiopului. Fotograful se săltă puțin în celălalt picior, întinzîndu-l înainte pe cel frînt, ca și cum l-ar fi prezentat, detașat de trup, de la genunchi în jos : semn de așezare, cu îndărătnicie, pe poziție.

— Ai văzut bine ce număr e ? Nu cumva ne-am înșelat de adresă ? Aici pare pustiu. Nu vezi ce neîngrijit e totul ? totuși sînt cîteva urme de zăpadă. Trebuie să fie cineva aici. Să mai încercăm.

Şi deşiratul porni singur să cerceteze. Întoarse colţul casei şi bătu încetişor în primul geam. Nimic. Iar bătu încet. Lipi apoi obrazul de fereastră ; turti nasul lung şi buzele cărnoase de sticlă şi privi înăuntru. Nu se vedea nimeni.

— Al dracului ghinion !

Păşi mai departe pe lîngă perete, întoarse şi celălalt colţ şi, fără să mai bată, se apleacă să privească pe geamul de la bucătărie.

Ileana tresări speriată cînd văzu un străin care sta îndoit, cu ochii în geam. Domnul de afară îi făcu semn, să vie să-i deschidă, şi însoţi gestul de un zîmbet amabil.

Ileana îşi spuse singură :

„Doamne ce o mai fi vrînd şi-aista ? !" Îşi şterse mîinile de pestelcă, mai controlă o dată cele de pe foc, ridicînd capacele, şi plecă. Lungul o urmărise pe geam pînă ce ieşi şi fugi victorios la uşă, lîngă fotograf.

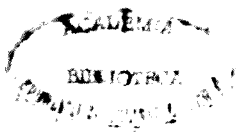
— Ce poftiţi dumneavoastră, întrebă Ileana cu îngrijorare şi curiozitate. Biata femeie ajunsese să bănuiască toată lumea, să aibă frică de oameni, o frică smerită şi docilă.

— Vă rugăm, doamnă, începu tot cel lung, reporterul, aici domiciliază domnul Darie... sau doamna Darie. Avem ceva de vorbit. Avem o rugăminte.

Acestea spuse, şchiopul aruncă piciorul detaşabil şi flasc peste prag şi intră. Ileana se feri în lături, şi cel înalt intră şi el, aplecîndu-se mult, ca să nu se lovească de uşorul de sus. În antret era curăţenie mare. Vopseaua pe jos şi un cufăr braşovenesc, cu capacul ca un coviltir, străluceau ca date atunci cu ceară.

— Eu sînt preoteasa, dar nu ştiu cu ce vă pot fi eu de folos.

Ochii celor doi musafiri umblau roată împrejur, pe jos, pe pereţi, pe plafon, ca şi cum ar fi voit să aleagă repede ceva, să fure şi să plece.



„Trebuie să fie nişte hoţi", îşi spuse în gînd Ileana ; îi păru rău că a deschis şi nu ştiu ce să facă.

Şchiopul aruncă iarăşi înainte piciorul mecanic şi intră în odaie. Lungul, deacurmezişul, jumătate întors spre Ileana, după el, ţinînd conversaţia.

— Sărut mîna, doamnă. Ne pare bine că v-am găsit acasă. Noi sîntem de la ziar. Ştiţi, mîine e procesul soţului dumneavoastră. Am voi să vă fim de folos, să-l ajutăm pe cît ne stă cu putinţă, şi am venit să ne informăm ! Poate veţi fi atît de bună, să ne daţi oarecare lămuriri asupra vieţii pe care aţi dus-o cu acuzatul... în fine, ce ştiţi şi tot ce credeţi asupra crimei... Va fi foarte interesant pentru cititori şi marele public... Ar putea să creeze o atmosferă favorabilă părintelui în opinia publică... şi ştiţi desigur prea bine că opinia publică influenţează foarte mult asupra verdictului... Judecă doar juraţi... membri ai opiniei publice... simpli muritori, care citesc ziarele, care au contact cu lumea... care, oricum, sînt influenţabili...

Lungul avea o volubilitate de şipot, dar Ileana nu putea să înţeleagă încă nimic : Ce vor oamenii aceştia şi de ce nu-i dau pace ? Ce-i interesează pe ei procesul ? Nu-s neamuri, nu i-a văzut niciodată ; de ce nu-şi caută de treaba lor ? ! De proces se îngrijeşte Andrei, şi-i de-ajuns.

În timp ce lungul îşi depăna argumentele, fotograful se şi învîrtise în jurul mesei din mijlocul odăii, pe care erau aşezate două tacămuri, şi observase toate cadrele de pe pereţi şi toate fotografiile.

— Eu nu vă pot spune nimic. Eu nu ştiu nimic. Fiul meu Andrei ştie ce-i cu procesul.

Pe uşa îngustă, deschisă, care da în bucătărie, veni deodată un abur mirosind a borş şi un miros de ars.

Ileana se grăbi spre bucătărie, luînd pestelca în mîini. Oala în clocot dăduse în foc.

— Bătu-i-ar Dumnezeu să-i bată. Mi-a dat borşul în foc. Să ştii că s-a afumat, şi lui Andrei nu-i place cînd e afumat. Trase cu degetele pe gura plitei, rotogoalele de tuci. Îşi şterse mîinile şi veni încruntată în odaie.

Cînd intră, musafirii erau în picioare lîngă patul lui Andrei, cap lîngă cap, şi se uitau atenţi într-o fotografie pe care o luaseră din cui.

— Doamnă, mi se pare că sînteţi dumneavoastră. Desigur, preotul e părintele, şi copilul, fiul dumneavoastră.

Era în adevăr fotografia lor, patru ani după căsătorie.

Ileana era acolo, în fotografie, tînără şi voinică ; cu pieptul mare, cu talia strînsă, cu părul aşezat cu îngrijire, cu o floare deasupra cărării. Avea un aer naiv şi blînd. Părintele Valeriu era sever şi sta drept. Hainele îi cădeau lungi, pînă peste ghete... Giubeaua era deschisă, de-abia crăpată, şi dedesubt se vedea şiragul întreg de nasturi de la antereu.

Amîndoi stăteau în picioare. Ileana în partea stîngă. În mînă, Valeriu ţinea, cu pumnul închis peste cotorul ei, o carte legată.

În faţa lor, între ei, micuţ, speriat, naiv,, cu doi ochi mari, stătea pe un scaun, cu un picior întors sub el şi altul atîrnînd în jos, Andrei. Andrei la vîrsta de trei ani.

Era o fotografie veche, din Botoşani. Andrei era şi el îngrijit îmbrăcat ; cu o bluză de marinar, cu pantaloni scurţi, cu şosete şi ghetuţe.

Fusese într-o vacanţă de Paşti. Andrei era în hainele lui cele noi.

— Foarte interesant ! — exclamă lungul. Foarte interesant. Şi, şoptit, tovarăşului : Am dat lovitura.

În adevăr, de două zile, reporterii umblau să capete o fotografie a acuzatului, „a criminalului", ca s-o puie în dimineaţa procesului, şi nu putuseră găsi. Fotografia asta însemna „un succes de presă".

— Doamnă sîntem informați că acuzatul era un soț model și un preot care se ocupa de enoriașii lui și-i păstorea cu frica lui Dumnezeu. Este adevărat ?

— Domnilor, rugă iar Ileana, o să vie fiul meu și o să vă spuie tot ce doriți ; eu sînt prea necăjită ; nici nu înțeleg bine ce spuneți dumneavoastră.

— Idioțită, șopti lungul, la urechea fotografului.

Și apoi adresîndu-se din nou Ilenei :

— Doamnă, dacă este posibil, ne-ar trebui, pentru cîteva ore numai, fotografia aceasta, și apoi v-o readucem noi. Nu vă fie teamă, nu se va strica nimic...

Ileana înțelegea din ce în ce mai puțin. De ce le trebuie unor străini o fotografie care-i a ei, care-i din viața ei.

— Domnilor, v-am spus, așteptați puțin, trebuie să vie curînd și fiul meu.

— Doamnă, trebuie să vă atrag din nou atenția că noi nu vroim decît să vă ajutăm, să vă ușurăm situația. O asemenea fotografie, dată publicității, este de natură să înduioșeze opinia publică și pe jurați, icoana unei familii unite, prezența unui copil nevinovat... toate acestea sînt valori sociale și morale pe care nici o judecată nu le poate nesocoti.

Șchiopul găsise pe o etajeră o altă fotografie : Valeriu și Ileana înainte de căsătorie. Ileana părea o fetiță de la țară, îmbrăcată curat, ca la oraș ; Valeriu purta o redingotă lungă, o cravată „papillon", guler tare și înalt ; era ras complet. Buza de sus era proeminentă, dominînd cu mult pe cea de jos, iar la colțul gurii lăsa adîncite două brazde. Avea ceva din figura amară a lui Baudelaire.

„Fotograful" era cu o fotografie într-o mînă și cu alta în cealaltă și se uita cînd la una cînd la alta, cîntărind și valoarea lor artistică și interesul lor documentar. Parcă ar fi fost să le cumpere și sta la îndoială pe care s-o aleagă.

Deşiratul îi spuse :

— Nu ! Nu mai ezita. Cea cu copilul. E mai senzaţională... Are un accent mult mai dramatic. Sau... poate le obţinem pe amîndouă.

În momentul acela se auziră paşi în antret şi îndată intră Andrei. Îi privi curios şi nedumerit. Se uită repede la ei şi la Ileana. Bănuia ce este şi abia se stăpîni. Îşi spuse în gînd, înainte de orice : „Biata mama. Nici de asta n-a fost cruţată. Corbii !"

Înaintă spre ei, hotărît :

— Andrei Darie ; ce doriţi ?...

— Tocmai explicam doamnei... şi reporterul începu să repete avantajele pe care le poate avea...

— Şi cu fotografiile ce este ?...

— Am dori să le avem pentru două ore... Numai pentru două ore, să luăm nişte copii, să facem un clişeu ; ştiţi dumneavoastră un copil înduioşează...

Copilul care trebuia să înduioşeze era el, Andrei. El, copilul naiv, cu ochii curioşi şi mari, în faţa lumii. Şi acum, asta-i lumea !

Andrei smulse fotografiile din mîna şchiopului cu atîta putere, încît acesta trebui să se razeme de masă, ca să nu cadă. Copilul „care trebuia să înduioşeze" îşi regăsi energia cu care să se apere de umilinţele înduioşării.

— Nu se poate ! Şi vă rog să plecaţi. Lăsaţi-ne cu suferinţa noastră. E numai a noastră şi n-o avem de vînzare sau de speculat. Vă rog !... Înţelegeţi. Dumneavoastră nu pricepeţi ce faceţi scormonind în viaţa oamenilor în ceasuri ca acestea ? Nu pricepeţi ?! Vă rog.

Şchiopul rămase pe gînduri şi îşi trecu emoţionat mîna pe chelie, întinzînd cele cîteva fire cleioase care mai rămăseseră. Reporterul rînji forţat, încreţind şi desvăluind buzele groase într-un fel de strîmbătură. Cu un aer parte je-

nat, parte binevoitor, parte de amenințare, spuse cu ochii în pămînt :

— Să nu regretați...

Ileana avea lacrimi în ochi. Era înspăimîntată. Vra să zică domnii aceștia pot să facă rău ; de asta au venit ; și vroi să calmeze pe Andrei.

— Andrei, spuse ea rugător.

— Ieșiți, vă rog. Lăsați-ne cu păcatele noastre. Cum nu înțelegeți că este ceva care ne doare prea mult ! Vă rog...

Din nou șchiopul păși întîi, aruncînd piciorul dezarticulat, și reporterul după el. Acesta ar fi vroit să se mai întoarcă și să amenințe mai precis, poate reușea să smulgă fotografiile. Dar îl reținu o jenă pe care n-o mai cunoscuse niciodată în cariera lui.

Cînd erau prin mijlocul curții, Andrei, scrîșnind, exclamă :

— Hienele !... și încuie ușa, întumînd cheia de două ori.

Ileana se dusese în bucătărie. Andrei veni după ea. O îmbrățișă emoționat și de abia putu să-i spuie :

— Fii tare, mamă, ești cu mine.

16

Curtea cu jurați își ținea ședințele în școala primară Carmen Silva, din strada Ghica Vodă. Alături, vechea biserică Barnoschi închidea între ziduri chilii și copaci bătrîni, cu umbra groasă și umedă.

O sală de clasă, cu cinci geamuri mari, era aranjată anume pentru Curtea cu juri.

Se organizase de data aceasta și o garderobă — concesionată — pentru public. Ca la teatru ! Se deschisese în dos, în cămăruța intendentului, și un mic bufet, la care se servea ceai, cafea și sandviciuri. Tot ca la teatru.

Jandarmi în uniformă de mare ținută, cu coif, cu turelă, cu arma pe umăr, făceau ordine. Parcă ar fi fost la o serbare, parcă s-ar fi împărțit premiile și trebuiau să vie autorități și părinți.

Noaptea căzuse o ninsoare — o ninsoare liniștită, care acoperise totul cu un strat gros, diafan și scînteietor. Orașul căpătase un alt aspect. Deși iarna era înaintată nu ninsese pînă atunci de loc. Se credea că va fi o iarnă fără zăpadă. Toate casele și lucrurile, tot ce era afară căpătase deasupra un strat de lumină pufoasă. Tot ce exista căpătase un fel de umbră albă — ceva care parodia invers umbrele verii ; ca un înveliș curat și străveziu.

În sala de intrare, pe coridoarele școalei, mare fierbere, după amiază. Cucoane elegante se îmbulzeau la ușă, chemau ofițerul de serviciu, grefierul, întrebau de președinte. Toate erau aferate, nervoase, ca și cum ar fi avut să apuce un vapor și se temeau să nu plece fără ele, iar a doua cursă n-ar mai fi fost decît peste trei ani, și dincolo... la debarcare, le-ar fi așteptat soți iubitori și frumoși.

Grupuri compacte erau și pe scările de intrare și în stradă. Erau cucoanele care n-aveau încă bilete, care nu știuseră că-i „cu intrare" și care nici nu aveau curajul să încerce, fiind fără o precisă protecție personală. Erau grupurile celor sortite să nu încapă pe vapor, dar care nu se îndurau să se urnească din port înainte de plecarea vasului, cînd se pierd iremediabil toate speranțele.

Componentele grupului băteau din piciorușe, strîngeau blănurile la gît și priveau disperate în toate părțile. Fiecare mai nădăjduia o salvare. De îndată ce apărea un avocat cunoscut, era înconjurat de zece doamne, care solicitau intervenții, bilet, intrare...

Avocatul își da importanță, zîmbea grațios, săruta mănuși de toate pieile și înainta escortat de parfum și femei care implorau.

Preşedintele, înalt, mergînd drept şi cu paşi mărunţi ca de tabietic, îşi făcu loc printre grupuri. Nimeni nu îndrăzni să-l atace. Era un om ursuz, sever şi curios. Sergenţii făcură loc la intrare, şi preşedintele păşi înăuntru. Veneau actorii.

Pe o portiţă lăturalnică se introduceau martorii. Ei erau luaţi în primire, după listă, de un aprod şi duşi de un jandarm într-o altă sală, dindos.

Afară fulguia rar. Cînd şi cînd cădea cîte un fulg întîrziat, ca şi cum cerul ar fi visat că ninge. Asta dădea o impresie de calm şi de firesc. Nu era frig ; zăpada se lipea de talpă.

În sala de şedinţă era o forfotă neînchipuită. Nu ajungeau băncile pentru public. Se mai aduceau scaune din toate părţile, pe deasupra capetelor oamenilor, ţinute de spătar, cu picioarele în sus. Doamnele discutau cu aprindere şi cercetau nervos toate uşile, să vază cine intră. Erau curioase să dea cu ochii de criminal ; n-aveau idee cum arată.

— Am auzit, dragă, că-i un sălbatic.

— N-ai citit ziarele de azi dimineaţă ?

Şi ziarele circulau din mînă în mînă. Mare reportaj asupra procesului, cu fotografia casei în care locuieşte soţia şi fiul asasinului.

Titlul : O *femeie isterică şi o bestie mistică* — era reportajul domnului deşirat, care se răzbunase. După lectura reportajului, rumoarea în sală creştea, alimentată de oarecare amănunte, în cea mai mare parte inventate, dar în totalitatea lor luate drept bune.

Doamnele aveau fiori de senzualitate, de spaimă nejustificată, de curiozitate, cu cît înainta timpul şi cu cît se apropia ora şi intrarea acuzatului. Unele din ele, mai sensibile erau cuprinse de un tremur nervos. Femeile sînt foarte nerăbdătoare să vadă pe acei care sînt în stare să le ucidă. Aceia au asupra lor un fel de autoritate hipnotică. Există în această curiozitate a lor şi dorinţă şi frică ; ele simt senzaţia

contradictorie a celor care se uită în jos de la o înălțime mare și care au laolaltă amețeală, teamă și dorință irezistibilă de a se arunca, cu instinctul de conservare anihilat.

Dacă cumva, totuși, s-ar mai putea să trăiască și după aceea, fiecare femeie ar avea ca ideal să fie cel puțin o dată... de două ori ucisă de un bărbat care o iubește.

Doamnele care se îmbulziseră să asiste aveau exact psihologia curioșilor detracați, care plătesc să se uite nevăzuți la acte sexuale perverse, satisfăcînd astfel, alb, inclinațiuni morbide, instincte tari, și dorințe pe care singuri n-au curajul să le mulțumească.

O crimă în care un bărbat a ucis din dragoste o femeie, atrage mai mult ca oricare alt spectacol, toate femeile. Numai din împrejurări independente de voința lor, nu pot asista toate cîte au aflat. Cele care nu pot asista se martirizează la domiciliu, își surmenează imaginația, își mortifică curiozitatea și își distrug nervii.

O crimă pasională atrage mai multe femei decît o cursă de tauri, decît oricare alt spectacol, oricît de crud ar fi. Aici e doar vorba de o cruzime care se exercită, întrucîtva, asupra lor, — pe care le place s-o simtă, dar de la care sînt oprite numai de dorința mai puternică și mai grosolană de a trăi. Dacă n-ar fi instinctul de viață mai tare, toate femeile ar implora să fie asasinate — să aibă marea și calda plăcere infinită de a simți, cu propriile lor simțuri, toată bucuria veritabilă și reală de a fi ucise de bărbatul care le iubește.

Așa, dacă nu-și pot plăti cu viața acest lux, decît numai unele dintre ele, — cele mai „femei“, — cel puțin se bucură să simtă plăcerea de a vedea la altele, la alții. E ceva asemănător cu plăcerea acelor melomani din naștere, cu totul lipsiți de voce, care simt totuși o mare satisfacție urmărind o operă sau o simfonie numai pe partitură, în gînd, fără să

audă nici un sunet. În interiorul lor însă, opera sau simfonia se cîntă, mut şi exact.

În faţa şirului de bănci pentru public era locul rezervat avocaţilor. Domnii avocaţi îşi dădeau aere de personaje importante, cu toate că veniseră şi ei acolo de distracţie, ca să vadă lume, femei ; să se găsească în treabă. În grupuri mici, îşi spuneau anecdote picante sau, cîte doi, aranjau, pentru după amiaza aceea şi pentru a doua zi, amînări de procese, filuind agende noi.

Domnul Dănulescu intră val-vîrtej, ca totdeauna. Bineînţeles avusese un conflict cu jandarmul de la intrare, care nu-l cunoştea şi care-i ceruse şi lui bilet. Deşi jandarmul rămăsese jos şi nu mai auzea nimic, domnul Dănulescu continua să-l mai înjure, fără să ţie seama deloc de prezenţa atîtor doamne „pudice", care se uitau la el cu admiraţie.

Păşind voinicos, cu pălăria dată pe spate, cu geanta pe un şold, domnul Dănulescu avansă pînă la pupitru. Roti o privire pe deasupra publicului şi îşi zbîrli, cu amîndouă mîinile, părul rar şi rebel. Tot mai pufnea pe nas de furie.

— Auzi, mîrlanul să-mi ceară bilet, că-l... Toţi avocaţii l-au înconjurat. Domnul Dănulescu era în centrul atenţiei generale. Cucoanele mutau capul cînd la dreapta cînd la stînga, ca să-l poată vedea pe după capetele mişcătoare ale celor din faţă. Lorgnetele s-au deschis cu arc mecanic, apăsate de buton.

Se apropie ora două. De ce n-o fi începînd ? şi rumoarea crescu.

17

O sală din dos era plină de martori... cu martori de clasa a treia, adică cu ţărani. Erau vreo douăzeci şi cinci, cu cojoace, cu sumane, cu căciuli ude. De căldura sălii, zăpada

topită se evapora și înăuntru se făcu o atmosferă de udeală mirositoare, ca-ntr-o spălătorie. Oamenii stăteau în picioare ; nici nu erau bănci pe care să se așeze. Toate fuseseră îngrămădite, pentru cucoane, în sala de ședință. Țăranii erau parcați ca animalele.

Cîțiva mai obosiți se culcaseră pe jos, cu mîinile sub cap.

Veniseră doar acolo, întrebînd din om în om, tocmai de dimineață. Cei mai mulți stăteau de vorbă în picioare, suceau țigări și fumau. Vorbeau despre o seamă de lucruri din sat : despre un proces pentru islazul satului, care acum era la Curtea de Apel la Iași, și trebuiau să angajeze un avocat ; despre vreme, constatînd că pe aici a nins bine astă noapte, și că nu strica să fi nins tot așa și pe la ei, fiindcă o iarnă fără zăpadă înseamnă sărăcie ; despre procesul de azi și despre preotul Darie, pe care nu l-au mai văzut de atunci.

Din cînd în cînd se deschidea ușa și mai intra cîte un întîrziat, care se pierdea între ceilalți, și jandarmul iar încuia ușa cu cheia.

Curtea tot nu intra, deși era ora două jumătate, din cauză că lipsea un jurat. Președintele trimisese după el. Dar între țărani nu era nici un semn de nerăbdare. Nici nu știau cînd trebuie să înceapă, nici cît e ora. Timpul pentru ei nu era măsurat decît cu zi și noapte și, cel mult, cu amiază. Dimensiuni mai mici nu existau. Dacă era treabă, cine să se uite dacă-i dimineața sau după amiază, sau dacă-i zi sau noapte. Parcă erau oameni care trăiesc o mie de ani, sau care trăiesc conștient, prin generații, fiecare prin urmașii lui, și viețile, puse așa, cap în cap, aveau timp de ajuns.

Unii mîncaseră acolo, cinchiți, niște mămăligă cu ceapă. Nu le mai trebuia nimic. N-aveau decît să pornească a judeca atunci cînd vor.

Pentru ei procesul n-avea mare importanță. Trebuia să-l achite, fiindcă părintele nu-i vinovat. Dacă o fi adevărat că el a ucis-o (țăranii se îndoiau și de asta), apoi muierea i-a

sărit în cap şi nu l-a lăsat în legea lui. Despre asta ei nu aveau nici o îndoială. Ceea ce urma era o formalitate, pe care aşa o cer legile şi „boerii". Pentru ei era şi hotărît că părintele Valeriu se întoarce în sat. Buhăceanu chiar avea o fată bolnavă greu şi spunea de mult, de acum două luni :

— De-ar ţine-o Dumnezeu pînă ce se-ntoarce părintele, ca să-i citească. Numai aşa mai poate scăpa.

Vînduse doar pentru doctori doi boi, şi tot degeaba.

Într-o altă odăiţă mai mică, cu două bănci scunde, erau „informatorii", adică familia acuzatului şi, printre ei, Catinca, adusă şi ea de la Mîndreşti cu mandat, într-un vagon cu ceilalţi oameni din sat. În totul, aici, erau trei personaje : Ileana, Andrei şi Catinca. Aici era camera de tortură.

Undeva, într-o încăpere pe care o bănuiau alături, trebuie să fi fost şi Valeriu, păzit de gardian şi soldaţi.

Scena de aici era în totul mută. Fiecare din cei trei parcă se păzea unul pe altul, şi-n mintea fiecăruia gîndurile îşi urmau cursul, independent.

Catinca sta singură pe capătul uneia din bănci ; Ileana sta pe banca din faţă. Andrei se plimba agitat, cu mîinile în buzunări, cu capul aplecat, gînditor, concentrat, între ele. Ileana era îngrijorată nu atît de proces, despre care nu-şi da bine seama, cît de starea de agitaţie şi de suferinţa lui Andrei, care o durea ca în carnea ei.

De aceea, înspăimîntată, îl urmărea în mers, cu capul, cu care ducea lent o traiectorie de la un perete la altul al odăiţei, într-o mişcare înceată şi egală, de felul acelora pe care, în unele vitrine, le fac elefanţii — reclamă pentru radiere. Ar fi dat viaţa ei să nu-l mai vadă în halul acesta. Cu amîndouă mîinile, de o parte şi de alta a trupului, ţinea încleştată scîndura băncii, ca şi cum şi-ar fi pus proptele, să nu cadă.

De la o vreme, capul începu să-i aibă un tremur şi lacrimi îi căzură pe genunchi ; în clipele acelea, pentru Ileana

nu exista decît Andrei, care era necăjit tare, care suferea închis în el.

Observă că gulerul de la surtuc îi este răsfrînt pe dos, la spate. Probabil, de cînd şi-a scos paltonul. Ileana se ridică şi se duse la el să i-l aşeze. Andrei cînd se trezi cu ea alături, tresări, şi cînd văzu de ce a venit, zîmbi trist şi cu bunătate.

— Lasă, mamă !

Ileana se aşeză exact la loc, oftînd discret, cum şi-ar fi vorbit singură şi continuă să-l urmărească pe Andrei cu mişcarea capului. Acesta era băiatul ei ; viaţa ei ; tot ce i-a mai rămas dintr-o viaţă, pe care acum, dacă ar cuprinde-o cu gîndul, e numai cît un ceas... nici măcar cît o zi... nu...

Ileana era imunizată în contra nefericirii şi grozăviei crimei şi a procesului. Parcă lovitura pe care o primise ar fi stins în ea tocmai simţul cu care ar fi putut măsura şi simţi această grozăvie, şi astfel faptul acesta mai cu seamă i-a rămas străin, cu neputinţă de prins în gînd.

Pentru ziua aceea, pentru proces, pentru Valeriu, nici un fel de interes. Parcă n-ar fi privit-o pe ea, nici viaţa ei, în nici un fel. Îi vîjîia capul tare, şi ca un fel de ceaţă i-l învăluia şi-i asurzea gîndurile, adormindu-le. Aşa trebuie să fie senzaţiile de cloroform pînă adormi.

Andrei se plimba fără încetare.

Legat de nu ştiu ce gînd secret, ochii lui Andrei se întoarseră o clipă asupra Ilenei şi întîlni privirile ei fixate asupra lui. De abia atunci observă că ea rămăsese îmbrăcată, aşa cum venise, cu capul îmbrobodit de un şal gros cu franjuri creţe, cu caţaveica de vulpe, pe care o are de cînd s-a măritat şi a cărei faţă e acum verde *changeant*, şi cu şoşoni. Andrei o sculă în picioare şi începu să o dezbrace ca pe un copil. Ileana se lăsă, pasivă, acestei calde bucurii de a simţi mîinile lui Andrei. Hainele au fost păturite şi aşezate pe capătul băncii.

Şi Andrei începu iarăşi să se plimbe, conştiincios, de parcă ar fi avut să facă un anumit număr de kilometri, pe locul acesta scurt.

Se uită pripit şi la Catinca.

Cine ar fi privit pe ascuns la această scenă mută şi încordată, care dura de atîta timp, neschimbată, ar fi putut crede că în odaia aceea sînt trei nebuni care se spionează, care se păzesc, care se observă unul pe altul, fiecare cu maniera lui, mai ascunsă sau mai directă, după gradul de nebunie.

Andrei gîndi : „Aceasta era Catinca copilăriei lui ? ! Aceea care-i spunea poveşti... poveşti simple de tot, ca după imaginaţia ei ?"

Acum pe bancă, o umbră frîntă. Catinca avu un rînjet rece, poate un zîmbet. Nu mai zîmbea de atîta timp ! Semăna cu rînjetul cîinilor vagabonzi, cînd te apropii de ei şi devin imploratori, cerînd parcă iertare.

Andrei observă că acum Catinca avea dinţii negri, mîncaţi, atîţia cîţi mai rămăseseră. Cei mai mulţi erau căzuţi. Din cauza aceasta gura ei căpătase un aspect ciudat şi necunoscut lui, de pungă strînsă şi creaţă. Şi ochii ei, ca şi zîmbetul, aveau ceva şi rugător şi înspăimîntat. Andrei se opri o clipă şi o privi lung. Catinca părea cea mai distrusă dintre toţi, de întîmplarea de la Mîndreşti. O clipă-i străfulgeră prin minte : poate că şi ea îl iubea pe tatăl lui... O privi mai cercetător. Catinca rînji iarăşi, rece şi sinistru, în semn de apărare, pentru acoperirea tainei din ea.

Andrei se gîndi disociat : „Cum trec oamenii ! cum se ruinează ! şi cît de zadarnic, de nepriceput de inutil, de ratat, de „alături" este tot ce trăiesc cît trăiesc ! Mai ales atunci cînd cu viaţa ta mai lungă, poţi cuprinde şi asista la întreaga viaţă a altuia, de la început şi pînă la sfîrşit. Abia atunci îţi dai seama că nu e nimic, că-i ceva cumplit, fioros de gol. Îţi vine mereu să te întrebi, pentru ce s-a născut".

Iată Catinca : e sfîrşită ; e o ruină. Nu mai poate aştepta nimic decît moartea. De ce a trăit ? N-a avut nici o bucurie, nici un fel de rost.

Dar viaţa tatălui lui, a mamei lui, nu sînt la fel ? !

De ce s-au născut, ce bucurii au avut şi ce sfîrşit vor avea ?

Dar el însuşi ? !

Şi Andrei se-nduioşă pînă la lacrimi şi iuţi pasul.

Din seara în care se întîmplase grozăvia, Catinca nu l-a mai văzut pe Valeriu. De atunci, mai bine de un an, nu face decît să aştepte ; aşa, fără scop şi fără nici o nădejde. Catinca aştepta şi era hotărîtă să aştepte toată viaţa, aşa cum unii credincioşi speră toată viaţa să vadă Ierusalimul deşi nu fac nimic pentru ca să ajungă acolo.

Catinca, desfigurată şi gheboasă, avea pasiunea ermetică şi ascunsă a tuturor celor umiliţi, care simt că lor nu le este îngăduită nici o pasiune şi nici o satisfacţie pe lume. Pentru ea, ca pentru toţi aceştia, orice pasiune se transformă în misticism sau în bigotism.

Pentru Catinca, Valeriu nu era un om în carne şi oase, nu era nici măcar un preot, slujitor al lui Dumnezeu, ci un sfînt, un sfînt curat, care coborîse din cer să facă bine, să tămăduiască şi să pedepsească pe cei păcătoşi. Asasinarea Aristiţei nu era decît pedeapsa pe care sfîntul a executat-o, — şi aşa trebuia să facă.

Catinca aştepta să mai vadă odată „sfîntul".

Nici nu bănuiau cei trei din odaia aceea cît de deosebiţi sînt unul de altul, ca şi cum fiecare ar fi venit dintr-un alt univers, cu adevărurile lui proprii.

Dintre toţi, numai Andrei era mai aproape de universul acesta în care-i pămîntul... Influenţa personalităţii şi a credinţei lui Valeriu era mult mai mare, asupra tuturor din jurul lui, decît se vedea în aparenţă. Sînt aşa spirite care au o putere de subjugare şi de anexare neînchipuită, şi pe care

nimic nu o poate justifica măcar ; nici cultură, nici inteligență... Există un fluid care nu se poate defini, pe care Valeriu îl avea, și care la el se putea, poate, explica prin sinceritatea credinței lui.

Andrei era singurul personaj lucid. Și era singurul pe care-l interesa, conștient, rezultatul procesului. Oricît de secrete ar fi fost stările interioare ale celorlalți, îi cunoștea totuși destul de bine, pentru a-și da seama că tatălui lui îi este absolut indiferentă sentința ; că mama lui nu mai are priceperea de care are nevoie, pentru a ști ce va însemna o condamnare.

Numai el, Andrei, cu conștiința și dragostea lui de fiu pentru amîndoi, suplinea cu capul și cu inima indiferența lor, și suferea pentru amîndoi și era îngrijorat pentru toți.

Nu putea suporta ideea că tatăl lui va fi condamnat. Îl știa. Nu merita. Nu ! Nu ? Ce păcat că nu poate vorbi ca un prieten cu tatăl lui ! Să-l întrebe, să-i vorbească, să-i povestească, să-i explice el, Valeriu, cu conștiința lui curată, tot ce a fost. E sigur că nu-i vinovat. Nu poate fi vinovat.

Cînd jandarmul deschise ușa, toți îl priviră înmărmuriți.

De acum, ce se întîmplă ?

18

Domnul Valentin Pavelescu e primul președinte al Tribunalului și acum președinte al Curții cu jurați. E un om în vîrstă, cu părul alb, înalt, cu fruntea proeminentă.

Președintele e un om deștept, demn și independent. Din cauza aceasta, pînă la vîrsta lui, n-a putut înainta mai mult. N-a lingușit nici un om politic, n-a făcut hatîruri. Și-a împlinit datoria cu conștiinciozitate. E sever și curios. Are nejustificate deosebiri de dispoziție ; poate să fie uneori foarte politicos, și altădată brusc și nedelicat. Această fire neegală

i-a creat și ea greutăți și piedici. A avut deseori conflicte cu avocați influenți, chiar cu „maeștri" din București, pe care i-a pus la locul lor cam violent ; a fost deseori reclamat la Minister, dar de corectat n-a putut să se corecteze. Așa era temperamentul lui.

Cînd intra în ședință, și aprozii și grefierii erau îngroziți. Pentru orice neglijență era neînduplecat. Odată așezat pe scaun, avea un tic : scutura mereu din cap, ca și cum ar fi vroit să alunge o idee care îl obseda. Ca să mai mascheze acest tic nervos, nu se uita niciodată fix la cel care pleda ; el se uita pe pereți, cu aerul unui om plictisit, care-i sătul de atîta vorbă, care și-ar fi făcut deja de la început o idee și care-l lăsa pe avocat să vorbească, dacă așa crede, dar pe dînsul nu-l mai interesează.

Din cauza aceasta, avocații care nu-l cunoșteau, socoteau că-i disprețuiește, că nu vrea să-i asculte, și erau revoltați. Unii se opreau din cursul pledoariei, în semn că solicită atenție, și atunci Pavelescu îi invita foarte politicos să continue și, pentru a le arăta că el a fost atent, le indica oarecum continuarea : „Dezvoltați susținerea eredelui aparent".

Rar de tot făcea cîte o glumă. Avea un humor sec și o ironie subtilă. Atunci era o plăcere se pledezi la el.

Avusese în viață multe necazuri familiale. Poate de asta se cam izolase de lume și, de cîte ori era liber, se retrăgea la Copou, la o viișoară, de care se ocupa singur. Odată, o piatră grozavă i-a bătut via. A venit la tribunal enervat. A dat afară aprodul, care nu ștersese praful de pe birou, a făcut raport la doi grefieri neglijenți, care nu erau la curent cu hotărîrile, a țipat la arhivar și a avut conflicte cu toți avocații în ședință. De atunci, de cîte ori avea aerul furios, chiar dacă era iarna, avocații își spuneau cum îl vedeau intrînd : „azi iar a bătut piatra".

În ziua aceea de 15 ianuarie iar „îi bătuse piatra". Îl scoseseră din răbdare cucoanele cu cereri de bilete și lipsa unui jurat, care amenința să amîie procesul.

Intră deci în ședință călcînd mărunt, dar apăsat, și, cum se așeză pe scaun și privi în public, începu să fluture din cap în semn de iritare. Apoi, distrat, rămase nemișcat, privind în gol, așteptînd, ca acei capelmaiștri de orchestră care, înainte de a începe simfonia, stau cu capul plecat în pămînt, cu bagheta rezemată de pupitru și așteaptă să se facă liniște desăvîrșită în sală.

Avocații și publicul, surprinși, își căutau locurile să se așeze.

— Să introducă acuzatul!

Sala avea o singură ușă.

Toți întoarseră capul spre ea, ridicîndu-se de pe scaun. Și în cadrul ușii, lăsat gol, ca o ramă de tablou, apăruse Valeriu, palid și senin... Deodată simți sute de priviri puse pe chipul lui și avu, surd, un scrîșnet de ură și de indignare. Ba chiar își șopti singur „am intrat în arena cu lei". Și avu de data aceasta, dureros și dezolant, senzația că e greu să scapi de oameni, că e în mîinile lor și că sînt răi mai mult decît putea să-i ierte el, de șaptezeci și șapte de ori cîte șapte pe fiecare zi.

Se opri în cadrul ușii. Nu știa încotro să apuce. Gardianul din spate îi suflă :

— La dreapta, treci acum spre stînga, stai aici.

Avu sentimentul singurătății lui absolute între atîta lume, ca și cum ar fi fost un negru, un specimen de altă rasă, un animal rar prins și adus acolo pentru o demonstrație științifică. Și crezu că trebuie să se apere de toți... de toți cei din sală.

Nu avu nici o clipă emoția procesului. Din spovedaniile pe care le-a primit ca duhovnic, știa el cît trebuie să valoreze fiecare din acei veniți acolo și cît de puțin drept are

să-l judece. Acum, după ce într-o noapte de groază, la penitenciar, se condamnase singur, ori ce pedeapsă nu mai avea nici o importanță și oricare altă sentință, nici o valoare morală. Primul și ultimul jurat, mai rău decît doisprezece cîini la un loc, fusese el, în noaptea cînd s-a dezbrăcat de nimbul divin și cînd a început ispășirea de om, cu gîndul de a se înălța din nou, dacă mai este cu putință.

Dar îl dezgusta teatrul acesta, pe care îl găsea cu atît mai imoral cu cît el se socotea mai vinovat. Ce-i această aviditate de a cunoaște monștri ; acest gust de panoramă cu estropiați morali ?

Cucoanele se uitau curioase la el. Simțea pe obraz privirile lor murdare, excitate de nenorocirea lui și de crimă. Își trecu mîneca dreaptă pe ambii obraji, ca să se șteargă parcă. Părul rar, rămase lins. Fața lui păru și mai suptă. Cum ar fi vroit să le vorbească pentru a-i face să înțeleagă ce urîțenie omenească e în curiozitatea lor amuzată !

— Interesant e, dragă !

— Ai văzut ?... parcă-i un sfînt. Vezi, tu, ce distins e ? Nu e de loc o bestie cum scriau cei de la ziar ! ?

— Uită-te bine ce mîini fine are.

— Ce, mîini ! ? dragă, nu vezi ochii ? ! E tulburător.

— Și ce aer nobil !

— Parcă-i un tablou de Greco, adăugă Lisette mai pretențioasă.

Sanda venise tîrziu. Grație primului procuror obținuse un scaun adus din sala de consiliu, înaintea tuturor. Era în spatele meselor de avocați, aproape de jurați, în fața acuzatului.

Sanda avea o curiozitate nevinovată de sălbăticiune, ca de veveriță isteață. O interesa Valeriu. Figura lui iradia, așa palidă cum era, o mare forță.

Primul procuror Ilarion Mîndrescu intrase în sală, grăbit și încîntat de sine. Avea aerul să spuie tuturor și în spe-

cial cucoanelor : „veţi vedea, voi învinge !“ Şi avea cabrarea pretenţioasă a unui gladiator. Cu timpul însă, importanţa lui a scăzut, şi stătea izolat pe pupitru, fără să-l mai bage nimeni în seamă, deşi el căuta mereu cunoştinţe prin sală şi le saluta zîmbind graţios.

Între timp, preşedintele făcu seria de formalităţi protocolare, ca de ritual, citind formula sacramentală din cod, ca într-o carte sfîntă moştenită de la nişte preoţi bătrîni, iniţiaţi în nu ştiu ce taine ale dreptăţii pe pămînt.

Şi apoi grefierul începu lectura ordonanţei de acuzare, opera literară a domnului Justinian Ionescu.

Lumea vorbea şoptit, făcea reflecţii şi comenta fiecare gest şi fiecare privire, a acuzatului. Valeriu simţea toate acestea şi sta nemişcat. Nu vroia să pară nici emoţionat, nici indiferent. Nu vroia să pară în nici un fel acestei mulţimi meschine, flămînde de senzaţii din cauza golului din sufletul şi din viaţa lor. Nu vroia să-i dea nici o satisfacţie, nici măcar o dezamăgire.

Lectura grefierului îl salvase. Se întoarse cu faţa spre el, de parcă i s-ar fi adresat cu deosebire lui, în particular. Îl şi interesa. Erau înşirate acolo, dezlînat, fapte care au fost, şi apoi pe ele ţeseau presupuneri, care-i erau străine şi care erau un alt proces. Faptele aşa erau, şi erau ale lui. Atunci de ce mai fusese nevoie de atîta complicaţie ? El recunoscuse faptul. Pentru ce această încurcătură care falşifică tot ?

Nu înţelegea pentru ce judecătorul de instrucţie a avut nevoia să mintă în ceea ce spunea şi să inventeze... de ce a fost nevoie să-l lovească ?

Încetul cu încetul avu impresia că e şi el „public“, că a venit să asiste la un proces care nu-i al lui, la o crimă din gelozie, cu o femeie care-l înşela pe unul, cu cineva care n-a putut fi stabilit ; cu o crimă îndelung premeditată şi pregătită amănunţit... Şi uită de public.

Președintele vorbea cu cei doi asesori, primul procuror vorbea cu o cucoană nostimă, care era mai aproape de el, domnul Dănulescu vorbea cu toți colegii : jurații se uitau și ei în sală. Numai Valeriu, singur, asculta nesfîrșita ordonanță ! Curioasă îngîimare, această ordonanță ! Putea să privească orice altă crimă din gelozie, numai pe Valeriu nu putea să-l privească.

În cele din urmă, lectura ordonanței se sfîrși.

Președintele flutură din cap, se uită în colțul plafonului de deasupra ușii și se adresă acuzatului, ca și cum ar fi vorbit la pereți.

— Ai auzit de ce fapt ești acuzat. Povestește domnilor jurați cum a fost.

Valeriu simți căzînd asupra lui o mare greutate. Nu știa că va fi pus din nou să spuie și să explice ceea ce nu se poate explica. Dar se concentră, se uită la jurați, la oamenii aceia cu fețe variate, care căutau din gura lui adevărul, pentru ca să poată judeca cu conștiința împăcată. Valeriu îi simți aproape și binevoitori. Oamenii aceia nu veniseră acolo, ca ceilalți, din curiozitate.

Și începu cu voce sigură, — cu vocea lui gravă.

— Este adevărat, — am omorît. Am strangulat... Dar n-am făcut-o din gelozie... și nici cu premeditare... A fost imperativul unei clipe. Ce putere mi l-a impus, mă întreb de mai bine de un an... de atunci... Eu însumi, pentru mine, n-am putut să-mi dau dezlegare. Am fugit de ispită. Credința în Dumnezeu și teama de mine îmi spuneau să fug. N-am putut... Am fost slab... Am păcătuit... Dar am ucis germenele ispitei. Am crezut că o fac pentru totdeauna. Eram sigur că omor întruparea diavolului... Dar vedeți, dumneavoastră, e greu de explicat... e foarte greu... cu neputință... Nici eu nu înțeleg bine și sînt chinuit și sînt în îndoială. Vorbea greu și cu pauze... Se simțea că își caută mereu, sie însuși, adevărul. Vedeți... e o mare ușurare să fi venit în

fața dumneavoastră să vă cer eu adevărul, fiindcă eu nu-l am. Am crezut că-l am pînă dăunăzi... și eram, oarecum, liniștit... acum nu-l mai am. Îl aștept de la dumneavoastră. Aveți mai multă liniște decît mine, puteți judeca obiectiv... dar totuși mi se pare cu neputință și pentru dumneavoastră... fiindcă este cu neputință să aveți datele sufletești din mine... și nu se pot da, oricît mi-aș desface aici ființa mea... Credința a ajuns astăzi imposibil de înțeles... Ca o nebunie... Ca să vă pot explica, cred, ar trebui să stăm ca niște oameni, de vorbă, nopți întregi... sînt în sufletul meu atîtea... eu să vă spun ce este, și dumneavoastră să explicați... atunci să judecați... Asta e... o mare nedumerire. Ceva adevărat, pe care n-am să-l găsesc niciodată... dar ceva înalt și curat... Asta e sigur. De asta sînt sigur... Altceva ce pot să vă spun ? !... Nu aș voi să cădeți în greșeala de a crede drept adevărate cele scrise despre gelozie și premeditare. Eu sînt vinovat... dumneavoastră trebuie să știți exact măcar faptul material, dacă mai mult nu ne-a fost dat de Dumnezeu să putem pătrunde... Cred că e de-ajuns... Cred că, onest, atîta se poate bănui și pătrunde în mine...

Cînd isprăvi, Valeriu rămase cu privirile ațintite asupra primului jurat. În ochii lui era, în clipa aceea, nedumerire nespusă și o adîncă înduioșare. Se uita, ca și cum ar fi cerut cu stăruință ceva neștiut, dar de care atîrnă toată existența lui. Ar fi vrut parcă, atunci, ca primul jurat, care-l ascultase mai cu atenție, și care avea o figură de om deștept și cumsecade, să-i spuie el ce-a fost cu adevărat, cu dînsul, în seara aceea, și ce este ; un criminal ? !

Profesorul Frunzescu, primul jurat, își scoase ochelarii și își șterse ochii obosiți. Frunzescu avea ochii mici și, cînd se uita la om, încrețea pleoapele așa de strîns, încît se vedeau doar două crăpături negre, din care țîșnea ceva cald și pătrunzător.

În sală se făcu liniște. O clipă, fiecare avu impresia că procesu-i terminat, că acesta e procesul, că el nu se poate dezlega și că orice s-ar mai spune este de prisos.

Dar pe masa grefierului bodogănea dosarul de 1208 pagini șnuruite. Procesul din ziua aceea acolo era : convențional, stereotip, — iar nu în „nebunia“ lui Valeriu.

Acesta a fost momentul unic de îndoială a justiției, a președintelui, a primului procuror. „Instituția“ însăși cu rutina ei a rămas o clipă pe loc, ezitînd între sinceritatea simplă a preotului acuzat și versiunea tipică a judecătorului de instrucție. A fost momentul de oprire la o răscruce. Pe unde să pornească justiția : pe drumul umbrit și nedeslușit al unui adevăr nebulos, sau pe drumul de fier pentru trenuri de marfă al justiției formale cu proces șablon ?

Poate, președintele distrat, uitîndu-se pe pereți, fusese prins și el de tablourile alegorice, care reprezentau un țăran cu mustăți, frumos și rumen înainte de beție și zbîrcit și slab după beție, și mai credea că acuzatul are să continuie. Era apoi obișnuit și cu acuzați tipici, care să nege în instanță după ce recunoscuseră la instrucție și care să caute alibiuri atunci fabricate, care să vorbească mult, pentru a încurca pe jurați și a le obosi atenția și memoria.

Altfel n-ar fi lăsat prelungită, poate un minut, poate mai mult, această pauză în mersul justiției și care da impresia unei slăbiciuni.

Doamnelor din public li se păru din ce în ce mai interesant, mai ales că nici una nu pricepuse nimic. Simțeau totuși, ascuns, o decepție. Dacă dezbaterile se mărginesc aici, nu pot afla nimic intim, nimic *shocking*. Se așteptau la o descripție amănunțită a dragostei acuzatului cu victima și la descrierea actului posesiunei. Să afle cum se întîmplă atunci, în preajma momentului cînd un bărbat ucide femeia pe care a avut-o. Asta voiau ele. Să trăiască cu imaginația ceea ce nu au curajul să trăiască în realitate.

Sanda rămase absentă, privind fix pe Valeriu. Îl ascultase atent, fără să vrea. O putere nevăzută din el îi impusese să-l asculte ; îi poruncise. O atrase mai cu seamă vocea lui. Ea nu mai auzise asemenea voce. Ar fi vroit să închidă ochii și să-l audă vorbind. Acel timbru grav, plin, cald, care făcea parte din forțele de sugestie ale preotului Valeriu, atunci cînd se ruga pentru vindecarea unui bolnav, de data aceasta suna într-o rugă disperată pentru el.

Sanda era emoționată fără vrere. Fața ei netedă și senină, totdeauna iluminată parcă de o bucurie și de o dispoziție de viață dinăuntru, se crispase neștiut, ca de o durere tainică și acută. Emoția ei era atît de puternică încît atrase atenția întregii săli, în fața căreia era așezată așa fel, încît era văzută din profil. Parcă ar fi scos un țipăt.

Intrase, slabă și sentimentală, în domeniul de influență al lui Valeriu. Era destinată să fie pentru el cel mai bun mediu. Nu ar fi putut spune că-l iubește, nici că l-ar putea iubi. Ar fi fost o nebunie. Ceva fără sens. Dar se simțea stăpînită de el. Ar fi făcut ca sub hipnoză ceea ce ar fi vroit el. Și, de acum, deocamdată, vroia cu toată puterea voinței ce-i mai rămăsese ca el să fie achitat... cu orice preț... Singura ei scăpare era că Valeriu se uita la jurați și nu privise înspre ea nici o clipă. Simțea că dacă i-ar fi întîlnit ochii, în momentul acela toți de-acolo ar fi înțeles ce se petrece în sufletul ei.

Încercă o eliberare... e un popă de la țară... un asasin...

Nimic ! Expresiunile acestea, care vroiau să fie aspre și compromițătoare, erau golite de sens și îi sunau în minte ca niște vorbe dintr-o limbă străină, pe care n-o înțelege. Dacă prin ele pătrundea slab vreun înțeles, el era o insultă, un sacrilegiu. Oricine ar fi, orice ar fi făcut, acesta e „stăpînul" ei. Libertate de a mai hotărî nu mai are.

Cînd Valeriu își întoarse fața mai înspre locul unde era ea, Sanda îl identifică pentru ceea ce în el i se păru mai

dinainte cunoscut: Valeriu semăna cu masca lui Moissi din *Cadavrul viu.* Aceeaşi spiritualitate, aceeaşi panică subtilă, aceeaşi paloare şi aceeaşi atmosferă de om urmărit şi hărţuit de mulţime, aceeaşi copleşitoare omenie şi blîndeţe dezorientată.

Barba rară a lui Valeriu accentua paloarea feţii, ca o umbră discretă.

Primul procuror fu cel dintîi care, ca păzitor al calapoadelor justiţiei, simţi primejdia liniştii ce se prelungea, după ce Valeriu tăcu, şi se ridică autoritar:

— Domnule preşedinte, dacă acuzatul, cu toate că este doctor, laureat al facultăţii de filozofie din Fribourg, nu poate să explice anumite stări psihologice, ar putea poate să spuie domnilor juraţi care a fost cauza geloziei sale. Asta e, probabil, mai uşor de explicat.

Cucoanele se aşezară pe scaune, satisfăcute. „Ili" le oferea iarba mult aşteptată, şi erau toate numai urechi.

Sanda reţinu: „acuzatul e doctor, laureat al facultăţii de filozofie din Fribourg".

De fapt, Valeriu începuse numai facultatea la Fribourg, trecuse excepţional două trimestre şi a trebuit să întrerupă şi să revie în ţară fără posibilitatea de înapoiere, din cauza morţii tatălui lui.

Răspunsurile lui Valeriu, la toate întrebările care căutau să construiască palatul gol, de carton, al acuzării, erau scurte şi iritate.

Nu-l supăra insistenţa procurorului, în sine, ci falşificarea, pentru care căuta în orice răspuns al lui vreo urmă de temei.

Stăpînit, Valeriu adăugă:

— De ce nu vroiţi să credeţi că ceea ce v-am mărturisit eu e tot adevărul? Oricît de decăzut m-aţi socoti, este totuşi cu neputinţă pentru mine să vă spun vreun neadevăr.

Nu mai căutați altul. Sînt vinovat. Am săvîrșit faptul pentru care sînt aici. Pentru ce atîta încordare zadarnică ? !

Profesorul Frunzescu îl privi iarăși atent pe deasupra ochelarilor și trecu degetele prin bărbița rară. Vroia să se convingă dacă are de-a face cu un șarlatan, sau cu un om de o excepțională bună-credință.

Cucoanele, adică „societatea" constituită, care participa pentru a controla rigurozitatea justiției, care funcționa în normele ei și care se apăra, au fost decepționate pînă la sfîrșitul interogatoriului lui Valeriu. Nimic scabros, nici o intimitate indecentă n-a fost dezvăluită.

Maria Tedescu se aplecă spre vecina ei, profesoară ca și ea la „ortodox" :

— Mă așteptam să fie mai interesant. Nu plecăm ? M-am plictisit.

— Nu se poate, Marie, răspunse doamna Ciubotariu, profesoară de menaj la același liceu, de-abia au început... justiția trebuie să stabilească în ce fel și de ce a ucis-o.

— Eu aș vrea numai să știu dacă a trăit cu ea... Auzi... cu două surori, în aceeași casă !...

— Oribil ! Dar oare au trăit împreună, sau ea i-a rezistat și de asta a omorît-o... bestia ?...

— Atunci să rămînem, să vedem...

19

Martori de ai acuzării nu erau. Au fost ascultați numai doi țărani pe care preotul Valeriu i-a întîlnit în drum îndată după crimă și cărora le-a strigat tremurînd : „Am ucis diavolul ! Am ucis diavolul !" și jandarmul care a intrat întîi în casă.

Domnul Dănulescu a insistat cu întrebări pentru a stabili starea anormală a acuzatului în acele momente. Vroia să

ceară, în cazul cînd procesul s-ar fi desfăşurat într-o atmosferă neprielnică, pentru sesizarea căreia domnul Dănulescu avea un simţ special, ascultarea unui medic sau o expertiză medicală, pentru stabilirea iresponsabilităţii...

Insistenţele apărării în întrebările puse martorilor cu privire la starea mintală a acuzatului atraseră o intervenţie a acestuia :

— Domnule avocat şi domnilor juraţi, eu nu sînt un nebun. Nu am fost nebun... Poate sînt lucruri pe care nu le înţeleg bine ; dar am fost perfect conştient şi a trebuit să ucid. Jertfa mea de azi nu are nici o importanţă.

Domnul Dănulescu se aşeză pe bancă indignat şi scrîşni către colegi, silabisind :

— I-di-otu...

Dar avocatul Dănulescu nu se lăsa înfrînt şi surprins de nici o împrejurare.

Ceru să se asculte mai întîi informatorii, rudele acuzatului. Avea nevoie să creeze o atmosferă, pe care o simţea încă nedecisă.

Grefierul strigă :

— Ileana Darie !

Sanda se sculă de pe scaun şi îşi făcu loc grăbită prin mulţime. Izbuti să iasă înainte ca sergentul să introducă pe Ileana. Afară, aerul curat îi făcu bine. „Cadavrul viu" căuta adăpost la pieptul ei, în inconştientul ei.

Ileana intră, dusă de mînă de sergent, şi rămase fixă şi ameţită acolo unde a fost lăsată.

Valeriu o privi cu dureroasă strîngere de inimă. Acum cînd o văzu pe Ileana, întîia oară după seara aceea se simţi vinovat greu, vinovat nu numai pentru sine, dar pentru ea, pentru femeia aceea, devotată şi supusă.

Tot ce gîndise el pînă atunci i se păru alt palat de cărţi de joc şi altă îngîmare abstractă şi mincinoasă. Tragedia nu era în el, aşa cum şi-o închipuise în egoismul lui fără mar-

gini, ci în ființele acestea dimprejur și mai ales în femeia aceasta atît de distrusă. Nici un om nu este atît de singur, încît să se izoleze într-o nenorocire.

În noaptea aceea de la penitenciar, după spovedania tovarășului, avusese numai îndoială. Acum are siguranța greșelii lui. Adevărul pe care-l căutase pentru justificarea crimei, cu capul, era simplu, cum simplă era Ileana. I-l descoperise parcă acum ea, cu ochii ei, pierduți, cu care se uită fără să distingă pe nimeni.

Nu se simțea vinovat față de toată înscenarea dimprejur, ci doar față de ființa aceea, din mijloc, înconjurată de un fast gol și înfricoșător, și care nu știa ce să facă și nu putea să se exprime.

Valeriu trecu un răstimp greu.

Ileana, întrebată asupra vieții ei, începu să-i vorbească președintelui. Acesta o îndreptă spre jurați, pe care-i arătă cu un creion. Ileana se întoarse spre jurați. Dar, tot schimbînd din picioare, reveni iar cu fața spre președinte. Spunea, ca și cum ar fi vorbit singură, ca și cum i-ar fi venit deodată amintirile, i s-ar fi îngrămădit toată viața să o petreacă încă o dată, repede, așa cum se întîmplă cu oamenii în agonie. Tăcută de obicei, acum vorbea mult, spunea de toate ; se lega de lucruri mici, de cîte o întîmplare fără importanță, de o rătăcire cu sania într-o iarnă, noaptea, pe cînd se întorcea cu Valeriu de la Botoșani și cînd el a mers pe jos, prin troiene, ducînd calul de dîrlogi, pînă ce s-a crăpat de ziuă... de Andrei, cum îl ducea la școală... de cum se ruga Valeriu în genunchi singur, seara, pînă tîrziu și ea deschidea puțin ușa, ca să-l cheme la masă, și nu îndrăznea, fiindcă îl găsea în genunchi rugîndu-se... și-l aștepta ceasuri întregi. Parcă era altă ființă. Niciodată nu vorbise atît.

Procurorul Ilarion a încercat s-o întrerupă cerînd să răspundă mai precis la întrebări. Ileana a ascultat o clipă, absentă, întoarsă spre el numai pe jumătate, cu capul peste

umăr, şi apoi, fără ca să mai aştepte ce o hotărî preşedintele, continuă cu aceeaşi grabă în cuvinte, ca o maşină de vorbit pornită şi al cărei mecanism de oprit s-a stricat, despre credinţa lui Valeriu, despre minunile lui... cum o dată a fost bun cu ea... în după amiaza cînd l-a înmormîntat pe tatăl ei, părintele Pavel... despre boala bătrînului şi bunătatea lui Valeriu... cum îi cumpăra ei haine de la Botoşani...

Cît a vorbit aşa nici nu l-a văzut pe Valeriu ; de altfel n-a văzut precis pe nimeni. Nici nu-i cunoştea. Dar parcă nici nu erau. Tot ce era acolo i se părea amestecat cu multe capete vărîte unul în altul, cu oameni cenuşii, chipuri de-abia schiţate, care apăreau şi dispăreau, după cum un fel de fum, un abur, se ridica şi iarăşi venea deasupra lor. Şi totul juca în sus şi se clătina ca o cădelniţă.

Şi Ileana, în norii aceştia, vorbea neîncetat.

Procurorul iarăşi vroi să întrerupă această aiurită povestire de viaţă, aşa cum o văzuse, cum o simţise şi cum o trăise Ileana. Nimeni n-o ştia pînă atunci. Nici Valeriu, nici Andrei, nimeni din cei care trăiseră cu ea împreună. Nu vorbise niciodată despre ea. Nu se ştia ce gîndeşte şi dacă gîndeşte.

Ileana îşi istorisea viaţa cu o simplitate de copil care spune o întîmplare, crezînd că aşa poate salva pe Valeriu şi, prin el, pe Andrei. Mai ales pe Andrei. Gîndul ei era fix la Andrei, de aceea istorisirea părea spusă fără ştire, mecanic, şi uneori fără şir.

Valeriu descoperea atunci că Ileana a avut lîngă el, neştiută de el, o viaţă a ei, că a avut şi ea bucurii, că le-a simţit, că le are în amintire, cum au oamenii pînă la sfîrşit ceea ce le-a rămas, puţinul din viaţa lor.

Profesorul Frunzescu stărui ca informatoarea să fie lăsată să vorbească. Pentru el, ca şi pentru ceilalţi juraţi, spovedania ei, ca memorizarea unei povestiri litografiate şi ascunsă într-un saltar, avea un accent de sinceritate curată.

Era un jurnal scris zi cu zi, al cărui manuscris s-ar fi pierdut, dar al cărui text, femeia acea îl spusese sub influenţa unei sugestii, care i-a trezit o memorie adormită de ani de zile.

— ... O dată, într-o duminică, am fost la vizită la preotul Dumitru, amîndoi. Caii s-au speriat şi ne-am răsturnat. Valeriu m-a prins în braţele lui, ca să nu mă arunce trăsura şi să nu mă lovească... atunci eram însărcinată cu Andrei... De sora mea n-am ştiut nimic, n-am bănuit nimic... În ultimii ani, nu ştiu cîţi or fi fiind, patru sau cinci, l-am simţit pe „părintele" suferind ascuns... era mai tăcut şi de multe ori, seara, nu mai era chip să-l chem la masă, fiindcă se ruga în genunchi pînă ce cădea cu capul rezemat de marginea patului din odaia lui... odată... odată... odată...

Şi Ileana începu să repete rar acelaşi cuvînt : odată... odată... ca o placă de patefon care s-a stricat şi repetă acelaşi lucru...

Chipurile din jur au început să joace mai îndrăcit, să sară, să se bată cap în cap, să se învîrtă în horă în jurul ei, printre nori, prin ceaţă, să joace, să joace... şi Ileana căzu, prăbuşită, jos.

Cineva începu să strige :

— Udaţi-o cu apă, daţi-i să bea apă !

Interveni doctorul Vrancea, care era jurat.

Ileana fu scoasă afară pe braţe.

Pentru întîia oară în viaţa lui, Valeriu simţi că tîmplele i se strîng, că gîtul i se contractează şi căzu plîngînd cu capul în mîini.

Preşedintele suspendă şedinţa.

20

La reluarea şedinţei, grefierul strigă :

— Andrei Darie !

Intrarea lui întîrzie. Nu vroia să plece de lîngă Ileana, care-și revenise, dar care întreba mereu unde este și continua să istorisească din viața ei, privind absentă la Andrei și la Catinca.

Președintele, nerăbdător, sună clopoțelul.

— Să fie adus Andrei Darie !

Andrei intră, palid, căutînd să-și ascundă emoția printr-o încruntare de sprîncene, care la el însemna încordare de voință.

Pășea repede, ca și cum ar fi dat cu capul în ușă, ar fi trecut prin ea și nu se mai putea opri.

În fața președintelui își așeză cravata și își netezi părul...

— Ai să spui domnilor jurați ce știi despre împrejurările în care s-a întîmplat crima. Uită-te la domnii jurați :

Și, din nou, președintele îi arătă pe jurați cu creionul cu care făcea pe o coală de hîrtie de pe masă chipuri de oameni figuri, litere, pe care apoi le înegrea pe deasupra.

Andrei se întoarse către jurați. Îi lipsea parcă suflul, ca și cum ar fi urcat fugind o pantă mare. Puse instinctiv mîna pe inimă.

Văzu deodată în capăt, în rîndul întîi pe profesorul Frunzescu — profesorul lui de la bacalaureat — și avu îndată, în toată ființa lui, un sentiment de încredere și bucurie.

Frunzescu își așezase ochelarii și se uita atent la Andrei. Îl recunoscuse. Acesta era băiatul acela cu judecata de om matur.

Și, printre buzele lui subțiri, ascunse de mustăți și barbă, își șopti cu aceeași dragoste ca și pentru un copil al lui : „săracu".

Andrei se uită numai la profesorul Frunzescu. I se păru că este din nou la examen, dar că de data aceasta nu știe nimic, absolut nimic.

Mîna lui Frunzescu, trecută prin bărbiță, cu gest obișnuit, tremura de emoție.

Andrei spuse că nu poate aduce nici o lămurire asupra faptului, fiindcă el era la liceu în timpul acela.

Domnul Ilarion Mîndrescu se ridică marțial, ca să-i puie întrebări asupra vieții de familie și ce observase băiatul din legăturile tatălui lui cu mătușa lui.

Întrebarea era pusă brutal și nedibaci. Aceasta fu impresia generală. O presiune de jenă penibilă și incomodă se lăsă în mintea fiecăruia, și toți se uitau curioși și impresionați la acest copil cu fața crispată, cu ochii mari, care-și frîngea mîinile nervos : ce are să spuie oare ?

În aer plutea greutatea unui moment de care toți ar fi fost bucuroși să scape.

Numai primul procuror cerceta informatorul cu un zîmbet gros de satisfacție, cu care ar fi spus : „cred că acum l-am prins".

Andrei, reculegîndu-se și întorcîndu-și din nou trupul dinspre primul procuror înspre jurați, spuse :

— Domnilor jurați, dacă am înțeles bine, — și ochii lui se fixaseră asupra domnului Frunzescu, — mi se cere să dovedesc că am fost cenzorul sau spionul părinților mei în casa părintească și să fiu, dacă-i posibil, denunțătorul tatălui meu. Și după o pauză : Nu mi-am închipuit că justiția sau societatea, în numele căruia se face, pot cere unui fiu aceasta... Nu cred ca dumneavoastră, domnilor jurați, să mi-o cereți.

Domnul Frunzescu puse capul în jos, cu bărbița în piept, ca să nu i se citească pe față emoția, mulțumirea și mîndria.

Președintele își adună privirile de pe pereți și, fluturînd din cap, bătu cu vîrful creionului în masă. Apoi, nemulțumit numai de atît, scutură clopoțelul :

— Vă invit să fiţi cuviincios. Altfel voi fi silit să iau măsuri.

Nimeni n-a mai avut de pus vreo întrebare. Numai primul jurat, profesorul Frunzescu, vroi să ştie cu ce se ocupă acum martorul.

— Sînt student la filozofie.

Cînd plecă, Andrei salută Curtea şi pe domnul Frunzescu, timid şi stîngaci.

Profesorul îl urmări şi se întoarse pe scaun, să-l vadă unde se aşează.

— Următorul, dispuse preşedintele.

— Catinca Constantinescu, strigă grefierul.

Şi sergentul aduse de braţ pe Catinca, parcă mai gheboasă. Ţinea capul în pămînt cu ostentaţie, cum îl ţin unii oameni de la munte, sălbăteciţi de singurătate.

Ea intrase însă, hotărîtă să-l vadă de îndată pe Valeriu. Ea îl căută pe „sfînt".

Oprită în faţa crucii — cît timp preşedintele îi punea întrebările de identificare : cum o cheamă, ce vîrstă are, de unde-i, cu ce se ocupă — ea se vînzolea, întorcîndu-se pe furiş la dreapta şi la stînga, ca să vadă unde-i el. Îl zări.

Cum îl văzu nu mai răspunse nimic. Porni de la loc şi se aruncă în genunchi, după ce-şi făcu cruce, la picioarele lui Valeriu, aşa cum s-ar fi aruncat în faţa unui altar cu o icoană mare şi stranie. Şi rămase, aşa, în mătanie, cu fruntea lipită de podea — muşuroi negru şi mut.

„Sala" n-a înţeles nimic. Procurorul a crezut că-i teatru şi s-a scandalizat, cerînd măsuri. Preşedintele, o clipă nedumerit, sună iar clopoţelul.

— Aprod. Ia-o şi ţine-o aici. Întoarce-o cu faţa spre domnii juraţi.

Şi către ea :

— Ridică în sus capul. Uită-te la domnii juraţi.

Cînd ridică dintre umerii ei de gheboasă capul, arătă un rînjet rece, absurd şi sinistru. Rînjetul ei de cîine vagabond, cînd trece un om cu baston pe lîngă el. Rînjetul acesta îi rămase fix, ca şi cum deasupra feţii ei, ca la un carnaval, ar fi purtat o mască aplicată, — o mască a cărei expresie nu s-ar fi potrivit de loc cu restul trupului.

La întrebări nu a răspuns nimic, orice a întrebat-o. Iar înspre acel care o ameninţa — preşedinte sau procuror — întorcea, ca singur răspuns şi ca scut de apărare, chipul ei cu rînjetul neschimbat, cu dinţi negri, cu dinţi căzuţi.

Ambele părţi au renunţat la martoră : O idioată ! o sălbatecă !

Cînd o luă sergentul de mînă, s-o scoată afară, şi cînd simţi că trebuie să plece, se întoarse smucindu-se înspre Valeriu şi îşi făcu cruce de cîteva ori. Ieşind, îşi strînse semnul crucii tot mai mascat, sub pieptul aplecat aproape paralel cu pămîntul.

Au fost apoi strigaţi, unul cîte unul ţăranii. Se întunecase de mult. Feţele tuturor căpătaseră o paliditate de ceară. Păreau obosite. Preşedintele umpluse cîteva coli de hîrtie cu semne, cu numere, cu iscălituri. Însuşi primul procuror, domnul Ilarion Mîndrescu, părea adormit ; cîteva cucoane plecaseră. Numai domnul Dănulescu rămăsese viu, neobosit, cu părul vîlvoi, sărind de pe scaun ca împins de un resort şi adunînd mereu întrebări care să uşureze situaţia.

Căuta să stabilească cu ţăranii şi prin numărul lor obositor de mare, că preotul Valeriu era un păstor cu adevărat, că era absolut curat, că vindecase în adevăr mulţi oameni de afecţiuni nervoase şi că avea netăgăduit o mare putere de sugestie şi de influenţă asupra celor din jurul lui.

Ţăranii se prezentau sfioşi, cu căciulile în mîini sau ştergîndu-şi musteţile ca după masă ; răspundeau cuviincios şi vorbeau cu respect şi evlavie de părintele Valeriu, despre care spuneau : „Noi, satul, îl vrem şi-l chemăm îndărăt,

fiindcă altul la fel, atît de bun, nu mai găsim în toată lumea".

Unul din ei explică simplu :

— Apoi noi așa credem că cucoana Aristița s-a legat de el ; că, o știm noi... nu ne plăcea... vedeam noi că nu calcă bine... era gătită și fudulă... Deh ! Păcatul omului... ceasul cel rău... Dar părintele de vinovat... nu-i vinovat... Ia... o nenorocire.

Vorbeau cumpătat, calm, ca și cum ar fi fost întrebați de o întîmplare cu niște lemne de la pădure sau cu niște vite care-au păscut niște ovăz. Așteptau într-o odaie închisă, într-un miros îngrozitor, de dimineață și acum era noapte, dar nu erau grăbiți, nici nervoși, nici obosiți. Parcă atunci ar fi fost opriți pe stradă și i-ar fi luat înăuntru.

Dumitru Grossu, un om scund cu un picior de lemn, fiindcă-și pierduse piciorul căzînd de pe o gireadă de grîu, tocmai de sus, cînd îi încheia vîrful, căci l-a făcut vîrfuri era un artist, împreuna snopii de parcă era o șindrilă lucie, spuse pățania lui cu fata, cu Ileonora :

— ... Pe Ileonora o apucase o cumpănă la seceră o ploaie cu piatră cît oul de porumbel și cu tunete și fulgere de nu se mai vedea nimic. Deodată, dinspre pădure de la Stănești, se ridicaseră nori grei de pete albe, de se întunecă întocmai ca noaptea.

Fata, întîi s-a adăpostit după o claie ; pe urmă, a dat fuga sub stejari. Secera tocmai, știți, devale la stejari.

Se vede că trăsnetul a căzut chiar acolo. Fata a rămas cu zile, întreagă, dar a amuțit. Doi ani n-a spus un cuvînt. După aceea, s-a auzit pe la noi prin sat că este un părinte care vindecă bolile fără leac. Noi sîntem de la Corni, depărtare de vreo treizeci-patruzeci de poște de Mîndrești, și m-am apucat de m-am dus cu căruța, singur cu fata. I-am spus la ce o duc. I-am spus că o duc la un sfînt, și dacă nici

de acuma n-o mai vorbi, apoi nu mai este nici o nădejde. Că, să vedeţi, fata înţelegea tot, numai că nu putea vorbi.

Şi, ce să vă spun, cînd a apărut părintele în uşile împărăteşti, — aici, Grossu se întoarse bocănind din piciorul de lemn înspre Valeriu, ca să-l arate — eu m-am sfiit, şi Ileonora, cînd l-a văzut, a spus tare „sfîntul!" şi a început să vorbească.

Şi Dumitru Grossu se îndreptă boc-boc... spre Valeriu, care era numai la doi paşi în stînga lui. Şi dădu să-i sărute mîna ; Valeriu o trase scurt.

Preşedintele sună din clopoţel...

Cînd veni să-l scoată afară, Dumitru Grossu se adresă preşedintelui :

— Domnule Preşedinte, să ne vizeze biletele, că de acum noi am vrea să plecăm în astă noapte.

— Nu se poate, nu se poate... repetă domnul Pavelescu autoritar ; trebuie să rămîneţi la dispoziţia justiţiei pînă se termină dezbaterile.

Domnul Dănulescu renunţă la o parte din martori, numai ca să se isprăvească procesul în seara aceea.

21

Începură dezbaterile. Cel dintîi vorbi procurorul. Domnul Ilarion Mîndrescu se ridică serios şi important. Pentru orice eventualitate un pahar cu apă îi fu adus, de un aprod, în mod mecanic. Era paharul cu apă anexat totdeauna rechizitorului.

Mînecile largi ale robei fluturau pe sus ca două steaguri de doliu bătute de vînt. „Primul" avea gesturile largi ca de tenor lipsit de voce şi care încerca să şi-o suplinească cu braţele. Vorbea, ceea ce se cheamă, frumos. Făcea fraza corectă şi întrebuinţa adjectivul pompos cu preferinţă. A căutat

să reconstituie „faptele", așa cum le învățase din ordonanță. Dar acum procesul fusese refăcut „viu" acolo. Îl aveau toți în ochi, în simțuri, l-ar fi putut pipăi ca pe ceva concret.

Procurorul însă, ca și cum ar fi intrat atunci în sală și ar fi fost absent de la tot ce se întîmplase de vreo nouă ore în șir, a vorbit de gelozie, de răzbunare, de „mobil", culegînd argumente de pe o fițuică de hîrtie pregătită de acasă, dinainte.

Ca și cum, după ce compusese partitura aceea, nimic nu ar mai fi survenit.

Părintelui Valeriu i-a fost cu neputință să explice cele ce au precipitat faptul și impulsul momentului. Dar, din dezbateri, fără ca nimeni să o afirme cu precizie, s-a desprins atmosfera de la Mîndrești și personalitatea acuzatului, cu temperamentul lui, și ambianța și o parte din viața de acolo. Era ceva neprecis, dar poate tocmai în acest vag stă adevărul-adevărat.

Procurorul era străin de toate aceste elemente noi.

Patosul lui era de tragedie clasică, artificială, și aici se desfășurase o biată nenorocire omenească. Actorul nu era pentru rol.

A făcut și cîteva aluzii indiscrete, citind dintr-un interogatoriu de la instrucție, cu privire la situațiunea cam indecentă în care s-a petrecut crima, apoi a accentuat asupra lor, vulgarizîndu-le pentru a scobori pe acuzat... și cucoanele au fost încîntate.

— *Il parle comme un ange...*

— *Il est extraordinaire aujourd'hui !*

— *Il s'est dépassé... notre „Ili"... Il a été chez nous hier soir, il nous a prévenu. Mais il est mieux que nous nous attendions.*

— *Formidable talent...*

— A fost născut să fie procuror...

Profesorul Frunzescu îl asculta cu un imperceptibil surîs pe buze, ascuns în barbă... Era vădit că-l amuza... În mintea lui şi în ureche îi suna încă povestea lui Dumitru Grossu.

Domnul Ilarion Mîndrescu termină citind fragmente din interpelarea deputatului Pantelimon, care, la deschiderea Camerei, pe baza ei, izbutise să obţie numirea lui Tudose la Suliţa şi să încaseze opt mii patru sute de lei.

Ilarion Mîndrescu citi cu emfază, dînd glasului solemnitate superlativă, dintr-un ziar ataşat la dosar, textul interpelării, ca şi cum ar fi citit rechizitorul „societăţii însăşi".

De abia ţinea dosarul în mîna stîngă, şi cu cealaltă mînă gesticula, punctînd cu degetul arătător deschis, spre juraţi :

— ...Orice bun român nu-şi poate ascunde îngrijorarea de soarta bisericii creştine, atunci cînd asemenea crime se săvîrşesc de apostolii ei, adică tocmai de acei care ar trebui să o apere şi s-o sfinţească. În fine, şi acesta e deziderátul unui reprezentant al naţiunii : Am convingerea că justiţia ţării pe care o cunosc îşi va face datoria. Răspunsul dumneavoastră, domnilor juraţi, dat deputatului Pantelimon, dat naţiunei prin el, nu poate să fie decît : „Da, ne-am făcut datoria". Şi datoria este : un verdict de condamnare..."

Steagurile de doliu se lăsară în jos pe masă. Parcă un fluture mare, negru, căzu din zbor.

În tăcere se auzi, din public :

— Epatant !

Profesorul Frunzescu şopti ceva în barbă, dar nimeni nu putu să audă. Observă însă cu grijă că cei din spatele lui erau impresionaţi.

Frunzescu îl cunoştea pe Pantelimon, această „naţiune" a procurorului. Venise acum un an să stăruie pentru un elev, spunîndu-i : „Trebuie să-mi faci. Altfel pierd cinci mii de lei".

A vorbit apoi domnul Dănulescu. S-a ridicat agresiv şi sigur pe sine. Părul zburlit îi da un aer de adolescent abia sculat. Începu să vorbească rar, accentuînd cuvintele.

Andrei, în fund, unde căpătase un loc, asculta îngrijorat. Se temea de un conflict... Îl cunoştea pe domnul Dănulescu. La bară e susceptibil. Dacă se ceartă cu procurorul ? Dacă îl apostrofează pe preşedinte ? La el te poţi aştepta la orice. Andrei se gîndi la ceva şi mai grav : dacă intervine şi-l contrazice însuşi Valeriu, ce are să se întîmple ?

Avea impresia că atmosfera e favorabilă şi că un incident ar strica şi ar primejdui situaţia tatălui lui. Cu fiecare minut trecut, Andrei parcă ar fi cîştigat o victorie.

Era tîrziu, trecuse de ora două noaptea. Sala se golise. Cei care rămaseră erau obosiţi şi apatici. Chiar procurorul, atît de grijuliu de sine, îşi descheiase roba, sta rostogolit pe speteaza scaunului, avea buzunări pline sub ochi şi faţa descompusă. Preşedintele nu mai scutura din cap. Sta drept ca un Buda. Nici nu mai desemna nimic. Juraţii păreau de ceară topită, puşi de formă în douăsprezece scaune. Numai profesorul Frunzescu, cu toată vîrsta lui, asculta încă atent, cu ochii subţiaţi, cu o fluturare de surîs în barbă. Lui Valeriu i se dăduse voie să stea jos. Acum era aşezat cu amîndouă braţele întinse, vîrîte între genunchi, încovoiat, ca şi cum ar fi fost legat cu o funie. Părea şi el obosit... obosit şi singur.

Domnul Dănulescu izbuti să trezească toată lumea aceasta toropită. Preşedintele îşi rezemă obrazul într-un cot, pus pe masă, înainte, şi asculta cu mare atenţie. Procurorul întinsese capul, parcă pentru ca să fie mai aproape ; Frunzescu pusese mîna pîlnie în urechea stîngă, cea dinspre Dănulescu. Ceilalţi juraţi se ridicaseră şi ei din mijloc, ca şi cum s-ar fi desfăşurat, întinşi de un resort. Valeriu se sculă în picioare.

Domnul Dănulescu a analizat și atacat violent ordonanța de trimitere în judecată. Andrei nu mai putea de frică : „Acuși sare președintele". Dar n-a sărit nimeni. Atacul a fost dat cu vehemență, cu subtilitate și cu amuzantă ironie.

Cînd a trecut la explicația crimei și la reconstituirea psihologică a crimei, Andrei observă că domnul Dănulescu nu sesizase partea de mistică, acea cristalizare interioară a unei obsesii, de aceeași natură cu acea din dragoste, și care a dus la deznodămîntul ce se judecă. N-a accentuat destul asupra imperativelor simple pe care le impune o credință creștină ; n-a prins acea luptă din Valeriu, între un temperament tumultos înclinat spre ispite și refularea pe care i-o dicta credința și bigotismul lui, nici depresiunea idealului fizic consumat. Aici era cheia dramei. Lupta de forțe egale în Valeriu, între temperament și ascetism, dominînd cînd unul cînd altul, și tragica dezamăgire pe care o creează trupul.

Domnul Dănulescu a speculat însă frumos și cu abilitate, acel ascendent covîrșitor, acea putere de influență și de subjugare formidabilă, tulbure și neexplicată și ea, pe care Valeriu o exercita asupra celor care îl priveau.

Cînd spuse : „Priviți-l, și veți încerca senzația că sînteți în fața unei forțe de stîncă, și veți fi cuprinși fără voie de respect și teamă, ambele semne de supușenie..." și cînd președintele, și jurații și sala toată se întoarseră cu fața spre Valeriu, Andrei simți, laolaltă cu ceilalți, că acolo stă drept un om care are în el ceva extraordinar și că puterea lui, ca un fluid, îi stăpînește pe toți. În sală a fost ca un freamăt ușor de pădure, în suflete. Și toți au simțit că se judecă un proces mai presus de judecata oamenilor și de înțelesul lor.

Frunzescu rămase încă mult timp cu privirile ațintite asupra lui Valeriu, ca și cum ar fi fost prins și nu mai putea scăpa.

Domnul Dănulescu, pe aceeași linie, a speculat și marea demonstrație de mistică colectivă, pe care au desfășurat-o atîția martori, ce s-au închinat sau au căzut în genunchi în fața acuzatului.

— ...Aceasta era în textul codului domnului procuror, preamărirea crimei, căci era proslăvirea și divinizarea criminalului. Dacă era, în adevăr, o crimă din cele din saltarul domnului judecător de instrucție, după șablon, cu gelozie și premeditare, de ce divinizarea asasinului, și de ce ați stat cu brațele încrucișate ?

— Pentru că erau oameni prea simpli... răspunse Ilarion Mîndrescu.

— E mai simplă explicația decît oamenii, pentru că oamenii aceștia simpli au sufletul curat, instinctul nepervertit, judecata naturală, și ei, în simplicitatea lor, au putut să înțeleagă această formidabilă putere de spirit, de care noi rămînem străini.

Pe fruntea, pe obrajii, pe gîtul domnului Dănulescu, curgeau picături și șiroaie de sudoare. Celor două steaguri de doliu din mînecele fluturate ale robei procurorului, domnul Dănulescu le răspundea cu steagul alb al unei batiste mari, cu care se ștergea pe față.

Cînd termină domnul Dănulescu cerînd un verdict de achitare, cei din sală, răzleți, începură să aplaude. Cucoanele plecaseră. În fund, se strecurase, nu se știe cînd, neobservată, plină de frică și emoție, schimbată la față dar tot luminoasă, Sanda.

Președintele sună clopoțelul, de formă.

Cînd au reintrat jurații, profesorul Frunzescu, în surtuc negru, cu mîna dreaptă pe inimă, emoționat, cu barba tremurînd, citi verdictul... Nu. Valeriu Darie, nu este vinovat...

A urmat o tăcere, ca-n acele momente în care se preaslăvește un dispărut.

Capul blond al Sandei căzu pe mîini, rezemat pe speteaza băncii din față și de abia cel de alături auzi un plîns înfundat. Andrei văzu umerii ei scuturîndu-se și nu știu cine-i femeia aceea.

Andrei avu un rictus reținut de bucurie, care se înecase brusc într-o tristețe fără sfîrșit. Toată încordarea voinței lui pentru proces, ajunsese la capăt ; resortul căzu, și se simți deodată rămas cu privirea și cu toată ființa lui într-un gol. Un mare necunoscut se deschidea nepătruns, înainte.

Se uită la Valeriu. Tatăl lui era neschimbat. Aceeași înfățișare senină, nealterată, obosită numai și absentă ca și înainte de proces, ca și în tot cursul procesului. Parcă, în locul lui, fusese pus un figurant străin de proces. Dar, ca și înainte, se simțeau în el hotărîri luate în afară de verdict. Ele erau judecata lui și pedeapsa lui.

În clipa aceea Andrei avu intuiția că pentru ei Valeriu tot este de-acum pierdut. Nu și-l putea imagina de loc întors acasă, viețuind mai departe cu ei.

În sală se făcuseră grupuri. Unii se îndreptau spre ușă, alții discutau. Gardianul aștepta probabil să se rărească publicul, să se facă loc, și între timp vorbea cu grefierul pentru facerea formelor de eliberare.

Valeriu rămase singur, izolat, între scaune, bănci și mese, înalt și palid.

Andrei nu știa ce să facă. Nu avea curajul să se ducă la el. Nu știa ce să-i spuie. Știa numai că l-ar fi supărat dacă l-ar fi îmbrățișat sau i-ar fi manifestat bucurie. Îl cunoștea ; și în el stăruiau uneori reflexe asemănătoare. Se presimțeau fără vorbe, fără ca măcar să se vadă.

Cînd gardianul termină de vorbit cu grefierul, Valeriu îl rugă să-l cheme pe domnul Dănulescu.

Domnul Dănulescu se îndreptă spre Valeriu ștergîndu-și încă sudoarea în jurul gulerului, la ceafă. Domnul Dănu-

lescu era încă şi la ora aceea, după o zi de nervi şi oboseală, vioi şi sprinten.

Valeriu îi spuse rece :

— Vă mulţumesc mult, domnule Dănulescu.

Domnul Dănulescu îi întinse mîna. Valeriu avea o mînă fină şi caldă.

Cînd se întoarse spre pupitru să-şi ia geanta, cîţiva colegi îl mai aşteptau.

Şi acum băieţi, o baie bună !

Valeriu rugă gardianul să-l cheme pe Andrei. El nu se mişca din loc ; parcă ar fi fost legat.

— Vreau s-o văd pe Ileana.

Într-un coridor îngust, de dindos, Valeriu, faţă în faţă cu Ileana şi cu Andrei, le spuse, uitîndu-se la ei cu milă stăpînită şi cu grozavă încleştare :

— Iertaţi-mă.

Apoi lui Andrei :

— Îţi mulţumesc. Domnul să te aibă în paza lui.

Ileana îl privi, pentru întîia oară după fapta lui grozavă. În sala de judecată, nu-şi aducea aminte să-l fi văzut. Valeriu era parcă mai înalt, şi diafan... diafan. Avu impresia că se înalţă la cer, şi ei amîndoi, ea şi Andrei, rămîn aici... Îşi făcu, tremurînd, semnul crucii.

Apoi, Valeriu se întoarse către gardian şi-i spuse :

— Mergem „în deal". „În deal" era expresia care desemna pentru localnici închisoarea Galata.

Şi Valeriu porni cu gardianul alături. Ileana ieşi în uşă. O clipă, pînă ce dădură colţul şcoalei, ca să iasă în stradă, zări pe albul curat al zăpezii două umbre negre : cea înaltă şi dreaptă fusese tovarăşul ei de viaţă.

Şi îşi înfundă gura cu colţul şalului înnodat pe piept.

Era tîrziu noapte. Sus era tot întuneric. Numai pe pămînt, zăpada era ca un clar curat de lună, — dar lună nu

era. Rămase numai lumina ei, pentru ca Valeriu şi gardianul să vadă drumul pînă sus, la Galata.

Pe deal, sub zidurile închisorii, se opriră şi, maşinal, s-au întors cu faţa asupra oraşului.

Jos, mai sclipeau numai cîteva lumini. Spre Nicolina se auzi un fluierat de tren, ca o chemare...

„Ah ! Departe de oameni ! Singur ! gîndi Valeriu ; scăpat din ghiarele lor.“ O clipă-i trecu prin minte sala plină de cucoane, teatrul acela, omenirea aceea, toată, pornită asupra unui om.

Şi pentru întîia oară avu în inimă, în piept, în cap, în toată fiinţa lui, sentimentul eliberării şi căldura unei bucurii.

Undeva, pe deal, o lumănare se stinse.

Poate era lumina casei în care ajunseseră Ileana şi Andrei.

Valeriu se întoarse către gardian :

— Să intrăm.

PARTEA A DOUA

ÎNĂLȚAREA LA CER

1

După trei zile, în zori, prin mijlocul drumului, după ieşirea din Humuleşti, asupra unui vînt aspru de nord, care ridica o perdea de zăpadă măruntă, înainta cu capul în piept, cu un sac în spinare, înfăşurat şi strîns cu cureaua, o umbră neagră : Valeriu.

Drumul ducea, peste apa Neamţului, la Mănăstirea Neamţu. Cîmpul era alb, şi troienit. Împrejurimile erau bălţate, cu pete de păduri uscate sau de brazi negri.

Valeriu simţea cum vîntul îngheţat se strecoară prin găurile de nasturi, pe dedesubt, ridicînd pulpana hainii, şi se răspîndeşte pe trup. Dar mergea vîrtos. Vîntul îl oprea, cu palma pusă în piept, şi-l împingea înapoi. Opintirea lui îl dovedea. În barba rară, praf îngheţat de zăpadă se prinsese, tremurat.

Praful acesta îl bătea şi-n lumina ochilor, înţepîndu-l. De aceea mergea mai mult cu ochii închişi. Din cînd în cînd, ca să nu dea de un copac sau ca să nu calce alături, în vreun şanţ, deschidea puţin numai un ochi, şi apoi iar mergea ca prin întuneric. Praful de zăpadă îl pişca de pleoape, parcă fierbinte.

Oricît ar fi strîns însă pleoapele, albul zăpezii trecea parcă prin ele, ca şi cum ar fi fost străvezii, şi simţea în cap şi în ochii calzi de dedesubt lumina ei crudă şi halucinantă.

Uneori, venea un vîrtej mai puternic, care ridica suluri de zăpadă, așa cum se ridică, vara, nori de praf fugăriți de-a lungul drumurilor umblate.

Atunci, Valeriu se întorcea cu spatele la vînt și mergea o bucată cu fața îndărăt, privind în urmă, nestingherit, viforniţa care curgea repede ca o fluidă apă înghețată, pe lîngă el, în jurul lui și pînă sus, în cer.

Cînd vedea că vîntul s-a mai calmat și a revenit la normal se întorcea și pornea hotărît înainte.

Valeriu tăia acest deșert de zăpadă și vijelie, ca să fugă de oameni, să fie cît mai departe de ei, să îndepărteze în urmă ispita. Fugea chiar de ai lui, de Ileana, de Andrei. „Singur, singur... să fii sălbătăciune". Să ai libertatea seninătății tale, dezlegată de orice pămîntesc. Numai oamenii singuri pot fi cu adevărat liberi; numai în pustietăți te poți regăsi pur.

Și Valeriu înainta, crunt, cu capul în piept.

Stăruia încă în el bucuria de a fi achitat, de a fi scăpat din mîna oamenilor, din ghiarele lor, din adunarea aceea de fiare, dintre „lorgnete" și priviri crude de inutilitate, din simplă delectare a simțurilor, din distracția instinctelor.

Abia acum, cînd e singur cu vijelia, își dă seama ce mult era încleștat de oameni și la discreția lor și încătușat de ei, fără scăpare, pe viață. Să fii silit să trăiești cu ei, să calci același noroi, să te înfunzi în aceleași micimi, în aceleași păcate, ascunse, pe care nimeni nu le mărturisește, pe care toți le au.

Între oameni e greu să nu-i urăști, să nu fii dezgustat, să nu ai păcatul greu al mîndriei tale, să nu ai toate cele șapte păcate. Să nu ai ispita titanică a trupului, a cărnii...

De abia acum Valeriu simți groaza condamnării pe care ar fi putut s-o aibă și îi măsură adîncimea. Acum refuza să dea oamenilor o satisfacție, pe care și-o luau singuri, cu

forța, cu jandarmul, cu gardianul, cu procurorul... și pentru care nu aveau autoritatea morală, acea puritate fără pereche care singură ar trebui să dea unui om dreptul de a judeca pe altul.

Orice condamnare venită de la oameni ar fi fost nedreaptă, pătată de ipocrizie, fără valoare de purificare. Îl speria acum judecata oamenilor. Pe aceea înspre care mergea, o primea cu o seninătate desăvîrșită, cu bucurie și cu pieptul deschis.

Ce bine c-a scăpat din mîinile lor !

Trecu un pod lung deasupra unui rîu de munte. Sub el, apa, numai o fîșie, curgea cristalină și repede, pe lîngă muchii de gheață ca sticla. Malurile erau troienite. Vîntul aducea acolo praf de zăpadă, tocmai din munte, mai vijelios, ca și cum un rîu de gheață nevăzută ar fi curs acum, urmînd aceeași albie, dar de deasupra — torent venit din văgăuni, de vale !

Pe aici trebuie să fi coborît viscolele, cînd se porneau pe apa Moldovei și se coborau pe Siret.

Aici, praful tăios ca de sticlă, curgea aerian, paralel cu pămîntul.

Valeriu trecu podul, mergînd de-a curmezișul, cu spatele la nord, cu fața înspre curgerea apei, urmîndu-i firul pînă ce intra sub un tunel de zăpadă și sub crusta de gheață.

Zăpada aspră scrîșnea sub tălpi.

„Ah ! Ce bine e !... nu sînt oameni", își șopti Valeriu, pentru a se încuraja la drum.

Omul din marginea Humuleștilor, la care a stat noaptea, îi spusese că ajunge la mănăstire pînă la amiază. Nu se vedea nimic înainte, decît, nu departe, o pînză mișcătoare, grăbită, ca de fum, care mergea fugărită în panică la vale.

Nici nu-și putea da seama, luat de gînduri amestecate, cît a mers. Uneori parcă se întuneca din cauza unor nori

nevăzuţi, de dincolo, de mai sus de perdeaua de pulbere de zăpadă, şi Valeriu credea că se înserează, şi tot n-a ajuns.

Altă dată, auzea alături un fîşîit prelung ca şi cum ar fi trecut pe aproape un cîrd de păsări uriaşe în zbor. Cînd se rărea viforniţa zărea însă un pîlc de brazi, poate o pădure întinsă care fîşîia în vînt. Brazii de la margine se încovoiau greoi şi apoi reveneau, clătinaţi, la loc. Cei din fund, se vedeau aplecînd numai vîrfurile şi purtînd leneş şi zburlit crîngile din lături, de desubt.

Vîntul acoperea tot mai mult cu pulbere de zăpadă proaspătă cele cîteva urme de sanie care însemnau drumul şi pe care Valeriu mergea drept, ca pe o lamă lucie de argint.

După o cotitură intră într-o pădure bătrînă, cu copaci înalţi şi groşi. Trunchiurile lor cenuşii îşi pierdeau vîrfurile în furtuna, care aici trecea pe deasupra. Partea dinspre nord a trunchiurilor era poleită cu o pojghiţă de gheaţă şi zăpadă, cu un înveliş de sticlă stricat în cealaltă parte.

Valeriu ieşi din drum şi se adăposti, să se odihnească, după un copac. Se rezemă cu spatele de trunchi şi aşeză sacul jos. Vîntul fugea pe de lături. Trecu mîinile pe obraz ; era rece şi înţepenit. Sub căldura mîinii, grunzurii de zăpadă prinşi în barbă se topiră şi-i udară podul palmei. Trecu mîinile şi pe ochi. Pleoapele erau reci, dar dedesubt simţi ochii calzi, mişcîndu-se ca două vietăţi, ca două păsărele adăpostite de viscol. Şi Valeriu se înduioşă de propria lui fiinţă, ca de un nenorocit pe care l-ar fi întîlnit pe acest drum pustiu.

Curînd simţi pe şira spinării sudoarea răcindu-se, şi porni repede.

În urma lui rămaseră urmele picioarelor abătute din drum şi apoi venite la loc, aşa cum se văd dimineaţa, urmele sălbăticiunilor care au umblat noaptea după hrană sau după adăpost.

Ar fi vroit să meargă aşa, oricît. Mergea sub ochii şi paza lui Dumnezeu. Îl spălau vîntul şi vifornița de tot praful din lume ; îl purificau... Şi se simțea dezlegat de orice.

Prin ceața aceea rece, zări în dreapta o îngrădire de nuiele. Mai departe, alta de scînduri şi, în stînga, o grădină cu brazi negri.

Şi, din văzduh, parcă din cer, vîntul aducea, zbătut, sunet plin, de clopot.

Poate vîntul singur poartă funiile în clopotniță.

Apoi, desluşi turlele mănăstirii şi zidurile chiliilor.

Şi Valeriu căzu în genunchi, în zăpadă, se închină, mulțumind lui Dumnezeu că l-a învrednicit să ajungă pînă aici. De acum viața lui poate fi liniştită.

De undeva, din cețurile albe şi aspre de deasupra se rostogoleau bulgări sonori de aramă, uneori mai tare, ca bătuți deasupra capului lui, alteori mai îndepărtat şi mai pierdut, de abia auzit, ca o amintire. Clopotele sunau în cer şi vaerul lor era luat şi purtat de vînt ca nişte bolizi de sunete, bătuți de copaci, de stînci, şi apoi rostogoliți pe sus.

Se auzeau parcă pretutindeni în jurul lui Valeriu, îl înfăşura vuietul lor prelungit, ca şi cum prin văzduh ar fi zburat, luate de pe un acoperiş de mănăstire sfîntă, table unduioase de alamă, pe care vijelia le purta pe deasupra fără de odihnă.

Bang... bang... sonor, tremurat, plîns parcă, pierdut şi iarăşi revenit. Sunau şi munții nevăzuți, de care sunetele imateriale se loveau ca de pereții unei incinte cu chilii, pînă la cer.

2

În noaptea procesului lui Valeriu, Sanda veni acasă spre zorii zilei. De la şcoala din strada Ghica Vodă, ea porni pe jos, să-şi revie.

Avusese o criză de nervi. I se mai întîmplase. Dar totdeauna după o asemenea criză se simțea slăbită și avea nevoie să respire larg, aer rece.

Calmul nopții de afară și plimbarea îi făcură bine. Zăpada punea surdină pașilor ei și parcă pe toate zgomotele din oraș. Auzi un tren pufăind greoi.

Acum, departe, singură, se simțea eliberată de sub puterea de dominațiune a lui Valeriu. Prezența acelui necunoscut pînă atunci o subjuga nestăpînit, cu o misterioasă forță, la care nu putea, nici nu avea dorința să se opuie.

Și asta i se mai întîmplase o dată în viață, la Berlin, cu un actor. Dar, atunci nu fusese atît de straniu ca acum. Și era mai tînără...

Cum scăpa însă de ambianța ființei lui, ca și cum ar fi scăpat de sub raza de influență a unei planete, se calma încet, încet. Întîmplarea și sentimentul ei i se păreau fără rațiune, absurde, și ea devenea normală. Purta numai în toată făptura ei ca o nostalgie a unei fericiri, din care i-ar fi rămas numai o amintire puternică. Era la fel cum i s-ar fi dat în ascuns o narcoză, un stupefiant, care-i crea temporar o stare de delir și de extraordinară fericire, și apoi efectul lui scădea treptat, pînă ce simțurile reveneau la normal. Sanda, slabă sufletește, credulă, sentimentală, dispusă totdeauna să fie ocrotită de cineva — fiindcă avusese atîta nevoie în viață, și nu găsise pe nimeni — era, se vede, exact mediumul lui Valeriu. Instinctiv ghicea în el o forță neînduplecată, care-i biciuia imaginația și care-i satisfăcea toate dorințele nesatisfăcute.

În astă noapte, mai mult ca întotdeauna, i se părură insipide, grotești și ridicole, insistențele grațioase și prelungite ca un salut lipicios ale lui Ilarion Mîndrescu.

Acum, toată atitudinea lui avea ceva vîscos și dezgustător ca de omidă obeză.

Chipul lui Valeriu îi rămăsese întipărit în ochi, cu trăsăturile lui accentuate, cu fața cu umbre de lumini, ca o gravură în lemn, în care totul este simplificat, curat și esențial, fără linii sinuoase și înflorituri. Gravura aceasta în lemn, austeră și gravă, era încă în ea, așa cum într-o odaie, un tablou continuă să subziste, cu toate detaliile lui, și noaptea, pe întuneric, cu toate că ochii nu-l văd.

Sanda purta pe strada Carol spre Copou, prin puritatea unei nopți de iarnă, în care mai cernea cînd și cînd cîte un fulg leneș, zărit numai de becurile electrice, ca niște mici fluturași de gheață albă, adunați în jurul luminii, gravura de lemn pe care o ducea acasă, în odăița ei, strînsă și ascunsă sub palton, la căldură.

În seara aceea, servitoarea ei, Maria, o așteptase cu masa pînă la unsprezece. Să nu vie duduia, — nu se mai întîmplase niciodată. Pe urmă adormise îmbrăcată pe scaunul din bucătărie, cu brațele pe masă și cu capul peste ele, ca elevii care dorm în bănci. Lumina electrică — un bec slab și roșiatic — veghea deasupra ei ca un luceafăr casnic.

Cînd Sanda întoarse cheia în ușă, Maria tocmai visa că duduii i se întîmplase ceva groaznic. În clipa în care tresări, de spaimă, uită pe loc ce anume a visat, dar era ceva îngrozitor.

— Vai duduie, ce tare m-am speriat!

— Nu-i nimic, Marie, poți să te culci. Ai să strîngi asta mîine dimineață.

De pe masa pusă, luă un măr, îl cuprinse în mîinile reci și mușcă din el cu toată gura, cu sete. Din dulapul din antret scoase o sticlă cu vin roșu și bău patru pahare pline, unul după altul.

Căldura vinului se împrăștie cu iuțeală în tot trupul, ca un alt sînge, și Sanda se simți bine, moleșită, fericită, fierbinte. Tîmplele îi băteau violent. Zadarnic vroi să le po-

tolească, stringîndu-le cu amîndouă mîinile sau îndesîndu-le cu dosul palmei.

Puse mîinile şi pe obraji. Ardeau şi ei. Vai ! Ce cald !...

Şi Sanda de abia avu timp să se dezbrace. Şi adormi cu credinţa că a scăpat de el, de obsesie, că a trecut încă o dată printr-una din întîmplările curioase din viaţa ei.

Un cocoş cînta la colonelul de vis-a-vis.

În stradă se stinseră, dela uzină, toate luminile.

Oraşul întreg era adîncit în somn şi linişte.

Tăcerea lingea zăpada.

3

Stareţul Mănăstirii Neamţ era un bătrîn şi învăţat episcop, retras din lume, din pricina unor intrigi şi acuzaţiuni ticăloase şi neadevărate, care-l scîrbiră de oameni şi de deşertăciunea vieţii lor, peste măsură.

Stareţul era un om înalt, cu părul alb, cu barba bogată şi albă, care-i acoperea tot pieptul, cu un nas cărnos în mijlocul feţii, cu ochi albaştri. Înfăţişarea lui era blîndă şi cucernică. Trebuie să fi avut şaptezeci de ani. Era retras acolo, în Mănăstirea Neamţului, de aproape un sfert de veac.

Trăia în casa mare cu geamlîc, din piaţa mănăstirii, dincolo de aghezmatar. În faţa intrării în incinta de chilii a Mănăstirii Neamţului era un platou de formă rotundă, între case cu zăplazuri de scîndură cenuşie, în mijlocul căruia era aghezmatarul, în forma unui vîrf de clopotniţă, mare şi bombat. Văzut de departe, îţi făcea impresia că a mai fost o mănăstire mai mare pe locul acela, că biserica aceea sub un blestem ceresc s-a îngropat în pămînt şi nu i-a rămas deasupra decît acoperişul clopotniţei, din care clopotele au căzut şi ele şi au intrat adînc în pămînt.

Casa sfinției sale era mare, curată și îngrijită. În jurul ei era o grădină întinsă, în care erau și flori, și pomi roditori și brazi, care străjuiau în fund.

Și părea curios ca această casă să fie atît de îngrijită, și grădina atît de lucrată, fiindcă ea părea nelocuită. Sfinția sa nu ieșea de acolo decît foarte rar și numai ca să se ducă la slujbele mănăstirii și să păzească rînduielile călugărești. Dar și atunci parcă se furișa, parcă pîndea cînd nu e nimeni ca să-l vadă și se strecura prin dosul aghezmatarului și pe sub bolta încovoiată de la intrare.

Episcopul stareț, om cultivat și înțelept, își petrecea timpul citind cărți bisericești și scriind cărți de interpretări. În timpul acela lucra la o versiune romînească a *Bibliei* și se îndeletnicea să dea textului cuvintele cele mai potrivite, în care să sune, ca-n niște mătănii vechi de chihlimbar, înțelesul cel mai străbun și mai tainic.

În ziua aceea de iarnă, care-i decorase sticla de la geamlîc cu frunze mari și delicate de ferigă în gheață, sfinția sa citea un text slavonesc din vechiul testament și, cu evlavioasă imaginație, căuta să evoce și să învie timpuri și întîmplări sfinte, punîndu-le în cadrul lor.

Starețul părăsise o singură dată mănăstirea, ca să plece la Ierusalim. Asta a fost bucuria bătrîneții lui.

Un tînăr cu barba de abia mijind, curat îmbrăcat și cu apucături sfioase, se apropie neauzit de jilțul în care citea sfinția sa și-l anunță că a venit un om, care a intrat pe din dos, care-i la bucătărie și care vrea numaidecît să-i vorbească.

Tînărul adăugă că omul a sosit aproape înghețat și că vine pe jos, pe vremea asta, de patru zile, tocmai de la Iași.

Sfinția sa lăsă ochelarii pe cartea slavonă, pe care literele mari erau toate scrise cu roș și încercuite de flori, și, după o pauză lungă, spuse :

— Bine. Să se şteargă pe picioare şi adă-l aici. Da-ntăi să aprinzi lampa.

Tînărul, tot fără ca să fie auzit, ca şi cum n-ar fi mers, ci ar fi plutit, aprinse în mijlocul odăii mari lampa care atîrna de tavanul văruit şi care avea deasupra un abajur mat şi transparent, alb-albăstrui, de culoarea lăptoasă a albuşului de ou răscopt.

În odaie se răspîndi, discret, ca o căldură, o lumină roşietică, şi toate lucrurile din casă căpătară o înfăţişare de convalescente. În dreapta cum intrai, un birou lucios, cu cărţi pe el ; în stînga, în colţ, la perete, un pat de fier, şi deasupra o scoarţă românească...

Pe jos, macaturi. Cîteva sipete, acoperite şi ele cu scoarţe, completau mobilierul. Lîngă birou şi în faţa lui, un divan, cu perne lungi de paie, îmbrăcate cu creton, la perete.

Valeriu intră smerit şi încrezător, urmat de tînărul care-l condusese. Apoi fu lăsat singur. După birou, în jilţ, sfinţiei sale nu i se vedea decît capul alb, barba şi umerii largi.

Valeriu se prosternă cucernic şi-i sărută mîna.

Stareţul îi făcu semn să se aşeze.

— Ce necaz te-aduce în casa Domnului, fiule ?

Valeriu se uită la stareţ ca la singurul om pe pămînt care poate să-l înţeleagă, căruia poate să-i facă spovedania cu bucuria umilinţei şi cu sinceritatea pe care i-o cerea liniştirea sufletului lui atît de zbuciumat şi urmărit de îndoieli. Înfăţişarea de bătrîn venerabil şi blînd a stareţului îi inspiră încredere. Ochii albaştri se uitau la el ca la un om găsit.

Şi Valeriu începu povestirea vieţii lui, întreagă, cu deamănuntul, cu tot ce-a fost, cu tot ce-a gîndit, împletind în vorbire faptele întîmplate cu gîndurile care le-au întovărăşit, ca să se ştie feţele celor două lumi. Spunea tot, fără ascunziş, fără să-şi apese sau să-şi uşureze vina, fără ca el să aducă vreo judecată a lui.

Cîteodată i se părea că a uitat ceva şi se întorcea îndărăt să adauge, ca să nu lipsească nimic. Valeriu era ca la judecata cea de pe urmă.

Valeriu nici nu se uita anume la ochii stareţului, ci îl privea întreg, neprecis, peste tot, aşa cum se vedea după birou, ca o apariţie modelată, albă, într-un nor. Stareţul stătu o vreme rezemat de spătarul înalt al jilţului ; apoi se aplecă înainte, aşeză cotul pe masă şi îşi rezemă capul, ascultînd mai de aproape. Valeriu simţi răsuflarea lui pînă la el şi avu mai mult impresia că spune totul unei fiinţe vii, unui om viu, unui frate, unui om adevărat.

Umbra stareţului se mută şi ea pe perete, mare şi exagerată, ca un duh care ar fi ascultat şi el.

Seara căzuse de mult, împresurînd ferestrele, care la început erau decorate pe cenuşiu şi acum pe negru. Nu era încă tîrziu.

Din cînd în cînd, un curent mai tare bătea zăpada aspră în sticla geamului, cu acele ei îngheţate şi fierbinţi, ca şi cum l-ar mai fi urmărit şi acolo uri şi blesteme din afară, de care a fugit, dar care nu puteau străbate înăuntru şi, ca într-o minune, cădeau fără putinţă, la uşă, lîngă ziduri, pe prichiciul ferestrelor.

Valeriu de abia auzea uneori vijelia care continua afară. În odaie era cald şi bine. Din trupul lui parcă ieşea foc. Dar pentru el, atunci, trupul lui nu exista.

După un timp, Valeriu se opri :

— Abuzez, sfinţia ta, — vă obosesc.

— Nu, nu. Continuă, vorbi greoi stareţul.

Apoi, intră iarăşi nesimţit, plutind, tînărul, şi pofti pe stareţ la masă.

— Mai tîrziu, îi spuse stareţul. Am să-ţi spun eu cînd.

Şi Valeriu reluă spovedania vieţii lui.

Cînd termină, avu o nesfîrşită senzaţie de uşurare ; parcă sufletul, pînă atunci închis în el, ca într-o cameră întune-

coasă, ar fi putut ieşi afară, să se bucure de lumină şi să zboare. O asemenea impresie a mai avut, în mic, în copilărie, cînd, primăvara, dădea drumul din mîna lui sticleţilor pe care-i prinsese iarna şi-i ţinuse închişi în cuşcă.

Stareţul rămase gînditor. Iată o viaţă de om, zbuciumul unei vieţi, ca vremea de afară, încăputǎ în cîteva ceasuri, într-o seară. Apoi, spuse tare :

— Ce neînţelese sînt poruncile Domnului şi căile lui. Binecuvîntat fii, fiule.

Ochii albaştri priveau drept înainte. Episcopul era bătrîn tare.

Pe tavan, abajurul arunca o umbră stranie.

Episcopul iarăşi rămase tăcut, multă vreme, privind în gol. Nimeni nu putea şti ce gînduri vechi treceau prin mintea lui, nici ce amintiri se ridicaseră din trecut. Şi silabisi ca într-un vis :

— Milostiveşte, Doamne !

4

Andrei aşteptase totuşi pe Valeriu să-l cheme din nou la penitenciar, să se sfătuiască ce are de făcut sau să-i dea dispoziţii. Nu bănuia că acesta e de acum dezlegat de tot ce are vreo legătură cu viaţa lui din trecut.

S-au scurs a doua zi pînă seară fără nici o veste. Cînd începu să se întunece, Andrei urcă la penitenciar. Un gardian era afară, aproape de şosea, unde vreo cinci deţinuţi dădeau zăpada la o parte şi curăţau drumul de la şosea la poartă... Era gardianul de la proces. Andrei află că Valeriu a plecat de atunci, de-a doua zi de dimineaţă, luînd cu el într-un sac tot ce avea acolo.

Întors acasă n-a spus nimic Ilenei, dar, fără motiv, cînd intră în casă, o îmbrăţişă.

Dispărea orice posibilitate de întoarcere la Mîndreşti. De acum viaţa lui Andrei se îngrădeşte aici. Trebuia să plece la ţară să ridice tot ce mai era acolo. Dar tot amîna.

În drum de la gară pînă acasă, la întoarcerea de la proces, Catinca răci grav. În bucătărie era frig. N-avea cine să-i aducă apă de la fîntînă. Cîteva zile a venit Sevastiţa lui Ion Mitru, de alături. Pe urmă n-a mai venit.

Într-o dimineaţă, cînd se simţi slăbită de tot, Catinca se îmbrăcă gros, se înfăşură în şal, luă cheia de sus şi scoase din odaia Aristiţei toate hainele rămase de la ea. Şi, una cîte una, le mototolea şi le vîra pe foc. Numai după ce ardea o bluză sau o rochie, vîra alta. Şi apoi, cu cleştele îi vîntura cenuşa, ca nu cumva să rămîie vreun colţ nears. Rămăseseră numai cîţiva nasturi şi copci, care se prindeau de cleşte. Cine ştie ce se petrecea în capul ei !

O fi crezut că o arde, aşa, în „efigie", în ceea ce mai putuse rămîne din ea, ca un contur, în hainele ei. Sau poate vroia să nu mai găsească nimeni urme din ea. Nimic.

În bucătărie se făcuse un miros greu şi înăbuşitor.

Catinca abia rînjea rece şi satisfăcută în faţa focului care-i juca pe obraz. Încet, încet, simţi că o părăsesc puterile, că se rostogoleşte acolo. Dar mai avu tăria să rămîie aşezată în faţa plitei, pînă ce ultimele flăcări se stinseră, ca şi cum deodată s-ar fi înserat. Bucătăria a rămas mai întunecoasă şi moartă. Catinca de abia putu să se ridice pe pat. Obrazul şi trupul continuau să-i ardă fierbinte, ca şi cum focul din plită ar fi continuat în ea.

Noaptea, tîrziu, simţi că se înăbuşă : „Mor !" Luă o lumînare de ceară subţire, şi-o aprinse singură şi o ţinu în mînă. O flacără galbenă pîlpîi ca o aripă ruptă. În bucătărie jucau cîteva umbre de lucruri. Lumînarea nu se terminase încă şi se îndoi ca un pai, atingînd cu flacăra ei franjurii şalului cu care Catinca rămase învelită. Şalul începu să ardă, Catinca vroi să se ridice, să-l arunce de pe ea, să

fugă în curte, să strige. Dar nu mai avu putere. Flacăra se urcă pe o perdeluţă de la gemuşor. Catinca simţi peste tot arsuri usturătoare. Căută să se apere cu mîinile, dar braţele-i cădeau. O năduşeală grea o îneca în piept. Începu să ţipe fioros. Trupul îi era încins în flăcări. Vroi să respire adînc, adînc, încă o dată. Şi apoi, nimeni nu mai ştiu nimic.

Doi oameni, care se sculaseră cu noaptea-n cap, ca să plece din vreme la pădure, să aducă nişte crengi, văzură focul, roş, deasupra zăpezii căzută pe sat. Au sărit şi au dat alarma. S-au adunat oamenii. Dar ce au putut să facă ? ! De abia au putut dărîma gardul împrejur ca să nu se aprindă şi el. Aruncau cu lopeţile zăpada peste pereţi. Dar nu se puteau apropia mult din cauză că dogoarea şi-i frigea căldura. Se apropiau repede, aruncau zăpada şi fugeau iară repede, înapoi.

Se făcuse lumină pînă departe şi se vedeau gardul, casa mare, pomii, pămîntul, acoperite cu zăpadă albă. Casa „de sus" a fost salvată de ninsoarea care era pe acoperiş.

Cînd s-a făcut ziuă, dintre pereţii pe jumătate dărămaţi se mai ridicau numai fum gros şi aburi. Din cînd în cînd, cîte o bucată de grindă mai părîia arzînd cu o flacără iute şi apoi fumega.

Andrei a vîndut în sat din lucruri, mai ales cele pentru munca de cîmp. Ce a mai rămas a luat la Iaşi, să le vîndă acolo. A vroit să închirieze casa unui călugăr care venise în sat, să facă slujbă duminica, să boteze şi să facă înmormîntările. Dar călugărul s-a ferit s-o ia. N-au vroit nici ceilalţi oameni, nici măcar pentru livadă. Ziceau că e loc blestemat.

Şi casa a rămas aşa, părăsită, cu scînduri bătute în fereşti, cu gardul căzut.

Dar, cînd a venit primăvara, pomii din livadă, prunii şi cireşii, şi merii au înflorit frumos ca altădată, şi-n cren-

gile lor înflorite peste tot, de n-ai fi avut de unde să le apuci fără ca să scuturi o floare, era zumzet de albine și miros tare și dulce ca mierea.

5

Stareţul Mănăstirii Neamţ s-a dus la mitropolie, la Iași. A vorbit cu mitropolitul, a făcut tot ce trebuia la cancelaria mitropoliei, și Valeriu a rămas la mănăstire. Vremea era din cale afară de grea, și stareţul era bătrîn. Dar a vroit să se ducă el cît mai repede, fiindcă prin corespondenţă lucrurile nu se puteau explica mai pe înţeles. Și apoi, bătrînul episcop vroia să se ducă acolo, ca să influenţeze cu toată autoritatea lui. Cînd l-a văzut secretarul mitropoliei intrînd, nu-i venea să creadă... Stareţul nu mai coborîse din munte, spre Iași, niciodată. Secretarul nu-și aducea aminte.

Valeriu deveni Visarion.

Fratele Visarion a stat puţină vreme în chilia din incinta mănăstirii. Era acolo prea multă lume. Cine trecea pe aici numai decît trebuia să treacă și să viziteze mănăstirea. El nu vroia să vadă oameni. Doar de ei fugise... Își luă o căsuţă, cu două odăiţe și o tindă, sus, spre poiană, cum urci de la casa mare a stareţului, la stînga, la deal. Era casa cea de pe urmă. De acolo, în sus, urma o poiană, și apoi pădurea de brazi și urcușul, cît puteai vedea pieptul muntelui.

Cînd își schimbă numele, Valeriu intră în altă lume, eliberat de trecut, de acum de nimeni cunoscut, fără nimic în urmă, decît ceea ce stăruia în conștiinţa lui. Se simţea adunat și concentrat în sine, numai în sine. Numele nou era pentru precizarea fiinţei lui, independent, dezlegat de lume. Omul mirean murise, cu nume cu tot. Nu mai exista decît Visarion, care n-avea părinţi decît pe Dumnezeu, care n-avea fraţi

decît pe cei de credință și de mănăstire, care nu mai avea pe nimeni.

Nimeni nu putea fi copilul lui Visarion. Visarion nu avea nimic pe lume. Celălalt, Valeriu, nu mai exista.

La început avu o senzație stranie, acea senzație imprecisă de transformare și de tranziție. Nu intrase încă în noua personalitate, și nu ieșise din cea veche. Un timp, fu atîrnat în nesiguranță, ca un om care, dacă s-ar putea imagina, și-ar fi pierdut personalitatea, cum se pierde o cetățenie. Visarion era în formație. Cînd un călugăr îl striga „frate Visarion“, el avea un timp de ezitare. Nu era el. Nu era încă el. Așa se gîndea și se întreba Valeriu.

Dar fără numele acesta, rămînea în mănăstire om fără nume, fiindcă nimeni afară de episcop nu știa numele lui de mirean, — numele lui din lume.

Trecerea aceasta nu era atît de ușoară. Nu se făcea o dată cu schimbarea hainei. Fratele Visarion nu avea nici un trecut și-i greu să te deprinzi, la aproape patruzeci de ani, fără trecut, ca și cum ai suferi de o amnezie. Trecutul fratelui Visarion era încă tot trecutul lui Valeriu Darie. Și-l împrumutase.

Fratele Visarion era ca acele zeități mitologice, jumătate om și jumătate animal, ca un altoi a două ființe de specii diferite, la care trunchiul cel de la început trebuie să piară.

Valeriu Darie nu trebuie să fie un transformist, ci fratele Visarion cu adevărat.

Stranie impresie !

Această depersonalizare era tot ce căuta Valeriu. Ea singură însemna dezbrăcare de trecut, pregătirea pentru viața pură, pentru sacrificiul total ; închiderea porților de fier și întuneric dinspre partea unde forfotește lumea.

Totuși mai stăruiau drojdiile trecutului, ridicate fără voie, și existența noului frate Visarion apărea în primejdie.

A trebuit să treacă o vreme, pentru ca Valeriu să nu se mai zbată cu toată dorinţa lui de a dispărea, şi fratele Visarion să rămîie numai el.

Pentru asta, Visarion se consacră unei trebi meticuloase, care-i oprea pe loc orice gînd şi orice putinţă de amintire. În încăperile de jos, din pătratul de chilii care înconjoară mănăstirea, dinspre partea de răsărit, era instalată o tiparniţă veche, cu teasc de lemn, cu litere chirilice şi latineşti, răvăşite şi amestecate.

Fratele Visarion ceru şi primi însărcinarea să se ocupe de aranjarea şi punerea în funcţie a acestei tiparniţe.

Pe cîtă memorie mai avea dreptul să aibă, Visarion ştia că nu mai fusese niciodată tipograf sau zeţar. Dar, cu răbdare, cu uitare de sine, cu voinţa de a se uita prin acest mijloc, ajunse să înveţe, să ghicească fără greşeală literile, numai atingîndu-le cu vîrful degetului arătător, şi să le puie în căsuţele cuvenite.

Începuse să culeagă. Cu fiecare zi, tot mai repede umbla mîna lui dreaptă cu degetele ca nişte antene, pe deasupra pupitrului şi casetei cu literă, ţesînd parcă deasupra lui o pînză complicată ca un fir nevăzut. Şi tot mai repede aduna, în vingalacul ţinut în mîna stîngă literele, pe care, dacă le-ai fi privit deasupra, apăreau ca nişte semne necunoscute.

Toată fiinţa lui Valeriu Darie se înmormînta, fărîmiţată bucăţele în casetele acelea, care aduceau aminte de un fagure de miere şi de un stup. Culesul literei cerea o atenţie de fiecare secundă. Nu păsuia de loc. Nici o clipă de răgaz. Valeriu, fusese preot, criminal ; fratele Visarion era zeţar, cu toate că degetele lui unse de cerneală ar fi arătat aceleaşi amprente, şi s-ar fi văzut uşor că Valeriu şi Visarion sînt unul şi acelaşi om.

După trei luni, tiparniţa era aranjată, categorisită, şi fratele Visarion scoase la lumină o broşurică de rugăciuni.

Titlul *Carte de rugăciuni* era tipărit cu cerneală roşie, de un roş şters, iar dedesubt era un crucifix în miniatură.

Cînd văzu cărţulia în mînă, bătrînul stareţ avu în ochii albaştri, de obicei voalaţi, o lumină de mare bucurie.

Întrevăzu putinţa de a tipări în mănăstire versiunea *Bibliei* la care lucra, şi cu care şi-ar fi socotit încheiată viaţa lui închinată Domnului.

N-ar fi dorit decît să nu se sfîrşească înainte de a-şi vedea mîntuită această lucrare.

Bătrînul sta la birou, în jilţ, acolo unde a stat în noaptea cînd l-a primit pe Valeriu. Ţinea broşura în mînă şi tot muia degetul în gură şi întorcea o filă, şi iar se oprea şi se uita.

Textul era strîns într-un chenar roş cu un pătrăţel împletit la colţuri. Din loc în loc, literele mari erau complicate, şi în cercurile roşii, cîte-o figură de sfînt răsărea într-un „O" mare, ca într-un cadru rotund.

Visarion fusese ajutat de fratele Ghedeon, un om mărunt şi închis, care, se vede, cunoştea dinainte, din lume, lucrul tipografiei, dar care era lipsit de gust. Ştia numai să culeagă şi să aşeze paginile în teasc. Cu această aşezare s-a deprins foarte greu Visarion, fiindcă, nu ştia cum, dar paginile trebuiau puse anapoda, pe dos, pentru ca atunci cînd le strîngi să vie una după alta şi să nu iasă, una cu literele în sus şi alta cu literele în jos.

Cînd lucra, Ghedeon, ca să ajungă la înălţimea pupitrului, trebuia să se suie pe un scăunel.

Cu timpul, în felul acesta, fratele Visarion deveni numai fratele Visarion. În urmă se lăsase o uitare calmă, cum se aşează în dimineţi senine ceaţa, în suluri, pe văi. Trecutul, dacă nu murise, amorţise ascuns şi neturburat. O vreme, a fost ca un bolnav după o boală grea, cu reminiscenţele suferinţelor vii, apoi ca un convalescent, care începe

să se gîndească la ce mai poate fi de aici înainte şi, în sfîrşit, ca un om pentru care amintirea suferinţelor s-a şters.

Nu i se mai părea nimic straniu în această nouă întrupare cu care se identificase. Seara, pe laviţa de scînduri, cu un macat de petici deasupra, citea istovit, fără să mai aprindă lampa.

A ! De înserare, de noapte, de gîndurile care se trezesc noaptea ca liliecii şi umblă singure fără stăpînire, multă vreme n-a putut scăpa şi îndelungată vreme apoi a avut frică. Dar l-a înfrînt oboseala zilelor de atenţie, petrecute mereu în picioare, fără de odihnă.

Încetul cu încetul totul din urmă fusese omorît, spulberat, ca cenuşa.

Fratele Visarion căpătase învoire să dea răspunsurile la slujbă. Cînd suna toaca, cu sunet de acum două mii de ani şi cu chemări simple de atunci, se spăla fuga pe mîini într-o căldare, se ştergea de pestelca albastră pe care o purta şi fugea în strană.

Acolo, în biserica mănăstirii, lumina venea de sus, parcă direct din cer, iluminînd faţa lui Visarion, cu blîndeţe.

Şi fratele Visarion da răspunsurile, cîntîndu-le armonios, cu o voce plină, de bariton. Glasul lui grav umplea pereţii pînă sus, pînă în sulul turlei din mijloc, şi se împrăştia peste tot, ca un nevăzut fum de tămîie. Cu toată uitarea, în glasul lui Visarion stăruiau accente, ondulaţiuni, suflul de altă dată al preotului din Mîndreşti. Dar fratele Visarion urmărea cursul cîntării sale, ca pe un imn străin, pe care el îl aude numai. Era cel mai bun cîntăreţ din mănăstire.

Se părea că şi cartea vieţii lui, ca şi cărticica de rugăciuni, cu un crucifix mic pe copertă, cît o literă „T", este terminată şi că, de acum, viaţa se va scurge aşa, pînă într-o zi, care va fi cea de pe urmă.

6

Sanda Romanescu era singura fată a proprietarului din județul Fălticeni, Costică Romanescu.

Cuconu Costică fusese un om foarte gras, cu o față rotundă, cu un nas borcănos, cu cîteva fire de păr pe cap, pe care le tot așeza cu mîna dreaptă. Avea fața mîncată de vîrsat. Vorbea scurt și întrerupt ca un astenic, suflînd greu după fiecare frază. Pe gîtul gros, ținea forțat capul înainte și ușor plecat spre pămînt. Mergea legănat și crăcănat, ca să ție echilibrul trupului greu. Purta totdeauna un baston subțire, pe care, cînd umbla, îl tot apropia și-l tot depărta de trup, cu un fel de eleganță afectată de pendul. Vorbea răgușit.

Cuconu Costică cunoștea multă lume și era foarte simpatizat.

Într-o iarnă, în ajunul Anului nou, venea cu soția lui, cucoana Valența, de la Iași, la moșie, unde stăteau de obicei, și vara, și iarna. Sanda se instalase la Paris.

Era o iarnă cumplită, — un ger de 30 de grade. Mersul trenurilor se turburase din cauza asta. Toate trenurile soseau cu întîrziere. În Dolhasca, după orar, nu se făcea cruce. Dar în noaptea aceea nu mai sosi trenul dinspre Pașcani, și soții Romanescu se suiră în sanie, iar cînd să treacă pe rampă, i-a surprins un tren venind de la Burdujeni. Au fost aruncați cu cai, cu sanie cu tot, tocmai în grădina cantonului și au fost omorîți amîndoi.

Sanda a fost chemată telegrafic. A rămas orfană la optsprezece ani și cu o avere destul de frumoasă.

Singură, nestăpînită de nimeni. Sanda și-a satisfăcut toate fanteziile. Era un temperament febril, agitat și nervos. Sentimentală și cu înclinațiuni spre devotament, suferise, rînd pe rînd, o serie de dezamăgiri.

Lumea spunea că-i excentrică. Ea nu era decît o femeie care nu-şi găsise încă un rost în viaţă şi, poate, singură nu ştia bine ce-i cere. Avea oroare de brutalitate, şi avusese parte de cele mai brutale lovituri. Acum, după zece ani de rătăcire prin străinătate, de încercări şi de înfrîngeri, avea nervii obosiţi şi rezistenţa slăbită. Excesiv de sensibilă, şi de o susceptabilitate iritată de atîtea umilinţi, avea uneori, din senin, crize de adevărată isterie. Cutreierase lumea, şi asta-i spori o dureroasă senzaţie de neurastenie. Avea impresia că nu mai are unde să caute şi ce să caute. La douăzeci şi opt de ani, viaţa ei părea în acelaşi timp terminată şi deschisă spre un gol prelung.

Avea o voce plină şi melodioasă de altă. Urmase doi ani Conservatorul din Viena, cu încredere, cu ideal. A cunoscut un actor de la Burgtheater — un bărbat înalt, cu înfăţişare severă. L-a iubit. După două luni, dintr-o ceartă din nimic, el a lovit-o. Sufletul ei s-a strîns ca florile sensibile, ziua, sau cînd le atingi. A părăsit tot şi a fugit la Paris. A vroit să intre în teatru. Era frumoasă şi tînără... în cabinetele lor, directorii au fost grosolani, au vroit s-o îmbrăţişeze, s-o sărute, i-au strîns braţele pînă la învineţire. S-a apărat. Nu era ceea ce credeau directorii. Fata aceea singură, de capul ei, avea altfel de suflet. Era visătoare, căuta o iubire mare... sau un ideal de artă. Nu purta în poşetă periuţa de dinţi şi cămaşa de noapte.

Se amorezase de un pictor, pe care l-a întîlnit la un bal în Montparnasse. A trăit cu el un an. Semăna cu actorul de la Burgtheater ; avea aceeaşi expresie de gravă energie. Sanda căuta un om care s-o domine, dar s-o domine prin prestigiu, nu prin violenţă. După ce au călătorit în toată Italia, întorşi la Paris, pictorul s-a îmbarcat pe neştiute pe un vapor pentru America şi a lăsat la portar o scrisoare, prin care mai ales o implora „să nu-l creadă un ingrat".

Sanda simţi nevoie de linişte şi de repaus. Se întoarse la Iaşi. Păstrase nevîndută casa de la Iaşi, din fundacul 40 de sfinţi. O casă mare, acoperită jur împrejur de castani. Avea nevoie de o viaţă simplă şi de oameni simpli.

Ar fi vroit să plece la moşie, dar o vînduse după moartea părinţilor. În străinătate cheltuise cea mai mare parte din banii obţinuţi.

În oraş, era privită cu oarecare rezervă, ca o fată foarte stricată, care şi-a cheltuit cu băieţii toată averea.

Prin toate prin cîte a trecut, Sanda îşi păstrase tot farmecul tinereţii ei, toată strălucirea luminoasă a feţei — cu acel zîmbet care o cuprindea toată, cu acelaşi păr blond ca aurul deschis. Reuşise să aibă şi voiciunea de altădată, cu un uşor voal de tristeţă, care o maturiza puţin, dar care nu-i lua nimic din suavitate.

Toate cunoştinţele o criticau ; Sanda le surîdea tuturor, dînd din cap cu bunăvoinţă şi prietenie.

Iaşul i se părea mic şi străin. Numai două din colegele ei de şcoală nu-l părăsiseră. Mai erau însă familii întregi, la care altădată mergea cu părinţii ei şi pe care le revedea totdeauna cu plăcere. Oricum, aici se simţea mai bine, mai în siguranţă, mai puţin hărţuită de necunoscut şi de noi himere. Totul era ştiut. Iar acei care îi erau străini, nu o interesau. Familiile noi care au mai venit la Iaşi, retrase din Botoşani sau din Roman, au cunoscut-o îndată. Criticile care i se aduceau erau făcute cu oarecare compătimire, cu justificarea unui regret pentru o persoană care e simpatică.

Sanda rămăsese cu sufletul sincer şi deschis ; era incapabilă de a face cuiva, oricine ar fi fost el, cea mai mică neplăcere sau nepoliteţă. Rămăsese naturală în manifestările dispoziţiei ei, sprintenă şi infinit de bună.

Într-o zi a fost cu prieteni la o moşie, la Scobîlţeni. După zece ani, era pentru întîia oară cînd revedea ţarina, ogoarele, oamenii simpli şi prevenitori de la ţară, vacile,

boii şi toată viaţa aceea măruntă, firească, în care omul, şi vitele, şi pomii şi natura trăiesc laolaltă într-o minunată îmbinare, — cum le-a lăsat Dumnezeu.

Şi-n sufletul Sandei se deşteptară amintiri din copilărie, cu seri de vară calme şi senine, cînd apunea soarele şi simţea pămîntul şi plantele respirînd. Îşi aduse aminte de părinţii ei, de tristeţea lor cînd ea a părăsit ţara şi s-a aruncat să cucerească lumea.

Toate i se păreau acum aşa de departe! Parcă ar fi citit o carte veche şi sentimentală — un roman de Turgheniev... O, cît ar da să mai poată recăpăta suflul larg al acelei vieţi, simplitatea ei, senzaţia aceea de lentă visare, care prelungeşte viaţa, adîncind-o prin o continuă contemplare.

Seara, au trebuit să se întoarcă. Prin iarba grădinii, nevăzuţi, începuseră să ţîrîie greieri, şi de sus, se lăsase o tăcere parfumată, cu miros de fîn cosit.

Sanda plecă cu regret. Romanul lui Turgheniev se isprăvise.

Dar rămase în ea gustul lui, ca în urechi, ţîrîitul de greieri ascunşi în iarbă.

Şi se hotărî să revie la viaţa aceasta, într-un fel.

Cerul era senin. La întoarcere, ceilalţi tovarăşi manifestau o bună dispoziţie zgomotoasă, cu cîntece, cu chiote, cu rîs gros şi sacadat. Sanda, ca niciodată, sta tăcută, în fund. În mersul trăsurii vîntul resfira părul ei blond, desfăcut. Şi Sanda-l simţea la urechi, răcoros şi cu miros de porumb crud, fără ca nimeni să ştie.

Alături de ea, procurorul Ilarion Mîndrescu era copleşit de aceeaşi tristeţe şi tăcere. În curînd toţi se liniştiră, şi prin noaptea clară nu se auzea decît trapul grăbit al cailor şi huruitul roţilor pe şosea. Fiecare dintre cei din trăsură ducea cu el şi alinta secret o melancolie fără motiv. Fiecare medita pentru el, pe ascuns, un sentiment de trecere prin lume, de curgere a vieţii şi de sfîşietor regret. Era sentimentul pe

care oamenii pămîntului, care au stat aproape de el, şi l-au ascultat şi l-au simţit încălzit de soare sau ud de ploaie, cu talpa piciorului gol sau cu fruntea descoperită, îl aveau pentru locurile lor de unde au pornit, în ceasul în care se retrăgeau spre pietrele sure ale oraşului.

O clipă toţi se simţiseră reîntorşi la ei, acasă, în mijlocul cîmpului a cărui suflare o simţeau pe obraji, şi apoi s-au suit în trăsură şi au plecat.

Dar, dintre toţi, regretul cel mai sfîşietor şi singurul conştient era al Sandei.

Între casele scunde şi murdare dinspre bariera Păcurari era aer închis şi miros iute de gunoaie.

În loc de stele, erau becuri electrice.

7

Sărbătorile Paştelui au căzut tîrziu în anul acela. Şi era o vreme minunată. Erau copaci înfloriţi prin grădini, şi pe cîmp, grîul şi iarba verde. O atmosferă de reînviere plutea în aer. Se simţea pulsul pămîntului, se ghicea seva urcînd în toate vegetaţiile. Aveai impresia că dacă te-ai fi uitat cu atenţie la un fir de iarbă l-ai fi văzut crescînd în răstimpuri scurte şi egale, aşa cum înaintează minutarele la ceasurile electrice. Cu fiecare zvîcnitură a pulsului din adîncul ţărînei, firul ierbii se înălţa mai dîrz.

Cezar şi Ghiţă, studenţi la filozofie, se hotărîră să facă vacanţa împreună. Şi-au tăiat singuri cu foarfecele mai sus de genunchi o pereche de pantaloni vechi, Cezar i-a tivit, şi-au cumpărat cîte un ruksac, şi într-o dimineaţă clară cu cerul înalt au pornit cîntînd. Au mers cu trenul pînă la Paşcani şi de acolo pe jos.

De la Iaşi la Paşcani n-au încetat să cînte. Cu capetele afară pe fereastra vagonului de clasa a treia, zbierau spre

cîmp și spre cer cît îi ținea gura. Zbierau un fel de „pot-puriu“ improvizat, în care se amestecau tot felul de opere și de marșuri, de la *Tanhäuser* pînă la *Pe-al nostru steag e scris unire*. Ghiță făcea trecerea de la o bucată la alta, și Cezar urma după el; mai mult lătrînd, fiindcă el nu știa cuvintele de la nici un cîntec, nici măcar de la *Deșteaptă-te române*. Cînd greșea, Cezar îi dădea un cot în coaste. Fără ca să se uite la el. Cîntau fals, grotesc. Uneori Cezar din spirit de indisciplină nu vroia să schimbe cîntecul după Ghiță și atunci unul cînta *Traviata* iar altul *Hai leliță-n deal la vie*. Cînd „ziceau“ un marș, îl acompania tropăind pe loc din picioare și bătînd din palme.

Toată lumea era a lor.

Șesul Bahluiului curgea verde prin fața ochilor, cu turme de vaci, care se vedeau un timp, și apoi dispăreau în urmă.

Ghiță era un tip înalt, spătos, cu capul mare, cu un păr creț, des și negru, care pornea de aproape de sprîncene și creștea și pe urechi. Cezar era măruntel, blond, spălăcit, cu ochii mici, cu un nas ascuțit, cu buzele subțiri, cu aerul unui pui de pasăre de pradă.

— Măi, păcat că n-a venit și Andrei! — țipă Ghiță la urechea lui Cezar, ca să-l audă prin cîntec și prin zgomotul trenului.

— Ba mai bine așa, țipă la rîndul lui Cezar la urechea celuilalt. „Bătrînul“, cum îi ziceau ei, prea a luat filozofia în serios. Nu știu, tu ai văzut, că el nu rîde niciodată?!

— Știi că ai dreptate. Uite, eu nu m-am gîndit la asta. Cum dracu ai observat tu?

Și potpuriul încetase. Cei doi tovarăși de drum începură să vorbească. Primele momente de entuziasm, care au nevoie de o manifestare zgomotoasă trecuseră. Acum își apropiară capetele în cadrul aceluiași geam și vorbeau. Tîmplele lor se atingeau aproape. Părul creț al lui Ghiță, luat de curentul trenului, gîdila nasul ascuțit al lui Cezar.

— Bun băiat, Andrei, continuă Ghiţă. Tu ai văzut ce bun e şi ce delicat ? !

— Şi deştept foc, adăugă Cezar admirativ. De obicei aiştia care tocesc atîta sînt tîmpiţi şi te sfidează. Andrei nu. Ai observat tu cît e de sigur de el, cît e de calm cînd discuţi cu dînsul. Şi niciodată nu se contrazice cu brutalitate ; el vrea să te convingă, şi la urmă recunoşti singur...

— Păcat de el !

— De ce păcat, bă, păcătosule !

— Aşa... asta-i viaţa. Nu vezi ce obosit şi trist e totdeauna. Dă cîte cinci ore de lecţii pe zi. Îşi bate capul cu toţi tîmpiţii, cu toate progeniturile de ciocoi. Şi cursuri, şi mai citeşte, şi biblioteca facultăţii şi lucrări de seminar. Ce-i glumă ? !

Cînd au pornit-o pe jos din Paşcani, pe panta care urcă spre pădurea de la Moţca, după cîte un şpriţ şi o duzină de măsline, entuziasmul muzical reveni, dar de data aceasta mărginit numai la marşuri şi cîntînd, pe rînd, ca trompeţii. Cînd termina unul, comanda celuilalt : „Acuma tu !"

În jurul lor, înălţate nevăzut din grîu sau din arături, ciocîrliile se ridicau spre cer, învîrtind un cîntec de note răsucite, care se împleteau în sus, tot mai sus.

Tovarăşii se opriră.

— Tu o vezi ?

— Nu. Nimic.

Şi amîndoi încreţiră din ochi privind fix şi încruntat la cer, parcă ar fi căutat stele ziua în amiaza mare.

— Uite-o, strigă Cezar, şi-o arăta cu băţul... Uite-o, uite, n-o vezi ? Eşti chior, n-o vezi ?

— Aşa te faci tu, parcă tu vezi ceva...

Cezar vroi să-l lovească, în glumă, cu băţul. Ghiţă vroi să-i răspundă, şi se fugăriră unul pe altul o bucată de loc, apoi se opriră, suflînd. Simţeau inimile bătînd cu putere. S-au

așezat pentru popas pe o movilă de pietriș și făceau desene cu vîrful bățului și se iscăleau pe praful șoselei.

Ghiță găsi o cremene vînătă, cu vine negre și albe ca o bucată de marmoră, și o puse în buzunar.

După o săptămînă, găzduind pe la arhondaricul mănăstirilor Văratic și Agapia, coborîră direct peste deal, la Neamț.

Nu credeau să fie așa departe. Văzînd că nu mai ajung, și-au închipuit că au greșit drumul. Și-au mers vîrtos, în neștire. Poteca trebuia să ducă undeva. Pe tot locul mănăstirii nu erau decît două luminițe.

— Unde om fi ajuns măi ? întrebă Cezar frînt de oboseală. Merseseră în putere. De cum se înserase, mergeau și tăceau. Unul nu mai scotea o vorbă. Sacii erau din ce în ce mai grei. Se vede că, înaintea lor trecuse un șuvoi de ploaie, fiindcă deodată au simțit că din copaci le cad în cap și pe umeri picături mari de apă, dar, prin luminișuri, vedeau că deasupra sînt stele.

Brazii se spălau tăcuți. Cînd s-au oprit o clipă să poposească în pădure, prin negrul de sub coama copacilor și pe deasupra, în luminișul de peste vîrfuri, era o liniște vastă. Numai picurii de apă care cădeau din creangă în creangă și apoi pe pămînt s-auzeau : Pic, pic.

În stînga potecii se deslușì un gard și după el acoperișul de șindrilă al unei case. Portița era încuiată. Drumeții săriră peste ea.

— Al dracului, — era să cad ! și unul din ei înjură.

Casa de abia se deslușea, căci nu era dată cu var, ci numai lipită cu lut galben.

— O fi pustie, măi Ghiță.

— Cu atît mai bine.

Și au început să scuture ușa cu putere, ca și cum erau siguri dinainte că nu-i nimeni înăuntru.

— Cine-i acolo, întrebă fratele Visarion din casă.

— Deschide, răspunse Ghiță, studenți, filozofi, creștini, rupți de oboseală. Unde sîntem ?!

Visarion îmbrăcă haina de șiac cafenie și le deschise. Băieții și-au făcut mămăligă în cealaltă odaie, care era goală și avea o plită, și au dormit bine ca niciodată, pe podelele de lut.

De jos, cum stăteau culcați, se vedeau pe geam vîrfuri drepte de brazi, pe zarea de abia însemnată cu lumină.

Fratele Visarion nu mai putu adormi.

Orice om îl neliniștea. Venea din altă lume.

— De ce i-a primit ?... Dar nu se putea să nu-i primească. Departe, cine știe unde, fulgeră. Geamul se lumina slab, o clipă, ca și cum cineva ar fi tot încercat să scapere și n-ar fi putut aprinde. Apoi se auzea un huruit surd și depărtat.

Fratele Visarion se gîndi că-i pentru întîia oară cînd fulgeră și trăsnește în primăvara aceea.

8

A doua zi, fratele Visarion plecă de îndată ce s-a crăpat de ziuă. Ușa la odaia în care dormeau studenții era deschisă și amîndoi înfășurați într-o singură pătură, ca un balot. Capul lui Ghiță ieșea mare și zburlit de parcă dedesubt ar fi fost niște lînă neagră și creață. S-auzea un sforăit puternic, ascendent în răstimpuri și o suflare plăpîndă și intimidată.

Fratele Visarion ieși tiptil să nu-i trezească.

Afară cerul era senin, limpede și palid. Soarele nu răsărise încă. Aerul era rece. Brazii erau luminați. Picături mari de apă cristalină stăteau pe frunze : mici insecte de sticlă care dormeau. Cînd sufla fratele Visarion, se vedeau aburi, ca iarna.

În față, pe zarea mai luminoasă de la răsărit, se proiecta coama dulce a muntelui cu brazi întunecați. Turlele mănăs-

tirii se detașau albe pe acest fond, neclintite și drepte, străjuind tăcerea trează a pădurii.

Toată firea sta dreaptă și pură, spălată de un ropot de ploaie, care trecu noaptea și pe aici, și aștepta nemișcată ceasul sfînt cînd avea să răsară soarele. Visarion nu mai avusese niciodată o asemenea senzație de curat și de serafic. Nimic nu se putea închipui mai pur.

Și scobori prin pietrele potecii care șerpuia devale, spre mănăstire.

Acolo, sub streșinele de la arhondaric găsi mare veselie de rîndunele. Nici nu știuse cînd au venit. Zburau repezit în văzduh, și apoi se lăsau în jos, planat, făcînd în aer, cu zborul lor, figuri complicate. Unele treceau repede ca fulgerul. Altele ședeau în șir sub acoperiș și vorbeau între ele fără sfîrșit, scîrțîind din cioc.

Fratelui Visarion, ca tot ce este în natură nepîngărit de om, îi apărea frumos și curat. Toate vietățile ca și toate plantele aveau un rost al lor simplu, pe care-l urmau cu bucurie, pătrunzînd viața, — și numai omul se zbuciumă în zădărnicie, fără să-și găsească țelurile și destinele lui. Viața tuturor vietăților, care n-au fost alterate și schimbate de om, este liniștită și dreaptă, — e tihnă și adevăr, — e contemplare îndelungă și acceptare cu bucurie a tot ce se întîmplă.

Pentru ele moartea nu stăruie perpetuu, umbrind bucuria firească de a trăi, și atunci cînd vine, e nobilă și firească. Lupul o presimte și o așteaptă, cînd i-a venit ceasul, singuratic, retras departe, să nu-l mai știe nimeni și să nu fie văzut.

În incinta mănăstirii, între zidurile chiliilor care păzeau biserica, liniștea era închisă și chinuită. Mormintele din dreapta bisericii, închideau, între grilajuri înalte, grădiniți mici cît îi trebuie cu adevărat unui om. Fratele Visarion n-avu curiozitatea să știe cine sînt îngropați acolo. Se apropie de morminte, acum, singur, cît erau treze numai rîndu-

nelele, ca la o întîlnire de care nimeni nu trebuie să știe. Lumina avea ceva straniu, ca lumina lunii ; ceva mat. Nu se ridicase încă de acolo, dintre ziduri, negurile nopții.

Fratele Visarion citi numele, cu indicații, cu ani ; formula ultimă a unei lungi ecuații. Se aplecă cu mîna sprijinită de grilaj, și rămase, nu se știe cît, cu capul plecat în pămînt.

Apoi intră în tipografie. Mirosea a cerneală. Lumina de abia trecea ca prin sită prin geamurile scunde. Cele dintîi pagini culese din *Biblie* erau culcate, moarte, una peste alta, ca niște faguri de miere putrezi. Fratele Visarion se simți încurcat. I se păru, pe drum, în dimineața aceea, că suprema armonie și înțelepciune e în orînduiala clară de afară și că nu mai poate fi în scheletul de plumb uscat și mut al literelor, care închideau în alcătuirea lor înțelepciunea *Bibliei*.

Și începu să aranjeze paginile reci cu migăleală, cu atenție, cu grijă, ca și cum ar fi aranjat pentru un somn de veci, în altă parte niște oseminte dezgropate. Și treaba aceasta o făcea tăinuit și singur, în zorii dimineții, cînd ceilalți dormeau, — de parcă ar fi furat acolo oseminte.

Și fratele Visarion se cufundă iarăși în munca lui de fiecare zi, cu mai adîncă și mai vie conștiință, că în felul acesta își împlinește jertfa de sine.

Cînd s-au trezit, Cezar și Ghiță, cel de-al doilea gădilîndu-l pe celălalt cu un fir de pai pe vîrful nasului, soarele era sus.

L-au strigat pe Visarion : „Frate, frate !“ Nimic. I-au bătut în ușă. Nimic. În sfîrșit au deschis și au văzut că fratele e dus.

Au început să fluiere, să umble peste tot locul, să caute apă, ca și cum ar fi fost la ei acasă. Au ieșit în grădină cu șervetele pe umăr, să caute de spălat... În fundul grădinii au dat de un șipot. S-au stropit cu apă rece, au țipat ducînd-o

la obraz, s-au fugărit, s-au bătut, s-au întors înapoi în odaie și s-au îmbrăcat.

Au umblat toată ziua printre casele mănăstirii. Erau singuri. Totul era mort, asfixiat de tăcere. Cîteva găini se auzeau cotcodăcind. O singură dată au întîlnit un „frate" tînăr, cu barba de-abia mijind, speriat, care pășea repede pe lîngă gard.

În stînga șoselei pe care se intra la mănăstire, vreo zece frați lucrau la pus cartofi. Unii săpau cuiburile în șir, iar alții, aplecați și pășind rar, puneau cartofii și astupau cu piciorul.

L-au căutat pe fratele Visarion și nu l-au găsit. Nici nu știau cum îl cheamă. Numai după figură l-ar fi cunoscut.

— Avea o figură „a dracului", pe care n-ai fi putut-o uita, zise Cezar.

— Sigur. Nu-i aici.

La amiază l-au așteptat pe prispa casei, cu picioarele bălăbănind.

— Măi, să știi că s-a speriat de noi și a fugit.

— Nu știu ce o fi, dar mie, unul, mi-i foame de mor.

Au căutat și-au găsit sacul cu făină și i-au tras iar o mămăligă. Cezar era meșter mare, de acasă. Și-au mîncat, cu ultimii cîrnați pe care-i mai aveau, sfîrîiți și ei pe jăratec.

După-amiază au umblat prin munte.

Seara s-a întîmplat la fel. Numai că le-a venit gustul să facă foc în curte, în fața casei. Doar erau ca la ei!

Crengile uscate de brazi, rupte de genunchi, ardeau cu o pălălaie mare cît omul. Cei doi tovarăși stăteau pe prispă și admirau jocul flăcărilor. Fețele și ochii le erau roșii. Umbrele lor jucau negre, pe pereți. Întunericul în lături, roată împrejur, se îndesise.

Fratele Visarion, din vale, văzuse roşul zbuciumat, cînd mai înalt, cînd înăbuşit de fum, şi alergă să vadă ce este. Nu-şi putea închipui ce s-a întîmplat.

Cînd a văzut focul şi oaspeţii, nu a spus însă nimic. Dar se citea în încruntarea feţii lui că e nemulţumit.

— Ei şi ?! răspunse Ghiţă, atunci cînd Cezar îi şopti :

— Ai văzut, e mînios popa.

Fratele Visarion vroi să rămîie în odaia lui. Era încă devreme. Dar băieţii nu l-au lăsat. Au început să vorbească cu el întîi pe geam. Ei vorbeau de afară şi el dinăuntru, fără să se vadă. Pe urmă, l-au chemat să iasă.

Fratele Visarion a adus cîteva bucăţi de lemn de fag, de după casă, le-a aşezat cruciş şi a întemeiat un foc potrivit pentru fierturi.

Şi au mîncat toţi trei pe prispă. După aceea Ghiţă a scos ocarina din sac şi a început să cînte un cîntec trist şi prelungit, care semăna cu o doină. În tăcerea nopţii, notele pline răsunau pînă departe, regăsite parcă la ele acasă între munţi, şi erau în ele un sunet de apă de izvor şi ceva din ecoul unui cîntec de privighetoare.

Fratele Visarion şi Cezar ascultau tăcuţi, cînd uitîndu-se la foc, cînd în întunericul des, prin care privirile nu puteau trece.

Cînd Ghiţă termină, cu o notă care se stinse încet, încet şi prelungit într-o tînguire lentă, Cezar vorbi :

— Ce ar mai plînge Andrei acum, dacă ar fi cu noi ! Şi apoi către Visarion. Andrei Darie e un coleg al nostru de la facultate, care-i sentimental şi bun, cum nu-ţi poţi închipui.

Fratele Visarion avu, brusc, lacrimi în ochi, ca şi cum i-ar fi venit un val de fum, şi întoarse capul spre întuneric.

— Da, măi Cezare !

Fără să mai spuie un cuvînt, fratele Visarion acoperi focul şi trase ţărînă şi cenuşă stinsă în jurul lui.

Apoi intră în chilie fără să scoată o vorbă.

— Călugărul ista-i nebun ! spuse Ghiţă destul de tare ca să se audă şi în chilie.

Acum, după ce flăcările au intrat în pămînt, împrejur întunericul s-a rărit iar, şi au început să se desluşească brazii ca nişte umbre şi să se bănuiască numai spinarea încovoiată a muntelui din faţă. Se lăsase frig, şi tovarăşii intrară înăuntru bătîndu-se reciproc şi destul de voiniceşte cu palma peste spate, ca să puie sîngele în mişcare şi să se încălzească. Şi nu după mult timp domni linişte.

Valeriu se deşteptă în fratele Visarion. Nu murise. Aşa dar, era adormit înăuntru. A fost destul pomenirea lui Andrei, ca să sară şi să iasă din mormînt :

— Cine i-a adus aici ?! scrîşni fratele Visarion.

Şi Valeriu începu să judece, să gîndească în trupul lui Visarion, cu capul lui, cu sufletul lui, pe care le-ar fi împrumutat şi le luase înapoi acum. Începu să-şi aducă aminte, să se întrebe ce o fi făcînd Andrei, dacă mai trăieşte Ileana... Să-şi petreacă încă o dată, pentru a mia oară, viaţa. Să-şi dea seama că a ratat-o, că a pierdut-o, că s-a isprăvit, — şi alta de la capăt nu se poate începe.

Valeriu se introdusese şi el în chilia fratelui Visarion, ca studenţii ; se culcase pe laiţa lui, pe macatul lui de petici, pe perina lui de paie, şi fratele Visarion se retrăsese înspăimîntat.

Simţi că trupul lui e ca o chilie, în care vin doi şi dorm cu rîndul şi trăiesc în ea, cu rîndul.

Valeriu trebuie ucis, nu adormit. Altfel linişte nu poate fi.

Şi fratele Visarion, pentru întîia oară de cînd era aici, observă că încă nu-i destul de departe de oameni, că nu-i

destul de adăpostit și în siguranță. Locul nu-i destul de ferit.

Înăbușirea lui proprie, în adînc, prin uitare, nu-i cu putință aici. Oamenii, oricît de străini, aduc din lume, de unde vin, ecouri din viața lui, și se deșteaptă tot.

Așa este cînd pornesc și clopotele mănăstirii : întîi începe unul mic care sună mărunt și des, dînd alarma, trezind pe celelalte din tăcerea lor grea, și atît e deajuns pentru ca, deșteptate, să pornească clopotele cele mari, care se zbat parcă lovite de stîncile munților și aleargă prin văi.

— Andrei !

El era cel mai nevinovat și cel mai nedreptățit de soartă. Tot ce s-a întîmplat, chiar nașterea lui, i-a fost fără știință și fără vrere. Cum s-o fi descurcînd el singur ? !

Și i se păru straniu cum viața unui om, de la începutul ei, dintr-o împrejurare de care el e străin, se schimbă cu totul, trece pe alt drum și nu se mai știe unde duce.

Studenții aflaseră numai că-i spune fratele Visarion.

Dimineața, tot așa, în zori, Visarion plecă pe furiș. Dar mai întîi, scoase din chilie și puse în tindă, la vedere, în cale, sacul cu făină, ceaunul, pirostriile, sarea, ca să le găsească băieții ; și apoi, cînd nu mai era nimic înăuntru își încuie chilia cu cheia, învîrtind-o de două ori.

Se temea ca nu cumva în urma lui să fi rămas, cine știe cum, ecoul gîndurilor lui din noapte și să-i denunțe taina.

Studenții au mai rămas două zile în mănăstire, dar pe fratele Visarion nu l-au mai văzut, oricît l-au căutat în fiecare seară.

Visarion s-a întors acasă cu frică și cercetător, ca un hoț, de abia în a patra noapte. În cleampa ușii de la tindă, găsi o foaie de carnet, pe care era scris cu creionul : „Mulțumim de găzduire, frate Visarioane. Cezar Oanea și Ghiță Ion, alias Kant și Hegel“.

9

Nu este atît de uşor să scapi de oameni. Poţi fugi de ei, dar întîmplarea neprevăzută ţi-i aduce în casă, şi te iscodesc. Se ţin, se caţără pe munte după tine şi te trezeşti deodată sus în vîrful stîncii ca o căprioară fugărită de vînător, şi ca să nu cazi în mîinile lor, trebuie să te arunci în prăpastie. Căci întoarcere nu mai poate fi.

Fratele Visarion se simţi, aici, pe pripor şi cu semnele urmăririi oamenilor după el. Pînă sus, mai era încă. Poate trebuia să mai suie. Trebuia să se gîndească dinainte că pe aici poate fi ajuns din urmă. Dar asta este greu de închipuit atunci, cînd pustiul iernii îngheţase drumurile şi rîurile şi cînd nici o suflare nu călca înspre aceste locuri. Şi apoi era singura mănăstire de călugări pe care o ştia şi la care putu ajunge.

În sfîrşit, fără înţelegerea stareţului Nifon, ce ar fi putut face în altă parte ?!

După atîta timp, fratele Visarion începu să simtă neliniştea crimei şi tulburările mustrărilor dinăuntru. Nu mai credea nici în iertarea lui Dumnezeu, după cum nu-i adusese nici o linişte, absolvirea oamenilor. Abia acum avu senzaţia că este urmărit şi păzit de aproape, ori unde s-ar duce, şi că uitarea de cîteva luni a fost o amăgire. Şi nu era cu preciziune ceva care venea din el, ci o apăsare nevăzută şi grea care-l strîngea din afară, care-l alunga şi sta lîngă el, veşnic prezent.

Crezu că făptuieşte păcatul de a nu se putea despărţi cu totul de lume şi de prejudecăţile ei depărtate şi negrăite, că nu este încă pregătit pentru înfrăţirea cu Domnul şi nu poate primi aşa cum se cuvine jertfirea completă de sine. Cu aceasta piereau, în conştiinţa lui, toate putinţele de răscumpărare şi de primire, sus, cu cinste şi fără osîndire veşnică.

Împăcarea şi liniştea, pe care i le dădu aici credinţa şi munca, erau numai la suprafaţă. În adînc, furtuna continua înăbuşit, ca-n acele oceane care au vulcani ascunşi.

Cel mai greu de suferit, în toată această stare de suflet nouă, era îndoiala şi neîncrederea, care-l duceau la greşeli omeneşti, pe care trebuia să le stăpînească.

Fratele Visarion se anunţă la stareţ. Venea să-i prezinte pentru corectură prima coală din *Biblie*, în tîlmăcirea bătrînului episcop.

Bătrînul îl primi pe o canapea largă în geamlîcul de sticlă dinspre miazăzi. Soarele bătea înăuntru în plin şi inunda de lumină şi de căldură încăperea lungă şi curată.

Fratele Visarion se închină cu smerenie şi-i înmînă hîrtiile. Ochii albaştri ai bătrînului se limpeziră de mulţumire. Soarele, o clipă dat după un nouraş alb, scăpă în plin şi deodată scăldă în lumină chipul de sfînt al episcopului. La fel se petrecuse şi în sufletul lui, scăldat de nădejdea caldă a realizării unui vis de cucernicie şi singurătate.

Stareţul bătu de două ori din palme. Tînărul care plutea fără să se simtă sosi neauzit, şi stareţul ceru să-i aducă ochelarii de pe birou. Şi-i aşeză greoi cu hulubele încurcate prin părul lung de la tîmple şi începu să citească, în gînd, textul. Buzele lui se mişcau mute, şi barba se clătina uşor ca mişcată de boarea respiraţiei lui. Pieptul se ridica şi cădea anevoie şi adînc. Fratele Visarion îl privi tăcut, spunîndu-şi : „Acesta e în adevăr un sfînt". Foile tremurau în mîinile „sfîntului", care le tot apropia sau le tot depărta de vîrful nasului, ca să caute poziţia în care le-ar fi văzut mai bine. Cînd voi să întoarcă fila, degetele nesigure se încurcară şi coala căzu jos. Fratele Visarion o ridică şi o întoarse. Soarele iar intră după un nouraş, şi atunci, deodată, o umbră transparentă şi ireală se lăsă prin geamlîcul cu ochiuri multe, şi iar ieşea, revărsînd lumină.

Stareţul obosi şi aşeză coala desfăcută, alături, pe canapea. Acum lucrarea i se păru mare, peste puterile lui. Soarele cald îl moleşise. Obrazul palid cît ieşea deasupra bărbii, avea ceva puhav şi diafan, de mort. La soare, chipurile bătrînilor sînt sinistre. Parcă sînt dezgropate şi parcă soarele le-ar descompune cu căldura şi lumina lui. Stareţul privi spre aghezmatar, spre mănăstire... aceeaşi privelişte pe care o ştie de atîţia ani şi asupra căreia va închide ochii. Fratele Visarion se gîndi fără voie la mormintele din incintă şi îşi dădu seama că a uitat numele celor îngropaţi acolo.

Puterea soarelui, căzută pe acest bătrîn, aduse presimţiri de nimicnicie şi o tristeţe grea. Însuşi fratele Visarion, se simţi aproape de sfîrşit, după o viaţă inutilă şi zbuciumată, şi îl apăsau tot mai greu îndoielile.

Pentru a doua oară se spovedi stareţului. Căuta să se acuze mai greu, să adune asupra lui păcate, să scoată tot mai mult la iveală că nu s-a putut uita de tot de sine şi că-l urmăreşte cel ce a fost dincolo, îmbrîncit de oameni.

Stareţul privea jocul rîndunelelor pe cer şi, ca şi cum ar fi primit din soare cuvintele, îi spuse cu tristeţe sfăşietoare în glas şi în ochi :

— Fiule, e greu să omori în tine, cu vroinţă, omul. Dar Dumnezeu îţi va ajuta. Nu deznădăjdui. Ţi-o spune un bătrîn.

Dar în glasul bătrînului era deznădejde. Cine ştie cîtă deznădejde ! Era tremurat şi nesigur. Peste munte un curcubeu mare cît bolta cerească bea apă din apa Moldoviţei.

Şi amîndoi, ca doi buni tovarăşi şi fraţi, îl priviră cu înseninare ca pe un semn ceresc de potolire.

După ce plecă fratele Visarion, stareţul rămase multă vreme, petrecînd amintiri şi trecîndu-le dintr-o parte în cealaltă a vieţii, cum treci mărgelele, înegrite şi roase de vreme, ale unor mătănii.

Fratele acesta cu sufletul neadormit izbutise să-l neliniştească şi pe el. De ani mulţi, judecăţile de sine adormiseră, şi el se socotea de demult luat dincolo şi aşezat la loc de odihnă.

De atîta timp intrase în viaţa cea fără de prihană, în care nu mai sînt dorinţi şi în care propria viaţă se poate privi închisă, cu încuietori de evanghelie, şi pusă în raft. Pînă acum niciodată nu întinsese mîna s-o ridice de acolo şi să-i redeschidă paginele. Era uitată, şi pentru el şi pentru orice suflare de pe pămînt, fiindcă toate acele care o cunoşteau şi erau amestecate în ea, trecuseră dincolo, întru Domnul. Era ca acele cărţi fără de nici o legătură cu vremea, pe care nimeni niciodată nu le mai deschide.

Şi iată că fratele Visarion, scoate din neguri cartea uitată şi oamenii dispăruţi din ea şi dă ghes bătrînului să o ia din nou în mîini şi să-i revizuiască judecăţi închise.

Dar în episcopul Nifon, toate simţurile erau tocite ; mîinile tremurînde nu mai ajungeau pînă la raftul cu volumul uitat. Împăcarea nu mai venea în el prin raţiune, ci prin acea renunţare lentă a vieţii care se abandonează obosită.

Bătrînul avea mîinile cu degetele răsfirate pe genunchi. Ochii lui căzură pe ele. Erau palide şi slabe, cu pete mari cafenii. Vinele erau groase, proeminente şi albastre. Sub piele se desluşea forma oaselor, puse cap în cap. Soarele făcea pielea şi vinele de sub ea străvezii, dîndu-le o înfăţişare de descompunere vineţie.

Stareţul le frecă una de alta. Erau aspre şi, cu toată căldura soarelui, reci.

10

Gheorghe Ureche, profesorul de limba latină de la Liceul Naţional din Iaşi, acum pensionar de vreo douăzeci de ani, era proprietarul unei case la Mănăstirea Neamţ. E casa

din colţul de peste drum de stareţ. Grădina ei lungă vine pînă în piaţa unde-i aghezmatarul, dar casa-i tocmai la deal, sus, în fund de tot, şi nici nu se vede dintre copaci.

A fost casa unui cunoscut călugăr, Vichentie, care era fratele mai mare al profesorului Ureche. Călugărul Vichentie a murit de vreo cincisprezece ani şi-i înmormîntat în cimitirul mic de la Vovidenie. Casa a rămas profesorului. Şi de atunci, în fiecare vară, nelipsit, profesorul Ureche venea la Mănăstirea Neamţ pe la începutul lui iulie şi nu pleca decît pe la sfîrşitul lui septembrie. Venea cu două căruţe încărcate de la Iaşi, în care aducea mobilă, aşternut, provizii, de toate, după o listă pe care, în fiecare an, o complecta timp de o lună înainte.

Profesorul Ureche era un om mic şi uscat. Avea o barbă albă, albă, nu prea mare, un păr alb şi zburlit, sprîncenele stufoase, musteţi care se revărsau în barbă, fără urmă, ca apa răurilor care se revarsă unul în altul. Cînd îl vedeai de departe, capul lui îţi apărea ca un bulgăre de păr alb, zburlit şi scîrmănat, peste ureche, în spate, peste guler. Era neglijent cu vroinţă. Acesta era „stilul" lui. Aşa fusese toată viaţa. Cu singura deosebire că altă dată bulgărele de păr era blond şi numai marginile dinspre gură ale musteţilor erau înnegrite de tutun.

Profesorul Ureche era cunoscut de toţi călugării, fraţii şi servitorii mănăstirii. Deseori făcea vizite stareţului, şi atunci, vara, se aşezau în grădină, în două jilţuri de paie, pe care le scotea afară tînărul „fantomă", care mergea fără să se audă.

Bătrînul Ureche era vioi şi neastîmpărat. Se interesa de tot ce se petrece în mănăstire, şi lua parte regulat la toate slujbele, avînd rezervată o strană a lui, în partea dreaptă. Se înfiinţa acolo, ca un abonat la teatru, totdeauna în acelaşi loc; aşeza mîinile de rezemători şi capu-i umbla în toate părţile, cu doi ochi vii şi rotunzi.

Ureche avusese o soră mai mare, care a murit la naşterea unicului fiu, Costică. Costică acesta era Cuconu Costică Romanescu şi prin urmare Sanda era nepoata lui Ureche.

Într-o seară, cînd Sanda fusese invitată la masă de simpaticul ei unchi, istorisi plimbarea ei la Scobălţeni şi mărturisi dorinţa de a intra într-o viaţă simplă în mijlocul naturii şi regretul de a fi vîndut moşia.

Profesorul îi propuse să vie cu el la Neamţ. Îi promitea că n-are s-o plictisească şi că-i va face toate gusturile. De obicei bătrînul venea singur la Neamţ, şi uneori, seara, cînd nu-şi găsea printre vizitatori un cunoscut cu care să stea de vorbă sau să facă un tabinet, se plictisea de moarte. Asta se întîmpla rar, fiindcă profesorul era din firea lui prietenos cu oricine, şi-i era de ajuns să fie cineva care să-l asculte, fiindcă de vorbit, vorbea el. Şi vorbea tare şi apăsat, cu voce egală şi fără nuanţe, ca la surzi, fiincă el însuşi auzea greu.

Sanda-l iubea pentru puterea cu care izbutise să-şi menţină o uimitoare elasticitate a minţii, o deşteptăciune care nu pierduse nimic din strălucirea ei de altădată şi o tinereţe perpetuă, care-i permitea să se adapteze la orice discuţie şi la orice situaţie. Profesorul Ureche, în adevăr, nu avea acel gen convenţional în care se fac mereu aluzii la tinereţe, ci o vioiciune organică şi o agilitate, care crea fără să vrei impresia dominantă că părul hirsut şi alb este o mască şi că ai de aface cu un om care înţelege toate vîrstele, de la cea de douăzeci de ani în sus, şi se adaptează armonios la ele.

Sanda primi propunerea cu entuziasm, bătînd din palme şi ţipînd, cu rîsul ei plin :

— Ha, ha... merg la Neamţ, merg la Neamţ !

Şi apoi, luînd un aer de tragediană sumbră, adăugă, schimbînd cu totul de fizionomie şi încruntîndu-se copilăreşte :

— La mănăstire, Ofelia, la mănăstire.

— Dar tu să-ți iei tot ce-ți trebuie de îmbrăcat, îi spuse profesorul. De celelalte am eu grijă. Și să faci bine să-ți iei lucruri și mai groase, că seara-i rece.

— Da ?! Să-mi iau și camilafcă, și rasă, și cațaveică, și colțuni de lînă, și mănuși cu-n deget deoparte și patru la un loc și ce să mai iau ?

— Bine, bine, rîzi tu acum, dar ai să vezi ! Și, pe urmă să știi că Neamțu-i o mănăstire de călugări, nu de maici. Nu te primește nici în călugăriță, dar nici în toate pijamalele tale cu pantaloni largi de la Paris și de mai știu eu unde.

Unchiul găsise ocazia să protesteze contra pijamalelor, pe care le socotea semn de desfrîu.

— Auzi dumneata răbufnea revoltat, de cîte ori vedea o femeie în pijama, asta-i mai rău decît ar umbla goală. Ptiu !

Bătrînul avea resentimentul violent și direct ; nu se încurca cu delicateța.

— Dar pe Tuki pot să-l iau ? întrebă Sanda.

Tuki era un cățel, fără nici o rasă precisă. Stăruia în el, mai vîrtos, probabil, ceva de fox, amestecat cu dax. Avea o pată albă pe o jumătate de cap, care acoperea un ochi și o ureche, iar restul era o culoare nedefinită, cu o nuanță de cafeniu și de gri. Se uita strîmb și avea o coadă amuzantă, fiindcă era ținută covrig, învîrtită rotund de vreo două ori în jurul ei, după modelul coardelor de ceasornic.

Într-o seară cînd se întorcea Sanda de la cinematograf, pe strada 40 de sfinți, cățelul se luă după ea de parcă și-ar fi găsit un vechi stăpîn de care se rătăcise într-o altă lume, fiindcă în aceasta Sanda nu-l mai văzuse. Și l-a luat după ea. La portiță, el a rămas politicos afară, uitîndu-se însă galeș și strîmb în curte. Sanda l-a chemat ; el a început să

sară vesel. A fost spălat şi introdus în „aristocraţie". Acum e fudul şi grav. Tuki e prietenul Sandei.

— Dacă vrei numaidecît ! dar să nu-mi răvăşească prin casă şi să nu-mi tologească toată iarba din grădină, că-l spînzur în pădure.

Au rămas înţeleşi să plece. Au fixat şi ziua şi vehiculele. Şi cînd totul a fost aranjat, Sanda începu să cînte şi să alerge prin casă, să-i sară de gît domnului Ureche şi să-l sărute. Domnul Ureche avea o barbă aspră, Sanda avu aceeaşi senzaţie ca şi cum l-ar fi sărutat pe Tuki.

11

De la sfîrşitul lui iunie, fratele Visarion observă cu groază că încep a veni şi a se instala vizitatori la mănăstire, închiriind case pe cîte o lună sau pe întregul sezon. Profesori, avocaţi, doctori, din Iaşi şi de la Roman şi Bacău, soseau în fiecare zi, cu soţii, cu fete, şi se aşezau temeinic, ca şi cum ar fi năvălit nişte armate prin oraşe sau ar fi dat vreo molimă şi locuitorii s-ar fi refugiat aicea, cine ştie pentru cîtă vrmee.

Casele din jurul mănăstirii începură să se populeze, una cîte una, şi mănăstirea să devie un cartier oarecare de oraş, ceva mai mistic, dar cu acelaşi fel de oameni. Călugării şi fraţii se vedeau tot mai rar ; şi nici nu se ştia unde s-au retras şi unde vieţuiesc. Trăsuri, poştalioane şi cîte un automobil, veneau, staţionau cîteva ore alături de bolta intrărei şi apoi plecau, ridicînd praf pe unde au venit. Poiana din jurul aghezmatarului, acum, parcă era o piaţă publică. Pe băncile lungi, pînă atunci goale, care se-ntindeau uscate la soare, au început să se adune fete, copii şi chiar domni în vîrstă, să se joace şi să stea la sfat.

Mirenii se strigau dimineața și seara peste garduri, din ceardacuri. Aranjau partide de poker.

Au venit cum veniseră rîndunelele, la o anumită epocă a verii, dar cîtă deosebire !

Seara, pe drumurile care scoborau din munte, ca și de prin grădini, se auzeau cîntece de lume și, pînă ce le-a oprit cu totul starețul, se auzeau și gramofoane.

Numai din jos de-amiază mănăstirea căpăta în ceasurile de toropeală, ceva din liniștea ei vegetativă de altădată și, din nou, pentru puțină vreme, toate stăteau la locul lor.

Noaptea nu mai era adîncul întunecat de odinioară, în care locurile acestea cu cîțiva oameni îngropați în ele se amestecau una cu muntele negru și se pierdeau, fără ca cineva de sus să le fi putut ghici unde sînt. Acum, tot soiul de lumini, care de care mai țipătoare, ardeau prin ceardacuri și pe afară, sau în camere, pînă după miezul nopții. Mănăstirea era mai rău decît un sat.

Ghenadie deschisese și o mică băcănie, ca să cîștige ceva.

Fratele Visarion începu să regrete că s-a oprit aici. Nu fugise destul de departe de hăitașii din urmă, și l-au ajuns de îndată ce timpul a fost potrivit. Iată că lupii din vale îl înconjoară iarăși cu zvonul lor de ceată, contra căruia nu te poți apăra.

Năvălitorii aceștia nu se mulțumesc să-și ocupe odăile și grădinile cu aere de stăpîni care s-au întors la casele lor și nu le prea place cum au găsit, dar umblau peste tot, se interesau de toate, scormoneau toate cotloanele călugărești, intrau și ieșeau fără rost prin chilii, cu aceeași curiozitate cu care ar fi vizitat o grădină zoologică ; ocupau cu schimbul camerele arhondaricului, se urcau în clopotniță, se scoborau în bucătărie, în sala de mîncare, mergeau acasă la stareț. Aveai impresia că fac cu toți parte din cine știe ce poliție secretă și caută vreun om primejdios ascuns pe undeva, pe acolo.

Duminica şi-n zilele de sărbătoare, cucoanele şi fetele veneau gătite, cu mînecile goale, în biserică. Veneau toate, chiar dacă n-au mai călcat pragul unui lăcaş sfînt de ani de zile, şi atunci numai la căsătorii sau înmormîntări din familie. Slujba era o distracţie. „Ce să faci, altceva la mănăstire ? !" În timpul leturghiei, iscodeau, făceau observaţii între ele, ca la o întrunire ; rîdeau înfundat. Îşi semnalau reciproc cîte un defect fizic al cîte unui călugăr ; un nas cîrn sau o privire şaşie. Şi iar rîdeau şi se ghionteau, trecînd observaţia mai departe. Şi preotul care oficia, şi ceilalţi diaconi şi călugări care-l ajutau simţeau că toată lumea aceea nu urmăreşte slujba şi vorbele evangheliei, ci îi spionează şi-i analizează pe ei, şi tonul fornăit sau piţigăiat cu care cîntă sau citesc. Şi erau stingheriţi, în propria lor casă, în „sfînta sfintelor", şi se furişau lîngă pereţi, prin strană, surprinşi şi intimidaţi.

Fratele Visarion era mîhnit şi îndurerat. El nu-şi putea închipui că o mănăstire poate fi transformată în loc de vilegiatură, în staţiune climaterică şi de plăcere, ca Oglinzi ori ca Bălţăteşti... Se gîndea cu amărăciune : încaltea de ce nu cîntă muzica militară la ora patru sub cupola aghezmatarului, în loc de vecernie.

El era cu atît mai mîhnit cu cît stareţul se deprinsese cu această stare de lucruri : primea vizite ; unele simandicoase, altele numai de cucoane ; le oferea dulceaţă şi cafea, şi-i plăcea să stea de vorbă şi să fie un fel de „număr" al mănăstirii ; ceva care trebuie văzut. Această acceptare îl durea mult pe Visarion.

Stareţul fusese pentru el totul ; interpret pe lîngă cel de sus.

Omul care i-a primit spovedania şi i-a înlesnit calea spre iertare şi „curăţirea păcatului" era acum un personaj „monden", oficialitate mireană, cu ceasuri de primire, cu o bunăvoinţă care mergea pînă acolo, încît oferea iconiţe la

doamne de demnitari, după ce le arăta toate adîncurile sipetelor, care stăteau burduhoase pe lîngă zidurile odăilor.

O dezamăgire, într-un om, este de obicei dureroasă dacă l-ai stimat și l-ai pus o vreme deasupra ta. O decepție într-un duhovnic, căruia i-ai încredințat dezlegarea eternității vieții tale, și de la care așteptai mîntuirea, și care însemna cel mai înalt loc spre Dumnezeu era ceva care dezorienta.

Așa judeca fratele Visarion, care nu știa toate împrejurările.

De fapt, bietul bătrîn stareț nu știa cum să scape de vizite și de taifas și să se regăsească în singurătatea lui tihnită. Ușa casei lui era forțată, scoasă din țîțîni de insistențele năvălitorilor, pentru care totul trebuia să fie permis. Dacă vroia să vadă pe stareț și credea ca o datorie de politeță să o facă, după regulele din lume, apoi oricine ar fi fost, bătea la ușă, la geamuri, striga, se-nvîrtea în jurul casei, și în cele din urmă trebuia să intre. Iar o dată în casă, cine l-ar fi putut da afară și nu l-ar fi primit, vrînd-nevrînd, după datinile moldovenești ? !

Dar fratele Visarion judeca lucrurile abstract și aprig, fără compromisuri. Știa el cît valorează oamenii !

Încetă să mai lucreze toată ziua în tipografie... Puse pe ușă o lăcată mare, de la care numai el ținea cheia. Și, ca să fie bine știut, lipi pe ușă o hîrtie pe care scrisese : „Tipografia închisă în timpul verii".

Vizitatorii erau oameni cu vaste cunoștințe istorice. Aflaseră din zvon public, dintr-o convorbire auzită la masa de alături, în bodega lui Stein de la Tîrgu-Neamț, că aici, la Mănăstirea Neamț, e cea mai veche tipografie românească, și că aici s-au tipărit cele dintîi cărți religioase în slavonă și că... Gutenberg de abia mai tîrziu a descoperit tiparul. Și chiar dacă veneau în treacăt și, cu atît mai vîrtos, dacă rămîneau în mănăstire, vroiau neapărat să vadă tipografia.

Fratele Visarion a fost, aşa, deranjat o oră, două, în care a trebuit să dea explicaţii, să răspundă la cele mai fantezisle întrebări : să încurce zaţul, să-l mute în toate părţile, să fie întrerupt mereu, să aibă rolul unei călăuze, şi, mai cu seamă să stea de vorbă cu toţi. Unii dintre vizitatori, mai amabili, după ce aflau tot ce le trecea prin cap despre tipografie, treceau curtenitori, mai departe, cerînd relaţiuni asupra lui Visarion :

— Dumneata de cînd eşti aici ? Ce eşti : frate sau călugăr ? Ai învăţat să citeşti în mănăstire sau ştiai ? Şi ce-ai fost înainte de-a te călugări ?

Cei care vroiau să fie mai politicoşi, aceia întrebau mai mult, crezînd că în felul acesta acesta îi dă fratelui Visarion atenţie mai deosebită.

Atunci, Visarion a încuiat tipografia şi a plecat la cîmp cu alţi doi fraţi. A mers la coasă, prin poenile dimprejur, de sub poalele pădurii. Şi, fiindcă şi pe acolo mai ajungeau unii dintre vizitatori, care veneau să culeagă flori sau să facă „excursii", Visarion începu să pască boii mănăstirii, cu care se putea izola prin toate viroagele, pînă departe.

Pe acolo liniştea mănăstirii se retrăsese şi ea, adormită de mirosul de fîn cosit.

Numai la ceasuri fixe ajungea pînă aici, numai pentru el, pentru fratele Visarion, sunetul clopotelor de la Mănăstirea Neamţ.

Şi atunci, sub umbra neagră de brazi, cu miros de răşină, fratele Visarion, departe de oameni, îşi făcea singur rugăciunea.

Boii păşteau calmi.

12

În anul acela, stareţul Mănăstirii Neamţ hotărî să se serbeze deosebit slujba de Sfîntul Ilie. În împrejurimi era

secetă mare, şi după leturghie urma să se facă şi rugăciuni pentru ploaie.

Din satele vecine au venit ţărani cu căruţe sau pe jos. Căruţele au fost lăsate la marginea incintei, şi cîte un băiat păzea cîte două, trei. Oamenii s-au îndreptat spre biserică ducînd în legături şi traiste mere şi pere, după datină, cu toate că pe acolo ele nu erau coapte încă şi le mîncau numai copiii.

Veniseră şi preoţi străini de mănăstire, unul chiar din Tîrgul Neamţ.

Era o slujbă impunătoare, cu mulţi preoţi îmbrăcaţi în odăjdii aurite. Afară era soare, şi lumina intra veselă pe ferestrele înalte şi înguste, în şuviţe care cădeau acolo, drept din cer...

În biserică era lume multă. În faţă se aranjaseră vizitatorii mănăstirii, gătiţi ca de sărbătoare, şi cărora fastul slujbei le impusese de data asta un aer de evlavie şi smerenie ; în spate stăteau ţăranii şi ţărăncile. Prin mijloc, de la uşă spre altar, era o alee. De o parte şi de alta erau înşirate traistele cu pere şi mere, aşezate aşa fel ca să se vadă şi să fie sfinţite.

Fratele Visarion era cel mai bun cîntăreţ din mănăstire. Nu putu să lipsească. Era în strană. Îşi impusese, cu tărie, o izolare în toată această forfotă şi, concentrat în sine, urmărea numai slujba, de care era pătruns.

Visarion avea un aer sever. Sprîncenele lui erau întunecate peste ochii pătrunzători. Brazdele de la colţul buzelor erau mai accentuate. Pe obraji, ca şi în sufletul lui, simţea ca o boare, ca un fior, transportarea slujbei şi a rugăciunilor.

Cînd dădu cel dintîi răspuns, vocea lui umplu biserica. Parcă erau vibraţiile unei orgi. Timbrul ei avea adîncime, volum şi căldură. Părea curios cum din figura aceea cu înfăţişare aspră putea să iasă un glas atît de cald şi de armonios.

Toată lumea se întoarse spre strană, surprinsă.

Vizitatorii obişnuiţi, cunoşteau din anii trecuţi pe călugări şi fraţi. Pe acesta nu-l cunoşteau. Cine-o fi ?

Mulţi se ridicară în vîrful picioarelor şi se uitară peste umărul celor din faţă ca să-l vadă. Şi după cel dintîi freamăt de şoapte, tăcerea se adînci. Toţi ascultau ca la un concert. Avea şi mănăstirea o rezonanţă a ei, după cum clopotele aveau un sunet ca nicăieri în altă parte.

Sanda era în faţă, aproape de strană. Se uită lung. Nu avu, nici o clipă, nici cea mai mică îndoială. Acel care cînta era preotul de la Curtea cu juraţi. Şi iarăşi se simţi stăpînită de puterea lui, atrasă, cum sînt atrase de legi fără dezlegare planetele pe cer. Prin tot trupul îi trecu un fior, ca un leşin, şi picioarele îi tremurau. Încercă să schiţeze un zîmbet, zîmbetul ei luminos, dar nu reuşi decît un zîmbet trist ca o implorare. Acum îl vedea mai de aproape... „Cadavrul viu !..." I se păru mai înalt. Prin barba rară, desluşi, adînci, cutele de amărăciune, ca un tatuaj al vieţii. Visarion urmărea cu privirea mişcarea din altar, din uşile împărăteşti, să ştie cînd să dea răspunsul, ca acei muzicanţi din orchestră care, în pauză, caută să prindă din ochi, atenţi, intrările.

Cînd unul din preoţi ieşi în mijlocul bisericii, ca să citească sfînta evanghelie, Visarion îl urmări cu privirea şi întoarse faţa spre credincioşi. Atunci Sanda îl văzu bine. Nu întîlnise niciodată un om cu atîta putere de dominaţiune asupra ei. Se uită la el emoţionată, aproape cu lacrimi în ochi, umilă, supusă şi imploratoare. O clipă, cît ţine în noapte o străfulgerare, ochii lui se opriră asupra ei.

Vroi să zîmbească. Avea o figură, în acelaşi timp îndurerată şi suavă. Aceasta trebuie să fi fost înfăţişarea creştinilor de la început, cînd erau duşi să fie sfîşiaţi în circul cu lei.

Alături de ea profesorul Ureche sta cu mîinile împreunate pe pîntece, cu barba în piept, atent, ca şi cum ar fi as-

cultat o slujbă îndepărtată, care nu se aude decît în surdină și dacă te concentrezi.

Privirile lui Visarion reveniră asupra ei. Apoi se fixară afară în soare, sus, pe fereastră, deasupra stranei din cealaltă parte. Și acum i se vedeau ochii scăldați de lumină. Doi ochi neînchipuit de triști și de adînci.

Glasul fratelui Visarion slăbi, nu mai avea același avînt, era mai emoționat. O vibrație nouă trecu prin el, ca un fir de aur nevăzut, ca o rază de soare. Acum era în el plîngere și duioșie. Răspunsurile erau și ele o rugăciune, deznădăjduită și sfîșietoare. Ascultătorii erau și pătrunși de evlavie și emoție. Simțeau parcă sufletul lor plutind, legănat, detașat de ei ; erau numai spirit și nedefinită meditare. Șuvițe albastre de fum de tămîie se vedeau ondulînd în bătaia soarelui, ca niște vine albastre printr-o marmoră aeriană.

Sanda era aproape de Visarion. El îi simțea, fără să se uite, săltarea lină de val a pieptului ei și simțea în nări, amestecat cu miros de tămîie, parfumul ei.

Se întoarse spre ea brusc, ca și cum s-ar fi hotărît să-i spuie sau să-i strige să plece de lîngă el. Ochii lui se opriră mai îndelung asupra feței ei... Nu văzuse niciodată atîta farmec. Nu credea că poate să existe.

Sanda era îmbrăcată într-o rochiță simplă, de olandă albastră, de culoarea ochilor ei.

Sub privirile tot severe ale lui Visarion, ale lui Valeriu, figura Sandei avea o expresie de spaimă și de abandonare. Dar, mulțumită că el s-a uitat la ea, reuși zîmbetul ei plin de lumină.

De unde această apariție de înger ? !

În fratele Visarion se trezi clocot înăbușit și deznădejde.

Ar fi vroit să poată privi lung, să-i privească în sfîrșit zîmbetul, și ochii și expresia ei de duioșie. Ar fi vroit să-i audă glasul. Strînse pleoapele, tare, ca doi pumni închiși.

Viața îi trimise cea mai mîngîietoare ispită.

Fratele Visarion cînta nemaiauzit *Doamne miluiește...*

*

În el, hotărîrea era luată. Știa că acum cîntă pentru cea din urmă oară. Ispita ajunsese iarăși la el, tulburătoare și tumultoasă, ca niciodată. Își alesese înfățișarea cea mai îngerească cu putință. Dar tocmai acum trebuie să învingă.

Se îndreptă cu fața spre altar, dar simți din spate privirea Sandei ațintită asupra lui, fără să-l slăbească nici o secundă.

Acum, crezu că fericirea ar fi fost cu putință să se realizeze, fără dezamăgire. Dar tocmai de aceea trebuia să fugă.

Își strînse haina pe piept cu amîndouă mîinile, pe care le așeză așa cum sînt așezate la morți, se uită încă o dată drept în ochii Sandei, apoi puse capul în pămînt și își făcu loc prin mulțime, spre ieșire.

Dacă ar mai fi întîrziat, n-ar mai fi fost cu putință să plece.

Cînd de afară își întoarse capul spre ușa bisericii, o văzu, neagră și misterioasă, ascunzînd tot ce era înăuntru, și pe gura ușii ieșea ușor, plutind și resfirîndu-se, un fum subțire.

Fratele Visarion respiră adînc aerul de afară. Urcă repede dealul spre chilia lui, încurcîndu-se printre pietrele drumului îngust și tăiat de ape, printre garduri.

Adună din nou în sac, tot ce avea, cîteva haine, cîteva ustensile de casă, unelte de gospodărie : un topor, o secure, un clește, un sfredel, cu care-și repara zăplazul vechi.

Trecu făina în desagul în care o aducea pe cal, de la Neamț. Luă și cele două lăicere.

Scoase tot, pe prispă. Încuie ușile. Puse apoi pe un umăr desagul cu făină și puțină brînză, iar pe celălalt sacul cu

lucruri, şi apucă la deal, ca şi cum ar fi furat tot ce ducea cu el şi se temea să nu-l ajungă cineva din urmă.

Din poiana de deasupra, se vedea jos, albă, în bătaia vîntului, mănăstirea şi cîteva acoperişuri de case. Fratele Visarion mai privi o dată îndărăt, cu ură şi cu deznădejde. Chipul Sandei, venea după el, plutind în aer, în soare, în petele de lumină de pe iarbă, în jocul de umbră de sub copaci.

Ca şi în după-amiaza de iarnă în care ajunsese aici, sunau clopotele mănăstirii. Se începuse rugăciunea pentru ploaie — procesiunea. Clopotele de la Mănăstirea Neamţ sunau acum limpede şi sonor, peste munte. Uneori sunetul lor parcă se întorcea după o coamă de brazi, apuca înapoi pe altă vale, unde-şi sporea ecoul cu sonoritatea de cristal al apelor, şi revenea ca de departe şi din ce în ce tot mai apropiat.

Fratele Visarion intră în pădure, pe potecă, şi iuţi pasul.

Singurătatea umbroasă îl absorbi la un loc, cu caprele, cu urşii, cu toate sălbăticiunile codrului.

Clopotele de la mănăstire nu se mai auzeau. Poate încetaseră, poate nu mai ajungea pînă la el sunetul lor.

Dar fratele Visarion tot îl mai purta în urechi, şi cu cît îl tot simţea bongănind, cu atîta se grăbea mai mult.

Pe jos rădăcinile de brazi îşi adormiseră şerpii întortocheaţi.

13

Cînd slujba fu terminată, Sanda şi profesorul Ureche rămaseră în cele două strane, lîngă perete, să aştepte în linişte ca lumea să se scurgă spre uşă. În biserică era un vuiet surd şi amestecat cu voci. Lumea reţinută în tăcere cîteva ore, începuse să vorbească toată deodată, să-şi schimbe im-

presii, să facă planuri pentru după-amiază. Se auzeau şi paşii tîrîţi pe podele, încet, încet. Apoi, cînd biserica se goli, vocile celor care mai rămăseseră căpătară o sonoritate clară, ca şi cum deodată s-ar fi vorbit mai tare.

Fraţi şi călugări, ieşiţi de nu se ştie unde, începură să-şi încrucişeze mersul stins prin biserică, fiecare împlinindu-şi serviciul de sfîrşit de liturghie. Unii stingeau lumănările de jos cu un cleşte care avea o cutiuţă de tinichea în care prindea mucul şi-i înăbuşea flacăra ; alţii umblau cu o nuia lungă şi cu un foarfece la fel în vîrf, pe care-l închideau şi-l deschideau cu o sfoară ce cobora pînă la mîner.

În biserică se răspîndise un miros greu de muc care fumegă, şi un fum dens, în şuviţe, plutea pe sus.

Profesorul Ureche puse mîna pe braţul Sandei şi-i şopti :

— Hai, mergem şi noi...

Sanda, ameţită, nedumerită ea însuşi de ceea ce se întîmplă cu ea, căuta cu disperare printre călugării care mişunau, luînd în stăpînire mănăstirea, ca nişte duhuri sfinte care-i orînduiau liniştea, pe fratele Visarion. Îl văzuse cînd şi-a făcut loc prin mulţime. Crezuse că se îndreaptă spre mijlocul bisericii să spuie crezul sau să împlinească alt oficiu. Şi apoi n-a mai reapărut. Spatele înalt, printre ceilalţi din biserică, îndreptaţi spre altar, îi rămăsese în ochi.

Singură, cu bătrînul în urma ei, pe cărarea din grădină, Sanda din nou se simţi scăpată de sub influenţa lui Valeriu. Avea numai în trup şi în suflet o senzaţie stranie de oboseală, de lene, de ameţeală, de leşin, ca după o narcoză din care s-a deşteptat şi de abia începe să-şi dea seama pe ce lume se află.

Stăruia în mintea ei, ca o negură grea. Ar fi vroit să doarmă.

Sub un pom, pe iarbă, Tuki se juca singur cu un măr căzut. Alergă în calea Sandei şi i-l prezentă, făcînd graţii :

dînd capul la dreapta şi la stînga şi călcînd ca de paradă. Apoi puse mărul la picioarele ei.

Sanda îi trecu distrată, mîna pe cap. Tuki i-o linse cu recunoştinţă. Sanda o trase brusc, speriată.

O durea capul ; simţea o sfîrşeală în picioare, în şira spinării.

În nări mai avea miros înecăcios de tămîie şi de mucuri de lumînare, stinse.

Şi avea ochii albaştri umezi şi mai întunecaţi, mai albaştri ca de obicei. Soarele bătea din plin în cerdac. Sub nucul bătrîn din stînga casei era pusă masa pentru dejun, cu două tacîmuri. Faţa de masă albă se vedea de departe, ca o pată de zăpadă.

După-amiază, Sanda, singură în odaia ei, căuta în zadar să-şi găsească rosturile tulburării din ea.

„N-are nici un sens... E idiot..." îşi repeta la fiecare sfert de oră, drept concluzie a unei îndelungi meditări. Şi totuşi...

„Stupid..." încercă chiar să rîdă de această întîmplare lipsită de orice logică, cu credinţa că în felul acesta se va putea elibera definitiv de influenţa acelei puteri de sugestie care se mai exercita magic asupra ei. Făcuse şi altădată la fel, atunci cînd se despărţise de actor, şi cînd aduna tot aşa, zile de-a rîndul, şi totaliza defectele lui, pentru ca să se sugestioneze că nu-l mai iubeşte şi că nu-l mai poate iubi.

Şi atunci, îşi spuse singură :

„E stupid... E un om inferior... Ce am putut găsi în el ?"

Spre seară totuşi, cînd vizitatorii din mănăstire începură să iasă pe cărări şi să se îndrepte spre aghezmatar sau spre Vovidenie, pe şosea, Sanda îşi puse taiorul cel mai elegant, făcut la Paris, şi ieşi la plimbare. Avu speranţa ascunsă că-l va întîlni, măcar că „asta nu poate duce la nimic şi n-are nici un sens" !

Şi fiindcă nu l-a văzut, a doua zi îl căută în toate părţile, din ce în ce mai contrariată şi mai îngrijorată de această dispariţie... Nu-l găsi la tipografie, unde dădu de uşa închisă cu aceeaşi inscripţie de sezon ; nici acasă.

Avu chiar curajul să se uite pe geam înăuntru.

Puse amîndouă mînuţele palmă la ochi, una rezemată de tîmpla dreaptă şi cealaltă de tîmpla stîngă, lipite pe geam, şi astfel putu să vadă în chilie. Scîndurile laiţei erau goale, şi, încolo, toată odaia goală. Sub laiţă rămăseseră o pereche de papuci de pîslă. Îşi închipui că el şi-a impus acest ascetism sinistru. Era însă vădit că chilia era părăsită.

Călugării şi fraţii pe care-i întreba îi răspundeau că nu l-au văzut, dar că aşa e fratele Visarion, nu se prea arată cînd este lume prin mănăstire, — decît noaptea.

În seara următoare, Sanda, sub pretextul unei vizite la o colegă, profesoară de limba franceză la Focşani, care venise de două zile, se urcă grăbită spre chilia lui Visarion, din ce în ce mai emoţionată, ca la o întîlnire dinainte hotărîtă. Era o noapte senină şi caldă. Greieri nevăzuţi ţîrîiau prin grădini. Cerul era plin de stele, cu atît mai luminoase cu cît pădurea de brazi de jos era mai întunecoasă, ca şi cum ar fi rămas de cu ziuă pe pămînt umbra unui nor, care ar fi trecut sub soare.

Priveliştile, cît se ghiceau împrejur, erau ireale, ca de un fum albastru. Sanda se aşeză pe iarbă. De undeva, din spatele chiliei, se auzea, de abia şoptit, un susur de izvor. Sanda se pierdu într-o visare magică, în care gîndurile ei erau ca parfumul de fîn cosit. Zbuciumul celor zece ani din urmă ai săi, căutarea de sine prin lume, îi deveniră înţelese atunci, privind puzderia de stele şi ascultînd oftatul prelung şi molcom al pădurilor de brazi.

Oblic aplecată pe spate, sprijinită în mîini, Sanda ridică faţa în sus, spre cer, şi-l privi lung. Stelele se îndepărtară, se suiră şi mai înalt, se amestecau una cu alta, într-un joc de

scîntei. Unele clipeau ca şi cum ar fi făcut nişte semnale luminoase. Calea lactee trecea pe deasupra ei, traversînd diagonal bolta cerului. Grupuri mici de stele, mai jos, făceau diferite desene, unele ca o literă, altele ca o formă geometrică. Sanda îşi aduse aminte vag de „Carul mare" şi de „Orionul cu cei trei regi". Care-or fi ? Şi tot cerul, toate stelele se uitau la ea, înaintau lent şi cosmic deasupra ei, sisteme complicate de constelaţii al căror centru era ea.

Îşi aduse aminte că, într-o vară, în luna august, la Cannes, a văzut o întreagă ploaie de stele căzătoare. Parcă le-ar fi scuturat cineva, şi cădeau, — rodii de aur şi de foc. Ai fi crezut că Dumnezeu scutură peste omenire nişte flori de foc.

Privi cerul roată împrejur, poate va vedea şi acum o stea căzătoare. Lumina cerului îi lumina faţa discret şi avu impresia că faţa ei s-ar putea vedea, singură, ca o minune.

Cei zece ani de viaţă călătoare îi apărură aici ca un sens plin de înţelegere, ca un suprem omagiu al existenţei sale. Nu regretă nimic din tot ce-a făcut. A cunoscut, a iubit, a dăruit şi a cerut viaţă. Dar acum ? !

Şi Sanda îşi răspunse tare, singură :

„Parcă-aş fi nebună".

Încet, apoi crescendo, tot mai aproape, se auziră nişte bubuituri, surde, ca şi cum nişte bolovani s-ar fi rostogolit la vale, tot mai aproape de ea ; doi excursionişti întîrziaţi coborau din munte, cu paşi largi şi repeziţi prin pietrele drumului, şi bocancii lor cu cuie tropăiau greoi în tăcerea nopţii.

Sanda avu o clipă de spaimă. Să nu fie surprinsă. Se temu. Un fior rece îi trecu prin tot trupul. Inima îi bătea accelerat ! Ascultă cu atenţie.

Pașii se pierdură din ce în ce mai înăbușit pînă ce nu se mai auziră. Sanda își cuprinse sînul stîng în palme, vroind să liniștească inima. Și sînul ei umplu mîna, tare și cald.

Cine ar fi putut s-o vadă atunci pe Sanda ar fi înțeles farmecul frumuseții ei.

Simți iar un fior, apoi un tremur. Îi era frică, sau începu să-i fie frig ?

Imaginația lucra singură, odată deșteptată. Și toate contururile negre dimprejur începură să însemne mister și amenințare.

Cuprinsă de panică, Sanda porni repede spre portiță. Grăbită n-o putea deschide. Apoi o trînti larg și se lăsă ca fugărită la vale.

În urma ei, parcă mult mai tîrziu, portița se închise singură, cu zgomot. Sanda tresări și se opri ca prinsă de mijloc. Se uită înapoi. Nimeni.

Cînd păși prin ceardac, parcă o urmăreau propriii săi pași.

14

Spre seară, fratele Visarion ieși din poteca de sub brazi ca dintr-un tunel lung, într-o poiană largă. Cum ieși din luminiș, o droaie de cîini alergară întru întîmpinarea lui, lătrînd.

Visarion avea în mînă un băț lung, mai înalt decît el, cu care se ajuta la urcușuri, dar nu încercă să se apere. Se dădu îndărăt cu spatele la un brad, rezemat în saci, și rămase nemișcat. Cîinii sosiră și, așezați în rînd, lătrau la el din ce în ce mai leneș. Unul începu să miroasă cu botul întins. Altul se detașă de grup și se apropie de Visarion. Ceilalți continuau să latre, dar tot mai puțin convinși.

A dat fuga spre el, să vadă ce-i, un băiat de cioban, de vreo cincisprezece ani, cu ochii mari, cu-n nas turtit, cu

părul vîlvoi crescut şi pe frunte şi peste urechi. Pe el atîrna grea o cămaşă, care strălucea în lumina palidă a serii ca o haină lucie de piele. Bernevecii erau des încreţiţi pe vînă. Numai cît te uitai la ei, îi simţeai că sînt aspri şi grei.

Cînd l-au văzut cîinii apropiindu-se, au înteţit lătratul şi au început să se repeadă la Visarion. Băiatul începu să ţipe şi, în cele din urmă, zvîrli cu o scurtătură după ei.

Visarion porni înainte şi băiatul după el, ca şi cum l-ar fi escortat. Cîinii lătrau pe de lături. Şi, cînd cel vînăt, cu dinţii căzuţi şi cu sprîncenele bulbucate, se repezea, ciobănaşul striga la el :

— Mergi de-acolo !...

Stîna era pe colină, adăpostită de vînt, alcătuită numai din nuiele şi stuf, acoperită cu crengi şi fîn. Erau două încăperi, şi prin mijlocul lor, — ca un coridor larg, dintr-o parte în cealaltă, fără pereţi. În dosul stînii era ţarcul. În faţa ei era o groapă pentru fiert ceaunul.

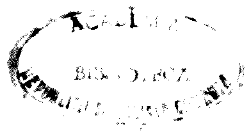
Cînd cei doi se apropiară de stînă, cineva din dosul ei strigă :

— Cine-i, măi Vasile ?

— Ia, un călugăr !...

În stînă, în dos, mulgeau oile alţi doi oameni. Unul din ei, înalt şi spîn, cu trăsăturile dure, ca tăiate în fier, cu privirile ascuţite. Celălalt, la fel, dar ceva mai senin ca înfăţişare. Trebuie să fi fost fratele celui dintîi.

În încăperea din stînga se auzi tuşind, şi mai tîrziu ieşi de acolo un moşneag cu barba scurtă dar încîlcită, cu un nas lat şi cu ochii înfundaţi. Un brîu de piele tare şi lucios, ca un cerc de bronz vechi, îi încingea mijlocul chiar deasupra şoldurilor, pînă aproape de subţiori. Nici nu se ştie cum mai răsufla. Parcă era cu toracele pus într-o turnătură de bronz, după cine ştie ce prescripţie şi pentru nu se ştie ce boală misterioasă şi grozavă. Din brîu, atîrnau canafuri de piele, ciucuri, ţărţamuri care se încolotăceau pe afară, şi apoi



dispăreau cu vîrful după carapacea de piele, între trup și brîu.

Moșneagul fuma pipă. Și barba și mustețile îi erau roș-negre, în jurul gurii. Acesta era baciul Ioachim.

În țarc se mulgeau oile.

În gardul care împrejmuia țarcul era o portiță mică, la gura căreia se aținea ciobanul pe un scăunaș sau cinchit pe vine, cu un ciubăr dinainte. Cînd oaia vroia să treacă, el o apuca de un picior, o așeza cu spatele la el și, printre picioarele dinapoi, date în lături, o mulgea repede. Laptele curgea în ciubăr, alb-albăstriu.

Celelalte oi așteptau, îmbulzite, cu capul în pămînt, în preajma porții, să le vie rîndul...

Cîinii se liniștiseră și stăteau culcați în preajma focului.

Era liniște. Se auzea numai laptele muls, șuruind în ciubere.

Țîîr, țîr, țîîr, țîr...

Visarion puse jos, sub stuful stînii, sacii de pe umăr, aplecîndu-se.

Un cîine tărcat, alb cu negru, se apropie să-l miroase, apoi se îndepărtă, dezamăgit, uitîndu-se chiorîș, cu un ochi ciacîr la Visarion.

Ioachim scoase un scăunaș dreptunghiular, și Visarion se așeză pe el. De abia acum simți oboseala în trup.

Focul ardea mocnit sub un ceaun mare. Flacăra lui nu se vedea, că era în pămînt, în groapă, și numai fumul învăluia ceaunul negru. După ce se înălța puțin, era strîns de boare într-o șuviță groasă, care curgea lent spre vale, spre izvor... Trăsătura aceasta albă și lină prin aer dădea o mare impresie de calm întregii priveliști.

Visarion dus de Ioachim, așeză sacii la adăpost. Înăuntru, pereții de stuf și acoperișul era afumate. La înălțimea omului erau, împrejur, polițe de nuiele împletite, pe care se uscau cașii, acoperiți cu o pînză groasă și rară. Un

miros greu şi acru de cheag şi zer umplu nările lui Visarion, şi el ieşi afară repede.

Soarele în asfinţit, lumina departe, cine ştie unde, peste munţii acoperiţi de verdeaţă, un pisc de piatră, care se colora cînd roşcat, cînd albastru-deschis, cînd gri. Şi pe urmă încet, încet, focul din pisc se stinse, şi culorile pieriră, moarte şi ele.

Visarion se simţi istovit. Îl dureau umerii, parcă deodată, prea grei. Îi atîrnau în jos. Oboseala îi adormise toate gîndurile. Nu mai putea cugeta la nimic. Privea absent şuviţa de fum care traversa lent poiana, spre izvor.

Nici o amintire, nici un gînd dinăuntru nu se lega de ea.

Acesta era calmul după care Visarion, fost Valeriu, urca muntele. Viaţa-l apăsa greu în seara aceea. De atîta putu să-şi dea seama.

Vasile a adus un alt ceaunaş cu caş dulce, a răsturnat mămăliga pe un şervet gros şi, după ce ceilalţi doi au terminat mulsul, s-au aşezat pe jos, în jurul şervetului, şi au mîncat.

Cîinii aşteptau roată împrejur, uitîndu-se la ei.

Întunericul curgea treptat din munte, la vale, acoperind încet, încet, poiana.

Focul se stingea singur.

Dar din groapa cu cenuşă, ca dintr-un mărunt crater stins, se mai ridica o şuviţă albă de fum, care se vedea prin întuneric, dusă, ca o stafie moartă, spre izvor.

15

În zori de zi, Vasile-i ajută fratelui Visarion să-şi potrivească bine, sacii. El era meşter, fiindcă el ducea caşii în vale şi aducea făină şi merinde înapoi la deal. Visarion luă

cu el doi caşi, şi baciul Ioachim îi dădu, şi o putinică goală, şi un pumn de sare.

Povara crescu.

Cei doi ciobani mulgeau de dimineaţă oile, cînd Valeriu porni pe cărarea bătătorită pe care se căra apă de la izvor la stînă. Devale se auzea tot mai tare, clocotind printre pietre, şuvoiul de munte.

Cîinele cel tărcat, atras de mirosul celor doi caşi, se ţinu de Visarion, pe cărare, mergînd încet, în răstimpuri, cu opriri şi ezitări, în urma lui.

Visarion spera, în ascuns, că va veni cu el. Dar după ce Visarion apucă la deal, de-a lungul şuvoiului, cîinele se opri şi privi lung şi trist după el.

Era singura vietate care părea că-l petrece cu regret, în această retragere în pustietate.

Pîrîul curgea grăbit la vale, aruncat de pietre, de bolovani, spumegînd şi vîjîind. Pulverizat în lovituri, ridica un fum răcoritor de stropi nevăzuţi. Erau mici adîncuri, care clocoteau înăbuşit, alunecuşuri care gîlgîiau sonor ; se amestecau parcă note pline, de violoncel. O fugă nebună, ca de o furtună care se dezlănţuise sus, gonea apele cuprinse de panică, şi care se aruncau de pietre şi de maluri, se striveau în căderi şi alergau înainte, despletite şi înspumate.

Ce aprigă frămîntare fără de sfîrşit ! „Destinul meu", gîndi Visarion.

Dar el mergea în susul apei. Din cauza asta i se părea că stă pe loc, că odgoanele împletite ale apei îl trag înapoi, spre văi, departe de această răcoare sumbră şi veşnică.

Nu ştia singur şi nici nu vroia anume să ştie prin ce locuri umblă şi ce nume poartă părîul şi muntele din care coboară şi poiana în care era stîna. Visarion vroia parcă să-şi piardă propria sa urmă, să se rătăcească de sine însuşi, să se despartă de el, fără putinţă de a se găsi.

Sacii pe umeri se îngreuiau din cale afară.

„Departe de oameni... departe de oameni... tot mai departe".

Şi Visarion călca apăsat, voluntar, cu ciudă.

Dădu într-un drum care apuca pe ramura altei văi, la stînga, şi intra în pădure, pierdut. Era un drum umblat altădată. Se cunoşteau numai urmele lui. Acum o iarbă anemică şi subţire îl acoperise. Trebuie să fi fost odinioară drum de coborît trunchiuri din văgăuni.

Visarion mergea înainte, ţinînd marginea pîrîului. Acum se obişnuise cu zgomotul lui făşîit, şi nici nu-l mai auzea decît uneori, cînd apele lui se încurcau mai greu printre bolovani rotunjiţi de piatră sau colţuri de stîncă pe albie. Îi simţea însă mereu în coastă răcoarea umedă, de parcă ar fi adiat dintr-acolo o boare rece de vînt.

Prin unele locuri, tufari, brazi căzuţi, ierburi şi frunze late de brustur acopereau apa, care se auzea ghicită numai, ca sub pămînt.

Şi, mai sus, iar se vedea afară.

Visarion făcu un popas. Scoborî spre părîu, se alătură cu spatele pe mal, se lăsă puţin pe spate, şi sacii rămaseră de la sine, pe stîncă. Îşi dădu pe faţă cu apă, Apa rece ca gheaţa. Ochii îl durură, sub răceala ei. Şi-i simţi încordaţi sub pleoape, calzi şi vii. Petrecînd palmele pe faţă, pe tîmple, pe obraji, îşi dădu seama de abia atunci că slăbise. Oasele, la tîmple şi la umerii obrajilor, ieşeau stăruitor şi tari între degete. Răcoarea aceasta îi dădu viaţă ! Era asudat tot. Capul îi era fierbinte, şi vinele-i zvîcneau cu putere. Se aşeză pe mal şi mîncă mămăligă cu brînză. Era flămînd. O foame aprigă de animal fugărit.

Şi porni iar.

Unde merge ?

Merge în pace, în linişte desăvîrşită... tot mai sus, mai sus.

Ieri plecase de la stînă...

Urcuşul începu să fie tot mai greu. Picioarele lunecau pe piatră şi pe rădăcini, care prindeau în ghiare de caracatiţă pămîntul, cu o deznădejde crispată. A doua zi de urcuş se încheia.

La un timp, s-a deschis o mică poiană. Pînă atunci, Visarion mergea ca între două ziduri de brazi, fără să poată vedea coama în dreapta sau în stînga lui. Vedea numai vîrful brazilor şi podul în filigran, pe care braţele lor împreunate îl făceau deasupra.

Poieniţa deschise în jur orizontul rotund, ca un havuz cu lumină. În stînga, muntele se ridica, mai sus, prăpăstios ; cîte o stîncă de piatră albă apărea lunatecă, şi pe vîrful ei cîţiva brazi, rari şi negri. În cealaltă parte, panta ridica acoperită, dar se simţea că dincolo de ea începe încă alt urcuş.

Deasupra, doi vulturi, unul după altul, la distanţă, făceau rotocoale, încet, plutind în cercuri suprapuse.

Visarion îi urmări. Aripile lor stăteau întinse larg şi neclintit. Numai din cînd în cînd făceau o mişcare scurtă de vîsle moi.

Cerul părea şi mai înalt deasupra lor.

Poate, cine ştie, fratele Visarion, de acolo, din înălţimea la care planau, li se părea o pradă neînsemnată, ca o pasăre, ca o vietate măruntă, ieşită la aer, în poiană.

În faţă, valea era închisă de un perete înalt, ca şi cum de acolo înainte nu se mai putea trece, şi acolo era marginea lumii.

Lui Visarion îi plăcu această majestate înconjurătoare. Vulturii de sus îi însemnară, în cerc, locul lui de refugiu, cum îşi înseamnă cocostîrcii, tot aşa în cercuri, casa pe care au să-şi facă cuibul.

Fratele Visarion îşi făcu cruce, mulţumind lui Dumnezeu că a ajuns, ca şi cum mai dinainte ar fi fost hotărît să vie

aici, şi ar mai fi trecut altă dată prin aceste locuri, pe unde nu era urmă de picior de om.

Cînd lăsă de pe umeri sacii, ridicînd faţa crispată, observă că soarele mai luminează orizontal vîrfurile piscurilor şi înţelese că înserează.

Pînă ce se-ntunecă, de-abia avu timp să-şi improvizeze un adăpost din crengi de brad. Noaptea era aici mai neagră. Stelele, cîte se vedeau, păreau mai mari şi mai luminoase, ca şi cum ar fi fost privite din adîncul unei fîntîni.

În vale, părîul curgea fără odihnă. Şi parcă în partea aceea ar fi plouat tare sau s-ar fi pornit o furtună.

Fratele Visarion căzu, obosit, cu capul pe desagul cu făină şi adormi adînc.

Cînd se deşteptă dimineaţa, auzi pe undeva, pe sus, ţipete ciudate de pasăre, ca o chemare. Trebuie să fi fost puii de vultur.

16

O săptămînă, Visarion fu ocupat cu alcătuirea adăpostului. În partea de miazănoapte a poienii, muntele pornea brusc. În pieptul lui, Visarion îşi săpă bordeiul. Pămîntul era puhav ; numai nisip şi pietriş. Cînd săpătura a fost gata, a adunat în ea bucăţi uscate de brad, din trunchi căzuţi de furtună, şi a aprins un foc mare, să usuce groapa. Şi numai după aceea a clădit bordeiul. În fund, scobise malul ca o pivniţă ; aproape tot adăpostul era în pămînt. Restul, pereţi dubli cu nisip între ei, şi deasupra căptuşeală de brad, cu vîrful în jos, ca o streaşină aspră şi fîn. Casa cea de pe urmă !

Numai după aceea începu aşezarea în sine însuşi.

Fratele Visarion, Valeriu, preotul Valeriu Darie, simţi în această singurătate deplină o mare linişte, o neînchipuită

ușurare. Era eliberat de tot ce în vale atîrna de existența lui. Toate lanțurile unor constrîngeri, de familie, de societate, de viață în comun, de nevoi nenumărate, erau aici desfăcute.

Valeriu răsuflă larg, cu gura deschisă, să respire libertate spațiu... univers.

„Ce bine-i departe de oameni și de lume !"

Singurătatea limpezea gîndurile, le abstractiza, le curăța de impuritățile cu care le încarcă familia și societatea.

Pe înălțime, eliberate ca și vederea, care-i mai iute și vede mai clar prin aerul de sus, gîndurile trec mai bine prin fenomene.

Judecățile se fac drepte, ca de un judecător care nu ar avea nici o legătură cu pămîntul. Creierul, ca și plămînii, se curăță în această austeră solitudine.

Valeriu se simți scăpat de ochii mereu prezenți, ca o halucinație, ai celor din familie, cu privirile lor mereu îngrijorate sau prevenitoare, de insistența aceea de a-i scormoni sufletul, de a-i ghici gîndurile și dispoziția, de a se întreba nemărturisit dar evident : „Pentru ce ? Ce-o fi avînd ? Ce putem face ?" Să fii singur ! Să gîndești și să nu te privească nimeni.

Valeriu simți, ca într-un fior, tirania privirilor, ca o obsesie grozavă.

Se simți departe și de marea ispită a trupului său, de prezența ațîțătoare a unei femei, care irită deopotrivă și prin docilitate ca și prin agresivitate. Imaginea ei nu-i mai înegura cugetul și nu-i mai intoxica sîngele în vine.

Să nu ai în viață nici o răspundere de existența altora, să simți asta măcar tîrziu și cu remușcări, — ce despovărare !

Să nu urmărești nimic ! Să-ți meditezi viața, să o filtrezi, să o prelungești astfel, lent și cu toată conștiința.

Să găsești sensul vieții în existența însăși, ca plantele. Să n-ai idealuri morale, fiindcă nu poți cunoaște păcat, nu poți face rău și nu poți avea scăderi față de nimeni.

Să te-ntorci îndărăt destul de tare pentru a trăi singur. Să nu fi fost încă prea degenerat de comoditate și civilizație.

Să urmărești, ascuns, salturile unei veverițe și s-o privești cum își sfarămă alunele sălbatece, cum le mănîncă și cum ține în lăbuțele dinainte coaja, în care sapă cu dințișorii ei miezul tare, să ai sentiment de comunitate și superioritatea de a nu te socoti superior ei. Să descoperi în ea gesturi de om și să le accepți...

Ascultă atent vreme îndelungată, să încerce dacă nu se aude ceva, dacă nu străbate cine știe cum și pînă aici tumultul din vale și zvonul amestecat al vieții omenești. Și nu se auzea decît fâșîitul părîului și în afară de el un hăuit al pustietății.

Privea ceasuri întregi brazii drepți cu brațele întinse roată împrejur, cu mîneci largi de brocard verde atîrnînd bogat în jos și cu ciucuri roșii în vîrfuri. Era calm, nu se mișca nimic. Și brazii drepți, încărcați, așa, cu veșminte grele, de care degetele se atingeau și se prindeau aspru, ca de o înflorîtură de metal în relief, parcă așteptau încremeniți.

Ce așteptare lungă și atentă !

Brazii din marginea poienii erau pletoși, atît de bogată le era vegetația. Cei dinăuntrul pădurii erau goi pînă aproape de vîrfuri, de parcă ei ar fi crescut, iar odăjdiile verzi, în care erau îmbrăcați de cînd fuseseră mici, le-au rămas scurte și de abia mai încap, sus.

Valeriu își degusta singurătatea cu acea dulce mulțumire organică, cu care alții își degustă somnul.

În cap, în urechi, în trup îi intra din liniștea dimprejur, o odihnă binefăcătoare și prelungă.

Cînd tăcerea era desăvîrșită, pierdut în pădure, departe de părîu, Valeriu izbutise acea stranie singurătate în care se asculta singur, își asculta mecanismul ființei lui și tăcerea din el, de dinainte de ființă. Și se regăsea fericit și împăcat de sine, ca-n amintirile unei copilării, care a durat cine știe

cîte milenii, înainte de a se fi născut, — copilăria lungă şi fără dureri a nefiinţei lui.

Aici nu mai avea de dat socoteală nimănui. Aici nu mai avea nevoie nici de nume, — de nici o identitate. Nu erau doi. Era el, singur. Valeriu, Visarion erau inutilităţi. Nu este nimeni să-l cheme. E omul fără nume.

I se păru uşor să fie atît de departe de toate.

Aici, Dumnezeirea i se păru aproape de a fi atinsă.

Religia pe care o învăţase şi o simţea în lume, jos, i se păru artificială, ca o relatare verbală a celei mai mari realităţi din lume, pe care nimeni n-ar fi fost în stare s-o evoce. Aici religia era fapt şi realitate. I se părea că Dumnezeu era în brazi, şi în izvor, şi în linişte, şi în lumina de sus, şi în vietăţile ale căror chemări ciudate se auzeau uneori, noaptea.

Deosebirea dintre credinţa lui de la Mîndreşti şi cea de aici, era ca între matematici şi arhitectură.

Credinţa lui se altoi cu un misticism al naturii.

Ziua, Valeriu explora împrejurimile. Pleca prin pădure, urca culmi, cobora prăpăstii, ca să cunoască acele împărăţii neumblate şi impunătoare.

Cînd urcă întăia oară pe piscul care se vedea sus de tot, din curtea poieniţii lui, rămase uimit de priveliştea dimprejur, cu şiruri de munţi, care se ascundeau unii după alţii, cu umbre albastre, şi alte culmi îndepărtate, de abia ghicite, că nu ştiai bine dacă sînt creste de munte sau nori care se ridică.

Valeriu, pe o stîncă, mic, nevăzut de nimeni, aduna cu lăcomie în ochi, aceste privelişti, acest univers de singurătate, care-i aşa, la fel, de cine ştie cîte mii de ani, aşteptînd mereu, reînoind mereu, nu se ştie pînă cînd.

Şi se bucura în sufletul lui că mai este încă pe pămîntul acesta atît pustiu, încît el să se poată, acolo, sus, simţi în siguranţa singurătăţii lui.

Seara se-ntorcea „acasă“ cu o legătură plină de bureţi şi de ciuperci. Învăţase de mic copil să le cunoască. Cele mai multe, din cele care creşteau, erau otrăvitoare. Şi erau atît de variate !

Pe sub brazi, pe unde pămîntul era acoperit cu un strat gros şi moale din acele brazilor scuturate de furtuni, erau locuri unde creşteau familii întregi de ciuperci. Unele aveau umbrela din vîrf roşie violent, ca o floare cărnoasă. Altele o aveau verde deschis ; altele pestriţe ; alb cu pete mici roşii „ca nişte carapace de gîndac fenomenal“ ; unele aveau variaţiuni multiple de culori, ca aripile de fluturi. Valeriu le căuta pe cele bune de mîncare, cu pieliţa groasă, albă, cu lamelele de desubt cafenii. Aduna în fiecare zi şi le punea înşirate pe crenguţe, ca pe o frigătoare, la uscat, pentru iarnă.

Într-o seară, prin gîndurile leneşe, îi veni amintirea Sandei, la mănăstire. I se păru aşa departe !

Atunci de abia îşi dădu seamă că a învins cea mai mare ispită şi că de acum e mîntuit.

O rară şi vijelioasă putere de viaţă, un temperament tumultos şi aprig, fără legi şi oprelişti, îşi simţi liniştirea acolo, în seara aceea, fără dată, în locuri fără nume, după întîmplări cumplite şi o luptă asupra lui însuşi de atîţia şi atîţia ani.

Credinţa învinsese tocmai cînd era „altceva“ decît credinţă în Dumnezeu şi religie cu icoane.

Peste crimă şi abandonări, învinsese... sau se stinsese.

Natura putu să-l primească în templele ei cu parfum de răşină şi nenumărate coloane, cum primeşte fiarele care au sfăşiat, şi le purifică, şi le adăposteşte.

Cei doi vulturi, ca-n fiecare seară, se-nvîrteau în cerc, deasupra, sus de tot, de abia văzuţi, peste bulboanele văzduhului.

Zilele treceau astfel, petrecute prelung, ca nişte eternităţi rotunde, fiecare. Nu se ştia cît timp a trecut şi cît mai este. Nu se ştia de unde să se înceapă aici măsurătoarea lui şi unde trebuie să isprăvească. Aici măsurile erau numai ale naturii, şi erau universale.

Valeriu era acum omul fără nume şi fără timp.

Dar soarele şi pămîntul măsuraseră fără greş... şi veni iarna.

17

Era în luna lui Februar. La început. Proviziile pe care Valeriu şi le făcuse, prin ciobanii de la stînă, astă toamnă, cu toată economia, erau pe sfîrşite... Valeriu era slăbit de nemîncare.

Ieşi îngrijorat din bordei. Pe zăpadă, dintr-o parte în cealaltă a poienii, urme de dihănii duceau spre pârîu. Vremea era calmă. Cerul era de un senin violent şi cristalin.

Muntele din fund se desluşea limpede şi parcă mai aproape, fixat pe o mare vitrină de sticlă albastră. Lumina de pe zăpadă bătea în obraz, livid şi strident. Ca să priveşti în sus, trebuia să închizi ochii.

Valeriu începu să taie cîteva lemne pentru foc. Loviturile toporului răsunau, limpede, accentuat şi sonor, în toţi munţii, ca o toacă, de parcă în acelaşi timp ar fi tăiat un copac şi-n masivul din fund, şi pe creasta din faţă, şi pe piscul din dos, şi loviturile şi-ar fi răspuns pe deasupra văilor de ninsoare şi gheaţă : Tac... tac...

La fel s-a întîmplat toată iarna, în zilele de linişte, dar, nu ştia de ce, în ziua aceea răsunau depărtările mai tare, ca un gigantic şi sensibil instrument muzical.

Obosi repede.

Gîndi : „Nu e nimic de făcut. Trebuie coborît în vale. Ciobanii au coborît de mult ; stînele s-au desfăcut. Trebuie mers în sat."

Valeriu puse pe el toate hainele pe cale le avea şi strînse deasupra, cu o curea, rasa aspră de şiac ; luă desagii, legă bine uşa cu o legătură împletită de crenguţe şi începu să coboare pe părîu.

Sub brazi, zăpada căzută şi scuturată de pe crengi era groasă şi prăfuită. Picioarele lui Valeriu se înfundau pînă aproape de genunchi. Le scotea cu greu. Parcă pădurea ar fi vroit să-l fixeze şi pe el, să nu mai mişte, să aştepte neclintit ca un brad, ascultînd trecerea veşniciei.

În dreapta, pe coastă i se păru mai spulberat. Începu să urce. Dădu de o coamă goală şi merse un timp cu senzaţia plăcută de uşurare în picioare.

Dar iarăşi începu povîrnişul, şi zăpada era din ce în ce mai groasă, adunată între două spinări. Se-ntoarse pe locul gol şi urmă pe el, calea în sus, spre culmea munţilor. Suia, dar tot era mai uşor.

De pe frunte, de pe tîmple, începură să-i picure pe haină picături mari de sudoare.

Se opri puţin şi îşi şterse faţa cu mîneca aspră a hainei. Vinişoarele pe tîmple zvîcneau.

Porni din nou, agăţîndu-se şi cu mîinile de stînci.

Uneori parcă se vedea creasta muntelui şi credea că a ajuns şi poate porni pe ea. Şi, cînd ajungea acolo, creasta se depărta, se muta mai sus.

Cînd fu pe culme, zăpada era în adevăr prin multe locuri mai vîntuită.

„Va merge numai aşa, pe culme. Se poate merge."

Era tot, numai apă. Faţa-i zvîcnea, toată. Îşi scoase cureaua şi o puse în buzunar. Desfăcu rasa. Aerul rece năvăli pe dedesubt, îngheţînd pe trup. Strînse haina la loc şi se înfăşură bine. Avu un fior de frig, un tremur scurt.

De pe o parte şi de alta se deschideau privelişti albe şi stranii păduri negre, în pîlcuri. Numai vîrfurile brazilor erau brumate, aspru, în cristale mici şi sclipitoare. Se deschideau adîncuri ameţitoare, în lături, aproape.

Dar Valeriu nu avea răgaz să le privească.

Şi porni pe creastă, mai departe.

Urcase, fără să ştie, cîteva ceasuri. Şi acum mergea, fără să ştie singur de cînd.

Dar unde merge ?

Unde duce creasta muntelui ?

Acum, de o parte şi de alta, largi poiene de zăpadă coborau, străbătute de stînci, care ieşeau prin ele.

În gîndul lui Valeriu se înfipse stăruitor întrebarea :

„Unde duce creasta muntelui ?"

Şi cu această întrebare îl cuprinse o panică halucinantă şi siguranţa grozavă că-i rătăcit.

Se opri... toate împrejur, crestele se urcau una deasupra alteia, cît se vedea cu ochii.

Valeriu se simţi încercuit, închis între munţi, în pustiul de zăpadă şi de gheaţă.

Se înduioşă de el însuşi, şi lacrimile începură să-i curgă fierbinţi pe obrazul rece.

Scînteierea zăpezii se stinse brusc, de parcă din cer s-ar fi stîns reflectoarele unei universale iluminaţii.

Încet, încet, zăpada căpătă culoarea stranie de cenuşă.

O boare rece se înteţea, scoborîtă la vale de pe piscuri.

Şi boarea aducea, mînînd iute, o ceaţă rece, care se înteţea mereu, care curgea în valuri, unul după altul, la vale. Prin aer, se prăvălea de sus, rupînd cine ştie ce gigantice zăgazuri, un ocean aerian dezlănţuit, cu valuri tulburi, care se rostogoleau, se ridicau, cuprindeau totul în cale.

Valeriu, îngrozit, cu ochi pierduţi, hotărî să se întoarcă. Şi atent, concentrat, cu ochii în pămînt, căuta propriile lui urme şi păşea dezordonat în ele.

Acum, avea valurile de ceață în față ; oceanul peste el, pe deasupra capului, în piept.

Muntele era năvălit de nori.

Boarea se întețea, deveni vînt mai iute.

Valeriu înainta cu barba în piept, cu capul puțin strîmb, întors înspre dreapta, trăgînd cu coada ochiului la urmele lăsate în zăpadă.

Se întunecă. Nu se mai vedea, prin ceață și nori, decît la doi pași.

Vîntul grăbi, și acum venea ca un zid în pieptul lui Valeriu.

Prin ceață începură să străbată, ca niște ace ascuțite și fierbinți, grunzuri de ninsoare înghețată.

Valeriu simți înțepîndu-l în obraji, în ochi.

Se adăposti după un brad gros și așteptă.

Acum, pe lîngă el sulițele de zăpadă, ca niște coarde întinse, din gheață, alergau paralel cu pămîntul.

Un șuier prelungit, nesfîrșit, venea de sus, dimprejur, prin vîrfurile brazilor.

Pădurea, muntele, vuiau dezlănțuit.

Oceanul de ceață înghețase în ace ascuțite.

Vuietul creștea asurzitor...

Valeriu se zbătea sub ocean.

Porni din nou. Căuta înainte, urmele lui, de acum o oră sau două ore... cine știe cît... Nu mai zări nimic. Unde sînt ?... Furtuna pînă jos mătura zăpada, purtînd suluri de sîrmă înghețată.

Valeriu băjbăia cu mîna pe jos, în față. Găsi pipăind cu degetele, o urmă de picior, aproape astupată, și a doua... Degetele-i erau reci, nu mai simțeau nimic. Parcă-i ardeau. Parcă ar fi căutat pe jăratic.

Era golit de gînduri. O panică îngrozitoare îl stăpînea. Căciula, barba, obrazul, haina, în față erau acoperite cu zale de zăpadă bătută de furtună.

Vîntu-i intra pe nas, pe gură, în piept, vărîndu-i ace de zăpadă.

Nu se mai putu ține de creastă.

Porni să coboare spre dreapta.

Păși.

Picioru-i intră pînă-n șold în prăpastia plină de zăpadă.

Se prinse brusc, instinctiv, cu amîndouă mîinile, de un brăduț de pe mal.

Rămase, așa, un timp ca să-și capete puteri și trase piciorul din fund.

Iarăși, porni pe creastă.

Să se mai odihnească.

Se adăposti din nou după un brad înalt. Sus, în vîrf, lemnul scîrțăia sinistru, frecat de trunchiul unui alt brad smuls de furtună și căzut peste el.

Cînd se opri, fără furtună în față, Valeriu se simți ușurat și bine.

Trunchiul bradului tăia furtuna ca o provă de vas, și marea de gheață curgătoare alerga pe de lături, dată la o parte, răsfrîntă în talazuri, ca valurile răsfrînte pe ocean, cînd e furtună.

Valeriu avu o clipă iluzia că acolo, adăpostit, a ajuns la el, în bordeiul lui și că în bordei e foc pe vatră, și e cald, și prin ochiul de geam cît palma, din ușă, de abia se vede ceva cenușiu... afară.

O moleșeală dulce îi cuprinse tot trupul.

Să se odihnească puțin... și apoi va porni.

Capu-i era greu. Numai ochii calzi.

Să ațipească puțin ; numai o clipă. Să capete puteri.

Valeriu se cinchi, pe vine, apoi se lăsă jos pe zăpadă cu spatele rezemat de brad.

Pădurea vuia, vîjiind împrejur, asurzitor.

Închise ochii.

Ce bine se simte !

O să adoarmă puţin.

Brazii vîjîiau, scuturînd crestele pletoase.

În trupul lui Valeriu, cobora, tot aşa ceva curgător, la început ca o ceaţă, apoi ca un abur cald, binefăcător, care se răspîndea în tot trupul...

„Ce bine e...", mai gîndi pe jumătate conştient...

Pădurea vîjîia, vîjîia...

Valeriu se aşeză mai bine ; strînse braţele pe piept : lăsă capul plecat în voie...

Ce bine e !...

Ce cald şi bine e !...

Împrejur colinele începură să înverzească, să se umple cu flori. Nişte flori mari cît floarea soarelui şi albastre, albastre. Se clătinau uşor revărsate pe coaste, pînă-n văi.

Şi soarele cădea fierbinte peste ele, peste el, peste Valeriu.

Un soare cald, un soare binefăcător ca de primăvară.

Flori multe şi albastre, şi cald...

Raiul...

El, Valeriu era pe deasupra florilor albastre, numai ca o arătare de fum, uşor, uşor...

Şi era atît de bine şi cald... Vai ce cald !

Şi Valeriu plutea, ca un fluture, pe deasupra cîmpului de flori.

Plutea, fierbinte... fierbinte, pînă ce se înălţă la cer.

CUPRINS

Lector: CORNEL SIMIONESCU
Tehnoredactor: TRAIAN ARGETOIANU

Tiraj 1 960 ex. legate. Coli tipar 26,25.



Tiparul executat sub comanda
nr. 1/635 la
Intreprinderea Poligrafică,
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București,
Republica Socialistă România